

SIMON
BERTHON

Război între aliați

Povestea rivalității
dintre Churchill,
Roosvelt și De Gaulle



HUMANITAS

Simon Berthon este jurnalist, scenarist și producător independent de documentare TV. Lucrează în televiziune din 1973, trecând pe la BBC, ITV, 3BM Television (companie al cărei cofondator este). Documentarele și serialele scrise sau produse de el abordează subiecte de istorie, știință, religie, actualitate, artă, iar unele dintre ele au fost distinse cu premii importante: premiul BAFTA Huw Wheldon (*Nuremberg: Goering's Last Stand*, 2006), International Emmy Award (*The Ascent of Money*, 2008), Broadcast Award (*Age of Terror*, 2002), Premier Ondas, Barcelona (*The Big Story*, 1993–1997). Proeminent om de televiziune, interesat cu precădere de istoria celui de-al Doilea Război Mondial, s-a dovedit și un înzestrat istoric, ca autor al unor volume rezultate din dezvoltarea scenariilor sale: *The Shape of the World: The Mapping and Discovery of the Earth* (1990, împreună cu Andrew Robinson); *Allies at War. The Bitter Rivalry Among Churchill, Roosevelt, and De Gaulle* (2001); *Warlords. In the Heart of Conflict 1939–1945* (2005, împreună cu Joanna Potts); *Warlords. An Extraordinary Re-creation of World War II through the Eyes and Minds of Hitler, Churchill, Roosevelt, and Stalin* (2007, împreună cu Joanna Potts).

Simon Berthon

Allies at War. The Bitter Rivalry among Churchill, Roosevelt, and de Gaulle

Copyright © Simon Berthon, 2013

All rights reserved.

© HUMANITAS, 2014, pentru prezenta versiune românească

ISBN: 978-973-50-4579-1 (epub)

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

SIMON BERTHON
RĂZBOI
ÎN TRE ALIAȚI

Povestea rivalității dintre
Churchill, Roosevelt și de Gaulle

Traducere din engleză și note de
LEVANA ZIGMUND

Cuprins

RĂZBOI ÎNTRE ALIAȚI

Cuvânt înainte

Prolog

I. Zece zile din luna iunie

II. Trei oameni ai Providenței

III. Aventuri în Africa

IV. Legături primejdioase

V. Sfârșitul flirtului

VI. Din erou, căpcăun

VII. O iarnă furtunoasă

VIII. Prizonierul lui Churchill

IX. O debarcare cu peripeții

X. Fă-te frate cu dracul

XI. Farse la Casablanca

XII. Un președinte furios

XIII. Criza Zilei Z

XIV. Sfârșitul jocului

Note cu privire la surse

Documente din arhive

Bibliografie

Cuvânt înainte

În anii '60, când eram copil, Charles de Gaulle era zmeul ce rău. Din punctul de vedere al tatălui meu, faptul că acum patru sute de ani Richelieu ne alungase din Franța – pe noi, hughenoții – era deja ceva foarte greu de iertat, dar să stăm, să-l vedem noi, familie de marinari, pe de Gaulle cum retrace armata franceză din NATO, cum se folosește de dreptul de veto pentru a se opune intrării Regatului Unit în Piața Comună, cum îi insultă pe aliații noștri americani – era de neacceptat.

Moartea lui Churchill, în 1965, a pus criza identitară și aparenta slăbiciune a Marii Britanii într-o lumină și mai crudă, evidențiind și mai apăsător adevărul pe care nimeni nu voia să-l accepte: eram o nație fără imperiu, sacul de box al lui de Gaulle, siliți să ne căciulim pe la ușa americanilor și, în general, să rătăcim într-o lume care se schimba sub ochii noștri. Și nu cred că această percepție s-a schimbat prea mult în deceniile următoare.

Pe măsură ce aflam mai multe, mi-am dat seama că această situație își avea originea în evenimentele petrecute cu o generație în urmă, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Conducătorii celor trei mari națiuni occidentale fuseseră personaje mult mai complicate decât părea la prima vedere, iar adevărata natură a relației dintre ei nu avea nimic în comun cu discursurile publice în care toate erau bune și frumoase, ori cu declarațiile solemne de sprijin reciproc.

Am scris prima propunere pentru un serial de televiziune despre Churchill, Roosevelt și de Gaulle cu mulți ani în urmă, nici nu vreau să-mi amintesc cât de mulți. Inițial, am avut câteva discuții fructuoase cu Brian Lapping, dar tentativa noastră de a începe proiectul a sucombat rapid în mediul frustrant în care trăim. Însă, peste câțiva ani, am obținut sprijin de la Stephen Segaller și Tammy Robinson, de la WNET în New York, care și-au pus la bătaie tot entuziasmul și dedicarea lor pentru a procura o mare parte din fondurile necesare. Curând, li s-a alăturat și Peter Grimsdale, care lucra la vremea aceea la BBC și care, cu o nesecată energie, a reușit să stoarcă de la BBC 2 și restul banilor de care era nevoie pentru a face serialul viabil. Sunt, de asemenea, recunoscător și companiei BBC Worldwide pentru contribuția sa,

precum și fundațiilor Johnatan Howe și Arthur Vining Davis.

Val Hudson, de la HarperCollins, m-a convins că povestea era prea bună să nu fie pusă într-o carte. Colegii ei de la secția de istorie m-au ajutat mult, iar eu îi mulțumesc atât lui Ian Drury pentru entuziasmul pe care l-a manifestat chiar de la început și pentru faptul că mi-a acordat timpul de care mai aveam nevoie, cât și lui Ian Tandy pentru că s-a ocupat de editarea cărții.

Serialul pentru televiziune a beneficiat de suportul a trei cercetători eminenți, care ne-au dat sfaturi valoroase și ne-au stat la dispoziție, prin telefon sau e-mail, ori de câte ori am avut nevoie. Aceștia sunt Warren Kimball, faimos pentru marea realizare de a fi editat toată corespondența dintre Churchill și Roosevelt și a cărui contribuție a fost vitală atât pentru serial, cât și pentru această carte; François Kersaudy, autor al primei lucrări, definitorii, despre Churchill și de Gaulle, și un mare povestitor; și Philip Bell, maestru al narațiunii simple și clare și mare cunoscător al relațiilor franco-britanice. Recomand tuturor să arunce un ochi pe bibliografie și să citească lucrările acestor trei autori; nu își vor pierde timpul fără folos. Îi sunt îndatorat în special lui Philip Bell, pentru că și-a luat și sarcina de a citi manuscrisul. M-a încurajat, m-a salvat de pericolul de a comite erori și mi-a dezvăluit detalii fascinante. Desigur, răspunderea pentru versiunea finală a cărții trebuie s-o port numai eu.

Am avut, de asemenea, marea plăcere de a-l cunoaște pe nepotul lui F.D.R., Curtis Roosevelt, care s-a dovedit un partener de dialog plin de solitudine și de inspirație, o sursă de povestiri excelente și un om pe care e fascinant să-l intervieezi. Sper să nu fie în dezacord cu mare parte din ce am scris.

La 3BM am găsit o echipă minunată. Colegul meu, Jeremy Bennett, este gata să facă orice când e vorba de Churchill. Glynis Robertson a condus operațiunile de producție cu obişnuitul ei elan, cu mult umor și cu multă atenție la detalii. Natalia Asheshov a făcut o treabă minunată cu sursele franceze și literare și i-a găsit pe toți cei care au fost implicați de aproape în evenimentele relatate și mai sunt încă în viață. Beth Salt a făcut rost de piesele lipsă și s-a asigurat constant și cu multă grație că totul merge bine. Andrew Quigley a dat dovadă ca de obicei, de geniu în materie de montaj și de talent regizoral. La Washington, Polly Pettit și Margaret Johnson au organizat raiduri masive în arhivele de film și în fototeci. Printre toți cei care m-au ajutat la această carte, e cineva care iese cel mai mult în evidență: Mark Tiley, a cărui muncă de documentare în arhivele britanice și americane a fost superb întreprinsă, atât pentru film, cât și pentru carte, și care, cu această ocazie, a reușit să determine guvernul să dea publicității niște documente extraordinare, până acum secrete. Cartea aceasta ar fi fost un proiect imposibil fără el.

În fine, vreau să mulțumesc din toată inima familiei mele, în special tatălui meu, cu care port conversații din ce în ce mai animate și mai interesante pe teme politice, și, mai presus de oricine, dragei mele Penelope,

soția mea, și fiicelor noastre, Helena și Olivia, pentru răbdarea și susținerea pe care le-au arătat, mai ales către finalul proiectului, când weekendurile și serile petrecute în oraș au dispărut cu desăvârșire.

Simon Berthon
martie 2001

Prolog

Premierul britanic Winston Churchill nu mai putea îndura nici o ofensă.

Era 21 mai 1943, a treia zi a rundei de consultări „Trident“, pe care o avea cu președintele Roosevelt la Washington. Erau în joc decizii cruciale privind viitorul războiului. Aliații conveniseră că o victorie decisivă în nordul Africii împotriva Puterilor Axei trebuia urmată de invadarea Siciliei, iar comandanții militari americani optau acum insistent pentru comasarea unei forțe militare masive în Marea Britanie în vederea unei invazii în Europa. Putea oare Churchill să îl convingă pe Roosevelt să respingă această propunere? Să îl determine să susțină, în schimb, propria lui strategie, aceea ca Aliații să îl atace pe Hitler prin cel mai vulnerabil punct al dispozitivului său, adică prin sudul Italiei?

O altă problemă, poate mai importantă, era de asemenea în discuție. Americanii făcuseră progrese semnificative cu Proiectul Manhattan – construirea bombei atomice –, dar oamenii lor de știință nu se grăbeau să pună la dispoziție și britanicilor noua tehnologie. Avea oare Churchill să îl convingă pe Roosevelt că britanicii erau parteneri demni de încrederea de a li se face cunoscut cel mai periculos secret al războiului?

În mijlocul acestor discuții de importanță vitală nu numai pentru soarta războiului, ci și pentru soarta întregii omeniri, altul era însă factorul, mai stresant decât toate celelalte la un loc, care îl scotea pe președintele american din sărite; nu era zi în care să nu îi trimită o misivă furioasă pe acest subiect lui Churchill; nu era zi în care subiectul să nu apară în conversație.

Churchill știa că venise timpul să facă ceva. Avea să le ceară miniștrilor săi să scape de acest factor de iritare o dată pentru totdeauna. I-a trimis o telegramă lui Anthony Eden, ministrul de externe britanic: „Trebuie să vă previn în modul cel mai solemn asupra situației foarte neplăcute create aici în jurul lui de Gaulle. Nu trece zi fără ca președintele să nu-mi amintească de ea.“

Pentru că factorul de iritare în discuție era Charles de Gaulle, conducătorul Forțelor Franceze Libere. Din iunie 1940, când, după căderea Franței, se refugiase la Londra pentru a continua lupta împotriva naziștilor,

generalul de Gaulle devenise în ochii întregii lumi simbolul rezistenței franceze: eroicul, dârzul, imbatabilul Luptător Francez. Ceea ce nu îl împiedica pe Roosevelt să se enerveze numai când îi auzea numele.

Printre nenumăratele documente cu care îl bombarda pe Churchill, există unul în care se regăsesc toate reproșurile pe care Roosevelt i le aducea lui de Gaulle. Atitudinea lui de Gaulle, scria Roosevelt, era „aproape intolerabilă“; acesta suferea de „un complex mesianic“; subalternii lui făceau o „propagandă perversă“. Roosevelt dovedea cu rapoarte ale serviciilor de informații că de Gaulle avea legături cu „comuniștii“. În alte analize, americanii îl acuzau pe de Gaulle că este „fascist“.

De Gaulle fusese încă de la început protejatul lui Churchill, dar relația lor începuse să aibă suișuri și coborâșuri periculoase sub presiunea schimbătoarelor impulsuri de admirație și suspiciune reciprocă, la care se adăuga, din partea lui Churchill, și o considerabilă doză de antipatie. Acum, sub influența lui Roosevelt, Churchill îi spunea lui Eden că, în sfârșit, hotărâse să rupă legăturile cu de Gaulle: „Îi rog pe colegii mei să decidă de urgență dacă nu e cazul să îl eliminăm pe de Gaulle ca forță politică... Având în vedere interesul nostru vital de a păstra bune relații cu Statele Unite, mi se pare cel puțin nerecomandabil să îl lăsăm pe acest intrigant care ne pune bețen roate să continue să ne facă rău.“

Cu toate acestea, la momentul respectiv, de Gaulle nu numai că era singura figură care putea cataliza forțele capabile să lupte pentru eliberarea Franței, ci își și consolida tot mai mult controlul asupra rezistenței franceze din interior, căreia atât americanii, cât și britanicii îi atribuiau un rol esențial în viitoarea invazie a Aliatilor în Europa.

Nici măcar această perspectivă nu reușea să îl potolească pe Roosevelt. Scena era pregătită pentru un duel pe viață și pe moarte între președintele american și generalul francez, iar premierul britanic era prins la mijloc.

*

Cincisprezece ani mai târziu, de Gaulle devenea președintele Franței. În cei unsprezece ani cât a stat la putere, nu a pierdut nici un prilej să facă reproșuri Statelor Unite și a blocat tentativele timpurii ale Marii Britanii de a se alătura Pieței Comune Europene. Această moștenire, care a afectat atât Marea Britanie, cât și Statele Unite în momentele de turnură ale dezvoltării lor de după război, își are originile în relația ieșită din comun care s-a creat între acești trei titani, o relație care s-ar putea numi „război între aliați“.

I. Zece zile din luna iunie

Relația dintre cei trei a început și brusc, și într-un moment de criză. În dimineața zilei de 9 iunie 1940, un obscur general de brigadă din armata franceză făcea o incursiune la Londra. Avea 49 de ani și era, după toate aparențele, un inocent în ale politicii. Vorbea limba engleză foarte puțin și, când o făcea, rezultatele erau mai mult comice decât diplomatice. Misiunea sa era esențială pentru salvarea Franței.

Numele lui era Charles de Gaulle. Trecuseră exact patru zile de când intrase în politică și aproape o lună de când fusese avansat la gradul de general. Pe 5 iunie, premierul francez Paul Reynaud îi oferise postul de subsecretar de stat pe probleme de apărare națională. Bătălia pentru Franța intra în faza ei ultimă și fatală. Cea mai mare parte a forței expediționare britanice – mai bine de 330 000 de oameni, la care se adăugau 139 000 de soldați francezi – scăpase de la Dunkerque ca prin urechile acului. Intervenția radicală a armatei germane care, cu o lovitură ca de coasă, reușise să despartă trupele Aliatilor, fusese un succes atât de fulgerător, încât îl lăsase până și pe Hitler mut de uimire și chiar îl zăpăcise puțin. I-au trebuit câteva zile ca să își revină înainte de a lansa atacul împotriva Parisului; acum, vârful de lance al forțelor naziste își făcea drum cu mare viteză de-a lungul râului Somme. Francezii luptaseră din greu și pierderile lor depășeau până și cele mai sângeroase recorduri din Primul Război Mondial. Dar armata franceză era prost condusă, iar tacticile generalilor ei, orbiți încă de gloria deja uitată a războiului precedent, erau complet depășite în fața acestui nou tip de război purtat cu mijloace mecanizate, războiul-fulger.

În ziua incursiunii lui de Gaulle la Londra, Franța era în plină retragere iar înaintarea naziștilor către Paris, nestingherită. Misiunea cu care Reynaud îl însărcinase pe de Gaulle era aceea de a-l convinge pe premierul britanic Winston Churchill să pună la bătaie întreaga forță aeriană britanică pentru a salva Franța. Trecând pragul reședinței de pe Downing Street, de Gaulle se afla acum pentru prima dată față în față cu Churchill. A înțeles imediat că premierul britanic era, ca și el, hotărât din toată inima să se opună războiului de agresiune. Mai târziu, avea să scrie: „Impresia pe care mi-a lăsat-o mi-a

confirmat convingerea că, sub conducerea unui asemenea luptător, Marea Britanie nu se va clinti. Domnul Churchill mi-a părut un om apt să se ridice la nivelul celei mai grele misiuni, cu condiția să fie o misiune măreață.“

Churchill nu a lăsat nici o însemnare privitoare la această primă întâlnire cu proaspătul general francez, dar minuta ședinței de guvern din acea zi menționează că „prim-ministrul a descris conversația pe care a avut-o în această după-amiază cu generalul de Gaulle. Acesta i-a creat premierului o impresie mai bună despre moralul și combativitatea francezilor“.

De Gaulle făcuse deci impresie. Cu toate astea, întâmpinând și opoziția fermă a comandamentului forțelor aeriene, Churchill a refuzat să angajeze toate escadrilele aviației britanice într-o intervenție furtunoasă pentru salvarea Franței. Ca mare iubitor al Franței, Churchill era înclinat sufletește să răspundă strigătelor ei de ajutor, numai că știa prea bine că bătălia purtată deasupra Canalului Mânecii era deja pierdută; soldații britanici trebuiau să rămână acasă și să își apere propria țară¹. Încă de la această primă întâlnire, de Gaulle i-a spus lui Churchill că ar fi făcut exact același lucru în locul lui. Churchill nu avea să uite niciodată înțelegerea și viziunea strategică de care de Gaulle dăduse dovadă în fața acestui refuz într-un moment atât de greu pentru țara lui.

1. Răspunsul lui Churchill este citat de Sir Edward Spears în relatările sale despre căderea Franței: „Vă oferim tot sprijinul de care suntem în stare în această mare confruntare, dar nu putem distruge capacitatea acestei țări de a continua războiul. În bătălia aeriană de azi am suferit pierderi mari, disproporționate, dar vom lupta și mâine“ (Sir Edward Spears, *Assignment to Catastrophe*, The Reprint Society, London, 1956, p. 427) (notele din subsol aparțin traducătorului).

În aceeași seară, de Gaulle s-a întors cu avionul în Franța și a fost convocat de urgență acasă la Reynaud. Prim-ministru al Franței de numai trei luni, Reynaud era el însuși un luptător și acesta fusese motivul pentru care îl adusese pe de Gaulle în guvern. Cei doi se cunoscuseră în anii '30, când de Gaulle, un ofițer de rang mediu, văzuse în Reynaud politicianul care ar fi putut manifesta simpatie pentru viziunea sa despre războiul modern. De Gaulle era un soldat neobișnuit pentru armata franceză la acea vreme; gânditor și teoretician, ținuse seminarii la Sorbona despre viitorul războiului și scrisese trei cărți, între care și *Armata viitorului*, în 1934. În timp ce Marele Cartier General Francez rămăsese înțepenit în teoriile Primul Război Mondial și susținea o abordare statică, defensivă, de-a lungul pretins inexpugnabilei Linii Maginot, de Gaulle înțelesese că aceste tactici erau depășite și următorul război avea să se poarte cu totul altfel. El propunea crearea unei noi armate, orientată pe manevră și atac, care să cuprindă unități de blindate capabile de reacție rapidă. Cartea lui de Gaulle, publicată numai în limba engleză în 1940, a devenit material de lectură obligatorie pentru Înalțul Comandament German

și a contribuit la stabilirea tacticilor utilizate în *Blitzkrieg*. Dar acasă, în Franța, cu excepția notabilă a lui Reynaud, viziunea lui de Gaulle nu era împărtășită de nici unul dintre membrii elitei militare și politice. De Gaulle avea în sfârșit să fie invitat să își pună ideile în practică, la comanda unei divizii de blindate, abia pe 15 mai 1940, la cinci zile de la începerea războiului-fulger. La numai o săptămână după aceea, la Abbeville, contraatacând, tancurile sale au raportat singura victorie împotriva nemților din întreaga bătălie pentru Franța. Era prea puțin și prea târziu.

În noaptea de 9 iunie, când de Gaulle s-a întâlnit cu Reynaud pentru a-i raporta rezultatele misiunii sale londoneze, dezastrul părea inevitabil. Forțele inamice ajunseseră pe malurile Senei, în apropiere de Paris. Capitala era înconjurată aproape complet și planul era ca guvernul să-și înceapă a doua zi retragerea spre sud. Într-o atmosferă dominată de defetism, Reynaud părea singurul care dorea să continue lupta. Pe 18 mai, Reynaud s-a văzut obligat să îi ofere un loc în guvern mareșalului Philippe Pétain, erou din Primul Război Mondial, deși știa, așa cum știa și de Gaulle, că Pétain era unul dintre susținătorii de frunte ai armistițiului. „Mai bine să-l avem cu noi, decât să nu știm ce face“, își justificase Reynaud decizia față de Gaulle, neștiind că, în scurtă vreme, intrigile insidioase ale lui Pétain aveau să-i convingă pe mulți membri ai guvernului să încuviințeze semnarea armistițiului. În realitate, încă din ianuarie 1940, Kenneth de Courcy, editor al unui buletin informativ, raportase la Foreign Office că Pétain, la vremea respectivă ambasador al Franței în Spania, încheiase un acord secret cu unii politicieni francezi pronaziști, printre care cel mai notabil era Pierre Laval. Raportul lui de Courcy fusese primit însă cu neîncredere.

Nici generalul Maxime Weygand, care tocmai fusese numit comandant suprem al tuturor forțelor armate franceze, nu dădea semne că ar vrea să continue lupta. Avea 73 de ani și își construise reputația ca șef al statului-major al genialului mareșal Foch în timpul Primului Război Mondial. Când a izbucnit al Doilea Război Mondial, a fost mai întâi rechemat din rezervă și pus în fruntea armatelor franceze din Siria, pentru ca, pe 19 mai, după dezastrele primei săptămâni de *Blitzkrieg*, să fie convocat în țară și numit comandant suprem. În pofida vârstei înaintate, Weygand își păstrase vigoarea și judecata limpede – judecată care, la doar câteva zile după preluarea postului, l-a ajutat să ajungă la concluzia că Franța era înfrântă. Imediat după succesul de la Abbéville, Weygand l-a primit și l-a felicitat pe de Gaulle. Era însă într-o dispoziție pesimistă. Prevedea atacul german pe râul Somme și deplângea lipsa de șanse a oricărei încercări de rezistență. Cu o zi înainte de a pleca la Londra, de Gaulle l-a vizitat pe Weygand a doua oară. Mai târziu, de Gaulle scria că discuția purtată cu această ocazie i s-a întipărit pentru totdeauna în minte. Weygand spunea că profeția sa privind atacul german pe Somme se adeverise și că nu putea face nimic să îl oprească.

— Foarte bine, răspunsese de Gaulle. Vor trece peste râul Somme. Și după aceea?

— După aceea? continuă Weygand. Vor trece și Sena, și Marna.

— Așa, și după aceea?

— Cum după aceea? Păi ăsta e sfârșitul!

— Ce vrei să spunei? Sfârșitul? Dar lumea? Dar Imperiul?

Potrivit lui de Gaulle, Weygand i-a răspuns cu un zâmbet amar: „Imperiul? Ce copilărie! Cât despre lume, odată ce am fost înfrânt aici, nu va trece o săptămână și Anglia va începe să negocieze cu Reichul.“

Atât Weygand, cât și Pétain aveau să joace în viitor roluri importante în povestea relației dintre Churchill, Roosevelt și de Gaulle. Dar, pentru moment, amândoi optaseră pentru armistițiu, deși acesta nu era nici pe departe singura opțiune; existau încă posibilități ca Franța să continue lupta. Prima alternativă de acest fel consta în crearea unui punct de rezistență în Bretania, în zona orașului Quimper, unde relieful mai accidentat era favorabil; guvernul francez și resturile armatei se puteau retrage și regrupa acolo pentru a organiza rezistența. Un al doilea plan, pe care de Gaulle i-l sugerase lui Weygand, era continuarea războiului din coloniile franceze din Africa de Nord, Algeria, Maroc și Tunisia. O armată numeroasă, cu un efectiv de circa 370 000 de oameni, dintre care aproape jumătate francezi, era deja comasată acolo. Reynaud îl însărcinase pe de Gaulle, singurul soldat francez pe al cărui spirit combativ părea că se mai putea conta, să facă pregătirile necesare pentru ambele variante.

Pe 10 iunie, o rază de speranță s-a ivit pe neașteptate datorită unei alte lovături năucitoare. Dictatorul italian Benito Mussolini declara război Marii Britanii și Franței. Se alăturase Axei în ultima clipă, când victoria părea deja o certitudine. În acel moment, înainte ca forțele sale armate să-și arate slăbiciunea inerentă atât pe uscat, cât și pe mare, Italia părea încă o națiune puternică, iar unda de șoc a declarației de război a lui Mussolini a fost resimțită în întreaga Europă.

Încă de la jumătatea lunii mai, atât Churchill, cât și Reynaud începuseră să facă demersuri pe lângă președintele american, Franklin D. Roosevelt, în speranța de a obține ajutor. De fapt, încă de la numirea sa ca prim-ministru pe 10 mai 1940, Churchill își pusese speranțele în Statele Unite. Fiul său, Randolph, relatează că, la doar câteva zile după numire, îl vizitase întâmplător pe Churchill înainte de micul dejun și îl găsisse la etaj „bărbierindu-se cu aparatul lui de ras demodat, marca Valet. Avea barba foarte aspră și, ca de obicei, se defrișa fără milă“. Churchill i-a spus să ia loc și să-i citească ziarele până termină el cu bărbieritul. După ce și-a mai defrișat vreo câteva minute barba, Churchill s-a oprit și a exclamat: „Cred că știi încotro s-o iau!“ Neștiind ce să creadă, Randolph a întrebat dacă prin asta voise să spună „știi cum să evit înfrângerea“ (mai plauzibil) ori „știi cum să-i bat pe nenorociți“ (aparent

imposibil). Aruncând aparatul de ras în lavoar, Churchill a replicat: „Bineînțeles că vreau să spun că putem să-i batem!“ Randolph s-a declarat cu totul de acord cu această propunere, dar nu vedea cum s-ar putea realiza. La care Churchill, întorcându-se spre fiul său, i-a spus, cu o voce foarte apăsată: „Am să târăsc Statele Unite în acest război.“

Churchill nu și-ar fi îndeplinit niciodată această ambiție dacă nu s-ar fi ivit factorul determinant pentru intrarea Statelor Unite în război, și anume atacul de la Pearl Harbour. Cert este însă că, dacă nu ar fi reușit, nu ar fi fost din cauză că nu ar fi insistat îndeajuns. Pe 15 mai i-a trimis lui Roosevelt un mesaj în care îl implora să îi împrumute avioane de luptă și cincizeci de distrugătoare americane vechi care zăceau puse în conservare de la sfârșitul Primului Război Mondial. Răspunsul lui Roosevelt a fost vag și neangajant, subliniind dificultățile pe care avea să le întâmpine în a obține acordul Congresului, precum și restricțiile pe care i le impunea Legea privind neutralitatea Statelor Unite ale Americii. La acea vreme, bazându-se pe excelenta reputație a armatei franceze, administrația americană era convinsă că pericolul hitlerist putea fi ținut sub control de puterile europene.

Eforturile lui Churchill erau dublate de cele ale lui Reynaud, care îi scria la rândul său lui Roosevelt că francezii vor „lupta până la căderea Parisului“. „Vom lupta și după căderea Parisului. Ne vom baricada într-una din provincii și, dacă ne vor scoate și de acolo, ne vom duce în nordul Africii ori, dacă va fi cazul, în teritoriile noastre din America de Sud și de Nord.“ Dar, îi spunea Reynaud lui Roosevelt, pentru a putea continua lupta, Franța avea nevoie să primească de la Statele Unite arme, avioane și, eventual, chiar soldați.

Ambasadorul american la Paris, William C. Bullitt, pe atunci un prieten apropiat al lui Roosevelt, susținea și el cererile guvernului francez, dar, pe 1 iunie, când a devenit clar că situația era una de criză, Roosevelt și-a reiterat refuzul de a trimite distrugătoarele dezafectate în Marea Britanie sau în Franța. Dând dovadă de toată buna sa credință, Roosevelt îl informa pe Bullitt că „sunt câteva republici americane care posedă distrugătoare și e posibil să fie dispuse să le vândă, iar legile lor să le permită să o facă“. Răspunsul ministrului de război francez, Édouard Daladier, care nota amar că „întreaga civilizație se poate prăbuși din cauză că o națiune măreață, cu un președinte măreț, nu face altceva decât să vorbească“, l-a umplut de rușine pe Bullitt. Într-o telegramă către Washington, el spunea: „Vorbele, dacă nu sunt însoțite de fapte, pot face foarte mult rău.“

Remarca îl nedreptăța într-o oarecare măsură pe Roosevelt, care, încălcând legile neutralității, făcuse totuși ceva în favoarea Marii Britanii și a Franței. Pe 1 iunie, când retragerea de la Dunkerque a făcut conștientă America de realitatea dezastrului Franței, președintele Roosevelt a ordonat marinei militare și Departamentului de Război să facă un inventar complet al stocurilor de arme și muniții de care se puteau dispensa pentru a le trimite

Marii Britanii și Franței. Era vorba de jumătate de milion de puști datând din Primul Război Mondial, puse bine la păstrare timp de douăzeci de ani, fiecare cu 250 de cartușe, de 900 de piese de artilerie de câmp, cu muniția aferentă, de 80 000 de mitraliere și de alte câteva stocuri de armament. Roosevelt a ocolit restricțiile impuse de regimul de neutralitate aprobând vânzarea acestui arsenal în bloc, pentru suma de 37 de milioane de dolari, unui intermediar, care urma apoi să îl revândă Marii Britanii și Franței. Dar primul transport de arme avea să fie încărcat pe nave comerciale britanice abia pe 11 iunie. Ajutorul venea prea târziu pentru Franța.

În seara zilei în care Italia a intrat în război, Roosevelt a ținut o cuvântare la Universitatea din Charlottesville, în care sugera, neașteptat, o schimbare dramatică de atitudine: promisiunea că America va trece de la vorbe la fapte ceva mai substanțiale decât vânzarea de echipament militar învechit. Cuvântarea lui Roosevelt era însuflețită de furia stărnită de Mussolini, care îi respinsese fără menajamente toate rugămintele de a nu intra în război.² Din mândrie rănită s-a născut un discurs care și astăzi, după mai bine de șaptezeci de ani, sună formidabil.

2. În ce privește reacția lui Churchill la declarația de război a lui Mussolini, potrivit însemnărilor lui John Colville, „tot ce a spus Winston cu privire la ultimele evenimente a fost: «Cine se duce în Italia să vadă ruine nu va mai trebui de-acum înainte să meargă până la Napoli sau Pompei»“ (John Colville, *The Fringes of Power. Downing Street Diaries, Vol. I, 1939–October 1941*, Hodder and Staughton Paperbacks, Sceptre, 1986, p. 177).

„În această a zecea zi a lunii iunie una mie nouă sute patruzeci, cel care avea în mână pumnalul și-a înjunghiat pe la spate vecinul“, declama Roosevelt. După îndelungile aplauze ale studenților strânși în aulă, a continuat într-un ritm cadențat, hipnotizant: „În această a zecea zi a lunii iunie una mie nouă sute patruzeci, în această universitate, fondată de primul mare părinte al democrației americane, rugăciunile și speranțele noastre sunt alături de cei care, peste mări, își continuă lupta pentru libertate cu atâta splendid curaj... Vom pune resursele materiale ale acestei țări la dispoziția celor ce se opun silniciei.“

La Londra, Churchill și miniștrii lui au rămas treji până târziu, ascultând discursul lui Roosevelt, exaltați de promisiunile pe care părea să le facă. A doua zi dimineață, Churchill i-a telegrafiat lui Roosevelt: „V-am ascultat cu toții azi-noapte și măreția cuvintelor dumneavoastră ne-a îmbărbătat. Declarația potrivit căreia Statele Unite vor oferi ajutor material Aliaților în lupta lor este o prețioasă încurajare în acest ceas care, deși întunecat, nu e întru totul lipsit de speranță. Trebuie să facem totul ca Franța să rămână în luptă.“

Potrivit șefului său de cabinet, John Colville, Churchill nutrea speranța reală că „America se va implica acum, fie și numai ca aliat nonbeligerant“.

Acesta fusese scopul lui Churchill încă de la primele solicitări de sprijin făcute Americii, la jumătatea lunii mai. Era conștient că nu se punea problema unei declarații imediate de război din partea Statelor Unite. Numai Congresul ar fi putut să o facă, iar Congresul era dominat de izolaționiști. Roosevelt însuși dăduse însă dovadă de o înțelegere mult mai profundă a riscului ca acest conflict european, dacă nu era bine ținut sub control, să depășească granițele continentului și să ajungă și în America. Știind acest lucru, și cu talentul lui politic fără egal, președintele era singurul care ar fi putut forța mâna Congresului, obținând aprobarea pentru transferul vechiului arsenal și chiar, mult mai important, un angajament ferm că America va oferi Aliatilor sprijin material necondiționat. Era posibil; nu trebuia decât ca Roosevelt să se hotărască să-și pună talentul la lucru, iar discursul de la Charlottesville părea să sugereze că acest moment venise.

Reynaud, însuflețit și el de cuvântare, i-a făcut lui Roosevelt o altă cerere de ajutor, mai flamboiantă chiar decât cele anterioare. „Este de datoria mea” – spunea el – „să vă cer un nou gest de solidaritate, mai mare chiar decât cele de dinainte. Când le vorbiți femeilor și bărbaților din America despre nenorocirea care ne-a lovit, vă conjur să declarați public că Statele Unite oferă Aliatilor suport moral și material de orice fel, cu excepția unei forțe expediționare. Vă implor să faceți asta până nu este prea târziu“. Ce voia Reynaud, de fapt, era ca o flotă militară sub pavilion american să pătrundă în apele europene, ca o amenințare directă și imediată la adresa lui Hitler, un semn indubitabil că Statele Unite nu aveau de gând să îi lase pe naziști să câștige fără luptă.

În după-amiaza zilei de 11 iunie, după ce aceste mesaje îi fuseseră trimise lui Roosevelt la Washington, Churchill a traversat în zbor Canalul Mânecii pentru a avea o întâlnire cu guvernul francez, care părăsise Parisul și se stabilise temporar într-un castel aflat în apropiere de Orléans, în zona centrală a Franței. Delegația britanică vedea această întâlnire ca pe o ocazie pentru Înaltul Comandament Francez de a prezenta ultimele analize ale situației frontului și pentru cele două guverne de a pune la punct planuri comune pentru continuarea rezistenței. Ce nu știa Churchill era că, doar cu o zi înainte, Weygand, apărând neinvitat la reședința de la Paris a lui Reynaud, îl anunțase că Franța nu avea altă opțiune decât armistițiul. Bătălia, declarase el, fusese dată. De Gaulle, care se afla și el la Reynaud, i-a reamintit comandantului suprem că existau totuși și alte variante, dar Weygand l-a luat în derâdere întrebându-l: „Aveți vreo sugestie?“ De Gaulle, acum membru al guvernului, i-a replicat fostului său superior pe un ton acid că guvernul nu face sugestii, ci dă ordine.

În urma acestei întrevederi, de Gaulle l-a convocat pe un alt general francez, Charles Huntziger, pe care i-l indicase deja lui Reynaud ca potențial înlocuitor al lui Weygand. Huntziger s-a declarat dispus să execute orice ordin

de continuare a rezistenței, fie din Bretania, fie din Africa, dar Reynaud, care îl numise pe Weygand în fruntea armatei cu doar câteva săptămâni în urmă, refuza să facă o nouă remaniere. Decizia lui avea să se dovedească fatală pentru Franța. Sarcina de a explica delegației britanice ajunse la Briare că înfrângerea Franței era iminentă i-a revenit deci lui Weygand, care a îndeplinit-o cu pedanteria lui obișnuită.³ Churchill a sugerat de mai multe ori în timpul discuțiilor că existau modalități de continuare a rezistenței, fie chiar și sub forma unui război de gherilă, dar Weygand le-a găsit pe toate imposibile și a rămas de neclintit. Sperând să găsească în Pétain un partener de discuție mai receptiv, Churchill i-a amintit acestuia de întâlnirea lor din martie 1918, când, pe fondul înfrângerii dezastruoase suferite de Armata 5 britanică la Amiens, în timpul unei vizite la statul-major francez, Pétain îi prezentase în linii mari lui Churchill planul de ripostă, pentru ca, la doar câteva zile după aceea, linia frontului să fie, într-adevăr, restabilită. „Așa e“, i-a replicat Pétain. „Voi, englezii, erați terminați. Și eu v-am trimis patruzeci de divizii să vă salveze. Azi, noi suntem cei nimiciți. Unde sunt cele cincizeci de divizii ale voastre?“ În realitate, chiar și în 1918, Churchill văzuse prea bine în ochii lui Pétain că acesta era gata să se predea; meritul pentru impulsionarea acțiunilor Aliaților îi aparținuse, de fapt, nu lui Pétain, ci superiorului acestuia, mareșalul Foch.

3. Potrivit notelor din memoriile generalului Spears, martor la discuții, Weygand „părea mai preocupat să-și convingă auditoriul că totul era pierdut decât să caute mijloace de continuare a luptei“ (Sir Edward Spears, *Assignment to Catastrophe*, ed. cit., pp. 447–449).

Se profila deja principala scuză a defetiștilor pentru căderea Franței: de vină erau englezii. Ei se retrăsese în degringoladă de la Dunkerque; ei refuzau să-și trimită escadrilele în apărarea Franței; ei voiau să lupte cu Hitler, dar costurile umane să fie suportate de francezi.⁴ Dacă Marea Britanie nu putea veni în ajutorul Franței, atunci singura salvare era America; iar America ezita. La ora târzie la care, apăsați de gânduri negre, membrii delegației britanice se retrăsese să ia cina, un singur francez părea să fi rămas neclintit în opoziția sa față de capitulare. Acesta era de Gaulle.

4. Generalul Spears relatează o discuție cu Pétain, în care acesta îi spunea: „Guvernul dumitale ar lăsa liniștit Franța pradă distrugerii doar de dragul acestei fantezii că puteți înfrunta Germania, sau chiar că puteți s-o învingeți, ceea ce nu e decât o probă de ignoranță; veți ajunge să cereți pacea când va fi prea târziu. Între timp, Franța ar fi deja terminată. Indiferența guvernului dumitale se vede foarte clar din faptul că, într-o bătălie decisivă ca aceasta, cea mai mare parte a forțelor aeriene britanice este ținută în rezervă“ (Sir Edward Spears, *op. cit.*, pp. 480–481).

Generalul Edward Spears, vorbitor fluent de franceză și bun prieten cu Churchill, care funcționa ca trimis special al acestuia pe lângă guvernul

francez, redă într-un portret memorabil această primă întâlnire a sa cu un de Gaulle solemn și tras la față:

„Între compatrioții lui, era singurul a cărui postură se ridica la înălțimea calmului flegmatic și sănătos al britanicilor. Un om cu o înfățișare ciudată, enorm de înalt, dovedindu-se cu un cap peste toți ceilalți când intrase în încăpere, domina pe toată lumea prin înălțime și când era așezat pe scaun. Fără bărbie, cu un nas lung, încovoiat, ca o trompă de elefant, atârnat peste o mustăcioară scurtă – o umbră peste gura mică ale cărei buze groase se țuguiau de fiecare dată când începea să spună ceva, dându-i un aer bosumflat; o frunte teșită și un cap ascuțit acoperit de păr negru și rar, lipit de cap și pieptănat cu o cărare îngrijită. Ochii, pe jumătate acoperiți de pleope grele, erau foarte pătrunzători. Când se pregătea să vorbească, își legăna întâi capul dintr-o parte în alta, ca un pendul, căutându-și cuvintele.“

A doua zi, pe 12 iunie, dimineața, după o nouă întâlnire marcată de pesimism, în cadrul căreia Weygand a supraestimat iar puterea nemților și a subestimat-o pe-a francezilor, Churchill se pregătea să se întoarcă la Londra. Înainte de plecare, a mai avut o ultimă întâlnire, cu amiralul François Darlan, comandantul marinei franceze. Flota militară franceză era o flotă puternică și modernă, a patra ca mărime din lume, iar principala temere a lui Churchill acum – așa cum avea să fie și a lui Roosevelt – era că, dacă Franța capitula, această flotă va cădea în mâinile nemților. Churchill l-a luat deoparte pe Darlan: „Amirale Darlan, nu trebuie să îi lăsați niciodată să vă ia flota.“ Darlan i-a promis solemn că nu o va face. Aceasta a fost ultima dată când Churchill s-a întâlnit cu trioul Pétain, Weygand și Darlan, dar, în anii care au urmat, fiecare dintre cei trei avea să încerce să destrame relația lui de Gaulle cu Churchill și Roosevelt.

Churchill s-a întors la Londra cu avionul lui, un Flamingo, care ar fi trebuit să fie escortat de douăsprezece avioane de vânătoare Hurricane. Dimineața a fost însă una cețoasă, așa că avioanele de vânătoare nu s-au putut ridica de la sol, iar aeronava delegației britanice a trebuit să plece neînsoțită. Când s-a apropiat de Canalul Mânecii, dintr-odată cerul s-a luminat; la mai bine de două mii de metri dedesubt se putea vedea portul Le Havre în flăcări. În timpul traversării, la un moment dat pilotul a făcut o manevră bruscă, reducând altitudinea la circa treizeci de metri și a continuat să zboare așa, aproape alunecând pe suprafața apei, până a ajuns pe coastă. Churchill avea să afle abia după aceea că trecuseră pe sub două avioane de vânătoare germane antrenate într-un atac asupra unor ambarcațiuni de pescuit, care, din această cauză, nu observaseră avionul Flamingo, altfel complet lipsit de apărare în lipsa escortei.

Ajuns la Londra, Churchill a informat Consiliul de Război despre starea de jalnică slăbiciune în care îi găsisse pe Weygand și Pétain. Despre acesta din urmă, a spus: „Pétain este un om periculos în această conjunctură: întotdeauna

a fost un defetist, până și în timpul ultimului război.“ Churchill a raportat, de asemenea, impresia bună pe care i-o lăsase tânărul și energicul de Gaulle. Credea chiar că, în cazul în care linia frontului se va rupe, Reynaud avea să îl pună pe de Gaulle în fruntea armatei franceze.

După întâlnirea de la Briare, pentru Churchill era clar că exista o singură șansă de a determina Franța să își mențină statutul de combatantă: și el, și Reynaud trebuiau să își reînnoiască eforturile pentru a obține mai mult de la Roosevelt. Churchill i-a scris din nou președintelui american, menționând, pentru prima dată, numele lui de Gaulle: „Mă tem că bătrânul mareșal Pétain, care nu a fost prea strălucit nici în aprilie și iulie 1918, este gata acum să-și pună numele și reputația în slujba unui tratat de pace pentru Franța. Pe de altă parte, Reynaud este pentru continuarea luptei și are alături de el un tânăr general, de Gaulle, care crede că se pot face încă multe. De aceea, consider că acesta este momentul în care trebuie să îi acordați lui Reynaud tot ajutorul de care sunteți capabil. Dacă puteți transmite un mesaj francezilor, public sau privat, acum este momentul să o faceți.“

Un al doilea mesaj, disperat, a urmat a doua zi, pe 13 iunie: „I-am convocat din nou de francezi, ceea ce înseamnă că s-a declanșat criza. Plec chiar acum. Orice puteți spune sau face acum ca să îi ajutați poate conta enorm.“ Churchill nu avea dubii în privința motivului pentru care i se solicita din nou prezența în Franța într-un timp atât de scurt; la plecarea din Briare, cu o zi în urmă, își exprimase oficial dorința de a fi consultat înainte ca guvernul francez să ia decizia finală. De altfel, cu doar trei luni în urmă, cele două țări încheiaseră un acord prin care se angajaseră reciproc să nu semneze un tratat separat de pace, una fără permisiunea celeilalte.

De această dată, Churchill a zburat la Tours, a doua etapă în retragerea guvernului francez către Bordeaux. La aeroportul din Tours, care fusese puternic bombardat cu o noapte înainte, domnea haosul și nimeni nu a venit în întâmpinarea delegației britanice. Cu o mașină împrumutată, s-au dus la prefectura locală, dar nici acolo nu au găsit pe nimeni cu care să poată sta de vorbă. Churchill, înfometat, a insistat să ia prânzul și o cafea locală a fost deschisă special pentru asta. În timpul mesei, și-a făcut apariția Paul Baudouin, recent numit subsecretar la Ministerul Afacerilor Externe francez, un om a cărui influență era în continuă creștere, care, pe un ton descris de Churchill ca moale și mios, l-a regalat cu un nou discurs despre lipsa de șanse a rezistenței franceze dacă Statele Unite nu intrau în război. Churchill s-a limitat la a-și exprima speranța că America va interveni și a oferit asigurări că Marea Britanie va continua lupta indiferent de ce avea să facă America. Imediat după această discuție, Baudouin a răspândit zvonul că Churchill fusese de acord că Franța trebuia să capituleze dacă Statele Unite nu declarau război Germaniei.

Spre după-amiază, a ajuns și Reynaud la prefectură. Consiliul de Miniștri

Îl însărcinase să afle care ar fi atitudinea Marii Britanii în cazul în care Franța decidea să încheie un armistițiu. Lăsa să se înțeleagă în subtext că singurul lucru care mai putea împiedica acest deznodământ era intrarea Americii în război, chiar dacă, într-o primă fază, intervenția americană s-ar fi limitat doar la trimiterea unor nave de război în Europa. Churchill a spus că era conștient de suferințele teribile prin care trecea Franța și că, deși Marea Britanie nu simțise încă biciul german pe propria-i piele, realiza prea bine care îi era forța. A subliniat însă că, deși înțelegea dilema Franței și nu avea nici o intenție să piardă vremea cu reproșuri inutile, nu era de acord ca Franța să semneze o pace separată. A promis că, indiferent ce se va întâmpla, Marea Britanie va continua să lupte și l-a îndemnat pe Reynaud să îi mai trimită un mesaj lui Roosevelt înainte de a face un pas irevocabil.⁵

5. Martor la conferința de la Tours, generalul Spears redă pe larg răspunsul lui Churchill, care, amintind că atitudinea lui Roosevelt depinde de rațiuni electorale, îi îndeamnă pe francezi să ceară ajutorul Americii, asigurându-i și de faptul că britanicii vor trimite o telegramă de sprijin: „Acesta este primul lucru care trebuie făcut, și trebuie făcut înainte de a da orice răspuns întrebării foarte grave puse de domnul Reynaud. Am spus deja că mă abțin de la reproșuri și acuze. Cauza Franței va fi întotdeauna dragă inimii noastre și, dacă vom câștiga acest război, vom reda Franței toată puterea și demnitatea ei. Dar asta este cu totul altceva» – și avea fulgere de furie în priviri – «decât a cere Marii Britanii consimțământul pentru a rupe înțelegerea solemnă care există între țările noastre» (Sir Edward Spears, *op. cit.*, p. 512).

Conferința s-a suspendat pentru scurt timp, întrucât Churchill voia să obțină confirmarea colegilor săi că răspunsul dat lui Reynaud se bucura de întreaga lor susținere. Între timp, lui de Gaulle, ajuns și el la Tours pentru a pregăti transferarea guvernului în nordul Africii (planul organizării unui punct de rezistență în Bretania fusese abandonat după ce Reynaud hotărâse că destinația finală a guvernului în tranzit avea să fie Bordeaux, nu Quimper), îi ajunseseră la ureche zvonurile lansate de Baudouin. A fost prezent la redeschiderea discuțiilor, când Reynaud a amintit din nou de posibilitatea încheierii unui armistițiu cu Germania. De Gaulle se aștepta ca Churchill să sară în sus de indignare în fața unei asemenea atitudini defetiste, dar avea să fie surprins, ba chiar să se simtă trădat de aparenta slăbiciune a premierului britanic; tot ce a auzit din gura lui au fost vorbe pline de compasiune și înțelegere față de teribila soartă a Franței.

Churchill nota în memoriile sale că, la încheierea „abominabilelor discuții” – cum avea să se refere de Gaulle la conferința de la Tours –, în timp ce își croia drum pe un coridor înțesat de oficiali, îl văzuse pe generalul de Gaulle, stând „nemișcat și fără nici o expresie pe figură, în cadrul unei uși”. „Când l-am salutat, am adăugat cu o voce joasă, în franceză, *l’homme du destin*. Dar el a rămas la fel de impasibil.” Rămâne un mister dacă Churchill chiar a făcut această remarcă, a murmurat cuvintele în barbă, ori poate doar a

crezut că le-a rostit, pentru că nimeni nu le-a auzit; este o posibilă explicație pentru lipsa de reacție a lui de Gaulle.

O altă posibilă explicație ar fi că de Gaulle era încă jignit de simpatia pe care Churchill păru-se că o manifestă în timpul discuțiilor față de ideea armistițiului. În realitate, întrucât nu fusese prezent la prima parte a conferinței, în care Churchill refuzase în termenii cei mai categorici cererea lui Reynaud de a-și da acordul pentru un potențial armistițiu, lui de Gaulle îi scăpase adevăratul înțeles al intervenției lui Churchill. Aceasta a fost prima neînțelegere dintre cei doi, nu neapărat una serioasă, întrucât de Gaulle a aflat foarte curând că Reynaud însuși dorea să continue lupta, dar una profetică pentru relația lor ulterioară, care avea să fie amenințată de pericolul ca unuia sau altuia dintre cei doi să-i scape vreo nuanță.⁶

6. Generalul Spears relatează cum, la sfârșitul conferinței, a fost oprit pe coridor de de Gaulle, care i-a cerut să îi spună dacă zvonurile lansate de Boudouin, cum că Churchill ar fi spus că „înțelege“ că Franța trebui să încheie un armistițiu separat cu Germania, erau sau nu adevărate. Prevenit de Spears asupra posibilității unei neînțelegeri, Churchill a dat un răspuns clar: „«Când am spus „*Je comprends*“, asta înseamnă „Am înțeles“. *Comprendre* înseamnă a înțelege în franceză, nu? Asta-i culmea», a spus Winston, «odată folosesc și eu cuvântul exact în limba lor și ei spun că am vrut să zic cu totul altceva; e prea de tot. Spune-le că franceza mea nu-i chiar atât de proastă»“ (Sir Edward Spears, *op. cit.*, p. 521).

Răspunsul lui Roosevelt la cererea pe care i-o făcuse însuși Reynaud pe 10 iunie a ajuns când Churchill era încă la Tours. Mânat de sentimente nobile și de generoase, Roosevelt scria:

„Mesajul dumneavoastră de pe 10 iunie m-a mișcat profund. După cum v-am spus deja atât dumneavoastră, cât și domnului Churchill, guvernul meu face tot ce îi stă în puteri pentru a pune la dispoziția Aliaților materialele de care au nevoie atât de urgent și își sporește eforturile pentru a face chiar mai mult. Suntem motivați în eforturile noastre de credința pe care o nutrim în idealurile pentru care luptă Aliații și de dorința de a servi aceste idealuri.“

În aceeași seară, încurajat de răspunsul lui Roosevelt și renunțând la orice act de prudență diplomatică, Reynaud a ținut la radio un discurs, difuzat în întreaga lume, în care declara că „armata franceză a fost avangarda tuturor democrațiilor. Franța are dreptul să se întoarcă spre celelalte democrații și să le spună «Am drepturi asupra voastră»“. Idee care, dacă pentru francezi putea să aibă vreun sens, era complet neinteligibilă pentru americani, izolați în ceea ce părea deplina siguranță a continentului lor, la mii de kilometri distanță de turbulențele din Europa.

Ultimele evenimente l-au convins pe Churchill că simplele mesaje private nu mai erau de ajuns; pentru a menține Franța în luptă, președintele american trebuia să facă o declarație publică în care să accepte posibilitatea ca Statele Unite să intre în război. Într-o nouă telegramă, trimisă pe 14 iunie, Churchill îl

îndemna pe Roosevelt să facă acest pas: „Domnule președinte, trebuie să vă spun că mi se pare absolut vital ca acest mesaj să fie făcut public mâine, 14 iunie, ca să poată juca un rol decisiv în schimbarea cursului istoriei.“

Tot pe 14 iunie, Reynaud a făcut și el un ultim și disperat apel către Roosevelt, spunându-i că Franța nu putea continua să lupte dacă americanii nu intervin, măsură care constituia nu numai singura cale de a asigura victoria forțelor aliate, dar și singura cale de a-l opri pe Hitler, care, imediat după înfrângerea Franței și a Marii Britanii, se va îndrepta împotriva Americii. Reynaud încheia astfel:

„Sunt conștient că o declarație de război nu depinde numai de dumneavoastră. Dar vă spun din nou, în acest ceas greu nu numai pentru istoria țării mele, dar și pentru istoria țării dumneavoastră, că, dacă în orele ce urmează, nu veți da un semnal clar că Statele Unite intenționează să intre în război în timpul cel mai scurt, destinul întregii lumi se va schimba. Veți asista la dispariția Franței, care se va duce la fund ca un om care se înecă, nu înainte de a arunca o ultimă privire către acel tărâm al libertății în care în van și-a căutat salvarea.“

Comparația cu înecul era foarte potrivită, căci Reynaud era în situația unuiu căruiu apa îi trecuse deja de creștet, iar Roosevelt știa asta foarte bine. Se jucase cu cuvintele, iar acum venise timpul ca jocul să ia sfârșit. A răspuns, așadar, cererii lui Churchill de a-și face public mesajul de sprijin către Reynaud în termenii cei mai limpezi: „Mesajul meu de ieri, adresat premierului francez, nu a angajat guvernul american într-o promisiune de a intra în război de partea Aliaților și nici nu a avut vreo clipă intenția să îl angajeze. Cu tot regretul, nu pot da curs cererii dumneavoastră de a publica acest mesaj.“ Răspunsul trimis lui Reynaud a fost la fel de zdrobitor: „Știu că veți înțelege că aceste declarații nu implică nici un fel de angajament militar. Numai Congresul poate face asemenea angajamente.“

Pe 14 iunie, ziua refuzului final al lui Roosevelt, Parisul a căzut în mâinile nemților. Pur și simplu, guvernul francez și-a predat capitala forțelor germane.⁷ Churchill încercase să îl convingă pe Weygand să opună rezistență, să lupte, încercând să păstreze stradă cu stradă, folosind clădirile și ruinele drept baricade, dar comandantul suprem hotărâse că și această opțiune, ca atâtea altele, era imposibilă.⁸ Weygand ajunsese să aibă convingerea, cel puțin curioasă la un comandant de oști, că Franța își merita umilința pentru greșelile pe care le făcuse. Patru ani mai târziu, nemții părăseau Parisul lăsându-l și ei intact, așa cum îl primiseră, în ciuda ordinelor exprese ale lui Hitler de a-l distruge. Supraviețuirea acestui oraș magnific rămâne simbolul peren al capitulării Franței.

⁷ În memoriile sale, generalul Spears se arăta sceptic în privința dorinței francezilor de a-și apăra capitala, „făcând praf cea mai frumoasă aglomerare de monumente din lume, după Roma, și distrugând până la ruină unul după altul minunatele poduri de peste Sena“. „Franța

fără Paris? – Întrebă-l asta pe orice francez și-ți va răspunde: «*Laissez moi rire*» – Nu mă face să râd“ (Sir Edward Spears, *op. cit.*, p. 429).

8.* Parisul a fost declarat oraș deschis pe 11 iunie 1940 de Weygand, care a ordonat a doua zi ca orașul să nu fie apărat, iar podurile și clădirile să nu fie distruse. După ce au fost informați despre decizia francezilor de a nu apăra Parisul, „germanii au pus condiția ca, dacă întâmpină orice fel de rezistență, din partea populației ori a soldaților, nu numai în Paris, dar și la nord de linia St. Germain, Versailles, Juvisy, St. Maur și Meaux, vor trata Parisul ca zonă de război. Generalul Weygand a comunicat nemților, într-o telegramă, că acceptă aceste condiții“ (Sir Edward Spears, *op. cit.*, pp. 454, 540).

După ce, la Bordeaux, primise noi asigurări de la Reynaud că francezii vor continua lupta, de Gaulle a hotărât să plece la Londra pentru a obține sprijin britanic în operațiunile de evacuare a guvernului în Africa de Nord. Cu doar câteva minute înainte de a lua această decizie, deprimat de vestea capitulării Parisului, de Gaulle își pusese demisia pe masă, dar ministrul de interne, Georges Mandel, unul dintre puținii partizani ai rezistenței rămași în guvernul francez, a reușit să îl convingă să își păstreze postul. A doua zi după-amiază, de Gaulle s-a îmbarcat pe distrugătorul *Milan*, care pleca din Bretania către Plymouth, având la bord un grup de chimiști francezi a căror misiune era punerea la adăpost a resurselor de apă grea ale Franței.

În timp ce de Gaulle era în drum spre Plymouth, Churchill răspundea cu amărăciune telegramei lui Roosevelt: „Reynaud va fi fără îndoială dezamăgit că refuzați publicarea mesajului. Acest moment este de o importanță crucială pentru Franța.“ Pentru orice eventualitate, mai făcea o ultimă încercare: „O declarație prin care Statele Unite anunță că vor intra în război, dacă va fi cazul, ar putea salva Franța.“ În fine, Churchill adăuga că succesul defensivei Marii Britanii rămânea acum singura speranță pentru „a evita prăbușirea civilizației, așa cum o cunoaștem“, susținând, încă o dată, că trimiterea distrugătoarelor era „o chestiune de viață și de moarte“.

Churchill și-a petrecut seara la Chequers, reședința sa de la țară, situată în Chiltern Hills, la treizeci de mile de Londra. John Colville își amintește că „cina a început într-o atmosferă lugubră. Dar șampania, brandy-ul și trabucurile și-au făcut treaba și în curând am devenit vorbăreți, chiar zgomotoși“. După masă, Churchill s-a plimbat în sus și-n jos pe aleile grădinii de trandafiri, în compania lui Duncan Sandys, ginerele său. Colville, care ținea permanent prin telefon legătura cu Londra, a ieșit să-l caute pentru a-i da ultimele noutăți. „I-am spus că se primiseră date mai amănunțite despre atitudinea francezilor, date care indicau o posibilă abdicare. «Spune-le – mi-a zis Churchill – că dacă ne dau nouă flota, nu vom uita niciodată, dar că dacă se predau fără să se consulte întâi cu noi, nu-i vom ierta niciodată. Le vom șterge numele din istorie pentru o mie de ani!» După care, pe jumătate temându-se că l-am luat în serios, a adăugat: «Firește, nu face asta chiar acum.» Era într-o stare de spirit bună, recita poezii, broda pe marginea dramei

care se desfășura sub ochii noștri.“

A doua zi, pe 16 iunie, guvernul francez le-a cerut britanicilor acordul pentru a tona terenul în vederea unui potențial armistițiu cu Germania, sub pretextul că trebuiau să demonstreze poporului francez că termenii erau atât de duri, încât Franța era obligată să continue lupta. Churchill și guvernul britanic au fost de acord, dar numai cu condiția ca flota franceză să fie trimisă imediat în porturile britanice.⁹ Evenimentele din următoarele douăzeci și patru de ore au demonstrat că amiralul Darlan a refuzat să dea un astfel de ordin.

9. Churchill i-a transmis lui Reynaud un mesaj în care spunea că guvernul britanic era de acord cu aflarea condițiilor armistițiului, chiar dacă acest fapt încălca înțelegerile anterioare, dar numai cu condiția ca flota franceză să fie trimisă în porturile britanice pe durata negocierilor. Mesajul a fost în cele din urmă retras și nu a fost transmis de Reynaud colegilor săi de cabinet, ceea ce Spears interpretează ca fiind o greșeală care i-a încurajat pe defecțiști să capituleze (Sir Edward Spears, *op.cit.*, pp. 580, 583).

Churchill nu va uita niciodată trădarea lui Darlan. „Tot ce avea de făcut era să dea ordin navelor să plece către porturile britanice ori americane, sau către porturile franceze din colonii... În felul acesta, ar fi smuls din mâinile nemților a patra flotă ca mărime din lume, ai cărei ofițeri îi erau devotați personal... Dacă făcea asta, nimic nu-i stătea în cale să devină eliberatorul Franței.“

Mai era doar o carte de jucat, o ultimă carte cu totul extraordinară. În zorii zilei în care Churchill i-a cerut amiralului Darlan să pună flota la adăpost, de Gaulle, ajuns la hotelul Hyde Park din Londra, a primit vizita lui André Corbin, ambasadorul Franței în Marea Britanie, însoțit de Jean Monnet, membru al misiunii economice franceze. Cei doi, împreună cu Robert Vanisttart, consilier-șef pe probleme diplomatice, pusese la cale nici mai mult nici mai puțin decât unirea Franței cu Marea Britanie.

De Gaulle a fost imediat captivat de amploarea ideii, convins că fuziunea celor două state, cu guvernele, armatele și popoarele lor, era acel *deus ex machina* de care Reynaud avea nevoie pentru a-și scoate miniștrii din amorteală. Dramatismul a sporit pe parcursul zilei, odată ce Churchill, inițial reticent, la insistențele propriilor miniștri și ale lui de Gaulle, s-a lăsat sedus de plan. Colville redă scena: „De Gaulle se plimba dintr-un capăt în altul al sălii, ca și Corbin; ședința de cabinet a devenit un fel de promenadă... și toată lumea îl bătea pe spate pe de Gaulle și-i spunea că va fi comandant suprem (la care Winston a mormăit «*je l'arrangerai*»). Să fie de Gaulle noul Napoleon? Din ce aud, pare-se că mulți cred asta.“

Pe după-amiază, guvernul a hotărât să adopte actul unirii, al cărui conținut cu totul remarcabil includea următoarele fraze-cheie:

„Cele două guverne declară că Franța și Marea Britanie încetează să fie

două state separate, devenind un stat unic, Uniunea Franco-Britanică.

Constituția Uniunii va prevedea organisme comune pentru apărare, afaceri externe, politică financiară și economică.

Toți cetățenii Franței se vor bucura automat și de cetățenia britanică, iar toți cetățenii Marii Britanii vor deveni automat și cetățeni ai Franței.“

Termenii acordului erau, așadar, lipsiți de rezerve și echivoc. De Gaulle era atât de excitat de întorsătura pe care o luau evenimentele, încât l-a sunat pe Reynaud și i-a citit conținutul actului prin telefon. Reynaud, realizând imediat importanța documentului, a văzut în el instrumentul prin care avea să-și convingă miniștrii să continue lupta. Churchill a intrat și el în legătură cu Reynaud și a făcut aranjamentele pentru o întrevvedere a doua zi, în Bretania. De Gaulle a plecat imediat în Franța, într-un avion pus la dispoziție de Churchill. La sosire a avut parte însă de un duș rece. Departe de a accepta ideea unirii, majoritatea membrilor consiliului de miniștri francez au văzut în acest plan un soi de complot al Marii Britanii. „Să facem o uniune cu Marea Britanie“ – declara Pétain – „este ca și cum am fuziona cu un mort“. Întâlnirea a fost atât de dezastruoasă, încât s-a sfârșit cu demisia lui Reynaud din fruntea guvernului. Pétain era acum noul conducător al Franței. Prima măsură pe care a luat-o în această calitate a fost să încerce să afle poziția nemților cu privire la un armistițiu.

Sub noul regim al lui Pétain, care avea tot interesul să sugrume din fașă orice rezistență, de Gaulle nu mai era în siguranță în Franța.¹⁰ În dimineața zilei de 17 iunie, pentru a-și masca intenția de a fugi în Marea Britanie, a afișat lista întâlnirilor programate pentru acea zi și l-a rugat pe Roland de Margerie, fostul șef de cabinet al lui Reynaud pe probleme externe, să elibereze pașapoarte pentru soția și copiii lui, care îl așteptau la Carantec, în Bretania. Trebuia să le dea șansa să se îmbarce pe unul dintre ultimele vase care transportau refugiați în Marea Britanie. Cu numai câteva zile în urmă, de Gaulle își luase la revedere de la bătrâna lui mamă, care era bolnavă; avea să moară peste numai două luni. La Bordeaux, însoțit de trimisul special al lui Churchill, generalul Spears, de Gaulle a urcat într-un avion cu destinația Londra. Nu avea să mai vadă Franța decât peste patru ani.

10. Sir Edward Spears a aflat de la Georges Mandel, într-o discuție din 13 iunie 1940, că Weygand afirmase în fața membrilor guvernului francez că intenționa să-l aresteze pe de Gaulle fiindcă luase măsuri să trimită în Africa de Nord trupe și echipament militar (Sir Edward Spears, *op. cit.*, pp. 524–525).

Churchill îi aștepta la Londra. Când au ajuns, „Winston făcea băi de soare în grădină“ – relatează Spears. „S-a ridicat să își întâmpine oaspetele cu un zâmbet foarte cald și prietenos.“ Mai târziu, de Gaulle își amintea: „Mi se părea că sunt, așa, singur și văduvit de toate, ca unul care stă pe țărmul unui ocean și se pregătește să îl traverseze înot.“

Iar această traversare a oceanului a început chiar de-a doua zi. De Gaulle voia să transmită un apel către francezi de la BBC. Guvernul britanic nu era sigur că ar fi o mișcare înțeleaptă, cât timp nu se cunoștea încă rezultatul demersurilor lui Pétain pentru obținerea armistițiului. John Colville nota că, dacă ar fi transmis apelul, de Gaulle „ar fi făcut foarte bine să nu se întoarcă prea curând în Franța“. În cele din urmă, în ciuda temerilor celor de la Foreign Office, Churchill a dat undă verde transmisiunii. Apelul lui de Gaulle din 18 iunie 1940 avea să intre în istorie. Recunoscând întâi că Franța fusese copleșită de tacticile superioare ale inamicului, de Gaulle continua:

„Dar s-a spus oare ultimul cuvânt? Trebuie să abandonăm orice speranță? Este oare înfrângerea noastră iremediabilă? Răspunsul meu la aceste întrebări este: nu! Franța nu este singură! Franța nu este singură!“

După această repetiție făcută cu mult patos, de Gaulle adăuga:

„Are în spate un vast imperiu și poate face cauză comună cu un alt imperiu, Imperiul Britanic, care stăpânește mările și continuă să lupte. Ca și Anglia, Franța are acces nelimitat la imensul potențial industrial al Statelor Unite.

Războiul acesta nu se limitează la nefericita noastră țară... Este un război mondial... Destinul întregii lumi este pus în balanță.

Eu, generalul de Gaulle, aflat acum la Londra, fac apel către toți ofițerii și bărbații francezi aflați pe pământ britanic, sau care se vor afla în viitor pe pământ britanic, înarmați sau nu, și către toți inginerii și muncitorii din fabricile de armament aflați pe pământ britanic, ori care se vor afla aici în viitor, să vină la mine.

Indiferent ce se va întâmpla, flacăra rezistenței franceze nu trebuie să moară, și nu va muri.“

Amintindu-și de *L'Appel du 18 Juin*, de Gaulle scria: „În timp ce vorbele îmi plecau de pe buze, imposibil de adus înapoi, am simțit cum, în mine, se sfârșește o viață – viața pe care o trăisem într-o Franță puternică și într-o armată indivizibilă. La vârsta de patruzeci și nouă de ani îmi începeam aventura, ca unul pe care soarta l-a târât în afara oricărui sistem de referință.“

A doua zi, pe 19 iunie, John Colville nota dezamăgit în jurnalul său: „Președintele Roosevelt a respins cererea noastră de a primi patruzeci de distrugătoare... Avem foarte mare nevoie de ele.“

Intensitatea acestui iunie 1940, pe care de Gaulle și Churchill au trăit-o împreună, avea să creeze pentru totdeauna între ei o legătură puternică, la care Roosevelt nu avea acces și care, în anii ce au urmat, avea să încline de multe ori balanța.

II. Trei oameni ai Providenței

În iunie 1940, cei doi lideri în funcție ai democrației occidentale, Winston Churchill și Franklin D. Roosevelt, și cel care, după multe ocolișuri, avea să devină al treilea, Charles de Gaulle, nu se cunoșteau aproape deloc. De fapt, relația lui Churchill cu Roosevelt era într-un stadiu și mai incipient decât cea cu de Gaulle, cu care se văzuse, practic, doar de câteva ori. Îl întâlnise pe președintele american numai o dată, cu douăzeci și doi de ani în urmă, iar acea întâlnire nu avusese loc sub cele mai bune auspicii.

În 1918, Roosevelt, la vremea aceea un bărbat activ și într-o formă fizică excelentă, secretar adjunct în cadrul marinei militare americane, a făcut o scurtă vizită la Londra, aflându-se în drum spre casă după o inspecție a trupelor americane de pe fronturile franceze. A ținut un discurs la Gray's Inn, bastionul avocaților și judecătorilor britanici, iar Churchill, o figură publică mult mai cunoscută pe atunci decât Roosevelt, era și el în auditoriu. Joseph Kennedy, care avea să devină ambasadorul lui Roosevelt la Londra în anii '40, susține că Roosevelt i-ar fi mărturisit că atunci Churchill se purtase ca o „scârbă... făcând pe șeful peste noi toți“.

În anii '30, deși fusese atins de poliomielită și nu își mai putea folosi picioarele, Roosevelt a intrat în cursa pentru președinția Statelor Unite. În aceeași perioadă, Churchill își trăia anii de dizgrație, predicându-și cele două idei preferate: conservarea Imperiului Britanic și necesitatea rezistenței în fața lui Hitler. Dacă prima idee era pur și simplu detestabilă pentru Roosevelt, un antiimperialist inflexibil al cărui scop pe termen lung era să desființeze toate imperiile europene, incluzându-le pe cele britanic și francez, a doua atingeă însă o coardă sensibilă a președintelui american.

Spre deosebire de Churchill, lui Roosevelt nu-i plăcea să-și pună gândurile pe hârtie, ceea ce face ca motivele și considerațiile lui personale să fie adesea greu de interpretat. Exista totuși o persoană căreia Roosevelt îi făcea confidențe: Margaret „Daisy“ Suckley, o verișoară îndepărtată, cu care Roosevelt a întreținut cea mai importantă legătură emoțională a sa din ultimii zece ani de viață. Mariajul cu Eleanor Roosevelt, tot o verișoară de-a sa, se dovedise o relație de un succes remarcabil pe plan public și politic, dar

sentimentele soției sale se răciseră după ce aceasta descoperise aventura lui Roosevelt cu secretara ei, Lucy Mercer. Relația cu Mercer se terminase de mult, dar, începând din septembrie 1935, după o întâlnire foarte specială care a rămas învăluită în mister, prietenia lui Roosevelt cu Margaret s-a transformat într-o legătură mult mai profundă. Relația lor a fost ținută departe de ochii publicului și a devenit cunoscută abia în 1991, odată cu publicarea însemnărilor zilnice făcute de Margaret și a scrisorilor pe care le-a primit de la Roosevelt. Multe dintre epistole îl arată pe Roosevelt îndrăgostit ca un adolescent; într-una din ele, scria: „Am tânjit *atât de mult* să te am lângă mine.“ Alte scrisori aruncă însă o lumină asupra gândirii politice a lui Roosevelt din acea perioadă.

De pildă, pe 17 martie 1936, a doua zi după ce trupele lui Hitler intraseră în Renania, Roosevelt îi scria lui Margaret: „Vestile din Germania sunt proaste și, deși oficialii mei îmi spun că nu există un risc real de război, nu pot să uit că același lucru îl spuneau și în iulie 1914 (dar tu ești prea tânără să-ți amintești, copila mea binecuvântată).“ În aceeași scrisoare, Roosevelt deplângea lipsa unor conducători puternici în Franța: „Este o tragedie – în sensul cel mai profund – când vorbele și semnăturile unei națiuni nu mai au nici o valoare. Dacă Franța ar fi avut un lider pe care oamenii să îl urmeze, singura cale de acțiune ar fi fost ocuparea rapidă a Germaniei până la Rin – nu mai departe. Azi ar putea s-o facă, dar într-un an sau doi Germania va fi mult mai puternică decât ei, iar lumea nu poate avea încredere că o Germanie complet reînarmată va păstra pacea.“

În septembrie 1939 a izbucnit războiul. Profețiile lui Churchill privind agresiunea nazistă, la fel și cele ale lui Roosevelt, se adevăreau cu vârf și îndesat. Churchill a fost rechemat din exil și invitat să ocupe funcția de Prim Lord al Amiralității în guvernul condus de Neville Chamberlain. Imediat după această numire, Roosevelt s-a grăbit să înceapă o corespondență cu Churchill, complimentându-l mios la sfârșitul primei scrisori pentru realizările sale literare, chiar dacă, din greșeală, a scris numele ilustrului străbun al lui Churchill cu ortografia americanizată: „Sunt bucuros că ați terminat de scris volumele despre Marlboro înainte ca toate astea să înceapă – mi-a făcut mare plăcere să le citesc.“ În decembrie 1939, Joseph Kennedy, întors de la Londra ca să-și petreacă acasă vacanța de Crăciun, l-a întrebat pe Roosevelt de ce întreținea această corespondență privată cu Churchill. Potrivit însemnărilor lui Kennedy, Roosevelt ar fi răspuns: „Întotdeauna mi-a displicut, de când l-am cunoscut în Anglia, în 1918... Îi acord atenție pentru că probabilitatea să devină prim-ministru este mare și vreau să îmi fac intrarea de pe acum.“

Evenimentele lunii iunie 1940 arătasera că, în pofida vorbelor lui frumoase, Roosevelt nu era încă un partener de încredere. În memoriile sale, Churchill afirmă că a înțeles refuzul lui Roosevelt de a-și face public mesajul către Reynaud, dar, în realitate, atitudinea președintelui american l-a deprimat

profund. Dar și Roosevelt se confrunta cu o situație spinoasă. În a doua jumătate a decadei 1930–1940, puțini mai erau americanii care, în timp ce Hitler mășcăluia împotriva Europei, iar Japonia invadea China, mai credeau că trăiesc într-o lume sigură, iar reacția celor mai mulți era de a se izola pe propriul continent, convingși că acolo sunt la adăpost de orice conflagrație. În declarația sa de pe 8 septembrie, când nemții au invadat Polonia, iar Marea Britanie a declarat război Germaniei, Roosevelt nu a îndrăznit să spună ceva ce ar fi putut să dezamăgească așteptările pacifiste ale publicului american: „Nu am nici o intenție, de nici un fel, de a pune națiunea pe picior de război, nici în ce privește sistemul de apărare, nici în ce privește economia internă. Vom conserva pacea acestei națiuni.“ Au urmat și alte asigurări că guvernul va lua toate măsurile posibile pentru ca Statele Unite să nu intre în război. Chiar și în 1940, ideea că America ar putea declara război sau că măcar ar amenința că va declara război părea cu totul ruptă de realitate; un sondaj de opinie arăta că, la sfârșitul verii anului 1940, trei sferturi dintre americani ar fi preferat ca Marea Britanie și Franța să facă pace cu Hitler.

Cu toate acestea, Roosevelt înțelegea prea bine că agresiunea nazistă avea, în cele din urmă, să amenințe și Statele Unite, numai că, în loc să pornească el însuși la război, i se părea de preferat să facă rost de armament pentru Franța și Marea Britanie, care trebuiau să funcționeze ca un scut în apărarea Americii. Comerțul cu armament, oricare ar fi fost țara străină care ar fi cumpărat arme, era un subiect sensibil în America, dar Roosevelt a insistat, în pofida unei puternice opoziții din partea izolaționiștilor, ca o mare parte din producția de armament americană, în special avioane, să fie oferită spre vânzare Marii Britanii și Franței. Izbucnirea războiului a creat greutate suplimentare, pentru că furnizarea de armament către beligeranți era interzisă. I-a luat câteva săptămâni lui Roosevelt să convingă Congresul să ridice această interdicție, dar condiția a fost ca Statele Unite să facă oferte de vânzare tuturor țărilor, în condiții egale. Din fericire, Germania era exclusă din start din cauza blocadei navale impuse de Aliați și oricum era greu de crezut că nemții aveau nevoie să mai importe echipament militar. Dar orice achiziție trebuia plătită cu bani gheață – or, în lunile mai și iunie, Churchill ceruse ca distrugătoarele să îi fie împrumutate, nu vândute, o solicitare căreia Roosevelt nu putuse să îi dea curs.

În acest context, pe 18 iunie, când de Gaulle a adresat întregii lumi faimosul său apel, relațiile dintre Roosevelt și Churchill erau tulburi. Vorbele frumoase și declarațiile de intenție ale președintelui american nu duseseră nicăieri, iar între cei doi șefi de stat nu se stabilise o legătură personală. Auzind de la consilierii săi poveștile despre legendarele beții ale lui Churchill, Roosevelt remarcase odată că preferă un luptător beat unui pacifist treaz, dar, dincolo de acest amănunt anecdotic, pe cei doi îi separau viziuni politice fundamentale diferite. Pentru Roosevelt, Churchill era un conservator demodat,

un exponent al epocii victoriene și al vederilor ei imperialiste depășite. Churchill vedea în Roosevelt un reprezentant al ideii că toate popoarele aveau dreptul la autodeterminare, deși, pe parcursul războiului, avea să devină din ce în ce mai clar că Roosevelt urmărea, mai degrabă, să reazeze lumea după placul Statelor Unite. Și, în fine, dacă toate aceste dificultăți nu erau de ajuns, anul 1940 mai era și an electoral în Statele Unite.

Indiferent că o făcea „din aroganță, din ambiție nemăsurată ori din convingere” – cum se întreba unul dintre cronicarii cei mai de seamă ai epocii –, era cert, la jumătatea verii aceluși an, că Roosevelt hotărâse să ignore convențiile politice americane și să candideze pentru un al treilea mandat. În această poziție, anumite rațiuni de politică internă îl obligau să evite să dea vreun semn că ar susține ideea războiului. Primul hop al campaniei a fost depășit în luna iulie, când, într-un cor de aclamații orchestrate cu grijă, Partidul Democrat i-a anunțat, în lipsă, nominalizarea pentru cursa prezidențială. Dar alegerile propriu-zise urmau să aibă loc abia în noiembrie.

Pe fondul acestor tensiuni, corespondența dintre Churchill și Roosevelt a fost aproape complet întreruptă în vara lui 1940; între 15 iunie (data ultimei solicitări fără succes a lui Churchill) și 31 iulie, între cei doi a circulat o singură scrisoare, o misivă fără mare importanță trimisă de Churchill cu privire la ultimele isprăvi ale neastâmpăratului duce de Windsor.¹¹ În timp ce Churchill se lupta cu dureroasa constatare că, pentru moment, el și țara lui erau singuri și lipsiți de orice sprijin, Roosevelt primea în continuu informații că Marea Britanie nu putea face față și avea curând să cadă la pace cu Hitler.

11. Titlul a fost creat special în 1937 pentru fostul rege Edward al VIII-lea, care abdicase pe 11 decembrie 1936 pentru a se putea căsători cu americanca Wallis Simpson. În 1940, ducele de Windsor, bănuț de simpatii naziste și pentru a fi ținut departe de miezul evenimentelor, a fost numit guvernator al Insulelor Bahamas, dar nu se grăbea să-și ia postul în primire, probabil îndemnat și de germani, care vedeau în el un posibil înlocuitor al lui George VI, în cazul în care Marea Britanie ar fi fost ocupată. Detalii despre raporturile dintre Churchill și fostul său suveran în John Colville, *The Churchillians*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1986, p. 14.

Capitularea atât de rapidă a Franței l-a șocat pe Roosevelt, care cunoștea și iubea această țară; de altfel, vorbea franceza bine și avea chiar și legături de familie în Franța. Recent, scăpase cu bine din situația delicată creată de o bătrână mătușă de-a lui, stabilită la Paris, care refuzase să fie evacuată în fața amenințării cu ocupația germană. Pentru scurt timp, existase temerea că o rudă a președintelui american va cădea în mâinile naziștilor, dar problema s-a rezolvat de la sine, mătușa în chestiune murind cu câteva zile înainte ca armata germană să ocupe Parisul. Însă căderea Franței, precum și haosul care o precedase, deseale schimbări de guvern, permanentele conflicte civile din perioada interbelică îl făcuseră pe Roosevelt să-și piardă credința în soarta

acestei țări. Din punctul lui de vedere, Franța nu mai putea să stea și nu avea să mai stea vreodată la masa marilor națiuni. Această viziune, rămasă neschimbată pe tot parcursul războiului, avea adesea să constituie o sursă de tensiuni între Roosevelt și Aliați. În plus, ce garanții avea că Marea Britanie nu o va apuca și ea pe același drum? Intuindu-i această preocupare, Churchill nu avea altă opțiune decât să facă un pas înapoi în relația cu Roosevelt, așteptând momentul în care putea să îi demonstreze că, așa cum o declarase în atâtea rânduri, Marea Britanie nu va capitula. În izolarea în care se afla, prezența lui de Gaulle trebuie să-i fi adus lui Churchill o oarece consolare.

În ce-l privește pe de Gaulle, puține lucruri îl recomandau în afară de dârzenia sa. Lăsând la o parte cele câteva întâlniri cu Churchill, de Gaulle era virtualmente un necunoscut. Churchill avusese ocazia să îl întâlnească în timpul vizitei sale în Franța în 1938, dar, la acea vreme, teoriile tactice ale colonelului prezentau prea puțin interes pentru Churchill, care credea încă în invincibilitatea Liniei Maginot și în excelența comandamentului militar francez. În 1940, Churchill a fost primul care a recunoscut că a greșit în privința ambelor aspecte.

Alexander Cadogan, secretar permanent al Foreign Office, le spunea colegilor săi: „Nu pot să vă spun nimic despre de Gaulle, în afară de faptul că are un cap ca un ananas și șolduri de muiere.“ Informațiile erau puține. Se știa că de Gaulle era curajos; fusese rănit de cinci ori în Primul Război Mondial. Cărțile pe care le scrisese dezvăluiau un intelectual, un strateg și un teoretician. Ziarul *The Times* îl considera „înclinat mai degrabă spre dreapta, dar, în același timp, un om cu mintea limpede, lucid, un om de acțiune și un idealist atras de noțiunile abstracte“.

La scurtă vreme după ce de Gaulle se refugiase la Londra, Departamentul de Stat american îl descria în culori mult mai sumbre: „Înainte de război, înclinațiile lui de Gaulle erau către dreapta, cu tendințe semifasciste în chestiunile de politică internă și o abordare imperialistă, tradițională, în problemele de politică externă. Convins de instabilitatea politică, socială și economică a celei de a Treia Republici, se exprima în favoarea întăririi disciplinei și controlului în rândurile societății.“ Era exact genul de idei care ar fi stârnit antipatia lui Roosevelt, antiimperialist și democrat convins. Dar această analiză era una foarte simplistă. Într-o anumită măsură, de Gaulle împărtășea aceeași dezamăgire resimțită și de Roosevelt cu privire la politica franceză dintre cele două războaie. În memoriile sale, de Gaulle nota că, între 1932 și 1937, slujise sub paisprezece guverne diferite. Dincolo de asta, de Gaulle era, fără îndoială, un autoritarist; până la urmă, formația lui era aceea de ofițer într-una dintre armatele cu cea mai rigidă ierarhie din lume. Dar viziunea sa politică era prea complexă ca să poată fi surprinsă în clișee de tipul „semifascist“ ori „om de dreapta“. Incapacitatea americanilor și a britanicilor de a înțelege intensitatea pasiunii lui de Gaulle pentru Franța și

pentru modul în care geniul acesteia trebuia pus în operă avea să devină o sursă permanentă de neînțelegere și ostilitate.

Dar toate acestea aveau să se întâmple mai târziu. Deocamdată, deși își dăduseră acordul ca de Gaulle să transmită *L'Appel du 18 Juin* de la Londra, Churchill și guvernul lui nu aveau nici o intenție să facă din de Gaulle conducătorul rezistenței franceze. Dimpotrivă, pe 21 iunie, a fost constituit un comitet, condus de Sir Robert Vanistart, care trebuia să coordoneze planurile pentru continuarea rezistenței. La prima sa ședință, comitetul a hotărât că „pentru moment, generalului de Gaulle nu i se vor mai permite alte intervenții“. Două zile mai târziu, guvernul britanic l-a autorizat pe de Gaulle să pună bazele unui Comitet Național Francez de tranziție, dar fără să îi promită că îl va și recunoaște. De altfel, procesul-verbal al ședinței din 23 iunie a comitetului condus de Vanistart menționează că era „dorința Guvernului Majestății Sale ca acest comitet și generalul de Gaulle să rămână în umbră pentru moment“. În aceeași zi însă, s-a produs o schimbare de optică, astfel încât de Gaulle a primit permisiunea de a-și anunța concetățenii rămași în Franța, în cadrul unei transmisiuni radiofonice, de crearea, cu acordul guvernului britanic, a unui Comitet Național Francez, al cărui rol era să continue rezistența.¹²

12. Mesajul lui de Gaulle cu privire la rolul comitetului era următorul: „Comitetul Național Francez va răspunde pentru actele sale în fața unui guvern francez legal constituit, imediat ce un astfel de guvern va exista, sau în fața reprezentanților poporului, imediat ce situația va permite acestora să se întrunească în condiții de libertate, demnitate și siguranță. Comitetul își va exercita puterile jurisdicționale asupra tuturor cetățenilor francezi aflați pe teritoriul Marii Britanii și își asumă conducerea tuturor organismelor militare și administrative [franceze] aflate acum, sau care se vor afla în viitor, în această țară. Comitetul Național Francez va intra în legătură cu aceste organisme pentru a le invita să participe la formarea sa. Războiul nu e pierdut, țara noastră nu a murit, speranța nu a dispărut. *Vive la France!*“ (apud Sir Edward Spears, *Two Men Who Saved France: Pétain 1917, de Gaulle 1940*, Eyre & Spottiswoode, London, 1966, p. 138).

Churchill se aștepta ca măcar unul dintre liderii francezi de marcă să vină la Londra pentru a prelua conducerea nou-creatului Comitet Național; dacă nu Reynaud însuși, măcar Georges Mandel, curajosul său ministru de interne. Dar Mandel, împreună cu alți politicieni francezi adepți ai rezistenței, se imbarcase pe *Massilia* și plecase în Africa de Nord, de unde intenționa să continue lupta. Ajuns la Casablanca pe 25 iunie, grupul a fost însă arestat la ordinele generalului Auguste Noguès, comandantul trupelor franceze din Africa de Nord. De Gaulle îl contactase pe Noguès după ce lansase *L'Appel du 18 Juin*, oferindu-și serviciile în cazul în care generalul intenționa să continue rezistența, dar Noguès a trecut de partea lui Pétain. În cele din urmă, Mandel a fost eliberat și trimis înapoi în Franța, unde avea să fie omorât de fasciștii francezi în 1944.¹³ În mod surprinzător, de Gaulle i-a scris și lui

Weygand, acum ministru al apărării în guvernul Pétain, din nou oferindu-și serviciile: „Trebuie să vă mărturisesc deschis dorința mea ca Franța și dumneavoastră, domnule general, să vă dați seama de dezastru și să îl evitați, retrăgându-vă în coloniile franceze, de unde să continuați războiul.“ Scrisoarea i-a fost returnată lui de Gaulle însoțită de următoarea notă dactilografiată: „În caz că dorește să comunice cu generalul Weygand, colonelul în rezervă de Gaulle este invitat să utilizeze canalele regulamentare.“

13. Generalul Spears, aflat la Bordeaux pe 16 iunie 1940, i-a cerut insistent lui Georges Mandel să vină la Londra, alături de de Gaulle, dar acesta a refuzat (Sir Edward Spears, *Assignment to Catastrophe*, ed. cit., p. 613).

În timp ce Churchill aștepta sosirea unui francez cu ceva mai mare reprezentativitate la conducerea Comitetului Național Francez, funcționarii de la Foreign Office se temeau ca nu cumva vreunul dintre gesturile lipsite de considerație ale lui de Gaulle să ruineze șansele, și așa reduse, de stabilire a unei legături cu noul regim francez. Franța semnase deja faimosul armistițiu cu Germania în vagonul de tren de la Rethondes, în inima pădurii de la Compiègne, locul capitulării Germaniei în urmă cu douăzeci de ani. Hitler se răz bunase. Termenii armistițiului erau oneroși, dar acceptabili pentru noul guvern francez, aflat într-o dispoziție atât de defetistă. Două treimi din Franța urmau să fie ocupate de naziști, iar o treime avea să fie guvernată de noua administrație condusă de Pétain, având capitala în stațiunea de ape termale Vichy. Pe hartă, lucrurile mai stăteau cum stăteau, dar împărțirea populației era mult mai greu de acceptat: trei sferturi dintre francezi locuiau în teritoriile ocupate. Oarece consolare venea din faptul că Hitler nu ceruse să îi fie predată flota, singura condiție care l-ar fi făcut până și pe Pétain să pălească. În schimb, navele de război franceze urmau să fie dezarmate în porturile lor de domiciliu, dintre care circa două treimi se aflau în teritoriile ocupate de nemți, și puse sub supravegherea unor inspectori germani și italieni – condiții care i-au trezit temeri serioase nu numai lui Churchill, dar, după cum avea să se afle curând, și lui Roosevelt.

Rămânea de văzut în ce măsură și cu ce spirit avea administrația lui Pétain să respecte condițiile armistițiului. Lordul Halifax, ministrul de externe britanic, insista să se dea o primă șansă diplomației în încercarea de a repara relațiile cu Pétain. Precauțiile lordului Halifax au provocat și primul conflict, minor, cu de Gaulle – un prim indiciu că acesta nu era un biet general francez proaspăt avansat în acest grad dispus să accepte și să execute fără crâcnire ordinele englezilor. Pe 26 iunie, la ora opt și jumătate seara, de Gaulle trebuia să intre în direct la radio, cu condiția însă ca textul pe care urma să îl citească să fie aprobat de Foreign Office. Unul dintre funcționarii ministerului, Gladwyn Jebb, însărcinat cu verificarea textului, făcuse niște modificări pe

care se duse în mare grabă să i le prezinte lui de Gaulle, care stătea la hotelul Rubens. Ajuns acolo, i s-a spus că aștepte până când generalul va termina de luat masa. De Gaulle nu și-a făcut apariția decât după ce bătuse ora opt și mai era mai puțin de jumătate de oră până la transmisiune. Era prost dispus și l-a întrebat pe Jebb în franceză: „Dumneata cine ești?” Jebb a spus că este un simplu subordonat, dar, fiindcă textul lui de Gaulle ajunsese târziu, căzuse în sarcina lui să facă mici modificări. De Gaulle a cerut să le vadă și, citindu-le, a exclamat: „Aceste modificări sunt ridicole... perfect ridicole.” Ora transmisiei se apropia, iar Jebb, dând dovadă de ceva curaj, i-a spus că, în cazul în care modificările nu vor fi acceptate, emisiunea radio nu putea avea loc. De Gaulle i-a replicat: „Accept. E ridicol, dar accept.” De această maleabilitate avea să se dezvețe curând.

Incertitudinile cu privire la poziția lui de Gaulle au fost clarificate pe 27 iunie. Fie din cauză că nu voiau, fie din cauză că regimul de la Vichy nu le permitea, nici una dintre figurile de vază ale Franței nu se oferea să devină lider al rezistenței. Cei mai mulți dintre comandanții militari și guvernatorii coloniilor franceze erau de partea lui Pétain, iar cei care refuzaseră să se alinieze fuseseră demiși. Churchill s-a întâlnit cu de Gaulle și i-a spus: „Sunteți, deci, singur. Ei bine, am să vă recunosc pe dumneavoastră singur!”

A doua zi, Churchill și-a pus semnătura pe următoarea declarație: „Guvernul Majestății Sale îl recunoaște pe generalul de Gaulle ca lider al tuturor francezilor liberi, oriunde s-ar afla, care se vor alătura lui pentru a sprijini cauza Aliatilor.” De Gaulle avea să se simtă întotdeauna îndatorat lui Churchill pentru această recunoaștere. Mai târziu, descria momentul în termeni aproape poetici: „Acest artist excepțional putea fără îndoială să perceapă caracterul dramatic al misiunii mele... Eșuat pe țărmurile Marii Britanii după un naufragiu teribil, ce-aș fi făcut fără ajutorul lui? Iar el mi-a întins imediat o mână.” Până și scepticii din Foreign Office se resemnaseră. Chiar în ziua declarației de recunoaștere, Cadogan nota: „De Gaulle a venit în după-amiaza asta să îl vadă pe Halifax. Tot nu m-a impresionat... În orice caz, el e singura speranță, alta nu văd.”

Apăruseră, așadar, două Franțe: Franța lui Pétain de la Vichy și Franța Liberă a lui de Gaulle. Era un deznodământ extraordinar pentru acești doi bărbați, care fuseseră cândva foarte apropiați. După absolvirea școlii militare în 1912, ca sublocotenent, primul regiment în care a servit de Gaulle a fost Regimentul 33 Infanterie. Se lăsase atras de acest loc și fiindcă regimentul era condus chiar de colonelul Philippe Pétain, care, deși pe atunci avea deja 56 de ani, își păstrase vioiciunea și spiritul tânăr. Pétain venea dintr-o familie de țărani și se ridicase prin forțe proprii pentru a câștiga o reputație de fustangiu în cercurile sociale și una de tactician cu viziuni moderne în cele militare. În optica lui, pe care o făcuse cunoscută și în cursurile pe care le predă la École Supérieure de Guerre, colegiul militar francez, cheia victoriei în următorul

război consta mai puțin în demonstrații inutile și costisitoare de spirit ofensiv și în mai multă concentrare asupra dotărilor.

De Gaulle îi scria mai târziu lui Pétain că lui îi datora primele lecții despre darul și arta de a fi comandant militar. După Primul Război Mondial, când Pétain devenise deja faimosul mareșal de la Verdun, cei doi reluasera relațiile, iar în 1925 Pétain i-a oferit lui de Gaulle un post în Consiliului Suprem de Război, al cărui vicepreședinte era. Pétain lucra în acea perioadă la un studiu masiv despre istoria și viitorul armatei franceze și al tacticilor ei militare. De fapt, Pétain intenționa doar să semneze voluminoasa lucrare, care urma să fie scrisă de subalterni. Lui de Gaulle, pe care Pétain îl considera din ce în ce mai mult ca fiind protejatul lui cel mai promițător și poate moștenitorul lui spiritual, i-a revenit misiunea de a scrie capitolele despre Primul Război Mondial. Relațiile aveau să se răcească simțitor după ce de Gaulle și-a predat capitolele, în care critica tacticile de defensivă statică în care Pétain credea încă și pe care de Gaulle le considera depășite în fața războiului mobil al viitorului. Lucrarea lui de Gaulle a fost respinsă și cariera lui a intrat în declin. Mai târziu, de Gaulle spunea că adevăratul Pétain „murise” în 1925. La zece ani după aceste evenimente, de Gaulle a reluat și a dezvoltat ideile exprimate în lucrarea refuzată de Pétain în cartea sa, *La France et son Armée*. Înainte de a o publica, în 1938, de Gaulle i-a trimis manuscrisul lui Pétain, sugerând că ar vrea să i-o dedice, însă Pétain, furios, l-a acuzat de furt intelectual. Episodul a rezultat în ruperea definitivă a relațiilor dintre cei doi.

Acum, în iunie 1940, soarta îi pune pe cei doi în poziții foarte inegale. Pétain controla o treime din Franța metropolitană și toate coloniile franceze din Africa de Nord, Africa de Vest, Africa Ecuatorială, Indochina, Siria și Liban, plus nenumărate insule împrăștiate pe oceanele lumii. De Gaulle ocupa un birou temporar la Londra, nu avea nici un ban și conducea un mic grup de voluntari. Regimul lui Pétain nu era atractiv din punct de vedere politic; după ce flirtase cu extrema dreaptă franceză ani buni, încerca acum să reinventeze națiunea pe baza cultului propriei personalități și a principiilor muncii, familiei și patriei, care păreau cu atât mai găunoase, cu cât ascundeau de fapt un stat polițienesc ale cărui politici pernicioase erau violent antisemite. Naziștii nu aveau nevoie să îi impună lui Pétain să adopte legi discriminatorii împotriva populației evreiești din Franța de la Vichy – el și miniștrii lui o făceau de bunăvoie.

Poate cea mai explicită descriere a decăderii națiunii franceze sub regimul de la Vichy îi aparține ambasadorului lui Roosevelt în Franța, William Bullitt. Raportul său din 1 iulie 1940 avea să fie descris de jurnalistul și istoricul William Shirer ca fiind „mai bun decât orice altă relatare contemporană pe care am văzut-o despre spiritul, inima și sufletul acestor oameni de nimic care controlau guvernul Franței la acest ceas de dezastru și

grea încercare“. Merită să cităm din descrierea făcută de Bullitt, mai ales în lumina atitudinii pe care Roosevelt o va dezvolta față de regimul de la Vichy la doar câteva luni după aceea. Bullitt începe prin a reda discuțiile pe care le purtase în acea zi de 1 iulie cu membrii noii conduceri franceze, printre care se numărau Pétain, Darlan, numit ministru al marinei, și Weygand. „Impresia care se desprinde este că acești lideri francezi vor să taie orice legătură cu ceea ce Franța a reprezentat de-a lungul ultimelor două generații, că înfrângerea lor fizică și morală este atât de mare, încât au acceptat în întregime ideea că Franța este sortită să devină o provincie a Germaniei naziste. Mai mult, ca să aibă cât mai mulți colegi de suferință și mizerie, speră că Anglia va fi și ea înfrântă repede și definitiv de nemți și că Italia va suferi aceeași soartă.“ La sfârșitul acestui lung raport, Bullitt aduce o vagă undă de optimism: „Oamenii simpli din această țară sunt la fel de minunați ca întotdeauna... Clasele superioare însă au decăzut complet.“

Aceasta era, așadar, starea de spirit dominantă în noua Franță și, pentru moment, părea că singurul francez care se hotărâse să-i stea împotrivă era de Gaulle. Acesta avea totuși o consolare: soția și cei trei copii ai săi reușiseră să fugă din Franța cu unul dintre ultimele transporturi de refugiați din Bretania, pe 19 iunie. Fuseseră norocoși. Un alt vas britanic, *Lancastria*, cu cinci mii de soldați la bord, fusese incendiat de nemți într-un atac aerian. Trei mii de oameni muriseră – una dintre cele mai teribile pierderi ale războiului. Churchill, temându-se că populația nu va putea accepta și această lovitură, pe lângă toate câte se abătuseră asupra ei, a dat ordin ca ziarele să nu publice nimic despre soarta vasului. În agitația următoarelor săptămâni, Churchill a uitat că dăduse acest ordin, astfel încât informațiile despre dezastrul navei *Lancastria* au fost făcute publice mult mai târziu.

Între timp, de Gaulle încerca să-și consolideze pe cât posibil relațiile cu guvernul britanic. După îndelungi și dificile negocieri, a reușit să îi convingă pe englezi să includă reinstaurarea „independenței și măreției Franței“ printre scopurile finale ale războiului dus de Marea Britanie. De Gaulle se distingea de membrii celorlalte guverne aflate în exil. Nu numai că era singur, dar, spre deosebire de polonezi, belgieni, olandezi și norvegieni, care acceptaseră imediat ca soldații, marinarii și piloții lor refugiați în Marea Britanie să lupte sub stindard britanic, de Gaulle insista să își formeze propria armată, soldații și ofițerii francezi fiind chemați să lupte sub comanda lui directă. Asta chiar dacă se aflau pe pământ britanic. Numai că, deocamdată, nu prea avea oameni pe care să îi conducă. Unul dintre obstacole era chiar sistemul militar britanic; pe teritoriul britanic se aflau o mulțime de ofițeri și soldați francezi refugiați de la Dunkerque sau din Norvegia, iar de Gaulle voia libertate deplină pentru a-i recruta. Comandanților militari britanici însă francezii le stăteau în drum; în cazul unei invazii germane, cu care Hitler amenința Marea Britanie, ar fi preferat să-i vadă plecați în Franța. Majoritatea francezilor s-au conformat.¹⁴

14. Potrivit lui Spears, Churchill aprobase cererea lui de Gaulle ca soldaților francezi să li se dea măcar șansa de a opta să lupte de partea britanicilor, înrolându-se în structurile lor militare. Comandamentul britanic, deși, formal, a respectat decizia prim-ministrului și le-a comunicat soldaților francezi invitația de a lupta alături de britanici, neoficial i-a încurajat pe francezi să se întoarcă acasă. Mai târziu, factorii militari au justificat această atitudine prin faptul că resursele de armament și muniție erau insuficiente chiar și pentru cetățenii britanici care doreau să lupte. Detalii în Sir Edward Spears, *Two Men Who Saved France: Pétain 1917, de Gaulle 1940*, ed. cit., pp.156–157.

Un al doilea obstacol a apărut pe neașteptate în calea lui de Gaulle. După ce văzuse condițiile armistițiului de la Compiègne, Churchill era obsedat de ideea – de altfel, destul de rezonabilă – că, în ciuda asigurărilor date de Pétain și de Darlan, Hitler avea să obțină curând controlul flotei militare franceze. Prin urmare, pe 3 iulie, s-a hotărât să treacă la fapte. Vasele franceze staționate la Portsmouth și Plymouth au fost reținute. Cele mai multe echipaje s-au predat fără luptă, deși în multe cazuri manevrele de abordaj aplicate de britanici nu au fost dintre cele mai pașnice. Dar au existat și incidente; o încăierare izbucnită pe submarinul francez *Surcouf* a dus la moartea a doi soldați, unul francez și unul britanic.

Amploarea și importanța acestei acțiuni avea să fie însă mult depășită de Operațiunea Catapult, lansată de Churchill în aceeași perioadă, care avea ca scop preluarea navelor franceze staționate în baza de la Mers-el-Kebir, în Algeria, la trei mile vest de Oran, și care reprezentau o parte importantă a marinei militare franceze.

Operațiunea Catapult a început cu ultimatumul lui Churchill, prezentat comandantului francez, amiralul Gensoul, de căpitanul Holland, un ofițer britanic care vorbea franceza. O flotă militară britanică aflată sub conducerea amiralului Sommerville se afla la gura portului Mers-el-Kebir, așteptând reacția francezilor. În esență, lui Gensoul i se dăduseră trei opțiuni: să mute flota în Marea Britanie, să mute flota pe celălalt țărm al Atlanticului sau să abandoneze navele. Trebuia să răspundă până la orele 18. Termenul se apropia, dar Gensoul întârzia să ia o poziție clară, deși existau indicii că, dacă i s-ar fi acordat mai mult timp, ar fi acceptat până la urmă să abandoneze navele. Căpitanul Holland s-a retras în afara limitelor portuare și, în aerul fierbinte al serii mediteraneene, amiralul Sommerville, cu inima grea, a ordonat deschiderea focului. Acțiunea nu a durat mai mult de nouă minute, dar a provocat moartea a peste 1 250 de soldați francezi. Două cuirasate franceze au fost scufundate și o a treia navă, *Bretagne*, a sărit în aer. Reacția lui Churchill la primirea veștilor despre bătălia de la Oran a fost consemnată astfel de John Colville: „Winston spune că francezii luptă din toate puterile pentru prima dată de la izbucnirea războiului. Începând de mâine, vom fi în război cu Franța, și nu vede nici o cale să evite acest deznodământ.”

Episodul Oran, deși fără îndoială tragic, a constituit un simbol și un punct

de turnură pentru Churchill. Când și-a prezentat raportul despre Operațiunea Catapult în fața Camerei Comunelor, a fost pentru prima dată de la numirea sa ca prim-ministru, cu șapte săptămâni înainte, când Churchill a primit sprijinul necondiționat al tuturor parlamentarilor. Colville nota: „La finalul discursului, toți membrii parlamentului s-au ridicat în picioare, agitând foile pe care era trecută ordinea de zi și ovaționând la scenă deschisă. Winston a părăsit sala vădit impresionat. L-am auzit spunând «Mi se frânge inima»“. Dar acțiunea de la Oran a produs valuri în întreaga lume, nu numai la Londra. La Roma, ministrul italian de externe, contele Ciano, nota că primise un raport de la fostul ambasador al Italiei în Marea Britanie care confirma că starea de spirit a englezilor era bună și erau pregătiți de luptă: „Moralul britanicilor este foarte bun... Toată lumea, aristocrați, clasa de mijloc, oamenii de rând – toți sunt revoltați, tenaci și mândri.“ Mai importantă însă a fost reacția la Washington, unde Roosevelt îl informa pe ambasadorul Marii Britanii, lordul Lothian, că era într-un totodată de acord cu acțiunea lui Churchill. Era o primă probă concretă că britanicii erau ofensivi și hotărâți să lupte – fie și dacă, pentru moment, spiritul combativ se concretizase în atacarea forțelor navale ale unei țări considerate aliata Marii Britanii cu doar două săptămâni în urmă.

Era însă un om pentru care atacul de la Mers-el-Kebir nu putea să însemne decât dezastru, iar acesta era Charles de Gaulle. În ultimele zile, eforturile lui de a recruta soldați francezi începuseră să dea roade, dar, după „lamentabilul eveniment“ de la Oran, cum l-a descris de Gaulle în memoriile sale, toate strădaniile sale aveau să devină inutile, iar el însuși era pus în situația imposibilă de a fi de partea celor care îi atacaseră țara. Și-a păstrat sângele rece îndeajuns cât să se abțină de la comentarii publice, dar generalul Spears, principalul om de legătură dintre guvernul britanic și de Gaulle în acel moment, nota că, a doua zi după atac, „calmul lui de Gaulle era șocant, obiectivitatea lui, uimitoare. Era evident că reflectase mult. Ceea ce am făcut, mi-a spus, era cu siguranță inevitabil din punctul nostru de vedere. Era inevitabil, într-adevăr, dar, în ce-l privea, trebuia să se gândească bine dacă mai poate colabora cu noi sau va trebui să părăsească scena și să se retragă în viața civilă, undeva în Canada. Nu se hotărâse încă, dar trebuia s-o facă până a doua zi dimineață... M-am dus la premier și i-am relatat demnitatea magnifică de care dăduse dovadă de Gaulle“.

În ce privește Franța, atacul de la Mers-el-Kebir nu făcuse altceva decât să pună paie pe foc; anglofobia, deja în floare, atinse cote fără precedent. Pétain i-a scris o scrisoare plină de tânguiești amare lui Roosevelt, arătând că „nimic nu justifica un astfel de atac plin de ură“. Pétain a profitat de ocazie ca să-și înceapă demersurile în vederea obținerii sprijinului americanilor pentru guvernul de la Vichy. Amenințarea implicită era că, dacă America nu îi oferea sprijin, Franța avea să se apropie și mai mult de Hitler: „Vă prezint situația cu toată încrederea, domnule președinte, pentru că nutresc convingerea că

dummyneavoastră, care ați fost întotdeauna un prieten devotat al Franței, nu o veți lăsa acum pradă crudei nenorociri care a lovit-o, și din care eu mi-am propus să încerc să o salvez.“ Bullitt îi raporta lui Roosevelt că, după Mers-el-Kebir, „unii membri ai cabinetului cereau ca Franța să ia măsuri militare imediate împotriva Marii Britanii. Pétain s-a opus ferm oricărei acțiuni mai serioase decât ruperea relațiilor diplomatice cu Anglia“. Mesajul lui Bullitt conținea sămânța unei percepții care avea să-i fie servită constant lui Roosevelt de către diplomații americani când era vorba de Franța, și anume că Pétain ar fi fost în realitate principala forță care menținea Franța în poziție de neutralitate și că, mai mult de atât, dorința secretă a lui Pétain era să aducă în cele din urmă Franța înapoi în tabăra Alianților.

Pe 8 iulie, de Gaulle renunțase deja la orice intenție de retragere. Guvernul britanic avusese, în fine, destulă minte să îi permită să se adreseze neîngrădit compatrioților săi din Franța. Primul său discurs radiodifuzat a fost cu totul remarcabil. A început prin a recunoaște suferința și furia resimțită de francezi după ultimele acțiuni ale Marii Britanii, rugându-i pe englezi „să ne scutească și să se scutească pe ei înșiși de prezentarea acestei tragedii oribile ca fiind un mare succes naval“. Apoi, le-a cerut totuși compatrioților săi să privească această tragedie din singurul punct de vedere care conta cu adevărat, și anume „victoria finală și salvarea țării noastre“. În opinia lui, nu era nici un dubiu că, mai devreme sau mai târziu, Hitler avea să utilizeze navele lăsate la dispoziția lui prin termenii armistițiului și că era deci preferabil ca acestea să fie distruse, decât să fie folosite de nemți pentru propriile scopuri. În condițiile date, apelul lui era deosebit de curajos: „Indiferent de ce ne rezervă viitorul, și indiferent de faptul că acum unul dintre ele este apăsător de jugul dușmanului comun, destinele popoarelor noastre – mărețele noastre popoare – sunt încă legate unul de altul. Fie vor fi amândouă înfrânte, fie vor triumfa împreună.“

Acest discurs l-a convins pe Churchill că de Gaulle era un om care merita încrederea lui necondiționată, ceea ce nu se putea spune încă despre Roosevelt. Curând, avea să devină limpede că de Gaulle nu mai era în poziția de a-și retrace angajamentul. La două zile după emoționantul său discurs, în Franța, Senatul și Camera Deputaților s-au întrunit în ședința comună a Adunării Constituante, la Vichy, și au votat, cu o majoritate mai mare de două treimi, abolirea celei de-a Treia Republici, fondată în 1875, și adoptarea unei noi constituții, care îi dădea lui Pétain puterile unui monarh absolut. Constituția fusese redactată de Pierre Laval, fostul ministru de externe pronazist, pe care Pétain îl numise adjunctul său. Convingerea lui Laval era că viitorul Franței stătea într-o alianță deplină cu Germania, iar deputații au fost pur și simplu forțați să voteze constituția lui Laval, șantajați cu amenințarea că naziștii vor ocupa și restul Franței. În ciuda presiunilor, numeroși parlamentari s-au abținut de la vot, iar opt dintre ei au votat împotriva, ceea ce a făcut ca în curând unii să fie puși sub arest de poliția lui Pétain.

Una dintre primele măsuri luate de noul regim a fost judecarea în *absentia* a lui de Gaulle, sub acuzația de „refuz de a se supune ordinelor în prezența inamicului și incitarea membrilor forțelor armate la acte de indisciplină“. De Gaulle a fost condamnat la moarte, ordinul de execuție fiind semnat de ministrul de interne al regimului de la Vichy, Marcel Peyrouton. Condamnat la moarte ca rebel, de Gaulle nu a putut să asiste la înmormântarea mamei sale, care, rămasă în Franța, a murit pe 16 iulie 1940. Deși, după condamnarea lui de Gaulle, orice francez care i se alătura era considerat trădător în ochii propriului guvern, unii au făcut-o. Dintre cei 115 000 de soldați francezi aflați la un moment dat în Marea Britanie numai 7 000 au rămas pe teritoriul britanic, dar lor au început să li se alătore și alții, care au traversat cu bărcile Canalul Mânecii, în condiții foarte precare. Cu toții erau oameni aparte; cei mai mulți erau foarte tineri, lipsiți de grijile unei familii.

Un astfel de tânăr recrut era Pierre Messmer, viitor prim-ministru al Franței, care a ajuns la Londra la sfârșitul lunii iulie. Ca mulți alți francezi, nu ascultase însă *L'Appel du 18 Juin*: „Francezii erau dizlocați, împrăștiați pe drumuri, așa că puțini au putut asculta apelul lui de Gaulle. Pe vremea aceea, radiourile erau mari, grele, le țineai acasă și le băgai în priză. Nu existau radiourile astea mici de azi, cu tranzistori. Dar am citit a doua zi discursul într-un ziar la Marsilia și am fost puternic impresionat. Oricum intenționez să continui să lupt, dar când am citit discursul în ziar, m-am hotărât imediat să-l urmez pe de Gaulle.“

Alt voluntar, Claude Bouchinet-Serreulles, care avea curând să devină *aide-de-camp* al lui de Gaulle, explica într-un interviu, în decembrie 2000, chiar înainte să moară, ce îl făcuse să își asume asemenea riscuri: „Când bătrânul (Pétain) a spus: «Cer armistițiu», mi-am spus că trebuie să dezertez. N-o să rămân într-o țară care se comportă în felul ăsta. Aveam un imperiu, aveam avioane bune, aur, și aveam Mediterana, care e cea mai bună protecție pe care și-o poate dori cineva.“ Nici Serreulles nu ascultase la radio apelul lui de Gaulle de pe 18 iunie: „Nu știam că de Gaulle este la Londra, eu am vrut doar să mă alătur celor care luptau.“ Jurnalul lui Claude Bouchinet-Serreulles, ținut în timpul războiului și publicat cu puțin timp înainte de dispariția sa, conține o descriere emoționantă a sentimentelor trăite de tinerii francezi în clipa în care îl întâlneau pentru prima dată pe liderul lor: „Generalul s-a ridicat, era cu spatele la fereastră. S-a format o umbră; o siluetă enormă, disproporționată, cu un cap mic. Era un om foarte slab, într-o tunică verde strânsă cu centură. Primul lucru pe care l-am remarcat a fost că era tânăr. Avea 49 de ani, dar părea că ar avea mult mai puțin. Ce diferență uriașă față de generalii bătrâni și grași pe care îi vedeai în Franța! Altă surpriză: era atât de distant! Nu părea că dăduse mâna cu prea multă lume. Chipul lui: dincolo de orice, avea o privire pătrunzătoare.“ Tuturor colegilor și recruților din grupul lui de Gaulle le spunea același lucru: „Noi suntem Franța.“ Avea să

treacă multă vreme până când toate implicațiile acestei simple declarații aveau să iasă la iveală.

În timp ce de Gaulle, cu sprijinul lui Churchill, continua eforturile de recrutare, guvernul britanic angaja serviciile unui faimos specialist în imagine din anii '40, Richmond Temple, pentru a-i face numele cunoscut în lume. De Gaulle, care nu era obișnuit să i se acorde atâta atenție, se plângea adesea că era vândut „ca o bucată de săpun“ și insista ca viața sa de familie să rămână în afara luminilor rampei. Până și Spears, pe atunci omul cel mai apropiat de de Gaulle, solicitat de Richard Temple să furnizeze un portret al generalului francez, nu a putut să producă mai mult de câteva cuvinte: „Generalul de Gaulle este foarte rezervat când vine vorba de viața sa privată și unul dintre lucrurile pe care le spune foarte des ofițerilor lui este: «Nu vreau ca presa să mă transforme într-un star de cinema.» Prin urmare, tot ce știm despre el este că este însurat și are trei copii, o fată și doi băieți cu vârste de 16, 14 și 12 ani. Soția și copiii locuiesc undeva în Anglia și nu participă la viața publică a generalului.“ Pe tot parcursul războiului, de Gaulle a scris foarte des familiei sale, dar nu a discutat niciodată despre ai lui cu prietenii sau colegii. După moarte, când fiul său Philippe i-a publicat însemnările și scrisorile, cei care îi fuseseră colegi pe durata războiului au fost uimiți de tandrețea și sensibilitatea pe care o aveau aceste texte. Claude Bouchinet-Serreulles remarca: „Am descoperit un alt om, plin de afecțiune, care îi spunea nevastei sale «dragă mea soțioară». Era aproape de necrezut pentru noi, dar se pare că avea ceea ce se cheamă o platoșă, iar sub această platoșă se ascundea o mare sensibilitate, pe care nouă nu ne-o arăta niciodată.“ Puțini știau, dar fiica lui de Gaulle, Anne, suferea de un handicap fizic și mental, un motiv în plus pentru de Gaulle ca, în vremuri nu atât de luminate ca azi, să își țină familia departe de ochii publicului.

În schimb, de Gaulle a fost primit cu brațele deschise în familia Churchill. Îi vizita foarte des la Chequers, unde, într-un weekend de la sfârșitul lui august 1940, a avut loc o conversație despre inevitabilele bombardamente germane asupra Marii Britanii, ceea ce sugerează o apropiere afectivă între cei doi bărbați. De Gaulle povestește în memoriile sale reacția lui Churchill: „ridicându-și pumnii către cer, a strigat: «Deci nu vor să vină!», ceea ce m-a făcut să-l întreb «Sunteți așa de nerăbdător să vă vedeți orașele aruncate în aer?» Replica lui a fost: «Vedeți dumneavoastră, dacă nemții bombardează Oxford, Coventry, Canterbury, valul de indignare din Statele Unite va fi așa de mare, încât nu vor mai avea ce face și vor intra în război!» Mi-am exprimat îndoiala că așa se vor petrece lucrurile, amintindu-i că, doar cu două luni în urmă, Franța se aflase la răscruce, iar America nu făcuse nimic să iasă din neutralitate. «Asta pentru că Franța se prăbușea!» mi-a spus premierul. «Dar mai devreme sau mai târziu americanii vor veni, singura condiție este ca noi să nu dăm înapoi. De-asta mă gândesc numai la războiul

aerian.»“ Cei doi s-au întrebat mai departe dacă sprijinul aerian britanic ar fi putut salva Franța. Au căzut de acord că în această privință nu pot fi de acord. „Domnul Churchill și cu mine am decis să tragem această modestă și foarte des auzită concluzie după toate evenimentele care aruncaseră Occidentul în aer, anume că, orice s-ar spune, Marea Britanie este până la urmă o insulă, Franța, marginea unui continent, iar America este o altă lume.“

În timp ce Churchill și de Gaulle își consolidau alianța, schimbări semnificative aveau loc în această „altă lume“. Mânate de grija lor cea mai mare, aceea de a opri extinderea războiului, Statele Unite au organizat la Havana, pe 20 iulie, o conferință a tuturor națiunilor din America de Nord și America de Sud. Țările participante au convenit să nu permită nici o agresiune venită din partea vreunei puteri europene în emisfera vestică. Principala amenințare era ca nemții să manifeste interes pentru vreuna dintre coloniile europene răspândite peste tot în zona de influență americană. Martinica, de pildă, unde Franța își depozitase cea mai mare parte din rezerva de aur; ori Insulele St. Pierre, situate în apropiere de Newfoundland, care aparțineau tot Franței. Pentru a evita acest risc, Statele Unite au încheiat un acord cu amiralul Robert, care controla aceste teritorii în numele guvernului de la Vichy, prin care se obligau să își mențină neutralitatea și să respingă orice încercare de a fi atrase în război. Acordul acesta constituia prima înțelegere dintre Statele Unite și guvernul lui Pétain.

Dar, în timp ce se angaja într-o relație sinuoasă cu Pétain, Roosevelt după multe ezitări, întindea o mână și Marii Britanii. Documentele sugerează că, pe 31 iulie, Roosevelt luase, la nivel personal, decizia de a-i trimite lui Churchill distrugătoarele pe care acesta le cerea cu disperare încă de pe 15 mai. Poziția politică a lui Roosevelt se consolidase; fusese nominalizat candidat la președinție din partea Partidului Democrat, iar republicanii îl aleseseră pe cel care avea să-i fie contracandidat, în persoana lui Wendell Willkie, un politician antiizolaționist, care se exprimase, în principiu, în favoarea furnizării armamentului de care Marea Britanie avea nevoie pentru a-și susține eforturile de război. Astfel, pe 31 iulie, când, după o lungă pauză, Churchill i-a scris din nou lui Roosevelt, cerându-i, încă o dată, să îi pună la dispoziție distrugătoare, plus bărci cu motor și bărci pneumatice, Roosevelt era pregătit să dea un răspuns diferit de cele de până atunci. Ceva mai încrezător în șansele de supraviețuire ale Marii Britanii, Roosevelt a venit cu o soluție ingenioasă la problema distrugătoarelor: un schimb. Statele Unite împrumutau Marii Britanii distrugătoarele, obținând în contrapartidă dreptul de folosință asupra câtorva teritorii britanice din emisfera vestică, pe care urmau să le utilizeze ca baze navale. Soluția îi permitea lui Roosevelt să acționeze fără să aibă nevoie de acordul Congresului și, în plus, apărea ca un târg excelent în ochii publicului american, întrucât servea intereselor securității Statelor Unite.¹⁵

15. Referindu-se la condițiile acestui schimb de resurse, Churchill îi sublinia mai târziu importanța politică: „Transferul distrugătoarelor în Marea Britanie în septembrie 1940 a fost cu certitudine un eveniment care a adus Statele Unite mai aproape de noi în război și a fost primul dintr-o serie de acte întreprinse în Atlantic, din ce în ce mai puțin neutre, care ne-au fost de mare ajutor. Marca trecerea Statelor Unite de la statutul de țară neutră la cel de țară nebeligerantă“ (Winston S. Churchill, *The Second World War, Volume II, Their Finest Hour*, Guild Publishing London, 1985, pp. 357–358).

Dar Roosevelt mai avea o condiție: trebuia să obțină asigurări că, în cazul în care ar încheia un acord de pace cu Germania, Marea Britanie își va trimite mai întâi flota militară peste Atlantic. Deși iritat de suspiciunea că britanicii ar putea să cadă la pace cu nemții¹⁶, Churchill era cu adevărat recunoscător. Pe 15 august îi scria lui Roosevelt: „Trebuie să vă spun cât de bucuros sunt ori cât de recunoscător vă sunt pentru neobositele dumneavoastră eforturi de a ne oferi tot sprijinul posibil.“ Era un început, dar relația lui Churchill cu Roosevelt era încă una impersonală, departe de a avea ceva în comun cu lungile conversații analitice care îl legau de de Gaulle.

16.* Churchill îi scria ministrului lui de externe, pe 7 iulie 1940, că, dată fiind hotărârea de a lupta, atât guvernul britanic, cât și opinia publică excludeau posibilitatea de a preda americanilor flota sau de a o scufunda în cazul unei păci separate cu Germania. Toate eforturile trebuiau făcute pentru a preîntâmpina un asemenea deznodământ: „Trebuie să refuzăm să facem declarația care ni se sugerează și să limităm aranjamentul la concesiunile din colonii“ (Winston S. Churchill, *op. cit.*, pp. 358–359).

În ce-l privea, generalul francez nu avea nici o relație, nici măcar una incipientă, cu Roosevelt. Știa la fel de bine ca Churchill că războiul nu putea fi câștigat fără ajutorul americanilor și încă de la început își presărase discursurile publice cu aluzii la Statele Unite. În iunie 1940, vorbea despre „imensul potențial industrial al Statelor Unite“ care avea să asigure înfrângerea Germaniei; în august, spunea că „nici un om rațional nu-și poate imagina că victoria forțelor libertății ar fi posibilă fără contribuția continentului american“; vorbea despre un „curent irezistibil“ care atrăgea „Lumea Nouă în sprijinul libertății“. Dar, în ochii lui Roosevelt, de Gaulle era un nimeni. Până și referirile flatante la generalul francez pe care Churchill le presărase în corespondența sa cu președintele american rămăseseră fără răspuns. De Gaulle trebuia să se facă singur cunoscut pe hartă.

III. Aventuri în Africa

Pe 10 august 1940, Charles de Gaulle, la cererea specialistului în relații publice britanice Richard Temple, punea pe hârtie principalele puncte ale crezului său: „Sunt un francez liber. Cred în Dumnezeu și în viitorul țării mele. Nu sunt servitorul nimănui. Am o misiune și numai una: continuarea luptei pentru eliberarea țării mele. Declar solemn că nu am legături cu nici un partid politic și cu nici un politician, nici de dreapta, nici de stânga, nici de centru. Am un singur scop: eliberarea Franței!“ Ambiția lui trebuie să fi părut exagerată pentru un om care, în acel moment, comanda o forță militară terestră compusă din exact 140 de ofițeri și 2 109 soldați și una navală formată din 120 de ofițeri și 1 746 de marinari.

La sugestia unuia dintre ofițerii lui de marină, de Gaulle a adoptat un simbol cel puțin curios pentru Forțele Franceze Libere în condițiile date, și anume crucea de Lorena, semnul sub care, cu cinci secole în urmă, Ioana d'Arc îi ridicase pe francezi împotriva Angliei, aceeași Anglie unde se întâmpla ca Forțele Franceze Libere să-și aibă acum sediul. Șansele de a înfringe stindardul cu crucea de Lorena pe teritoriul Franței metropolitane fiind practic nule, de Gaulle a început să se gândească din ce în ce mai mult la teritoriile franceze din Africa, unde încercase, în iunie, să-i convingă pe colegii lui din guvernul francez să se retragă pentru a continua rezistența. Dar coloniile franceze din nordul Africii erau controlate de regimul de la Vichy; la fel și cele din Africa de Vest. Africa Ecuatorială era singura care oferea o rază de speranță. Félix Eboué, guvernatorul îndepărtatului și slab populatului Ciad, trimisese semnale că era dispus să se opună regimului de la Vichy. Eboué, născut într-o altă colonie franceză, Martinica, era un personaj ieșit din comun, fie și pentru că era singurul guvernator de culoare din tot imperiul colonial francez. Poate tocmai de aceea vedea cu mai mare claritate decât alții că regimul lui Hitler și cel de la Vichy erau profund viciate de rasism. În plus, avea și o motivație de ordin practic: Ciadul depindea de comerțul cu Nigeria, colonie britanică, și ar fi avut mult de câștigat alăturându-se aliaților Marii Britanii.

Cu ajutorul guvernului britanic, către care, în lipsa oricărui alt sprijin, se

întorsese pentru a obține bani și arme, de Gaulle a trimis un mic grup, format din membrii elitei Forțelor Franceze Libere, în această regiune ostilă din Africa. Grupul era condus de colonelul Edgard de Larminat, fugit de sub arest în Siria, unde fusese reținut de forțele lui Pétain. În luna august, de Larminat, alți trei membri ai rezistenței și emisarul diplomatic al lui de Gaulle, René Pleven, s-au întâlnit la Lagos. Lovitura de stat a avut loc pe 26 august, la Fort-Larmy, când Eboué și-a declarat sprijinul pentru de Gaulle. A doua zi, de Larminat, însoțit de micul grup pe care îl conducea, a plecat, îmbarcat în niște canoe puse la dispoziție de localnici, spre Duala, principalul port din Camerunul francez. De Gaulle pretinde în memoriile sale că un grup o mie de trăgători de elită africani, pe care îi descoperise din întâmplare într-un lagăr din Anglia, ar fi trebuit să însoțească expediția, dar, în timpul escalei făcute pe Coasta de Aur, ofițerii britanici fuseseră atât de impresionați de performanțele lor, încât i-au încorporat imediat în unitățile lor militare. În orice caz, de Larminat a ajuns în Duala după lăsarea întinericului și, cu ajutorul câtorva gaulliști locali, a ocupat fără incidente *le Palais de Gouvernement*. A doua zi, grupul a luat un tren spre Yaoundé, unde autoritățile franceze de la fața locului s-au grăbit să se predea. O zi mai târziu, se aflau la Brazzaville, capitala Congoului francez și centrul administrației franceze din toată Africa Ecuatorială. Beneficiind și aici de sprijinul suporterilor locali, de Larminat s-a proclamat, în numele lui de Gaulle, înalt comisar, mandatat cu puteri civile și militare depline. Întreaga operațiune s-a desfășurat fără vărsare de sânge.

Exista însă și un motiv de dezamăgire. Pe 29 august, guvernatorul Gabonului telegrafiasse că și el voia să treacă de partea lui de Gaulle, dar guvernul de la Vichy a intervenit imediat, ordonând comandantului marinei militare din Libreville să opună rezistență oricărei încercări de lovitură de stat și anunțând că va trimite întăriri. Ca urmare, guvernatorul și-a schimbat rapid poziția, spunând că decizia lui de a trece de partea Forțelor Franceze Libere fusese rezultatul unei neînțelegeri; în plus, i-a arestat imediat pe toți susținătorii lui de Gaulle.

Exceptând, așadar, Gabonul, de Gaulle controla acum toate teritoriile franceze din Africa Ecuatorială, ceea ce însemna că își crease un cap de pod în imperiul colonial francez. În pofida unei suprafețe impresionante, cantitatea de resurse materiale și umane pe care aceste teritorii le puteau oferi nu era semnificativă, dar stăpânirea lor era de o importanță strategică, fie ea și limitată: aviația britanică putea zbura acum pe o rută sigură deasupra Africii către Orientul Mijlociu. Mai târziu, generalul Jacques Leclerc, care avea să devină faimos ca eliberator al Parisului, urma să conducă un marș al rezistenței franceze folosind acest culoar, pornind din Ciad și traversând apoi Africa pentru a face joncțiunea cu trupele britanice care luptau în deșert contra lui Rommel.

Adevărata perlă a coroanei, cea care merita cu adevărat să fie smulsă

regimului de la Vichy, era orașul Dakar, o bază navală de o imensă importanță strategică situată în Africa de Vest, în colonia franceză Senegal. Localizat în vârful Peninsulei Capului Verde, pe o protuberanță continentală care pătrundea adânc în Atlantic, Dakarul oferea toate datele naturale pentru a servi ca bază de lansare pentru submarinele germane. De acolo, acestea se puteau îndrepta cu ușurință spre America de Sud sau America Centrală. Churchill îi înțelegea foarte bine importanța. El însuși pusese ochii pe Dakar încă din iulie, dar consilierii săi îi spusese că nu existau destule resurse pentru a încerca o preluare. Nici lui Roosevelt nu-i scăpase importanța portului Dakar; ca fost subsecretar în marina americană, se mândrea cu abilitățile lui de analist militar naval. În filmele de propagandă americane ale vremii, Dakarul era prezentat ca epicentrul războiului care avea să lovească în curând țărmurile Americii. Prin urmare, ideea de a face din Dakar un port sigur pentru Aliați era foarte atractivă pentru toți cei trei: pentru Roosevelt și Churchill din rațiuni militare, iar pentru de Gaulle datorită faptului că, dacă ar fi ajuns să controleze Dakarul, ar fi devenit peste noapte un om important pentru Washington.

Planul inițial al lui de Gaulle era ca o mică falangă să debarce pe coastă, la o distanță apreciabilă de Dakar, iar apoi aceasta să mărșăluiească către oraș, adunând pe drum sprijinitori. Pentru a avea succes, era nevoie de sprijinul unei expediții navale britanice care să împiedice vasele franceze să iasă din port și să înăbușe orice tentativă de fraternizare cu mișcarea gaullistă de-a lungul coastei. Planul lui de Gaulle presupunea însă ca o flotă britanică să rămână mobilizată la Dakar mult mai mult timp decât era posibil în această fază a războiului, când bătălia pentru Marea Britanie era departe de a fi câștigată.

Churchill a propus un scenariu alternativ: o lovitură fulgerătoare venită din partea unei armade numeroase și rapide. De Gaulle redă în memoriile sale tabloul operațiunii pictat de Churchill:

„Dakarul se trezește într-o dimineață într-o atmosferă sumbră de insecuritate. Dar, deodată, în lumina răsăritului, locuitorii orașului întrevăd, undeva, la distanță, marea înțesată de vase. O flotă uriașă! O sută de nave de război sau de transport! Plecând dintre ele, își face drum spre țărm o mică ambarcațiune inofensivă, purtând un steag alb. Intră în port și pe mal coboară emisarii generalului de Gaulle. Rolul lor e să îl convingă pe guvernator că, dacă le va permite să debarce, flota Aliaților se retrage, iar termenii cooperării vor fi stabiliți doar între ei doi. Din contră, dacă vrea să opună rezistență, are toate șansele să fie zdrobit.“

Imaginația lui Churchill a prins aripi; i-a pus la curent pe șefii de stat-major cu noul său plan. După cum nota John Colville, reacția acestora a fost în mod clar lipsită de entuziasm: „M-am întors în Downing Street 10 și l-am găsit pe Winston bruftuluindu-și șefii de stat-major din cauză că nu sunt destul

de încântați.“ În aceeași zi, de Gaulle și-a exprimat și el rezervele, care aveau să fie notate într-un proces-verbal al Comitetului reunit al tuturor serviciilor pentru planificare: „Generalul de Gaulle a spus destul de clar că, dacă întâlnește orice opoziție din partea forțelor franceze, pe uscat, pe mare sau în aer, toată operațiunea devine imposibilă și, de altfel, nici nu s-ar gândi să o continue.“

Churchill nu era însă omul care să accepte un refuz, astfel încât planul lui a devenit din simplu rod al imaginației un ordin. În douăzeci și patru de ore, îi informa pe aceiași șefi de stat-major că:

„Este extrem de important pentru interesele Marii Britanii ca de Gaulle să ocupe Dakarul în timpul cel mai scurt. Dacă emisarii noștri de acolo confirmă că operațiunea poate fi una pașnică, cu atât mai bine. În caz contrar, o forță combinată, poloneză și britanică, îi va fi pusă la dispoziție, precum și protecția navală deplină. Odată începută, operațiunea trebuie dusă la bun sfârșit. De Gaulle trebuie să participe pentru a da caracter francez întregii operațiuni și, bineînțeles, în caz de succes, Dakarul va rămâne sub controlul administrației lui. Dar trebuie să îl ducem până acolo și să îi punem la dispoziție forțele necesare.“

Scepticismul persista. Mareșalul aerului Sir John Selessor scria că în timpul întâlnirii de planificare din acea zi „spiritele s-au încins destul de tare. L-am scos din sărite (pe w.s.c.) spunând că, din punctul nostru de vedere, operațiunea nu putea să aibă succes decât dacă inamicul colabora de bunăvoie, ceea ce, în opinia noastră, nu putea servi drept bază pentru nici un plan serios“.

În următoarele trei săptămâni, lipsa unei flote, precum și lipsa categorică de entuziasm a șefilor de stat-major au reușit să erodeze într-o câțva viziunea lui Churchill. Forțele Franceze Libere făcuseră rost de trei corvete, două nave comerciale înarmate și două nave de linie olandeze care urmau să transporte un batalion al Legiunii Franceze, precum și un contingent de marinari, recruți și tanchiști, vreo două mii de oameni cu totul. Aceste nave urmau să facă joncțiunea cu o flotă britanică formată din două cuirasate vechi, patru crucișătoare, un portavion și câteva distrugătoare. Dacă autoritățile locale din Dakar acceptau să se predea, această forță era suficientă; dacă avea să fie o bătălie, soarta expediției era pe muchie de cuțit.

Ca și cum micșorarea forței expediționare, mult mai redusă față de ce visa la început Churchill, n-ar fi creat destule riscuri, plecarea sa a fost precedată de o serie de încurcături. O ceartă fără noimă izbucni între de Gaulle și englezi în legătură cu ce s-ar întâmpla dacă de Gaulle ar obține controlul asupra rezervelor de aur ale Franței, Poloniei și Belgiei, care fuseseră evacuate în Senegal înainte de dezlănțuirea războiului-fulger. De Gaulle a dat asigurări guvernului belgian și celui polonez, aflate în exil la Londra, că le va restitui fără greș partea de contribuție, dar guvernul britanic sugera că o parte

din aur ar trebui folosită pentru plata armamentului achiziționat din America, care până la urmă servea întregii coaliții. De Gaulle nu s-a lăsat impresionat, ba chiar a amenințat că renunță la expediție dacă nu i se va promite că aurul francez va fi folosit exclusiv pentru achizițiile făcute de Forțele Franceze Libere.

În plus, atitudinea față de secretul operațiunii era una aproape înduioșător de amatoristă. Deși cu greu s-ar putea susține că a dezvăluit informații precise, lui de Gaulle însuși, aflat la croitoria Simpsons, din Piccadilly, unde i se pregăteau hainele pentru această expediție tropicală, i-a scăpat că urma să plece în Africa de Vest. Atât englezii, cât și francezii au făcut însă gafe și mai mari. Capacul unei valize a sărit din balamale în gara Euston, și toată stația s-a umplut de manifeste purtând tricolorul francez în care se cerea eliberarea Dakarului. Un ofițer de marină se plângea într-o scrisoare adresată Primului Lord al Amiralității că oricine trecea prin Liverpool, unde trupele așteptau îmbarcarea, inclusiv echipajele navelor sub pavilioane neutre aflate în tranzit, pentru care nimeni nu putea să bage mâna în foc, își dădea imediat seama că expediția avea o destinație tropicală, din cauza uniformelor. Ofițerul era convins de asta: „Nemții știu deja că pregătim această expediție și cine face parte din ea, și mai mult ca sigur știu și că ne îndreptăm spre tropice... Mie însumi mi-a spus care este destinația expediției noastre un docher din Liverpool. Un ofițer de marină mi-a povestit că un docher i-a spus nu doar unde mergem, ci și din ce este alcătuită escorta. Asta da operațiune secretă.“ Ofițerul încheia spunând că este conștient că, scriind această scrisoare, se expune curții marțiale. Scrisoarea i-a fost înaintată lui Churchill, care, îngrijorat, a trimis următorul mesaj: „Nu mai e nimic altceva de făcut decât să ne asigurăm că toate greșelile semnalate de autorul scrisorii nu se vor repeta data viitoare. Autorul acestei scrisori este sub protecția mea și nu vor fi luate nici un fel de măsuri împotriva lui.“

Generalul Spears, care urma să participe la expediție alături de de Gaulle, raporta și el unele indiscreții comise de francezi, printre care un caz care îi fusese supus atenției de serviciul de contrainformații britanice, anume că „la o anumită dată, între 4 și 10 august, un ofițer francez aparținând serviciului pentru armament al generalului de Gaulle i-a spus deschis unui prieten că Forțele Franceze Libere se pregăteau pentru o expediție în Africa de Vest, urmând să debarce la Dakar“. Mai departe, ofițerul francez explicase că „forțele expediționare aveau să plece pe la sfârșitul lui august“. „Acest ofițer este de asemenea cunoscut ca un tip slobod la gură în prezența persoanelor de sex opus“, continua raportul.

Adevărul este că peste tot circulau zvonuri. Pierre Messmer, care urma să facă parte din escadronul francez, își amintea: „Secretele erau foarte, foarte prost păzite. Ca întotdeauna în astfel de cazuri, fiecare dădea vina pe celălalt. Englezii îi acuzau pe francezi de indiscreție, iar francezii îi acuzau pe englezi.

Când am plecat din Liverpool era evident că ne ducem în Africa, că doar nu la Polul Nord. Nu mai era un secret pentru nimeni!“

În ciuda acestor neplăceri, Operațiunea Menace – „Amenințarea“ –, cum a fost denumită, a fost declanșată la Liverpool pe 31 august; expediția spre Dakar luase startul. Moralul era bun. Pe 4 septembrie, Spears nota în jurnalul său: „Sunt multe de gândit și de făcut în această aventură plină de imprevizibil. Toată lumea aflată la bord e veselă și cu inima ușoară.“ Și de Gaulle era plin de optimism. Chiar înainte de plecare primise vestea loviturilor fulgerătoare reușite de de Larminat în Ciad, Camerun și Congo. La plecare, îi lăsase o scrisoare lui Georges Catroux, generalul francez cu cel mai înalt rang care se alătura cauzei rezistenței și care, demis din funcția de comandant al forțelor franceze din Indochina franceză după ce se opusese armistițiului, urma să ajungă în lipsa lui la Londra.¹⁷ „Când veți citi această scrisoare, eu voi fi în drum spre Dakar alături de trupe. Încrederea mea într-o victorie finală este deplină. Englezii ne-au oferit tot sprijinul posibil și, spre norocul lor și al nostru, domnul Churchill este «omul acestui război». Lupta se dă între el și Hitler.“ Pierre Messmer își amintește: „Eram foarte fericiți că plecăm spre Dakar și toți credeam că vom fi primiți cu brațele deschise. Tot ce aveam de făcut era să ne arătăm puternici; teoretic, numai la vederea unei forțe navale atât de redutabile, populația din Dakar urma să ni se alăture.“

17. Potrivit lui Spears, Catroux, convins că de Gaulle se bucura de mare trecere la Londra, a acceptat să lucreze sub comanda lui, deși, ca militar, îi era superior în grad. De asemenea, Catroux, intuind firea lui de Gaulle, le-a dat asigurări britanicilor că nu-i va contesta poziția, deși de Gaulle nu se arătase foarte încântat de venirea sa din Indochina. Detalii în Sir Edward Spears, *Fulfilment of a Mission, Syria and Lebanon, 1941–1944*, Leo Cooper, London, pp. 7–8.

Forța expediționară înainta cu mare încetineală spre Africa. Erau deja în mare întârziere față de programul ambițios făcut la începutul lui august, care prevedea o ultimă escală, pentru aprovizionare cu combustibil și alimente, pe 8 septembrie, la Freetown, port controlat de britanici, înainte de a parcurge ultima etapă, către nord, până la Dakar. Dar expediția nu avea să ajungă în Freetown decât pe 17 septembrie, iar urmările acestei întârzieri aveau să fie fatale.

La câteva zile după plecarea din Liverpool, americanii erau cauza unei dezamăgiri care nu avea nici o legătură cu întârzierile expediției și care, deși minoră, spunea multe despre atitudinea Statelor Unite. De Gaulle își exprimase interesul cu privire la Guyana Franceză, o colonie care, deși aflată sub controlul autorităților de la Vichy, dăduse semne de simpatie pentru mișcarea de rezistență. Respectând deciziile luate în cadrul Conferinței de la Havana, de Gaulle a respins propunerea de a trimite acolo un grup care să creeze agitație și să execute o lovitură de stat. La începutul lunii septembrie

însă, amiralul Emile Muselier, comandantul marinei militare a Forțelor Franceze Libere, care rămăsese la Londra ca locțiitor al lui de Gaulle pe durata expediției la Dakar, l-a abordat pe ambasadorul Joseph Kennedy, încercând să obțină aprobarea americanilor pentru declanșarea unei revolte populare în Guyana Franceză. Acțiunea trebuia organizată în timpul cel mai scurt, pentru că doi oficiali ai guvernului de la Vichy erau deja în drum spre Guyana Franceză, la bordul unui cliper, având misiunea de a înăbuși orice fel de opoziție. Muselier argumenta că o astfel de acțiune, fiind organizată de francezi, fie ei și francezi liberi, ar fi avut un caracter pur intern, neputând fi deci calificată ca agresiune externă, și, de aceea, nu ar fi contravenit în nici un fel intereselor politice americane. Kennedy a trimis cererea lui Muselier secretarului de stat Cordell Hull, care a răspuns a doua zi că „orice mișcare deschisă de insurecție în Guyana Franceză ar fi nerecomandabilă din punctul de vedere al guvernului“. Mesajul era clar: Franța Liberă trebuia să stea departe de zona de influență americană. Aranjamentele făcute de Statele Unite cu regimul de la Vichy trebuiau menținute.

Decizia americanilor cu privire la Guyana Franceză sporea importanța unui succes la Dakar. Dar, pe 11 septembrie, s-a produs lovitura. Londra a primit informația că un convoi francez format din trei crucișătoare grele și trei ușoare pătrunsese în Atlantic prin Strâmtoarea Gibraltar și se îndrepta spre Dakar. Din cauza unui șir de erori și ghinioane, britanicii nu reușiseră să îl intercepteze. Mai grav era că, pe 10 septembrie, atașatul naval al Marii Britanii la Madrid fusese informat oficial de Amiralitatea de la Vichy despre trecerea convoiului prin strâmtoare și îi raportase mai departe amiralului North, care își avea baza în Gibraltar, în calitate de comandant al teatrului de operațiuni de pe acel segment de Atlantic. Dar, nefiind la curent cu expediția lui de Gaulle către Dakar, North nu văzuse nimic îngrijorător în această informație. Chiar înainte de miezul nopții, un mesaj similar ajunsese și la amiralitatea britanică, unde fusese preluat de directorul Diviziei de Operațiuni Externe (Secția Externe), care, deși știa despre Operațiunea Menace, nu luase nici o măsură – eroare pentru care, scria Churchill, ofițerul „a primit la timpul potrivit expresia neplăcerii provocate lorzilor“. În realitate, o astfel de eroare, într-un astfel de moment, nu ar fi trebuit să surprindă pe nimeni, pentru că, la Londra, toți ochii erau ațintiți asupra Canalului Mânecii și asupra bătăliei aeriene de pe cerul Marii Britanii, care ajunsese la punctul ei culminant. Dar consecințele acestei scăpări au fost devastatoare.

Pentru Churchill și cabinetul lui, prezența navelor aflate sub pavilionul Franței de la Vichy la Dakar nu putea însemna decât un lucru: Operațiunea Menace trebuia abandonată. Churchill nota că „era clar un fiasco și tot ce speram era să nu atragă prea mult atenția publicului“. În speranța de a scăpa fără complicații, pe 16 septembrie, Consiliul de Război a trimis următorul mesaj conducerii expediției: „Guvernul Majestății Sale a hotărât că prezența la

Dakar a crucișătoarelor franceze face operațiunea de la Dakar imposibilă.“ Mesajul sugera ca expediția să-și continue drumul spre Duala, de unde de Gaulle trebuia să înceapă consolidarea controlului asupra teritoriilor recent eliberate de Edgard de Larminat în Africa Ecuatorială și să încerce preluarea Gabonului. Dar, pentru șefii expediției – atât pentru britanici, amiralul Cunningham și generalul Irwin, cât și pentru de Gaulle – nu mai era drum de întoarcere. În plus, de Gaulle intuia – corect, avea să se vadă – că destinația convoiului de la Vichy era, de fapt, nu Dakar, ci chiar Duala, cu misiunea de a recupera teritoriile recent eliberate. Dacă scăpa de un atac al convoiului francez înainte ca acesta să înainteze spre Duala, expediția avea șanse reale să se bucure de drum deschis spre Dakar.

Pe 17 septembrie, navele forței expediționare s-au regrupat la Freetown. De Gaulle a trimis un mesaj de protest la Londra, arătând că, și în cazul în care Operațiunea Menace ca atare era abandonată, el tot intenționează să își debarce trupele pe coasta Africii în vederea unui marș asupra fortului Dakar dinspre interior, organizat cu sprijin aerian și naval. Amiralul Cunningham a raportat și el că prezența crucișătoarelor Franței de la Vichy nu constituia un motiv suficient pentru abandonarea operațiunii, iar generalul Irwin a spus că nou-apărutele riscuri „merită asumate, având în vedere că rezultatul va fi evident un succes“. Prin urmare, a doua zi Churchill și-a revocat ordinul de retragere și a dat undă verde pentru continuarea operațiunii. Lui Churchill, după cum avea el însuși să noteze, instinctul îi spunea „că lucrurile trebuie lăsate să scape de sub control“.

Pe 19 septembrie, convoiul de nave aparținând Franței de la Vichy a părăsit Dakarul și a pornit spre sud. Britanicii l-au interceptat și, după o scurtă urmărire, trei dintre crucișătoare au acceptat să se întoarcă pe coastă, la Casablanca, iar al patrulea a fost abandonat. Dar două nave au reușit să scape, la adăpostul unei furtuni cu averse de ploaie, și s-au întors la Dakar, unde le aștepta crucișătorul *Richelieu*, care, deși grav avariat de un submarin britanic, în iulie, la Mers-el-Kebir, avea toate tunurile intacte.

Pe 20 septembrie, înainte de a părăsi Freetown, de Gaulle își mobiliza oamenii cu cuvinte înflăcărâte: „Voi sunteți soldații mei, prietenii mei, tovarășii mei. Am încredere în voi și vă iubesc pe toți. În acest moment, noi suntem singurii care reprezentăm Franța.“ Două zile mai apoi, grăbit să-i impresioneze pe americani cu un atac încununat de succes, pe lângă eroica rezistență de care Marea Britanie dădea dovadă sub grelele bombardamente germane, Churchill îi scria lui Roosevelt: „O forță combinată franco-britanică este acum în drum spre portul Dakar cu scopul de a-l captura cu cât mai puțină vărsare de sânge posibil și de a-l instala acolo pe de Gaulle.“

Flota a cărei simplă apariție ar fi trebuit să înfioare tot Dakarul a ajuns într-un târziu în apropierea portului pe 23 septembrie. La 5.50 dimineața două mici aeronave franceze neînarmate au decolat de pe portavionul *Ark Royal* și

au aterizat fără incidente pe aerodromul din Dakar, în timp ce, deasupra lor, avioanele britanice lansau manifeste deasupra orașului. John Colville nota primele informații despre expediție sosite la Londra: „În cursul dimineții, Amiralitatea ne-a ținut la curent prin telefon cu mesajele care soseau din Dakar. Până la această oră (12.30) se pare că totul decurge conform planului.“ Cinci ore și jumătate mai târziu, atmosfera se schimbaseră radical; tot Colville nota: „Ședință de guvern la ora cinci. Destul de posomorât. Operațiunea Menace nu evoluează deloc bine și *Cumberland* a fost lovit.“

Totul a mers cum nu se poate mai prost. Pentru început, efectul vizual al armadei apărând în zare fusese ratat din cauza ceții. Churchill urma să spună că meteorologii de la Amiralitate verificaseră înregistrările ultimilor câțiva ani și garantaseră că vremea va fi bună; în realitate, ceața pe mare era un fenomen obișnuit în zonă în acea perioadă a anului. La șase dimineața, de Gaulle și-a transmis apelul către populația Dakarului – cu o oră mai devreme decât fusese stabilit; în jurnalul său de război Spears notează: „Asta nu făcea parte din plan, este foarte dificil de estimat ce efecte psihologice va avea asupra evoluției operațiunii.“ Trei emisari ai Forțelor Franceze Libere au intrat în port la bordul unei șalupe și au urcat pe chei, cerând să îl vadă imediat pe guvernatorul Pierre Boisson, dar cererea lor a fost respinsă de gărzi. Doi dintre emisari au fost răniți în altercația care a survenit și delegația s-a retras repede la adăpostul flotei.

Pentru a putea fi observate de populație prin ceața deasă, vasele britanice au fost nevoite să se apropie la doar o milă și jumătate de mal. Imediat, bateriile de pe țărm au deschis focul. Amiralul Cunningham a transmis prin radio Amiralității din Dakar că, dacă atacul nu încetează, va fi obligat să răspundă cu foc. Răspunsul a fost: „Pentru a evita focul, vasele britanice trebuie să rămână la 20 de mile distanță de țărm.“ A urmat un dezastru și mai mare. Crucșătorul *Cumberland*, aflat la coada convoiului, a fost lovit în plin când trecea prin dreptul bateriilor de coastă, care apucaseră deja să-și regleze tirul. Toate cazanele cu aburi au fost scoase din funcțiune și s-a întrerupt curentul. Șapte oameni au fost uciși. Fochistul a fost lovit în timp ce citea o carte; capul i-a fost smuls de pe umeri și avea să fie găsit mai târziu într-un vestiar. Garry Harper, matelot pe *Cumberland*, își amintește: „Chiar și-așa, am avut noroc; dacă proiectilul ar fi căzut doar un pic mai într-o parte ar fi incendiat magazia de muniție și ar fi aruncat în aer fundul vasului; am fi ajuns toți la apă.“ În afară de *Cumberland*, au mai fost lovite două distrugătoare.

Cum o debarcare la Dakar era evident imposibilă, de Gaulle și Cunningham au căzut de acord asupra unui plan alternativ: trupele Forțelor Franceze Libere urmau să fie debarcate la zece mile în josul coastei, în micul port Rufisque, care era în afara razei de acțiune a artileriei de la Dakar. Cum, la Rufisque, *Westernland* nu se putea apropia suficient de țărm, trupele trebuiau mai întâi transbordate în șalupe pentru a fi duse la mal. Restul vaselor

britanice trebuiau să ofere protecție în cazul unui atac al crucișătoarelor franceze. Planul părea fezabil, dar, din cauza ceții din ce în ce mai compacte, comunicarea dintre vasele lui de Gaulle și cele ale lui Cunningham a fost întreruptă. Primii soldați ai Forțelor Franceze Libere ajunși pe țărm au fost întâmpinați de localnici, dar trupele Franței de la Vichy au deschis aproape imediat focul, făcând câteva victime. Pierre Messmer își amintește: „Am ajuns în Dakar la fel de în necunoștință de cauză ca atunci când plecaserăm. Nici măcar nu aveam echipamentul de luptă corespunzător unei debarcări: din contră, parcă veniserăm la paradă, dacă aveam medalii cred că ni le puneam și pe-alea. Iar armele nu erau încărcate. Nu eram echipați de război.“

Debarcarea nu a avut loc nici la Rufisque. Crucișătoarele Franței de la Vichy s-au apropiat de șalupele care transportau trupele și cum, din cauza problemelor de comunicații generate de ceață, vasele britanice de acoperire nu erau în preajmă, de Gaulle s-a văzut obligat să ordone retragerea în larg.

Churchill a reușit să își țină firea în fața știrilor sumbre care soseau de la Dakar. John Colville relatează: „Operațiunea Menace evoluează mai puțin favorabil. Francezii au deschis focul și orice speranță de a debarca pașnic a fost abandonată. I-am comunicat veștile premierului, care mi-a răspuns voios: «Trebuie să tragem. Ține minte de la mine, niciodată să nu-ți maltratezi inamicul doar pe jumătate. Odată ce a început lupta, trebuie să tragem.»“ La câteva minute după ora 10 seara, Churchill trimitea următorul semnal expediției: „Dacă am început, trebuie să mergem până la capăt. Nu vă dați înapoi de la nimic.“

A doua zi, pe 24 septembrie, tot în condiții de vizibilitate scăzută, vasele britanice au reluat bombardamentul asupra Dakarului. Bateriile de pe țărm păreau prea puțin afectate, dar două nave ale regimului de la Vichy au fost atinse, iar un submarin, forțat să iasă la suprafață, s-a predat. Cuirasatul britanic *Barham* a fost și acesta lovit de patru ori și avariat ușor. Părea din ce în ce mai clar că Boisson, guvernatorul Dakarului, era hotărât să lupte până la capăt. În acea seară, de Gaulle și comandanții britanici au ținut o consfătuire. Încercarea de a executa o lovitură de stat pașnică eșuase, iar acum focul susținut al navelor britanice nu părea de ajuns pentru a forța o capitulare. În condițiile date, de Gaulle dorea să evite o eventuală confruntare directă între soldații săi și frații lor francezi de pe cealaltă parte a baricadei. Generos, i-a sugerat lui Cunningham să anunțe încetarea focului la cererea sa, nu a englezilor. În raportul în care a descris eșecul expediției, generalul Irwin avea să noteze că „generalul de Gaulle a fost remarcabil pentru curajul cu care a acceptat această mare dezamăgire“.

Ironia face ca, în ziua în care presa din toată lumea se grăbea să anunțe, eronat și prematur, un triumf al Forțelor Franceze Libere la Dakar, Richard Temple, specialistul în relații publice angajat să pună umărul la promovarea lui de Gaulle, își depunea și el raportul final, în care nota: „*Considerabila*

publicitate care i se face azi în presă generalului de Gaulle în legătură cu operațiunile de la Dakar demonstrează valoarea cumulată a efortului de «construire» treptată a numelui său din ultimele șaizeci de zile... Ca rezultat direct a două luni de muncă, generalul de Gaulle a devenit pentru publicul larg o persoană în carne și oase, *concretă*.”

Dar lucrurile nu s-au oprit aici. Churchill s-a arătat neplăcut impresionat de aparenta lipsă de fermitate a comandanților săi. Jurnalul Misiunii Spears¹⁸ notează în dimineața zilei de 25 septembrie: „Ziua a început cu un răspuns extrem de sec al prim-ministrului, care spune că, pe baza informațiilor pe care le are la dispoziție, nu înțelege de ce comandanții vor să abandoneze operațiunea.” Ceața se ridicase între timp și Cunningham a hotărât să revină asupra înțelegerii la care ajunsese cu de Gaulle cu o seară înainte și să reia atacul. Dar, pe la orele nouă ale dimineții, cuirasatul *Resolution* a fost lovit de o torpilă lansată de un submarin francez. Era sfârșitul. Generalul Spears scria în jurnalul său: „*Resolution* a fost torpilat și avariat grav. Submarinul care a lansat torpila a fost scufundat cu toți oamenii de la bord. Dar asta este o lovitură teribilă din toate punctele de vedere.”

18. „Misiunea Spears” era misiunea diplomatică a lui Churchill pe lângă de Gaulle: „În primele zile, misiunea a fost cunoscută sub numele de «misiunea britanică pe lângă generalul de Gaulle», dar într-o întâlnire în biroul generalului Ismay și apoi la Richmond Terrace a fost botezată «Misiunea Spears», iar din momentul acela nimeni nu i-a mai spus altcumva. Misiunea Spears era responsabilă și de relațiile lui de Gaulle cu orice organizație pe care el urma să o creeze” (Sir Edward Spears, *Two Men Who Saved France: Pétain 1917, de Gaulle 1940*, ed. cit., p. 140).

Situația era atât de încordată, încât Spears a început să se îndoiască de de Gaulle, față de care manifestase până atunci o admirație fără rezerve: „De Gaulle este foarte afectat și mă îngrijorează. Gândul că ar putea fi acuzat că a tras în francezi este atât de paralizant, încât frica îi întunecă întru totul judecata. I-am spus că știa de la început care sunt riscurile și că nu trebuie să lase Londrei impresia că ezită. Iar el îmi răspunde că niciodată nu și-a imaginat că se va ajunge la o confruntare directă – ceea ce e adevărat, dar reprezintă numai jumătate de adevăr. Este un om curajos, dar, observ, mai mult un jucător de poker decât un om hotărât. Pentru moment, nu știe încotro s-o ia... Mă întristează să mă gândesc la această ratare totală și la faptul că am pus umărul la pornirea acestei expediții.” Analiza lui Spears s-a dovedit și ea doar pe jumătate corectă. Că de Gaulle nu ar fi fost un om hotărât avea să se vadă repede că era o afirmație ridicolă, dar concluzia că era un jucător dovedea un fin simț de observație, pentru că de Gaulle urma să-și arate talentele de maestru în bluf și șantaj psihologic.

Churchill i-a raportat imediat lui Roosevelt umiliința încercată la Dakar: „Regret mult că a trebuit să abandonăm operațiunea de la Dakar. Cei de la

Vichy au ajuns înaintea noastră și au reușit să pună pe picioare defensiva cu partizani și experți în artilerie. Toți simpatizanții noștri au fost capturați și imobilizați. Câteva dintre navele noastre au fost lovite și a insistat să debarcăm în forță ne-ar fi pus în situația de a rămâne prizonierii unui angajament nedorit, având în vedere toate celelalte câte le avem pe cap la acest moment.“ Momentul nici că putea fi mai prost. Deși aranjamentul privind distrugătoarele fusese deblocat, tratativele privind acordarea ajutorului de război din partea Statelor Unite era încă la început, iar rezultatul lor incert. Alegerile prezidențiale urmau să aibă loc de-abia în noiembrie; până atunci, rezultatul nu putea fi sigur – și, până când rezultatul nu era sigur, nu se putea conta pe Roosevelt, politician prin excelență.

Pentru soldații care participaseră la expediție, dezamăgirea a fost imensă. Pierre Messmer și compatrioții lui simțeau că fuseseră atrași într-o lovitură de stat ratată: „Asta nu era de natură să ne dea încredere nici în de Gaulle, nici în Churchill.“ Gerry Parker, matelotul de pe *Cumberland*, consideră întregul exercițiu lipsit de sens. Cum operațiunea trebuia să fie una pașnică, crucișătorul nu își folosisese armele, ci rămăsese în liniște pe poziție, de parcă aștepta să fie pur și simplu lovit. „Doi dintre băieții care au fost omorâți erau din același oraș cu mine. Eram foarte buni prieteni. N-am tras nici un obuz, asta mă roade cel mai tare, că puteam să le dăm și noi câteva lovituri, iar ei trăgeau, trăgeau și tot trăgeau și nimeni nu riposta.“

La Londra, începeau să se vadă implicațiile eșecului. John Colville scria: „Operațiunea Menace s-a dovedit un fiasco teribil, iar urmările sunt ușor de prevăzut. S-ar putea să fie sfârșitul lui de Gaulle; în orice caz, cauza lui va avea serios de pierdut.“ Guvernul britanic se temea că atacul va îndemna Franța lui Pétain să declare război. De altfel, în semn de represalii, regimul de la Vichy a ordonat aviației sale bombardarea Gibraltarului, care a aruncat circa 150 de bombe și a avariat docurile; observatorii remarcău însă că piloții francezi nu păreau prea dornici să-și atingă țintele, iar acțiunea a fost cel mult un gest menit să ascundă lipsa unor reacții mai serioase. Dar, mai important, ziarele din Marea Britanie și America „stigmatizau operațiunea de la Dakar, considerând-o o mare gafă“ – nota Colville, care continua: „Lui Winston îi va fi foarte greu să evite criticile.“ În numărul din 28 septembrie al cotidianului *The Daily Mirror*, Cassandra scria: „Fuga de la Dakar e mai rea decât o împăcare. Poartă amprenta de neconfundat a unor bărbați slabi și înfricoșați.“

Veștile primite de la Dakar au avut un efect devastator în Statele Unite și din cauza unei iscusite manevre a biroului de presă de la Vichy. Pe 17 august, America anunțase că va deschide un nou consulat la Dakar, ceea ce arăta cât de important era pentru Roosevelt să prevină folosirea acestui port ca bază pentru submarinele germane. Pe acest fond, convoiul militar trimis de regimul de la Vichy la Dakar în septembrie i-a alarmat pe americani, în timp ce expediția organizată de britanici și de de Gaulle a fost larg aplaudată. Cu toate

acestea, pe tot parcursul operațiunii, presa americană a primit informații despre expediție numai de la sursele regimului de la Vichy aflate la New York și Washington. Potrivit corespondentului *The New York Times* la Londra, britanicii erau reticenți: „Amiralitatea susține că nu știe nimic, iar Foreign Office mi-a cam tăiat-o.“ Fiind singurii care livrau povestea presei, oamenii lui Pétain au ales versiunea cea mai convenabilă, potrivit căreia forța expediționară ar fi înregistrat întâi o victorie rapidă – informație falsă, care a dus imediat la apariția în presa americană a unor titluri care anunțau căderea Dakarului pe 25 septembrie (exact data la care operațiunea fusese, de fapt, abandonată) –, pentru ca apoi, când Londra a fost obligată să-și anunțe retragerea, înfrângerea forțelor franco-britanice, care păreau să-și fi dat singure cu stângul în dreptul, să apară și mai stânjenitoare, iar triumful regimului de la Vichy, când toate șansele erau de partea cealaltă, și mai dramatic. Victoria titrată peste tot ca urmare a dezinformării cu doar câteva ore mai înainte s-a transformat în „gafă“. *The New York Times* conchidea: „Autoritatea generalului de Gaulle ca purtător de cuvânt al Forțelor Franceze Libere este acum discreditată.“ Nimic mai satisfăcător pentru Vichy, care voia să apară ca unica autoritate franceză demnă să întrețină relații cu Statele Unite.

Un mesaj primit de Departamentul de Stat american a agravat și mai mult lucrurile. Forțele Franceze Libere speraseră că, după o victorie la Dakar, vor urma lovituri în Siria și Liban, țări puse sub mandat francez după Primul Război Mondial și controlate acum de regimul de la Vichy. Pe 28 septembrie, Claude Serreulles scria în jurnalul său: „O săptămână groaznică. Înainte să se întâmple asta, aveam multe motive să credem că Siria va fi ușor de mobilizat și că tot ce aveam de făcut era să mergem acolo și să culegem fructul copt de pe ram.“ În aceeași zi, consulul general al Statelor Unite la Beirut a trimis o telegramă Departamentului de Stat la Washington: „Evenimentele din ultima săptămână au făcut să dispară complet sprijinul, înainte larg răspândit și în creștere, de care se bucura de Gaulle și au dat înapoi pe un termen nedefinit mișcările locale care susțineau unirea forțelor lor cu Marea Britanie și care ne dădeau speranțe pe la începutul lunii.“ Dakarul, care promitea cândva să îl transforme pe de Gaulle într-un om important pentru Washington, făcuse din el o momâie.

După cum reiese din memoriile sale, de Gaulle însuși era devastat: „Zilele care au urmat au fost crude pentru mine. Am simțit și eu ce cred că simte un om căruia un cutremur îi zguduie casa și toate țiglele de pe acoperiș îi cad în cap ca un ropot de ploaie.“ Trei zile după Dakar, îi scria soției sale:

„Așa cum ai văzut, evenimentele de la Dakar nu au fost un succes [...] În momentul de față, toate urmările se sparg în capul meu. Nu cred că mă întorc la Londra, cel puțin o vreme. Trebuie să dăm dovadă de răbdare și fermitate. Cred că bătălia pentru Marea Britanie este acum câștigată și că intervenția

americană este acum o certitudine. Este cea mai mare dramă din istorie și bietul tău soț a fost aruncat pe scenă, cu inevitabilă ferocitate, împotriva celor care regizează piesa. Răbdare! Nici o furtună nu durează veșnic.“

Dar chiar și în scrisoarea adresată soției sale se poate detecta o urmă de bravadă. Claude Serreulles afirma că, pentru de Gaulle, episodul Dakar a fost „teribil și dramatic“. Imediat după consumarea lui, de Gaulle „se gândise foarte sincer să o lase baltă. Era gata să se retragă din fruntea Forțelor Franceze Libere. Era gata să renunțe la visul său“. Când a ajuns la Duala, prima întrebare pe care i-a pus-o lui de Larminat a fost: „Deci mergem mai departe?“ Maurice Schumann, un apropiat al său și vocea Forțelor Franceze Libere la BBC, credea că de Gaulle nu a mai fost niciodată cu adevărat fericit după Dakar, iar Alain Peyrefitte spunea că generalul se gândise „să-și zboare creierii“ – dacă la propriu sau la figurat, nu se știe.

Dar lui de Gaulle i-au trebuit numai câteva zile să își revină. Colegii săi doreau să continue lupta, iar în noile sale teritorii din Africa Ecuatorială era văzut ca un erou. A trimis un comunicat la sediul Forțelor Franceze Libere din Londra, în care își declara angajamentul pe termen lung: „Revenirea Franței în acest război este un meci în mai multe reprize. Francezii liberi au câștigat-o pe prima, reușind să mobilizeze douăsprezece milioane de locuitori ai imperiului. Nemții au câștigat-o pe-a doua, forțând regimul de la Vichy să lupte la Dakar. Jocul continuă. Vom vedea cum se va termina.“ Așa cum nota Claude Serreulles, episodul Dakar a pus în lumină o trăsătură a caracterului lui de Gaulle care se va dovedi vitală pentru evoluția lui: „Un lucru care nu s-a schimbat niciodată la de Gaulle este refuzul lui de a se gândi la trecut; nu era interesat decât de viitor. Întotdeauna lua în calcul forțele pe care le avea cu el pe moment, indiferent cât de puține; și dacă avea o sută de tancuri de partea lui și erau două mii de partea cealaltă, el tot se gândea ce fel de contraatac ar putea să execute.“

Mai presus de toate, de Gaulle avea încă sprijinul nedezmintit al lui Churchill. Prim-ministrul fusese principala forță din spatele Operațiunii Menace și era acum ținta unor critici aspre din partea presei și a Parlamentului. Într-o anumită măsură, cât privea strict această operațiune, Churchill și de Gaulle erau în aceeași barcă: ori pluteau împreună, ori se scufundau împreună. Dincolo de această operațiune însă, în timp ce poziția lui de Gaulle era una vulnerabilă, a lui Churchill era de nezdruccinat. Un lider mai slab decât Churchill ar fi pasat răspunderea și ar fi făcut din de Gaulle țapul ispășitor. Churchill a făcut exact opusul, și cu toată energia, declarând în Camera Comunelor: „Opinia noastră despre el a fost îmbunătățită de comportamentul de care a dat dovadă în circumstanțe de o dificultate deosebită, care ar pune în încurcătură pe oricine. Guvernul Majestății Sale nu are nici o intenție să abandoneze cauza generalului de Gaulle, până când aceasta nu va deveni una – și va deveni una! – cu cauza Franței.“ Două zile

mai târziu, de Gaulle îi trimitea din Africa o scrisoare de mulțumire: „Din nou e furtună. Din nou, vă aflați în centrul ei. Încrederea mea în destinul dumneavoastră, dacă mi se permite să o spun, este mai mare ca niciodată, iar destinul dumneavoastră este victoria.“ Unii deputați britanici au continuat totuși să pună întrebări despre Dakar; unul a numit expediția un „incident rușinos“ și a cerut un raport mai detaliat. Churchill a dat instrucțiuni adjunctului său, Clement Attlee, să transmită Camerei Comunelor, simplu, că prim-ministrul nu găsea că, pentru moment, este în interesul națiunii ca discuțiile pe acest subiect să continue.

În memoriile sale, Churchill admite că, în ochii lumii întregi, Dakar a părut „un exemplu evident de calcul greșit, confuzie, timiditate și încurcătură“, dar atât el, cât și de Gaulle au văzut, corect, că acest episod a avut și un rezultat pozitiv, chiar dacă nu cel scontat. Escadronul trimis de Vichy să recupereze teritoriile eliberate de de Gaulle în Africa Ecuatorială a fost respins, iar „activitățile Forțelor Franceze Libere în această zonă au avut rolul lor, nu numai în a opri pătrunderea virusului regimului de la Vichy“, dar și în a dezvolta mai târziu o rută de transport aerian peste Africa. Dar acestea erau beneficii subtile, pe care foarte puțini le puteau aprecia. Pentru cei mai mulți, Dakar a fost un dezastru, fără alte nuanțe. Episodul nu numai că îl discreditase pe de Gaulle în America, dar crease la Londra și un curent de suspiciune și neîncredere la adresa Forțelor Franceze Libere, care aveau să fie considerați de-aici înainte dezorganizate și incapabile să păstreze confidențialitatea operațiunilor.

Ca o interesantă notă de subsol, un înalt funcționar al Foreign Office, Harold Mack, nota, la 2 octombrie 1940, că un anume maior Sinclair (de la MI5) îi raportase că „organizația lui de Gaulle este într-o stare de debandadă îngrozitoare“. În absența lui de Gaulle, șeful Forțelor Franceze Libere de la Londra, care își aveau sediul în Carlton Gardens, era amiralul Muselier – „un tip conflictual“, cum era considerat la Foreign Office, deși comandanții din marina militară britanică îl vedeau cu ochi buni. Raportul lui Sinclair purta o nota adăugată de mână de un funcționar din Foreign Office: „când pisica nu-i acasă, șoarecii joacă pe masă“. Dar Sinclair nu se limita la a critica haosul din organizația franceză. „Îl suspectează în special pe profesorul Labarthe“, consemnează Mack. Labarthe fusese responsabil cu aprovizionarea cu arme și muniții a Forțelor Franceze Libere, ocupând unul dintre primele posturi create de de Gaulle, dar fusese concediat între timp și acum se străduia să pună bazele unei reviste franțuzești la Londra. Maiorul Sinclair îl indica pe Labarthe ca fiind sursa scurgerii de informații despre misiunea de la Dakar și arăta că secretara acestuia domnișoara Lecoutre, „este cetățean polonez și agent sovietic“. Implicații erau clare într-o vreme în care Stalin și Hitler erau încă prieteni.

A doua zi după raport, un funcționar al Ministerului Informațiilor îi scria

lui Mack că este „încălinat să creadă“ că Labarthe „este victima unei ofensive anglo-franceze de Moși Teacă“. Dar timpul avea să demonstreze că bănuielele lui Sinclair avuseseră un bun temei. Cincizeci de ani mai târziu, Oleg Gordievski, agentul dublu KGB și MI6 care a fugit de la Moscova la Londra, a confirmat că Labarthe fusese agent sovietic cu normă întreagă pe tot parcursul războiului și transmisese informații de natură militară și politică ofițerului său de legătură sovietic, cunoscut ca „Albert“. Peter Wright, agentul renegat al MI5, confirmă și el povestea în volumul *Spycatcher*, arătând că un mesaj decodificat abia în 1964 confirma că Labarthe lucrase ca spion în perioada pactului dintre Stalin și Hitler. Revenind însă la toamna lui 1940, Sinclair nu avea dovezi – și între timp nici nu au apărut probe certe – că Labarthe fusese într-adevăr sursa unor scurgeri de informații despre Dakar, dar episodul arată dimensiunile neîncrederii pe care o trezeau Forțele Franceze Libere după Dakar, precum și faptul că acestea erau ținute sub atentă supraveghere atât de serviciile britanice de informații, cât și de Foreign Office.

Dar, în cele din urmă, astfel de pericole ascunse fac inevitabil parte din încrengătura de intrigi țesute pe timp de război. O amenințare mult mai mare i se pregătea lui de Gaulle: cei doi lideri pe care avea nevoie să și-i facă prieteni începeau să flirteze cu cei mai mari dușmani ai săi.

IV. Legături primejdioase

La sfârșitul lui septembrie 1940, pe când dezastrul de la Dakar începea să își arate toate implicațiile, Robert Murphy, însărcinatul cu afaceri american la Vichy, a fost convocat pe neașteptate la Washington. Nu avea nici o idee de ce. Un diplomat de carieră în vârstă de vreo patruzeci și cinci de ani, Murphy funcționase la Paris timp de zece ani, înainte de căderea Franței, și, înainte de asta, în anii '20, la Berlin, unde fusese martor la haosul în care se scufunda Germania interbelică. În noaptea de 9 mai 1940, Murphy fusese și el unul dintre oaspeții ambasadorului american în Franța, William Bullitt, la dineul oferit în onoarea premierului francez, Paul Reynaud. Lista de invitați era o colecție de nume scilicet, politicieni, șefi de servicii de informații, un jurnalist sau doi, dintre cei favoriți. În timpul mesei, izbucnise o vie dezbatere în privința datei la care Hitler avea să atace Franța: unii susțineau că o va face la sfârșitul anului, alții că va amâna orice ofensivă pentru 1941. A doua zi după dineu, la primele ore ale dimineții, Hitler a declanșat războiul-fulger.

Murphy a urmărit îndeaproape evoluția dezastruoasă a evenimentelor pe parcursul lunii mai 1940: haosul creat de refugiați, deruta guvernului, pierderile imense ale armatei franceze. Rămas în Franța după armistițiu, Murphy a ajuns, după întoarcerea ambasadorului Bullitt la Washington, diplomatul american cu cel mai înalt rang de la Vichy. Avea probabil mai multă experiență în afacerile politice europene decât oricare alt american și urma să joace un rol-cheie în relația dintre cei trei mari lideri ai Occidentului. În plus, era un tip inteligent, bonom, articulat și sociabil; atât de sociabil, încât de Gaulle spunea mai târziu că imaginea lui Murphy despre Franța depindea de persoana cu care luase masa cu o seară înainte. Avea însă un defect serios pentru un diplomat: uneori nu reușea să își păstreze sângele rece, se aprindea, și asta îi afecta judecata. Din entuziasm, era capabil să exagereze.

Convocat deci la Washington în toamna lui 1940, fără să știe de ce, Murphy era pregătit să abordeze ceea ce pentru el reprezenta tema zilei: embargoul. După Mers-el-Kebir, Franța rupsese relațiile diplomatice cu Marea Britanie, dar membrilor guvernului american – ori lui Murphy însuși – nu le trecuse nici o secundă prin cap că ar fi putut face și altceva decât să

recunoască legitimitatea regimului de la Vichy. De altfel, interesele Marii Britanii la Vichy continuau să fie reprezentate de ministrul canadian, Pierre Dupuy, despre care Churchill spunea că e „portița sa către Vichy“.

În aceste circumstanțe și din dorința de a intra cumva în ofensivă împotriva Germaniei, Marea Britanie instituisese un embargo având ca obiect bunurile de orice fel, inclusiv alimentele. Embargoul care era pus în executare doar sporadic, privea însă și Franța, întrucât Churchill era convins că toate bunurile ajunse acolo erau automat preluate de naziști. Murphy era cu adevărat impresionat de suferințele și foametea la care era supus poporul francez. Germanii luaseră aproape două milioane de francezi prizonieri de război, care urmau să fie eliberați numai după semnarea unui acord de pace final. Cei mai mulți dintre ei erau fermieri, iar într-o Franță esențialmente rurală la acea vreme această situație avea efecte dezastruoase asupra producției sale agricole. Alte milioane de oameni se refugiaseră din calea nemților în teritoriile controlate de Vichy.

Simpatia lui Murphy nu se oprea doar la poporul francez. Diplomatul american nutrea sentimente generoase și față de noua conducere a Franței. Întrucât nu avusese contacte cu Pétain sau Weygand în timpul evenimentelor din vară, nu știa care fusese rolul lor real în căderea Franței și cât de nerăbdători se arătaseră cei doi să găsească o cale de compromis cu Hitler. Prin urmare, întors la Washington în septembrie, Murphy a prezentat un raport ale cărui principale recomandări erau ca America să îi convingă cumva pe britanici să permită ca măcar transporturile de alimente să ajungă în Franța, dacă mai mult nu se putea: „abandonarea populației Franței, părăsită și de aliata ei, Marea Britanie, și de una dintre cele mai vechi prietene, America, îi poate determina pe francezi să ia în calcul noi amicitii“, spunea el. „Dacă iarna va fi una grea și situația va deveni disperată, se vor întoarce spre Germania sau spre cine știe cine.“ Opinia lui Murphy era doar expresia timpurie a unei atitudini care avea să contribuie la modelarea relațiilor Statelor Unite cu guvernul de la Vichy: umblați cu mânuși, altfel Pétain și ai lui se vor alătura lui Hitler.

Murphy aducea cu el și alte informații, care deschideau poarta unor acțiuni interesante și neprevăzute. La sfârșitul verii lui 1940, atașatul naval al ambasadei Americane la Paris făcuse o scurtă călătorie în Maroc și Algeria, unde fusese foarte surprins să constate că, lăsând la o parte prezența câtorva consuli germani și a membrilor italieni ai Comisiei de Armistițiu, nemții îi lăsau pe francezi să se descurce singuri în Africa de Nord. Ce rost avea să mobilizeze trupe germane în îndepărtatele teritorii franceze, când regimul profascist de la Vichy era foarte fericit să înăbușe singur orice încercare de opoziție? Dar atitudinea nemților avea și o explicație secretă pe care nu o cunoșteau decât Hitler și Înaltul Comandament German: următoarea țintă a Germaniei naziste era Rusia.

Pe 28 octombrie 1940, Hitler îi explica dictatorului italian, Mussolini, care erau motivele politicii sale față de Vichy: „Este în interesul Axei să ne asigurăm că guvernul de la Vichy își menține controlul asupra coloniilor franceze din Africa de Nord. Dacă Marocul ar cădea în mâinile lui de Gaulle, am fi obligați să angajăm o operațiune militară ale cărei șanse ar fi îndoielnice, având în vedere că s-ar baza exclusiv pe succesul forțelor aeriene. Cea mai bună metodă de a păstra acest teritoriu este să ne asigurăm că francezii sunt cei care îl apără de britanici, lucru posibil, pentru că aviația și marina regimului de la Vichy sunt sub comanda unor oameni care îi detestă pe englezi, iar armata, de asemenea, dacă simte că mai poate salva ceva, îi va fi fidelă lui Pétain.“ Desigur, nimeni din afara cercului lui imediat nu era la curent cu motivațiile lui Hitler, dar, dacă această analiză ar fi fost cunoscută, i-ar fi intrigat atât pe englezi, cât și pe americani din mai multe motive.

În primul rând, rezulta că o insurecție condusă de Forțele Franceze Libere în Maroc, pe care atât de Gaulle, cât și Churchill o avuseseră în vedere în cazul unui succes la Dakar, nu ar fi atras un contraatac total, pe apă, pe pământ și în aer, din partea nemților, așa cum se credea. În al doilea rând, această analiză releva adevărata percepție a lui Hitler despre Pétain. Pe 24 octombrie, cu doar câteva zile înainte de a-i face lui Mussolini confesiunile redată mai sus, Hitler l-a convocat pe Pétain la Montoire; la sfârșitul întrevederii, Pétain a anunțat că s-a angajat într-o politică de „colaborare“ cu naziștii.¹⁹ Unii credeau că declarația lui Pétain avea ca unic scop să înlăture eventualele suspiciuni ale lui Hitler, dar din conversația cu Mussolini, reieșea clar că Führerul vedea în Pétain un instrument docil al propriilor sale interese. Și, în al treilea rând, și cel mai important, remarcile lui Hitler aruncau o lumină cu totul nouă, de care americanii și britanicii nu erau conștienți, asupra situației din Africa de Nord.

¹⁹. Churchill, în memoriile sale, descrie termenii destul de ambigui ai viitoarei „colaborări“ a Franței cu Germania, în vederea înfrângerii Angliei, discutați de Pétain și Hitler: „Se spune că, întors la Vichy, mareșalul Pétain ar fi declarat «Ne va lua șase luni să discutăm programul și încă șase luni să uităm de el». Dar această tranzacție infamă nu a fost încă uitată în Franța“ (Winston S. Churchill, *The Second World War, Volume II, Their Finest Hour*, ed. cit., p. 465).

În acel moment, regiunea adăpostea peste trei sute de mii de francezi aflați sub arme. După vizita din vară, atașatul naval american îi raportase lui Murphy că aceștia nu își pierduseră tradiționalul spirit combativ: „Dacă Franța va mai lupta undeva în acest război, acel loc va fi Africa.“ Această apreciere optimistă fusese întărită în ochii Americii când, pe 9 septembrie, guvernul de la Vichy l-a numit pe Weygand general-delegat cu puteri plenipotențiare pentru Africa de Nord. Numirea nu i-ar fi dat emoții lui Hitler, în discuția cu Mussolini se arăta convins că Weygand va menține regiunea sub controlul cel

mai strict al regimului colaboraționist de la Vichy. Dar Roosevelt a luat cu interes act de numirea lui Weygand și vedea în ea cu totul alte perspective decât Führerul. Acestea erau circumstanțele neprevăzute în care Murphy fusese chemat de urgență la Washington pentru a se întâlni cu președintele.

Mai târziu, Murphy avea să scrie: „Din câte știu, nu există nici o mențiune oficială despre această discuție, care a durat o oră și jumătate.“ Un lucru este cert: deși singura versiune despre cele discutate provine de la Murphy, o sursă nu întotdeauna obiectivă, conversația a dezvăluit o armonie deplină între cei doi protagoniști. Pe fondul asigurărilor că trupele franceze din nordul Africii nu s-ar fi dat înapoi de la luptă (înainte de întâlnire, Murphy fusese informat că Roosevelt îi citise cu mare interes toate rapoartele și era deci la curent cu aceste aprecieri) președintele i-a spus lui Murphy că spera ca numirea lui Weygand să fie primul pas al unei acțiuni antinaziste de proporții în Africa de Nord. Desigur, Roosevelt, ca și Murphy, nu fusese martor la defetismul lui Weygand pe parcursul lunilor mai și iunie și prefera să creadă că „acest bătrân și onorabil soldat“, cândva adjunctul marelui mareșal Foch, nu avea să tolereze la nesfârșit poziția servilă în care Franța se afla față de Germania. Desfășurând o hartă uriașă a Africii de Nord și de Vest, strategul de la Washington a hotărât, din fotoliul lui de la Casa Albă, că acela era locul și acela era momentul în care putea începe rezistența.

Roosevelt ignora, așadar, complet mișcarea de rezistență deja existentă și activă, condusă de de Gaulle. Murphy nota că președintele abia dacă i-a menționat numele: „Președintele s-a referit la el numai o dată, spunând că încercarea ratată de a captura Dakarul îi confirmase părerea proastă pe care o avea deja despre calitățile lui de Gaulle.“ Desigur, era o analiză nedreaptă cu generalul francez și reflecta poziția presei americane, care plasase aproape întreaga vină pentru fiascul de la Dakar pe umerii lui de Gaulle. În plus, în ochii lui Roosevelt, omul potrivit la conducerea mișcării de rezistență era Weygand, generalul care capitulase, iar nu de Gaulle, generalul care continua lupta. Poziția lui Roosevelt nu era deloc lipsită de argumente raționale. Preocuparea lui centrală era să țină războiul departe de America, iar principalele forțe de care depindea acum acest lucru erau Marea Britanie, pe care încerca să o ajute, și regimul de la Vichy, care controla cea mai mare parte din imperiul colonial francez. Dacă Pétain reușea să îi țină pe naziști la distanță și, într-o bună zi, se lăsa convins să întoarcă armele, războiul avea să se mute din nou acolo unde începuse, în centrul Europei – deci departe de America.

Acesta a fost începutul politicilor americane de colaborare cu regimul de la Vichy, iar relatările lui Murphy arată că inițiatorul lor a fost președintele Roosevelt însuși. Murphy a primit următoarea sa misiune direct de la Roosevelt: trebuia să se întoarcă la Vichy și să obțină documentele de călătorie necesare pentru a se deplasa în Africa de Nord, unde scopul lui era

să se apropie cât de mult posibil de Weygand. În ochii lui Roosevelt, Murphy avea o calitate în plus care îl recomanda pentru această misiune specială: era catolic. Murphy remarcă: „Președintele avea o percepție exagerată despre legăturile pe care credința religioasă le-ar crea între catolici.“ Roosevelt i-a dat și un sfat tactic lui Murphy, făcându-i cu ochiul: „Poate mergi împreună cu Weygand și la biserică!“

În mod surprinzător, un antiimperialist convins precum Roosevelt părea dispus să ajute un imperiu, iar dintre toate imperiile îl alesese pe cel condus de la Vichy. În luna iunie, răspunzând unui jurnalist care îl provocase într-o conferință de presă pe subiectul simpatiilor sale pentru Franța și coloniile ei, Roosevelt s-a arătat foarte încântat de colonialismul francez: „Martinica este o colonie franceză, iar francezii au o formă de guvernământ foarte interesantă pentru aproape toți negrii. Se descurcă minunat, chiar cu un număr mic de albi prezenți la fața locului. Nu au niciodată probleme. Standardul de viață este scăzut, dar nu mai scăzut decât în restul Indiilor de Vest. Oamenii sunt veseli, fericiți și, în mod neașteptat, nivelul de educație printre negrii din Martinica este mai ridicat decât în cele mai multe dintre statele noastre din Sud. Ăsta cred că este un lucru de reținut, iar colonia despre care vorbesc e o colonie franceză.“ Între timp, Martinica era guvernată, deosebit de represiv, de amiralul Robert, investit cu toată autoritatea de regimul de la Vichy, cel cu care Departamentul de Stat bătuse palma pe tema neutralității Statelor Unite după Conferința de la Havana din iulie.

Către sfârșitul întrevederii, cumva în trecere, cu aerul că nu era nimic ieșit din comun, Roosevelt i-a mai spus lui Murphy: „Dacă afli ceva de interes deosebit în Africa, spune-mi direct mie. Nu te mai obose să treci prin canalele Departamentului de Stat.“ Mai târziu, Murphy avea să îl întrebe pe Sumner Welles, subsecretar în Departamentul de Stat, dacă sugestia lui Roosevelt fusese doar o glumă. Welles i-a explicat că adesea așa lucra Roosevelt. Welles era în poziția de a cunoaște această metodă mai bine ca oricare altul, fiind el însuși omul lui Roosevelt în Departamentul de Stat și, în această calitate, beneficiind de o linie directă cu președintele care trecea peste secretarul de stat Cordell Hull, pe care Roosevelt îl ținea pe post în principal din rațiuni politice.

În timp ce Roosevelt clocea aceste planuri, iar Murphy se pregătea pentru noua sa misiune, nici celălalt țarm al Atlanticului nu era lipsit de intrigă. Churchill însuși începuse un flirt cu regimul de la Vichy, ceea ce amenința să-i strice relația cu de Gaulle.

În ciuda sprijinului pe care Churchill i-l oferea pe față lui de Gaulle, dezastrul de la Dakar i-a determinat în mod inevitabil pe mulți membri ai guvernului britanic să mediteze asupra relațiilor lor cu cele două Franțe, cea a lui de Gaulle și cea a lui Pétain. Ministrul de externe de la Vichy era acum Paul Baudouin, cel care, în iunie, răspândise zvonurile false că Churchill ar fi

permis Franței să ceară armistițiul. Boudouin se ridicase rapid sub Pétain și, în septembrie, trimitea deja semnale prin intermediul ambasadei Marii Britanii la Madrid, sugerând că regimul de la Vichy putea fi convins să se opună mai ferm naziștilor dacă Marea Britanie relaxa blocada împotriva Franței. Această abordare rezona perfect cu atitudinea ministrului de externe britanic, lordul Halifax, un om prin natura lui conciliant, cel care în luna mai susținea că ideea unei păci cu Hitler nu trebuia respinsă înainte de a i se cunoaște termenii. Potrivit însemnărilor lui John Colville de pe 2 octombrie, instinctele pacifiste ale lui Halifax se manifestau din nou, de data asta față de Vichy: „Halifax s-a apropiat periculos de mult de un discurs împăciuitoare, spunând că tot ce avem nevoie este să ne asigurăm că teritoriile coloniale franceze sunt dominate de un «spirit antigerman și antiitalian viguros». Dacă e așa, nu mai contează dacă ele se află, nominal, sub conducerea regimului de la Vichy sau sub conducerea lui de Gaulle. Trebuie să avem grijă să nu îl dezamăgim pe de Gaulle, simt acest lucru cu toată puterea; dar poate că nu e nimic rău în a flirta cu domnul Boudouin, prin ambasada de la Madrid, punând în discuție chestiunile care sunt în interesul ambelor noastre țări.“

Într-o telegramă trimisă lui Roosevelt două zile mai târziu, Churchill prezenta mesajele lui Boudouin într-o lumină puțin diferită, mutând abil accentul de pe înfrângerea britanicilor pe beneficiile unei rezistențe ferme: „În pofida dezastrului de la Dakar, guvernul de la Vichy face diligențe să intre în relații cu noi, ceea ce ne arată că apele sunt schimbătoare în Franța acum, după ce și-au dat seama că nu e ușor să trăiești sub jugul german și ne văd pe noi că am rămas pe poziții.“ În realitate, în pofida atacului de la Mers-el-Kebir, Churchill dorise întotdeauna să păstreze o ușă deschisă către Vichy. În iulie, îi scria lui Halifax că intenționa să promoveze „o conspirație în interesul ambelor părți în sânul guvernului de la Vichy“ cu scopul de a-i încuraja pe unii miniștri francezi să fugă în Africa de Nord și să întărească de acolo mișcarea de rezistență împotriva lui Hitler. Ca și Roosevelt, Churchill remarcase și el numirea lui Weygand la cârma coloniilor franceze din Africa de Nord, deși nu cu același optimism ca președintele american și fără să vadă în Weygand un înlocuitor pentru de Gaulle.

În plus, britanicii aveau probleme cu francezii liberi. De Gaulle ceruse ca reprezentantul său la New York să fie invitat la discuțiile despre securitatea Pacificului, întrucât îndepărtatele colonii franceze Noua Caledonie și Tahiti se declaraseră de partea sa. Un funcționar de la Foreign Office, Somerville Smith, comenta acid că francezii liberi „vor să alerge înainte de a învăța să meargă“. Dar insistențele lui de Gaulle nu se opreau aici; din punctul lui de vedere, francezii liberi trebuiau implicați în operațiunile rezistenței organizate în interiorul Franței metropolitane de Biroul Executiv de Operațiuni Speciale (*Special Operations Executive* – SOE), înființat de Churchill în acea vară „pentru a pune Europa pe foc“. Pe 11 octombrie, directorul SOE îi scria șefului

său de serviciu însărcinat cu operațiunile legate de Franța că, deși nu avea nimic împotriva unei „colaborări strânse cu serviciile de informații ale lui de Gaulle, la suprafață“, era de părere că „bazele pe care le-am stabilit în Franța în colaborare cu oamenii lui de Gaulle ar fi nesigure și în pericol de a fi distruse din cauza trădării în orice moment“.

Cât despre de Gaulle, acesta avea un moral ridicat. Făcuse un tur de trei săptămâni în teritoriile eliberate din Africa și fusese întâmpinat peste tot cu urale. Umbra aruncată de episodul Dakar se dizolvase. Dar viața – ca și moartea – în timp de război este la voia întâmplării. Dacă Churchill a scăpat ca prin urechile acului, în iunie, de un atac al aviației germane în timp ce traversa Canalul Mânecii, de Gaulle a fost la un pas de moarte când avionul său, un Potez 540, având o defecțiune la motor, s-a prăbușit într-o mlaștină africană. Incidentul avea să îl facă pe de Gaulle de-atunci încolo vigilent până la paranoia când era vorba de planificarea viitoarelor sale călătorii. La întoarcerea lui de Gaulle la Brazzaville pe 20 octombrie, generalul Spears, a cărui misiune își stabilise între timp sediul acolo, telegrafia la Londra: „De Gaulle s-a întors de la Fort Lamy. Este încântat de tot ce a găsit acolo și de moralul bun al trupelor. Singurul dezavantaj al călătoriei este că tendința lui, deja manifestată, de a-și asuma aerele unui monarh absolut s-a accentuat, dar ne vom ocupa de asta.“ Două zile mai târziu, de Gaulle îi scria soției sale: „Îți scriu după o foarte lungă călătorie cu avionul în care am traversat Camerunul și Ciadul în lung și-n lat. Moralul este la cote înalte. Toate merg bine, dar presiunea materială și morală sunt greu de suportat. Trebuie să acceptăm – și eu accept – toate consecințele acestei drame care, din cauza circumstanțelor, a făcut din mine unul dintre actorii principali... Nu am primit nimic de la tine de când am plecat și asta mă afectează foarte mult. Vreau să știu tot ce se întâmplă acasă, cu tine și cu copiii.“ Scrisorile către soția sa sunt o probă constantă a zidului pe care de Gaulle îl ridicase între persoana sa publică și cea privată.

A urmat o perioadă confuză, în care diferitele tabere și-au stabilit pozițiile. De Gaulle începea să-și afirme independența, Roosevelt făcea demersuri pe lângă guvernul de la Vichy, iar Churchill se străduia să mențină contacte bune cu ambele Franțe. Apoi, după întâlnirea dintre Pétain și Hitler de la Montoire, pe 24 octombrie, unde mareșalul francez promisese o „colaborare“, au apărut zvonuri că vicepremierul Laval și ministrul marinei militare, amiralul Darlan, erau pe cale să pună flota și bazele navale franceze la dispoziția naziștilor. Reacția lui Churchill a fost, pe bună dreptate, furioasă; amenința să bombardeze orașul Vichy. Dar aceste zvonuri ofereau un bun pretext pentru a-l contacta în mod regulat pe Roosevelt, căruia i-a cerut în mai multe rânduri să îl prevină pe Pétain că orice compromis suplimentar în favoarea lui Hitler avea să fie urmat de represalii. Roosevelt era mai mult decât bucuros să transmită aceste mesaje prin intermediul diplomaților

americani, dar niciodată în nume propriu. Roosevelt continua să îl vadă cu ochi buni pe Pétain, mai degrabă un erou în Primul Război Mondial decât un defetist în cel de-al doilea și un veritabil patriot francez care făcea tot ce îi stătea în puteri pentru țara lui în situația dată.

În ziua de 27 octombrie s-au produs mai multe coincidențe, consecințe ale complicatei încrengături de relații duale dintre părțile implicate. Zvonurile despre iminenta predare a flotei franceze încetaseră și, la Londra, profesorul Rougier, trimisul neoficial al lui Pétain, cădea de acord cu Churchill asupra unui protocol în baza căruia regimul de la Vichy dădea asigurări că nu va permite flotei franceze și nici coloniilor franceze din Africa să cadă în mâinile nemților și că nu va încerca să recupereze teritoriile eliberate de de Gaulle. În schimb, britanicii se obligau, pe de o parte, să se abțină de la atacuri armate împotriva teritoriilor controlate de Vichy și de la atacuri verbale împotriva lui Pétain însuși, iar pe de altă parte să relaxeze blocada, dacă Franța oferea sprijin Marii Britanii în vederea obținerii unei victorii – fie ea și un sprijin pasiv. Deși nu a fost niciodată semnat, protocolul a fost considerat serios și valid în acel moment, oricum îndeajuns de serios ca Churchill să îi scrie imediat lui Weygand, cerându-i să „ridice stindardul rebeliunii“ în Africa de Nord. Weygand nu și-a exprimat în nici un fel interesul.

În aceeași zi în care Londra ajunsese la o înțelegere cu emisarul regimului de la Vichy, de Gaulle a emis propriul său strigăt de luptă, sub forma Manifestului de la Brazzaville. Servilismul arătat de Pétain în fața lui Hitler cu doar trei zile în urmă, la Montoire, i-a oferit prilejul să declare că guvernul de la Vichy era neconstituțional și supus forțelor inamice de ocupație: „Este, de aceea, necesar ca o nouă autoritate să își asume povara de a conduce efortul francez de război. Evenimentele au pus această sarcină sacră pe umerii mei. Nu voi da greș.“ De Gaulle anunța înființarea „Consiliului de Apărare a Imperiului“, al cărui rol era să reprezinte națiunea franceză și imperiul ei, consiliu format din oameni „care simbolizează cele mai înalte valori morale și intelectuale ale națiunii“. Inițiativa lui de Gaulle a produs revoltă în rândul oficialilor din Foreign Office, care nu fuseseră preveniți în nici un fel de intențiile lui de Gaulle și se temeau de un conflict cu regimul de la Vichy. Un oficial se plângea că „generalul de Gaulle putea să aștepte să revină la Londra și să ne consulte înainte să facă public acest document“. Și tot în aceeași zi, și tot fără să consulte Londra, de Gaulle a trimis o telegramă Departamentului de Stat american, prin consulul acestuia din Leopoldville, capitala Congoului belgian, în care sugera ca forțele sale, susținute de flota americană, să preia controlul asupra tuturor teritoriilor franceze situate în emisfera americană. Se arăta chiar dispus să ofere americanilor, în urma unor negocieri, dreptul de a folosi bazele navale și aeriene franceze, în cadrul unui aranjament similar celui încheiat de guvernul american cu Marea Britanie. Cu alte cuvinte, de Gaulle voia și el să obțină câteva distrugătoare la schimb. Nici Washingtonul,

nici Londra nu s-au arătat amuzate de această inițiativă, iar singurul răspuns a fost o tăcere mormântală pe ambele maluri ale Atlanticului.

Ca și când nu ar fi fost de ajuns, de Gaulle a venit și cu ideea, de-a dreptul obraznică, ca Weygand să treacă sub ordinele lui, aducând cu sine și întreaga Africă de Nord. Alexander Cadogan a văzut roșu în fața ochilor: „O telegramă ridicolă din Brazzaville care arată că măgarul de de Gaulle se gândește să «îi ceară lui Weygand să se declare de partea lui». Exact ce de Gaulle *nu* ar trebui să facă în acest moment. Am pregătit un proiect de răspuns în acest sens și l-am înaintat prim-ministrului (a cărui încredere în de Gaulle – și în Spears – a fost, în sfârșit, cred, zdruncinată).“ Dar Churchill a rămas sufletește de partea lui de Gaulle. Colville nota că Churchill găsea ploconeala celor de la Vichy în fața lui Hitler mai dezgustătoare ca oricând: „Vorbind despre Vichy și despre recente lor negocieri cu germanii, premierul a spus că «datorită rezistenței noastre neașteptate, au reușit să-și vândă trădarea la un preț ceva mai mare decât ar fi fost altfel posibil». S-a referit la ei cu dezgust și a spus că poate înțelege că oamenii pot fi răi, ce nu poate înțelege era de ce trebuie să fie și atât de demni de dispreț.“ Impresia lăsată de cele zece zile din iunie nu a fost niciodată ștersă din mintea lui Churchill.

În pofida acestor sentimente, Churchill știa că, atâta vreme cât exista posibilitatea de a atrage regimul de la Vichy de partea Aliaților, toate eforturile trebuiau făcute. În plus, începuse să se simtă vinovat față de de Gaulle, care nu știa nimic despre toate discuțiile dintre britanici și Vichy. Mesajele de tatonare venite din partea lui Baudouin prin mijlocirea ambasadei Marii Britanii la Madrid îi fuseseră aduse la cunoștință, dar nu și protocolul convenit de Churchill cu Rougier. Churchill a hotărât să clarifice lucrurile și, pe 10 noiembrie, i-a scris lui de Gaulle: „Sunt foarte nerăbdător să mă consult cu dumneavoastră. Relațiile dintre Marea Britanie și Franța s-au schimbat semnificativ de când ați plecat. Avem speranțe în ce privește prezența lui Weygand în Africa și nimeni nu ar trebui să subestimeze importanța trecerii lui de partea noastră, dacă acest lucru s-ar întâmpla. Încercăm să ajungem la un *modus vivendi* cu regimul de la Vichy. Veți vedea cât de important este atunci când veți ajunge aici.“

Dar de Gaulle nu putea să vină la Londra. Forțele sale atacau Gabonul, singura colonie din Africa Ecuatorială aflată încă sub controlul regimului de la Vichy. La Londra, Colville nota: „Atacul Forțelor Franceze Libere asupra capitalei Gabonului, Libreville, pare să fie un succes, dar acțiunile francezilor liberi sunt o sursă de neplăcere în relațiile noastre cu guvernul de la Vichy.“ Pe 10 noiembrie, francezii liberi au capturat Libreville în urma unui atac armat care făcuse douăzeci de victime. Trei zile mai târziu, întregul Gabon era sub controlul lui de Gaulle. Guvernatorul Masson, cel care se declarase de partea lui de Gaulle în august și apoi abjurase sub presiunea autorităților de la Vichy, s-a spânzurat.

De Gaulle mai avea ceva de făcut înainte de a se încredința că este pregătit să revină la Londra. Pe 17 noiembrie, a emis o proclamație mai detaliată, care dezvolta ideile din Manifestul de la Brazzaville. Pe baza unor argumente legale complicate, prezentate în mare amănunțime, noua declarație afirma că de Gaulle era acum singurul moștenitor legitim al Celei de a Treia Republici. Pe scurt, de Gaulle declara acum și formal ceea ce afirmase dintotdeauna: că el este Franța. La citirea declarației, Churchill i-a scris ministrului său de externe: „Iată un document cu adevărat remarcabil, care sigur îi va impresiona pe francezi, atât prin scopul, cât și prin logica sa. De Gaulle apare într-o lumină foarte diferită de cea rezervată unui militar obișnuit.“ În aceeași zi, de Gaulle a părăsit Africa și s-a îndreptat spre Londra. Nu mai era nici o îndoială asupra intențiilor sale ori asupra statutului pe care și-l asuma.

Misiunea lui de Gaulle, prevenit de scrisoarea lui Churchill asupra evoluției evenimentelor, era acum să convingă Londra să taie orice relații cu guvernul de la Vichy. Pe 28 noiembrie, Cadogan a asistat la o lungă conversație între Halifax și de Gaulle: „De Gaulle a făcut o figură mai bună. Mai puțin pompos, a vorbit chiar bine, ferm, dar reținut. Am încercat să aducem vorba de Weygand, dar nici nu vrea să audă de el. E convins că nu se poate face nimic cu oamenii de la Vichy. Spune că Darlan este capul răutăților și că acesta e hotărât să declanșeze un conflict deschis cu noi.“ În pofida acestei bune impresii, de Gaulle nu avea puterea de a opri flirtul dintre britanici și Vichy.

Toate aceste intrigi și acțiuni de tatonare au creat atitudini ambivalente față de de Gaulle în sânul diplomației britanice. Edward Spears și Robert Parr, cei doi englezi care petrecuseră cel mai mult timp în preajma lui de Gaulle, credeau că tratativele purtate de la egal la egal cu regimul de la Vichy împiedicau un angajament total din partea lui de Gaulle, și asta era o greșeală. Generalul Spears, ale cărui observații despre de Gaulle au fost deja citate în parte, a fost figura centrală în relația lui Churchill cu de Gaulle. Spears avea aspectul unui ofițer britanic tipic: părul dat peste cap, mustața tunsă scurt, maxilar puternic și o pipă care îi atârna permanent în colțul gurii; dar Spears era un individ excepțional din cel puțin două motive. Primul: vorbea fluent limba franceză; al doilea: era un maestru al descrierii cu totul ieșit din comun. De altfel, era căsătorit cu o figură cunoscută a lumii literare, romanciera americană Mary Borden. De asemenea, Spears era un bun și vechi prieten al lui Churchill. În Primul Război Mondial, Spears activase ca ofițer de legătură pe lângă armata franceză. După demisia sa de la Amiralitate, în urma eșecului de la Gallipoli, Churchill a preluat comanda unui batalion de infanterie în Franța și a cerut ca Spears să-i fie aghiotant, dar cererea i-a fost refuzată pentru că Spears făcea treabă foarte bună ca ofițer de legătură și nu era dispensabil.

Spears a revenit în preajma lui Churchill în 1931, când, ca deputat de Loughborough din partea Partidului Conservator, a ajuns o figură influentă în cercul care se opunea politicii de *appeasement* creat în jurul lui Churchill. Iubea Franța, iar soția sa scria că, în anii '30, francofobii din Parlament îl considerau „deputat de Paris“. În 1940, Churchill l-a rechemat din rezervă, numindu-l întâi reprezentantul său pe lângă Reynaud, iar apoi șef al ceea ce avea să devină „Misiunea Spears“ pe lângă de Gaulle. În pofida unor ocazionale remarci caustice, Spears devenise un susținător înfocat al lui de Gaulle. După ce s-au refugiat împreună de la Bordeaux, în luna iunie, de Gaulle i-a oferit o fotografie pe care i-a scris și o dedicație: „Generalului Spears, martor, aliat, prieten.“ Spears a fost alături de de Gaulle și în timpul episodului de la Dakar, împărtășindu-i suferința și dezamăgirea. Imediat după fiasco, nota că, pentru de Gaulle, calea „părea să se deschidă în fața lui, aridă, nedefinită, ducând nu se știe unde“. „I-am urmărit silueta singuratică pornind cu pașii lui mari pe această cale și mi-am dat seama că de un lucru pot fi sigur: că văzuse cât este de abruptă și câte obstacole îl așteaptă, iar ceea ce îl determina să continue nu era ambiția personală. Sunt sigur că, atunci când a pus bazele Forțelor Franceze Libere, nici nu i-a trecut prin minte că într-o zi va ajunge conducătorul acestei națiuni. [...] Datoria lui era să încerce să elibereze Franța.“

Relația lui Spears cu de Gaulle avea să sfârșească prost, ceea ce pentru generalul englez va constitui o tragedie personală²⁰, dar, la sfârșitul lui noiembrie 1940, acesta era convins că avea în fața lui omul providențial pentru Franța. A scris deci un lung memorandum în care argumenta că Marea Britanie trebuie să îi ofere lui de Gaulle sprijin neechivoc:

20. Autorul face aluzie la mărturisirea lui Spears, citată de istoricul John Terraine în introducerea la memoriile în care relatează misiunea sa în Siria și Liban. Spears, care fusese martorul căderii Franței și al înființării Forțelor Franceze Libere, suferea de pe urma transformării lui de Gaulle într-un dușman ireductibil, dar tragedia lui era și mai mare: „Sunt fericit în Franța, îmi place spiritul oamenilor de aici. Îmi plac marinarii din Bretania. Îmi plac țărani din Burgundia. Le înțeleg umorul. Mă amuză să vorbesc cu ei, să fiu în prezența lor, și a fost pentru mine o experiență foarte amară să mă găsesc în postura de a mă opune și de a trebui să mă opun atât de des politicilor Franței. Asta e tragedia vieții mele“ (*apud* Sir Edward Spears, *Fulfilment of a Mission, Syria and Lebanon, 1941–1944*, ed. cit., pp. vii).

„Obscurul personaj din iunie, pe care mulți au considerat că nu merită să îl susțină pentru că nu îl cunoștea nimeni, este azi o figură celebră în întreaga lume. Este adevărat că nu ar fi putut obține această poziție fără ajutorul Marii Britanii, dar ceea ce a realizat a realizat în primul rând prin eforturi proprii. A făcut greșeli – și eu, unul, am regretat acest lucru –, dar rămâne un om cu adevărat mare. A-i acorda orice sprijin generalului Weygand, care, inevitabil, trebuie să poarte din ce în ce mai mult răspunderea pentru odioasa înfrângere a Franței, înseamnă a submina poziția generalului de Gaulle. Trebuie, de

aceea, să facem o alegere între cei doi, dar, dacă îl alegem pe de Gaulle, trebuie să îi acordăm sprijin constant și fără greș. Dacă va simți că rămânem credincioși idealurilor Franței Libere, loialitatea lui va fi neștirbită. Ne va fi întotdeauna un aliat loial, dacă și noi rămânem loiali idealurilor pe care le-am afirmat când a venit să-și înfrunte soarta alături de noi.“

Robert Parr, celălalt britanic apropiat lui de Gaulle, împărtășea poziția lui Spears. Diplomat de carieră care petrecuse mulți ani în Maroc și care vorbea fluent franceza, Parr era, prin înfățișare, englezul excentric întâlnit mai ales în străinătate. Spears scria că, în atmosfera toridă a Africii Centrale, Parr, „rotunjour și împerciunat, obișnuia să-și întâmpine oaspeții importanți la aeroport purtând frac și joben, spre uimirea și autentică – deși ascunsă – admirație a celorlalți oficiali și a soldaților, care purtau toți pantaloni scurți și căști coloniale“. Dincolo de aceste excentricități, dădea dovadă de o minte lucidă; Parr, format în Foreign Office, instituție pe care o respecta mai mult decât pe oricare alta, dobândise detașarea și stăpânirea de sine tipice funcționarilor acestui minister. Spears nota că, deși avea un excelent simț al umorului, Parr n-ar fi făcut niciodată o glumă despre *the Office*. Parr, ajuns la Brazzaville la sfârșitul lui octombrie 1940, pe postul de consul general, și-a petrecut prima săptămână urmărindu-l îndeaproape pe de Gaulle. Concluziile lui sunt o probă de remarcabilă clarviziune. În raportul trimis la Londra, scria: „Generalul de Gaulle este conducătorul unui popor și, mai devreme sau mai târziu, dacă nu va eșua în esența misiunii lui, va trebui să-l recunoaștem ca șef de stat. Momentele și ocaziile pot fi alese, dar principiul este acolo și poate fi observat imediat.“ Concluziile lui Parr veneau însoțite de un avertisment, care, dacă ar fi fost luat în serios, s-ar fi scutit mulți nervi și multe neplăceri ar fi fost evitate: „Până când în mintea lui – în sufletul lui, ar trebui să spun – nu va primi toate asigurările pe acest subiect, nu se va simți niciodată în largul lui.“ Parr mai avertiza că orice semn că guvernul britanic considera activitățile Forțelor Franceze Libere o simplă „aventură colonială“ ale cărei mișcări sunt dictate de la Londra ar fi provocat o „cruntă dezamăgire, care nu poate decât să slăbească mișcarea și să prejudicieze relațiile noastre cu Franța după război“. Știind care a fost atitudinea lui de Gaulle din anii '60 ca președinte al Franței, se poate spune că Parr a fost un adevărat profet.

La baza acestor trăsături ale generalului francez, atât de bine intuite de Parr, stăteau psihologia complexă și moștenirea familială și istorică a lui de Gaulle, pe care englezii și americanii nu au reușit niciodată să le înțeleagă până la capăt. Tatăl lui de Gaulle, descendent al unei familii de mici aristocrați scăpătați, își câștigase cu greu existența ca învățător, crescându-și copiii în condiții modeste. Luptase în războiul din 1870, când Franța a fost înfrântă de Prusia, și ar fi dorit să rămână în armată, dar lipsa banilor l-a împiedicat să o facă. A rămas cu un respect aproape fanatic pentru ordine, tradiție, patriotism și pentru Biserica Catolică – valori pe care i le-a transmis

și fiului său. În ultimul deceniu al secolului XIX, copil fiind, Charles de Gaulle a fost crescut cu convingerea că singura națiune care stătea în calea măreției Franței și ambițiilor ei imperiale era Marea Britanie. A rămas marcat de incidentul din 1889 de la Fachoda, pe Nilul Alb, unde o expediție franceză fusese obligată să dea înapoi în fața forțelor britanice aflate sub comanda lui Kitchener. Reacția generalului francez față de episodul Mers-el-Kebir l-a convins pe Churchill că de Gaulle va fi mereu un aliat și un prieten al Marii Britanii. În pofida multelor vicisitudini, prima concluzie avea să rămână adevărată; cât despre o prietenie bazată pe o apropiere emoțională, credința lui Churchill nu arăta doar optimism, ci și o neînțelegere profundă a personalității lui de Gaulle.

Spears scria că, ajuns la Londra, de Gaulle i-a declarat Lordului Halifax: „Eu sunt Franța.“ O astfel de afirmație, care suna cumva ridicol de disproporționat, exprima în realitate un mod de a gândi foarte precis și constituia un bun indiciu despre dubla personalitate pe care de Gaulle o adopta în mod deliberat. Din punct de vedere politic, era un rezumat al Manifestului de la Brazzaville: guvernul de la Vichy era nelegitim; Franța Liberă era adevărata Franță. Dar, dincolo de perspectiva politică, afirmația lui de Gaulle dezvăluia percepția despre propria persoană: individul de Gaulle era o entitate care se identifica, în ce privește latura ei publică, socială, cu statul. Această percepție de sine a lui de Gaulle a avut tot de felul de consecințe deconcertante, printre care, așa cum nota Spears, aceea că de Gaulle „a dezvoltat curând o reacție de neplăcere la a fi plăcut, de parcă a fi plăcut de alții constituia o slăbiciune“. Impresia aceasta nu o aveau doar englezii și americanii, ci și colegii lui francezi. Refuzul lui de Gaulle de a discuta despre familia sau copiii lui cu colegii, ca și, de altfel, faptul că nu-i întreba pe alții despre familiile sau copiii lor, era un motiv de îngrijorare.

Și mai îngrijorător era faptul că de Gaulle era incapabil să formeze legături mai personale, care să excedeze sferei unei *raison d'État*, cu aceia dintre aliații săi care ar fi dorit să-i devină prieteni. Printre ei, cel mai notabil exemplu era chiar Churchill, un om emotiv și pasional căruia nimic nu i-ar fi plăcut mai mult decât să dezvolte o prietenie reală cu de Gaulle – deși, totuși, o prietenie în care de Gaulle ar fi avut statutul de protejat al lui Churchill. Pentru de Gaulle, aceasta era o misiune imposibilă. Dintre toate acuzațiile pe care i le aducea regimul de la Vichy, nici una nu-l durea mai tare pe de Gaulle decât aceea, trâmbițată în toate ocaziile, că el ar fi omul de casă al lui Churchill. O calomnie de cea mai joasă speță. De Gaulle nu era numai jignit de moarte de capitularea degradantă a țării sale, a cărei povară alesese să o ia pe umerii săi, dar se găsea el însuși într-o situație fără alternativă în care trebuia să accepte actele de caritate ale unei țări față de care nutrea, prin educație și dintr-un anume simț istoric, o profundă suspiciune. Să fi spus, în această toamnă târzie a anului 1940, că avea să restituie Marii Britanii tot

ajutorul primit, până la ultimul bănuț, ar fi sunat ca o declarație fără acoperire; dar de Gaulle avea să facă exact acest lucru în 1946. Răspunsul lui de Gaulle a fost, așa cum le-a spus mai târziu colegilor săi, o dovadă de neconținută „intransigență în apărarea drepturilor Franței“. De multe ori, asta a însemnat să muște mâna care îl hrănea, deși, în unele situații, a făcut-o provocat de aroganța britanică.

Și Spears, și Parr observaseră aceste lucruri. Churchill însuși pretindea că înțelege. În memoriile sale, Churchill scrie că de Gaulle „simțea că este esențial pentru poziția sa în fața poporului francez să dea dovadă permanent de o atitudine mândră și trufașă față de «perfidul Albion», deși era doar un exilat trăind în mijlocul nostru, depinzând de protecția noastră. Trebuia să fie grosolan în relațiile cu britanicii ca să le arate francezilor că nu era o marionetă în mâinile noastre. Și, asta este sigur, a practicat politica aceasta cu mare perseverență. Într-o zi chiar mi-a explicat tactica lui și am înțeles cu ce dificultăți extraordinare se confrunta. Întotdeauna i-am admirat tăria“. Churchill scria aceste cuvinte echilibrate mult mai târziu, când de Gaulle era deja o forță politică în Franța postbelică; furiile care aveau să-l bântuie pe Churchill în relația cu de Gaulle până atunci indică însă că înțelegerea și admirația de care vorbește în acest pasaj nu erau tocmai sincrone cu evenimentele, cum încearcă Churchill să sugereze.

În noiembrie 1940, mânia lui Churchill încă era pe punctul să răbufnească. Fără îndoială, la acea dată de Gaulle părea că este pe cale să devină un membru al establishmentului britanic. Ca o culme a recunoașterii, pe 12 decembrie, faimosul Royal Times Yacht Club, această augustă instituție britanică, îl invita pe de Gaulle să devină membru onorific pe durata războiului – desigur, după ce secretarul clubului se interesase pe lângă lordul Halifax dacă omul este demn de această onoare. Dar, deși nici un scandal nu umbrea încă relația dintre Churchill și de Gaulle, existau tot felul de mormăieli și exasperări subterane. Guvernul britanic lăsase să cadă un vâl de tăcere peste Manifestul de la Brazzaville; orice indiciu că ar fi luat măcar notă de existența acestui manifest ar fi creat neplăceri în delicatul joc cu regimul de la Vichy. Un deputat, simpatizant al cauzei Forțelor Franceze Libere, a făcut o interpelare în Camera Comunelor cerând clarificarea acestei aparente dualități. Rugat politicos să-și retragă interpelarea, a recunoscut că fusese „pus să facă asta de cineva din cercul lui de Gaulle“. Un funcționar de la Foreign Office comenta: „Iată încă una dintre murdăriile cu care se ocupă Carlton Garden în aceste zile.“ Certurile pe teme de publicitate, propagandă și drepturile de radiodifuzare aveau curând să fie la ordinea zilei.

Alt motiv de discordie era problema furnizării armelor și proviziilor. În pofida sprijinului lui neechivoc, Spears supraveghea cu îngrijorare bucatăria organizației lui de Gaulle. Auzind că de Gaulle ceruse să-i fie trimise în Africa o sută de camioane, Spears îi scria generalului „Pug“ Ismay, la

Consiliul de Război: „Înțeleg că li s-a promis, dar, dacă mă întrebați, puteam să vă spun, pentru că am văzut cu ochii mei, că francezii au în Africa mai multe camioane decât ar putea avea vreodată nevoie.“

Lipsa de încredere a serviciilor de informații britanice în Forțele Franceze Libere era de-acum mai mult decât evidentă. De Gaulle credea că oamenii lui trebuiau implicați în operațiunile sub acoperire organizate în Franța metropolitană. SOE avea nevoie de ei pentru că vorbeau limba și aveau contacte, dar suspiciunile apărute în octombrie erau acum și mai puternice. În ziua de Crăciun a anului 1940, șeful SOE scria că își dorea ca agenții din Secția pentru Franța „să mențină legăturile cele mai apropiate și mai prietenești cu omologii lor din serviciile de informații ale lui de Gaulle“. Dar aceste relații prietenești nu erau chiar ce puteau să pară. Mesajul o clarifică în termenii cei mai brutali: „Totuși, această cooperare – și am s-o spun deschis – trebuie să fie unidirecțională: vreau ca secția F de la noi să știe perfect tot ce fac oamenii lui de Gaulle, dar nu vreau ca organizația lui de Gaulle să știe nici cel mai mic lucru pe care îl face SOE.“ La numai câteva zile după această instrucțiune care nu lăsa loc de interpretări, într-o notă către Foreign Office, șeful SOE oferea și alte motive pentru care discreția în relațiile cu oamenii lui de Gaulle era recomandabilă. Se primiseră informații că de Gaulle pune la cale activități subversive în Franța fără să îi informeze pe britanici. Șeful SOE avertiza că francezii trebuiau opriți de la acțiuni „care pot prejudicia relațiile noastre cu guvernul de la Vichy, cu care o reconciliere în scurt timp nu e deloc improbabilă“.

În timp ce britanicii se ocupau de intrigile lor, Roosevelt făcea o mișcare strategică în campania sa de cultivare a regimului lui Pétain. Pe la mijlocul lui noiembrie, William Leahy, amiral în retragere și, la acel moment, guvernatorul statului Porto Rico, a primit un mesaj confidențial de la președinte – „o surpriză totală“, scria Leahy mai târziu. Leahy și Roosevelt se știau de multă vreme. Prin anii 1915–1916, Leahy fusese comandantul vasului *Dolphin*, vasul oficial al lui Roosevelt în calitatea lui de secretar al marinei americane. Roosevelt – pe care Leahy îl descria ca fiind, la vremea aceea, „un tânăr arătos, sociabil și athletic, cu o energie, un spirit de inițiativă și o voință ieșită din comun“ – făcuse câteva călătorii în timpul cărora cei doi deveniseră buni prieteni. Roosevelt vedea în Leahy un om pe care se putea baza, care dădea dovadă de un stil direct și era lipsit de complicațiile pe care le-ar fi creat un bagaj politic ori prejudecățile intelectuale; cu alte cuvinte, o stâncă. În 1937, înainte de a-i asigura tot confortul unei semiretrageri la Porto Rico, îl numise comandantul operațiunilor navale. Curtis Roosevelt, nepotul lui Franklin, care, copil fiind în a doua parte a războiului, când Leahy revenise la Washington ca șef de cabinet al bunicului său, a tras adesea cu urechea la conversațiile pe care adulții le purtau la masă, își amintește: „Odată, am luat prânzul cu Leahy și F.D.R. în Biroul Oval, mâncam direct de pe platouri, iar

Leahy era foarte bătos. Dar îmi amintesc că bunicul meu făcea des referiri la el – Bill spune asta și Bill spune altă – este clar că îi urma întotdeauna sfaturile. Avea încredere în modul în care Leahy vedea lucrurile.“

Acum Roosevelt voia ca Leahy să devină ambasadorul lui la Vichy. Scrisoarea lui Roosevelt către Leahy arăta apăsător cât de îngrijorat era președintele că Franța „ar putea să intre în război cu Marea Britanie“ și că flota franceză ar intra sub control german. „În Franța“ – scria Roosevelt – „avem nevoie de un ambasador care să-i câștige încrederea mareșalului Pétain, în momentul de față singurul factor puternic în cadrul guvernului francez care se opune unei capitulări totale în fața Germaniei“. Acest mod de a interpreta poziția lui Pétain era destul de ciudat în condițiile în care Roosevelt primea regulat mesaje de la Churchill despre curtea pe care Pétain i-o făcea lui Hitler. „Cred că tu ești omul cel mai potrivit pentru această misiune“, continua Roosevelt. „Tu poți vorbi cu Pétain pe limba lui, iar poziția pe care ai deținut-o în marina noastră îți va asigura influență printre ofițerii de rang înalt din marina franceză, care sunt ostili Marii Britanii.“ Leahy mai avea o calitate care putea să-i asigure simpatia ofițerilor de la Vichy: era el însuși profund anglofob.

Ca și Murphy, Leahy trebuia să-i raporteze direct lui Roosevelt, scurtcircuitând Departamentul de Stat. În timp ce britanicii aveau tot felul de ezitări, Roosevelt stabilise cursul în relația cu Vichy fără prea multe menajamente. Avea doi trimiși speciali în posturile-cheie, iar scopul lui era să țină America în afara războiului. Din punctul lui de vedere, cea mai bună tactică în privința Franței era să-și apropie oamenii de la Vichy pentru a-i determina să se opună lui Hitler. Pétain era recunoscător pentru șansa ce i se oferea de a juca America pe degete folosindu-se de Germania. Informat fiind despre numirea lui Leahy, Pétain i-a trimis lui Roosevelt următorul mesaj: „Mareșalul este încântat de faptul că persoana aleasă de guvernul Statelor Unite pentru a îndeplini această misiune are de partea sa experiența dobândită de-a lungul unei remarcabile cariere, precum și de privilegiul de a fi un apropiat al președintelui, de a cărui apreciere personală se bucură. De asemenea, Mareșalul apreciază semnalul de simpatie pentru persoana sa pe care îl reprezintă această alegere.“ Pétain și Roosevelt erau cu adevărat de acord asupra unui singur subiect: Charles de Gaulle, pe care Churchill îl recunoscuse ca lider al francezilor liberi, era o nonentitate.

V. Sfârșitul flirtului

În prima zi a anului 1941, Charles de Gaulle, aflat într-o scurtă vacanță cu familia în Shropshire, a fost chemat de urgență la Londra. A doua zi dimineată era primit în mare grabă la Foreign Office pentru o întrevvedere cu Anthony Eden, care tocmai îl înlocuise la cârma ministerului pe lordul Halifax, numit ambasador al Marii Britanii la Washington. Pe de Gaulle îl aștepta un șoc.

Eden i-a spus că „se întâmplase ceva regretabil“. Serviciul de securitate britanic MI5 avea probe irefutabile că amiralul Emile Muselier, conducătorul forțelor navale ale lui de Gaulle, era spion în slujba regimului de la Vichy. Documente provenind de la consulatul Franței la Londra, condus încă de un funcționar al regimului de la Vichy, indicau gravitatea trădării lui Muselier: întreținerea legăturii secrete cu guvernul de la Vichy; încercase să-i transmită amiralului Darlan, ministrul marinei franceze, detalii despre expediția de la Dakar; plănuia să scoată submarinul *Surcouf* de sub controlul Forțelor Franceze Libere și să îl predea autorităților de la Vichy. Serviciile britanice de informații au tras concluzia că documentele erau autentice (de fapt, în memorandumul trimis asistentului personal al lui Churchill, maiorul Desmond Morton, MI5 afirma următoarele: „suntem destul de siguri, în limite rezonabile, că documentele sunt autentice“), iar Muselier a fost arestat din ordinul direct al prim-ministrului.

Foreign Office s-a făcut foc și pară în fața unei acțiuni atât de categorice a lui Churchill. Sir Alexander Cadogan scria în jurnal: „Am vorbit cu A. (Eden) despre Muselier. Premierul vrea să îl spânzure pe loc, bineînțeles. Am indicat care ar fi posibilele efecte asupra mișcării lui de G. și am sugerat să îl consultăm pe de G., care e plecat la țară, înainte de a trece la fapte. A. a fost de acord cu mine.“ Dar Churchill insistase să fie luate măsuri imediate, înainte chiar ca de Gaulle să poată fi contactat. Muselier a fost zvârlit în închisoare împreună odată cu alți doi francezi din forțele lui de Gaulle și cu două femei, a căror arestare a făcut furori. Una fusese găsită în pat cu un doctor care avea legături cu Forțele Franceze Libere, cealaltă fusese găsită la domiciliu în compania unui diplomat brazilian dezbrăcat.

Eden i-a arătat lui de Gaulle toate probele și a recunoscut cu regret că

britanicii „nu își făceau iluzii asupra impresiei pe care această afacere teribilă o va lăsa atât oamenilor dumneavoastră, cât și alor noștri“. Deși căzut din lună, de Gaulle simțea că ar putea fi vorba ori de o greșeală, ori de o înscenare plănuită la Vichy. Muselier, care, în lipsa lui de Gaulle, prezidase haosul crescând care domnea la sediul Forțelor Franceze Libere din Carlton Gardens, nu era nici pe departe unul dintre favoriții generalului. Cu toate astea, ideea că ar fi spionat pentru Vichy părea cusută cu ață albă. Muselier avea în spate o istorie marcată de ură și rivalitate cu Darlan; de fapt, acesta fusese și motivul principal pentru care Muselier a pus bazele unei flote franceze rivale. Iar acuzațiile îi păreau lui de Gaulle „cam umflate“. I-a cerut lui Eden să îl elibereze pe Muselier din închisoarea Pentonville, unde fusese încarcerat într-o celulă aglomerată. Dar Eden a refuzat.

Investigațiile mai amănunțite din zilele următoare au scos la iveală adevărul. Întreaga tevdatură își avea originile în intrigile de la Carlton Gardens. Din anumite puncte de vedere, nu era o surpriză. Inevitabil, Forțele Franceze Libere erau formate, în această perioadă de început, dintr-o adunătură destul de pestriță de oameni cu vederi politice dintre cele mai diverse, la care se adăuga un număr deloc neglijabil de nemulțumiți și de pungași. În absența lui de Gaulle, un industriaș numit Antoine, care se recomanda mai nou „maior Fontaine“ (*les noms de guerre* erau foarte la modă), căpătase ceva vizibilitate și luase hotărârea să impună anumite verificări de securitate. Cu aprobarea lui de Gaulle, Fontaine l-a concediat pe Labarthe, cel despre care avea să se afle peste ani că era agent sovietic, și l-a adus în organizație pe un anume Meffre, care adoptase pseudonimul „Howard“. Acest Howard a introdus un sistem elaborat de securitate care includea percheziționarea birourilor fără știrea personalului, precum și cercetarea urmelor de cerneală lăsate pe colile de sugativă pentru a stabili textul documentului original. Desigur, toate aceste proceduri erau o sursă permanentă de fricțiuni, astfel încât, la întoarcerea lui de Gaulle la Londra, Muselier – care nu fusese de acord nici cu concedierea lui Labarthe și nici cu angajarea lui Howard – a început să facă demersuri în vederea concedierii lui Howard. De Gaulle a fost de acord și Howard a fost pus pe liber – dar nu înainte de a-și pregăti răzbunarea însărcinându-l pe un anume Collin să fabrice documentele false care stăteau acum la baza acuzațiilor ce i se aduceau lui Muselier.

Exact această tărășenie îi lipsea lui de Gaulle. Pe 6 ianuarie, în timp ce ancheta continua, îi scria soției sale: „Sunt ocupat acum și am mari neplăceri. Englezii sunt aliați curajoși și loiali, dar foarte obositori.“ Două zile mai târziu, îi spunea lui Spears că îi dă guvernului britanic douăzeci și patru de ore să îl elibereze pe Muselier, altfel rupe relațiile, indiferent de consecințe. Din fericire, în aceeași zi, MI5 a fost obligată să își recunoască gafa. Documentele erau niște falsuri grosolane și mulți se simțeau cu musca pe căciulă. Amiralitatea, care ajunsese să îl simpatizeze pe Muselier, a avut o satisfacție

specială în a-i vedea pe colegii de la serviciile secrete, mereu cu nasul pe sus, puși în sfârșit la punct. Decizia de a-l aresta pe Muselier nu prea putea fi criticată, pentru că fusese luată de Churchill însuși, dar putea fi criticat modul în care Muselier fusese tratat. Amiralul Dickens, principalul ofițer de legătură cu forțele navale ale Aliatilor, scria: „După câte ne putem da seama, a fost aruncat într-o celulă și tratat oricum nu mai bine decât un condamnat. Cei de la MI5 sunt mult prea convinși că securitatea cu orice preț este tot ce contează.“ După ce întreaga afacere a fost anchetată de procurorul general, Morton i-a raportat lui Churchill rezultatul anchetei, și anume că „anumiți membri ai MI5 nu pot scăpa de răspundere ascunzându-se în spatele lipsei de eficiență ori al lipsei acelei perspicacități aparte care ar trebui să existe la ofițerii angajați în acest tip de muncă. Se mai poate vorbi și de faptul că anumiți ofițeri de rang inferior nu și-au înștiințat superiorii asupra acțiunilor lor“. Aceste remarci prevesteau stângăciile și trădările din deceniile următoare care aveau să umbrească activitatea MI5.

De Gaulle a primit scuzele cele mai profunde de la Churchill și Eden; ba chiar i s-a oferit o audiență la rege. Dar, în ciuda acestor încercări jenate de a repara lucrurile, episodul Muselier nu făcea altceva decât să confirme neîncrederea lui de Gaulle în britanici, și în serviciile britanice de informații în special. Ca primă măsură, a blocat accesul tuturor cetățenilor britanici care lucrau la Carlton Gardens, mergând până la femeile care serveau ceaiul. I-a luat mult timp lui Spears și a trebuit să ducă multă muncă de lămurire pentru a-l face pe de Gaulle să revină asupra acestei decizii. Mai important, de Gaulle s-a folosit de episodul Muselier pentru a-și spori independența. La momentul respectiv, SOE planifica primul raid împotriva forțelor germane din Franța, o operațiune cu numele de cod „Savanna“. Ideea era ca niște agenți parașutați să organizeze o ambuscadă împotriva unui grup de piloți germani de elită, având baza în Bretania, care operau ca deschizători de drum în raidurile aeriene nocturne ale aviației militare germane deasupra Marii Britanii. SOE voia ca opt membri ai Forțelor Franceze Libere să participe la operațiune, dar fără să îi dezvăluie lui de Gaulle adevărata ei natură. De Gaulle le-a refuzat cererea, iar SOE a reacționat trimițându-i un memorandum lui Hugh Dalton, ministrul economiei de război, în care se afirma că, având în vedere importanța misiunii „Savanna“, „se dorește în modul cel mai sincer ca generalul de Gaulle să fie convins să-și reconsidere decizia“.

Rolul de a-l înmuia pe de Gaulle i-a revenit tot lui Spears. Dar, deși conversația a fost una politicoasă, de Gaulle a insistat că trebuie să știe toate detaliile operațiunii pentru a decide dacă era de acord cu ea și, deci, dacă avea sau nu să le permită oamenilor lui să participe. Spears i-a raportat lui Dalton: „M-am simțit obligat să-i spun că impresia care s-ar crea, dacă s-ar afla că i-a fost solicitată colaborarea într-o operațiune care poate fi de maximă importanță pentru această țară, iar el a refuzat, ar fi deplorabilă. Argumentul

nu l-a mișcat, impresia lui fiind, cred eu, că asta este o oportunitate excelentă să ne forțeze să îl acceptăm ca autoritate egală alături de noi în toate chestiunile legate de purtarea acestui război în care are și el un interes. Trebuie avut în vedere că, de la episodul Muselier, generalul de Gaulle se arată foarte agasat de orice subiect care privește Informațiile. Asta l-a determinat să ia măsuri extreme, cum ar fi faptul că le-a interzis ofițerilor lui să aibă relații de orice fel, inclusiv sociale, cu vreun ofițer de informații englez.“

În timp ce în relația dintre Churchill și de Gaulle intervenea primul val de răceală, de peste Atlantic venea un front de aer cald. Pe 5 noiembrie, Roosevelt era ales a treia oară președinte. Deși contracandidatul său, republicanul Wendell Willkie, nu era împotriva războiului, Roosevelt era îngrozit de ideea că ar putea da impresia că se predă în fața detractorilor săi izolaționiști, care îl considerau un ațâțător la război. Acuzațiile se sprijineau și pe faptul că serviciul militar obligatoriu fusese reintrodus, deși numai selectiv. Într-un discurs de campanie culminant ținut la Boston, a fost nevoit să repete asigurări mai vechi ca să înlăture temerile audienței: „Vă vorbesc vouă, mame și tați, și vă dau din nou asigurări. Am mai spus-o, dar o să o spun încă o dată și încă o dată: băieții voștri nu vor fi trimiși să poarte războaiele altora.“ Și s-a ținut de cuvânt; soldații americani nu au plecat la acțiune decât după ce acțiunea însăși a venit la ei, odată cu atacul de la Pearl Harbour. A doua zi după victoria în alegeri, Churchill i-a trimis un mesaj de felicitări lui Roosevelt: „Nu mi s-a părut potrivit ca eu, un străin, să-mi exprim părerea despre politicile americane în timp ce alegerile erau în toi, dar cred că nu vă veți supăra pe mine dacă vă spun acum că m-am rugat pentru succesul dumneavoastră și că sunt recunoscător pentru acest rezultat.“ Roosevelt nu a răspuns acestui mesaj, ceea ce l-a jignit profund pe Churchill. Patru ani mai târziu, când Roosevelt câștiga al patrulea mandat de președinte, Churchill i-a trimis un alt mesaj, în care îi amintea că nu răspunsese celui din 1940. De data aceasta, Roosevelt a făcut-o.

Puternicul curent izolaționist transformase campania electorală într-un exercițiu extenuant; Roosevelt nu s-a relaxat decât după victorie. Pentru unii observatori, părase că Roosevelt își pierduse orice interes pentru război pe perioada campaniei; în orice caz, acest subiect nu mai părea de actualitate. Roosevelt schimbase câteva mesaje cu Churchill despre temerile britanicilor în legătură cu mișcările flotei franceze, dar părea să se mulțumească cu asigurările repetate date de Pétain că flota nu va fi niciodată folosită împotriva Marii Britanii. În decembrie, după anunțarea rezultatelor, Roosevelt a plecat într-o călătorie de vacanță la bordul navei prezidențiale *Tuscaloosa*, ca să joace poker și să se uite la filme cu prietenii. Apoi, pe 9 decembrie, a primit o scrisoare de patru mii de cuvinte – „mesajul scris și rescris cu cea mai mare grijă din toată corespondența între Churchill și Roosevelt“. Primul proiect de

scrisoare a fost redactat pe 12 noiembrie și fusese nevoie de patru săptămâni de plimbare dus-întors și în zigzag între guvern, ambasadorul de la Washington, lordul Lothian și Churchill însuși, ca scrisoarea să fie finalizată. Dincolo de detaliile mai complexe despre mersul operațiunilor militare și nevoile și strategiile viitoare ale Marii Britanii, mesajul lui Churchill era simplu: Marea Britanie nu mai avea bani și avea nevoie ca America să îi pună la dispoziție avioane, nave de război și arme.

Cu forțe proaspete după vacanță, Roosevelt a sorbit fiecare cuvânt al scrisorii lui Churchill. De fapt, încă dinainte de plecare, aprobase onorarea unei comenzi de armament făcute de britanici, deși știa că nu au bani să o plătească. Deci părea deja dispus să acorde Marii Britanii un fel de împrumut. În momentul revenirii la Washington, avea clară în minte și formula în care putea să prezinte acest aranjament publicului american și Congresului. Pe 17 decembrie, într-o conferință de presă, a declarat că „în mintea celor mai mulți americani nu este nici o îndoială că cea mai bună măsură de apărare chiar în acest moment pentru America este să se asigure că Marea Britanie este în măsură să se apere pe sine cu succes“. În realitate, puțini ar fi fost americanii care ar fi văzut lucrurile în această lumină; cei mai mulți pur și simplu nu voiau să aibă nimic de-a face cu războiul. Dar când, în felul lui neceremonios și plin de umor, Roosevelt a început să explice că metoda cea mai bună de a evita o luptă este să-i lași pe alții să se bată pentru tine, ideea părea să sune tot mai atrăgător. „Să zicem că unui vecin de-al meu îi ia foc casa, iar eu am un furtun lung...“, spunea Roosevelt, iar toată lumea înțelegea imediat că nu ai să te-apuci să-i ceri bani vecinului pentru furtun, ci ai să i-l împrumuți, ca să stingă focul. A omis să menționeze că în cazul acesta particular furtunul consta în avioane, vase și muniție care aveau să fie grav avariate sau pierdute în incendiu.

Cu ocazia unui taifas la gura sobei, consilierul său special, Harry Hopkins, îi atrăsese atenția lui Roosevelt asupra unei fraze pe care o citise într-un editorial: „Trebuie să fim marele arsenal al democrației.“ Președintele a adoptat expresia, iar politica rezultată avea să poarte numele *Lend-Lease* („împrumut și închiriere“); a fost nevoie de aproape trei luni de dezbateri și atacuri furibunde din partea izolaționștilor ca, în fine, Congresul să adopte legislația necesară pentru a o pune în practică. În mesajul său către națiune, Roosevelt, acum sigur de scaunul său la Casa Albă, s-a simțit liber să-și spună în sfârșit părerea despre nebunia unei concilierii cu Hitler: „O națiune poate avea pace cu Hitler doar cu prețul capitulării necondiționate. O pace dictată nu este pace. Este doar un alt fel de armistițiu, care ar duce la cea mai uriașă cursă a înarmării și la cel mai devastator război economic din istorie. Fiecare dintre noi, în toate Americile, a trăi cu pistolul nazist la tâmplă – un pistol încărcat cu gloanțe explozive, atât pe plan economic, cât și pe plan militar.“ Aceasta fusese dintotdeauna și avea să rămână credința profundă a lui

Roosevelt. Și, totuși, va continua să-l ignore pe luptătorul francez care își pusese viața în slujba aceleiași convingeri, Charles de Gaulle.

Acum, Roosevelt era nerăbdător să afle mai multe despre liderul britanic pe care intenționa să-l onoreze cu generozitatea americană. Harry Hopkins s-a oferit ca emisar și, după ceva ezitări în a se despărți de consilierul lui cel mai de încredere, Roosevelt a fost de acord să îl trimită peste ocean. Avea să se dovedească o alegere fericită. Hopkins era mai apropiat de președinte decât oricine altcineva. Condusese Programul Federal de Ajutor de Urgență în 1933, în cea mai neagră perioadă a crizei economice, iar apoi fusese avansat ministru al comerțului în cabinetul lui Roosevelt. Dar cariera lui în guvern a fost umbră de luptele intestinale dintre membrii mai vechi ai administrației și de acuzele aduse de aripa de dreapta a lobby-ului afaceriștilor, care vedea în el diavolul liberal în persoană, astfel încât, la sfârșitul celui de-al doilea mandat al lui Roosevelt, și-a dat demisia din guvern, având libertatea de a-și construi o nouă carieră ca principal consilier și om bun la toate al lui Roosevelt în tot ce ținea de al Doilea Război Mondial. Era un angajament dificil. Înalt, cu un aspect neîngrijit, Hopkins avea mereu o figură palidă; în plus, îi era frică de avion, o fobie nu tocmai potrivită pentru un globe-trotter în devenire. În ultimii ani ai războiului, era mereu bolnav și avea să moară în 1946, la numai cincizeci și șase de ani.

Hopkins a ajuns la Londra exact în toiul afacerii Muselier. Avea la el o scrisoare de recomandare către rege și era animat de o neîncredere profundă în Churchill. Înainte de a pleca din Washington, se întâlnise cu afaceristul francez Jean Monnet, care lucra pentru Comisia Britanică de Achiziții și care îl sfătuisese să abordeze Londra direct de la vârf. Nu avea sens să piardă vremea cu miniștrii, pentru că „Churchill *este* cabinetul de război și nimeni altcineva nu mai contează.“ Răspunsul sardonice al lui Hopkins – „Presupun că Churchill se crede cel mai important om de pe lume!“ – l-a făcut pe un prieten de-al său să-l avertizeze amical: „Harry, decât să te duci la Londra cu prejudecățile astea de șovin provincial, mai bine îți anulezi de pe-acum biletul.“

Prima reacție a lui Churchill când i s-a spus despre misiunea lui Hopkins a fost să întrebe: „Cine?“ Brendan Bracken, secretarul lui Churchill în relația cu Parlamentul și omului bun la toate, i-a explicat detaliile și Churchill a înțeles că era o situație care cerea covor roșu. Bracken a fost trimis la aeroportul Poole să îl întâmpine pe importantul emisar american, unde s-a văzut nevoit să urce în avion pentru a-l recupera pe Hopkins, care nu mai cobora, și pe care l-a găsit „prăbușit în scaun cu aerul unui om atât de bolnav și atât de epuizat, încât nici centura de siguranță nu putea să și-o desfacă“. A fost urcat apoi într-un tren de Londra, care potrivit ordinilor lui Churchill, trebuia să fie cel mai bun posibil. Mai târziu, directorul general al companiei feroviare Southern Railways scria: „Am aranjat să formăm un tren din cele

mai moderne vagoane Pullman. Conducătorii purtau toți mănuși albe; aveam mâncare bună, băuturi răcoritoare, ziare, reviste etc. Domnul Harry Hopkins a fost vizibil impresionat.“ Lucrurile au devenit și mai impresionante pe parcursul călătoriei; la Clapham Junction, Hopkins a putut vedea spectacolul oferit de sutele de bombe incendiare care străbăteau cerul nopții de iarnă, blocând calea ferată spre Waterloo. În acea seară, Hopkins s-a întâlnit cu Ed Murrow, corespondentul american de război care transmisese peste ocean informații despre ororile războiului-fulger. Singurul lucru pe care Hopkins i l-a spus acestuia despre prezența sa la Londra a fost: „Cred că se poate spune că am venit aici în încercarea de a fi un agent catalizator între două primadone.“

A doua zi dimineată, Hopkins s-a întâlnit cu primadona numărul unu, cea din Downing Street 10. S-au plăcut din primul moment. Churchill avea să îl descrie mai târziu pe Hopkins drept „un suflet care ardea într-un trup fragil și mistuit de flăcări. Era ca un far pe jumătate în ruină, a cărui lumină conduce marile flote la adăpost în porturile lor... Putea să fie și foarte neplăcut și să spună vorbe grele pe-un ton dur. Experiența m-a învățat și pe mine să fac asta când era cazul.“ La rândul lui, Hopkins îi scria lui Roosevelt: „A apărut un gentleman plinuț – zâmbitor – cu fața roșie, care mi-a urat bun venit în Anglia.“ Încă de la prima întâlnire, s-au risipit niște neînțelegeri. Hopkins i-a spus lui Churchill că în anumite cercuri de la Washington exista sentimentul că lui Churchill nu îi place America, nu îi plac americanii și nu îl place pe Roosevelt însuși, prilej pentru Churchill să se lanseze într-o diatribă împotriva anglofobiei malițioase a ambadorului Joseph Kennedy, pe care Churchill îl considera sursa tuturor acestor prejudecăți, și să îi arate lui Hopkins, ca probă a adevăratelor sale sentimente, telegrama de felicitări pe care i-o trimisese lui Roosevelt după câștigarea alegerilor – acea telegramă la care Roosevelt nu a răspuns niciodată. Mai presus de toate, Churchill a primit de la Hopkins asigurările pe care și le dorea cu privire la implicarea Americii în război; potrivit lui Churchill, Hopkins i-a spus la acea întâlnire că „președintele e hotărât să câștigăm acest război împreună. Vreau să mă fac bine înțeles. El m-a trimis aici să vă spun că vă va sprijini până la capăt prin toate mijloacele și cu orice costuri, indiferent ce s-ar întâmpla cu el, cât îl vor ține puterile lui ca om, nu se va da înapoi de la nimic“. În realitate, Roosevelt nu era încă în poziția de a face astfel de promisiuni; legislația privind Acordul de împrumut și închiriere nu trecuse încă de Congres și nu se știa sigur dacă va trece. Dar de această dată, spre deosebire de iunie 1940, când ținuse „discursul cu pumnalul în spate“, Roosevelt avea asigurată poziția politică necesară pentru ca promisiunile lui să nu rămână doar la stadiul de simple vorbe.

Vizita lui Hopkins, prevăzută să dureze două săptămâni, s-a întins pe șase, din care cel puțin zece zile au fost petrecute cu Churchill. S-au dus împreună la Scapa Flow să îi ureze drum bun noului ambasador al Marii Britanii la Washington, lordul Halifax, care se îmbarca pe cel mai nou cuirasat

britanic, *King George V*. Câteva zile mai târziu, în timpul unui dîneu oferit la Glasgow, Hopkins a spus că, la întoarcerea în Statele Unite, avea de gând să îi amintească lui Roosevelt de un vers din Biblie: „Căci unde te vei duce tu, acolo voi merge și eu, și unde vei trăi tu, voi trăi și eu; poporul tău va fi poporul meu și Dumnezeuul tău va fi și Dumnezeuul meu”; apoi a adăugat încet: „Până la capăt”. Lui Churchill i-au dat lacrimile.

După vizita în Scoția, Hopkins l-a însoțit pe Churchill într-un tur al bazelor navale de pe coasta de sud, unde a avut ocazia să vadă cu ochii lui cât de popular era premierul, ovaționat de mulțimile prin mijlocul cărora trecea.²¹ A avut, de asemenea, ocazia să-i admire stoicismul în fața realităților războiului, aflându-se încă în Anglia când Churchill a primit vestea că navele britanice staționate în Marea Mediterană fuseseră atacate de o formație de bombardiere în picaj, care au provocat mari pierderi de vieți omenești. O altă suspiciune care plana asupra lui Churchill însuși a fost eliminată când Hopkins, martor la una dintre legendarele lui beții, a putut vedea cum acesta, în pofida cantităților olimpiene de alcool ingerate, nu numai că a rămas pe propriile picioare până la primele ore ale dimineții, dar s-a dovedit mai iute și mai lucid în discuții decât toți ceilalți; Hopkins a conchis că da, era adevărat că Churchill bea, dar acest adevăr nu avea nici o importanță.

21. John Colville relatează: „La cină, Hopkins i-a spus prim-ministrului că, în timpul excursiei la Dover, după-amiază îl auzise pe un muncitor spunându-i altuia când trecea Winston: «*There goes the bloody British Empire.*» [„Uite și Imperiul Britanic pe două picioare.”] Fața lui Winston s-a încrețit toată de zâmbete și, întorcându-se spre mine, a gângurit: «*Foarte drăguț.*» De multă vreme nu i-a mai făcut ceva atât de multă plăcere” (John Colville, *The Fringes of Power. Downing Street Diaries, Vol. I, 1939–October 1941*, ed. cit., p. 405).

Într-o scrisoare către Roosevelt, Hopkins scria: „Oamenii de-aici sunt cu toții incredibili, începând cu Churchill, și dacă un război s-ar putea câștiga numai pe bază de curaj, știu cine ar fi învingătorul. Dar au nevoie disperată de ajutorul nostru [...] Nu cred că Churchill nu vă simpatizează, ori că nu îi place America – este o afirmație lipsită de sens.” Churchill îi scria și el președintelui: „Sunt atât de recunoscător pentru faptul că ați ales să trimiteți aici un emisar atât de remarcabil, un om care se bucură în asemenea măsură de prietenia și încrederea dumneavoastră.” Alt american influent, Wendell Willkie, fost contracandidat al lui Roosevelt din partea republicanilor, ajuns la Londra, a fost curierul unei scrisori pline de înmiită bunăvoință din partea președintelui către Churchill: „Cel care vă va înmâna această scrisoare este Wendell Wilkie. Ne ajută aici să nu lăsăm politica să se amestece în anumite probleme. Cred că următoarele versuri se aplică britanicilor la fel de bine ca și americanilor:

*Sail on, O ship of State!
Sail on, O Union, strong and great!
Humanity with all its fears,
With all the hopes of future years,
Is hanging breathless on thy fate!*“²²

22 1. „Pânzele sus ca o corabie, tu, țară! / Pânzele sus, măreață Uniune! / Căci lumea-n treagă, cu ale sale temeri / și speranțe cândva de-o zare mai senină, / De soarta ta cu inima la gât anină!” (Henry Wadsworth Longfellow, *O ship of State*) (n. t.).

Churchill i-a răspuns că se simte „inspirat” de aceste „splendide” versuri ale lui Longfellow.

În atmosfera plină de armonie care se înfiripa între cei doi, un singur subiect purta sămânța discordiei. În acel moment părea insignifiant sau, în orice caz, nu într-atât de important încât să fie abordat în conversațiile dintre Churchill și Hopkins: Franța. Pe 6 ianuarie, Churchill le-a comunicat în linii mari șefilor săi de stat-major punctul lui de vedere despre situația războiului. În ce privea Franța, Churchill nu își pierduse speranța că Pétain și Weygand ar putea trece de partea coaliției antihitleriste, întrucât credea că presiunea crescândă venind din partea nemților va obliga până la urmă guvernul de la Vichy să se retragă în Africa de Nord, de unde ar fi urmat să reintre în război. Le promisese liderilor de la Vichy că, dacă făceau acest lucru, Marea Britanie avea să contribuie cu întăriri: șase divizii, plus sprijin aerian și naval. Între timp, Churchill nu putea face nimic altceva decât să aștepte o mișcare din partea guvernului francez.

De Gaulle și Spears vedeau acest joc al așteptării ca pe-o mare pierdere de vreme. Spears a scris o notă în care se opunea cu înflăcărare continuării flirtului cu Vichy: „Neobositele noastre încercări de a câștiga bunăvoința guvernului de la Vichy ar putea semăna, în ochii unui observator dezinteresat, cu eforturile pline de bune intenții ale cuiva care încearcă să hrănească un iepure printre zăbrele, dându-i foi de salată în timp ce o nevăstuică-l fugărește de jur împrejurul cuștii ca să-l mănânce. Guvernul de la Vichy este la mila nemților. Se poate cineva îndoi de asta?” Din perspectiva lui de Gaulle, așa cum i-o comunica lui Claude Serreulles, Pétain era „destul de deștept ca să lase impresia că rezistă, deși, în realitate, se lasă călcat în picioare de germani”.

În februarie, până și Churchill a început să-și piardă răbdarea. Pe 12 februarie, le scria celor de la Foreign Office: „I-am făcut oferte foarte bune lui Weygand și nu am primit nici un răspuns. Până în clipa de față, acești oameni nu au dat dovadă de nici o picătură de curaj sau de noblețe, așa că poate e mai bine să-i facem să strângă puțin cureaua până când le vine mintea la cap.” Enervarea lui Churchill era alimentată și de recenta numire a lui Darlan, pe

care Churchill nu l-a iertat niciodată pentru a fi refuzat să pună flota franceză la adăpost, în fruntea Ministerului Afacerilor Externe de la Vichy. Într-o altă notă, Churchill continua: „Cei de la Vichy nu fac nimic altceva decât să ne trateze cu spatele. Din punctul nostru de vedere, mai bine îl numeau pe Laval, decât pe Darlan, care este un om periculos, acru și plin de ambiție, doar că nu are atâția dușmani câți are Laval. Ar trebui să intrăm în relații mai prietenești cu de Gaulle și cu cei din Forțele Franceze Libere, singurii care au făcut ceva pentru noi și față de care am făcut angajamente solemne.“ Lui Cadogan îi scria: „Sunt sigur că Darlan e un escroc ambițios. Demascarea lui și slăbiciunea lui Weygand, odată ce va fi dată în vileag, vor contribui mult la creșterea încrederii în de Gaulle“, pe care Churchill îl vedea ca „de departe cel mai valoros francez din arenă la acest moment“. O asemenea susținere arătată dintr-odată lui de Gaulle era surprinzătoare; norii apăsători care umbriseră relația celor doi din cauza flirtului cu guvernul de la Vichy părea că se risipiseră și începuse vremea senină a unei colaborări lungi și fructuoase.

Roosevelt vedea lucrurile cu totul altfel – de fapt, diferențele de percepție dintre Roosevelt și Churchill erau atât de mari, încât i-ar fi năucit, dacă vreunul dintre ei le-ar fi înțeles cu adevărat. Pe 14 ianuarie, Robert Murphy, trimisul președintelui în Africa de Nord, îi înainta lui Roosevelt raportul său după trei săptămâni de misiune pe lângă Weygand. Este un document remarcabil și se poate spune că în principal pe acest raport Roosevelt și-a întemeiat apoi întreaga politică față de Africa. Weygand, care nu era omul pe care să-l duci de nas, întinsese la sosirea lui Murphy în Alger un covor roșu și mai mare, risipind și mai multe onoruri decât risipise Churchill pentru Hopkins la Londra. Toate ușile îi erau deschise emisarului american; generali cu cinci stele, amirali, cei mai titrați guvernatori din regiune, toți se arătau încântați să îl primească. Weygand i-a spus lui Murphy că era și timpul ca Statele Unite să dezvolte o politică proprie, independentă de Marea Britanie, cu privire la Franța și imperiul ei. Imperiul Britanic, afirma Weygand – și avea dreptate –, nu avea să mai fie niciodată același; ca probă, Weygand a amintit de concesiunea bazelor navale către Statele Unite în schimbul unor distrugătoare învechite din Primul Război Mondial. Murphy a recunoscut mai târziu că a rămas perplex când Weygand l-a felicitat pentru faptul că America obținuse un asemenea chilipir de la britanicii aflați în nevoie.

La Dakar, Murphy l-a cunoscut pe Pierre Boisson, omul care respinsese Operațiunea Menace și care i-a servit lui Murphy – și, prin el, lui Roosevelt – discursul pregătit de guvernul de la Vichy pentru a-i seduce pe americani: în străfundul inimii lor, francezii îi simpatizau pe britanici și le admirau dârzenia. În pofida nefericitelor incidente de la Mers-el-Kebir și Dakar, aveau toate intențiile să li se alăture în luptă când va sosi momentul. Singurul obstacol în calea acestei reuniri frățești erau de Gaulle și influența păguboasă pe care acesta o avea asupra stăpânilor lui de la Londra. Toată vina pentru

episodul Dakar era pusă în spatele lui de Gaulle, nu al lui Churchill, care, de altfel – urma povestea livrată de Vichy –, pierzându-și încrederea în de Gaulle după Dakar, l-ar fi abordat deja pe Weygand, propunându-i să preia el conducerea mișcării de rezistență. Doar că Churchill era prea nerăbdător. Weygand însuși îi spunea lui Murphy: „I-am putea ajuta pe englezi într-o mulțime de feluri dacă, de exemplu, o dată-n viață, ar învăța și ei ce înseamnă subtilitatea și nu s-ar mai comporta ca și cum totul trebuie strigat în gura mare de pe acoperiș.“ Posibilitatea ca britanicii, aflați la strâmtoare, să aibă nevoie de ajutor imediat, nu într-un viitor nedefinit, nu a fost menționată.

Raportul pe care i l-a trimis lui Roosevelt, precum și memoriile sale, sunt proba că Murphy a înghițit momeala cu cârlig cu tot. Prima pagină a raportului conținea o afirmație categorică: „Generalul Weygand și colegii lui au început deja să pună bazele unei acțiuni militare independente și importante împotriva Germaniei și Italiei. Programul a fost formulat cu aprobarea mareșalului Pétain.“ Era vorba despre același Weygand pe care Churchill îl acuza de a nu fi dat dovadă de „nici o picătură de curaj sau noblețe“, dar Murphy găsisse explicația și pentru aceste insinuări, raportând că Weygand „trebuie să *pretindă* că susține politica de colaborare și să se folosească de de Gaulle și de acțiunile britanicilor în Africa ca de un instrument de negociere cu Germania“.

Cât despre de Gaulle, care, să nu uităm, fusese condamnat la moarte de guvernul de la Vichy pentru rebeliune, Murphy reda în raportul lui opinia lui Weygand că „până la urmă englezii îl vor reține pe de Gaulle din Africa, fiindcă este un factor disturbator“. Ca o concluzie generală, periplul lui african îl convinsese pe Murphy că Weygand și autoritățile franceze din Africa se angajaseră, având susținerea și aprobarea lui Pétain, într-un plan de lungă durată al cărui scop era pregătirea reintrării Franței în război împotriva Germaniei; aceasta fiind situația, recomandarea lui către Roosevelt era că America trebuia să le ofere sprijin: „Oamenii lui Weygand văd în Africa franceză ultimul as din mânecă al Franței, o carte care trebuie jucată cu grijă și măiestrie. Toți își doresc simpatia și o colaborare economică neîntârziată cu America. Eu cred că sunt demni de atenția noastră.“

Mai concret, Murphy sugera ca America să înceapă imediat să trimită mici transporturi de „benzină, kerosen și petrol către Dakar și Casablanca“ – spre deosebire de Franța metropolitană, Africa de Nord nu ducea lipsă de alimente. Weygand se arătase dispus să le ofere americanilor orice garanții pe care aceștia le puteau găsi necesare. În următoarele săptămâni, recomandările din raportul lui Murphy aveau să ducă la încheierea așa-numitului Acord Murphy-Weygand, potrivit căruia în varii puncte din coloniile franceze din Africa de Nord aveau să fie postati „consuli“ americani pentru a supraveghea modul în care erau utilizate proviziile trimise de americani. Intenția lui Murphy era ca acești „consuli“ să acționeze ca agenți secreți care, în spatele

ușilor închise, să sprijine autoritățile loiale regimului de la Vichy în organizarea revoltei împotriva naziștilor. Era un scenariu foarte atrăgător; și nu îl includea pe de Gaulle.

În timp ce raportul lui Murphy ajungea pe biroul lui Roosevelt, celălalt trimis special al președintelui, amiralul Leahy, se instala pe postul de ambasador al Statelor Unite ale Americii la Vichy. Deși s-a dovedit că Leahy era un observator mai realist și mai sceptic decât Murphy, acesta a fost, la rândul lui, afectat de o orbire foarte greu de explicat la un democrat american: o disprețuitoare lipsă de considerație pentru drepturile omului. Semnele acestei atitudini apăruseră dinaintea numirii sale la Vichy. În iunie 1940, când nemții se pregăteau să intre în Paris, America era prizoniera unei isterii generale; naziști apăruți peste noapte pândeau din toate ungherele. Secretarul de stat american pentru afaceri interne, Harold Ickes, nota în jurnalul său că Leahy, la vremea aceea guvernator în Porto Rico, ar fi spus că erau câteva sute de germani în Porto Rico și că toți „erau bănuți că fac parte dintr-o coloană a cincea“. Întrebat ce ar trebui făcut cu ei, dacă războiul s-ar extinde peste Atlantic, Leahy ar fi răspuns că „ar dispărea pur și simplu; nimeni n-ar mai auzi vreodată de ei“. Ickes comenta: „Îmi place Leahy și cred că e un om capabil și puternic, dar pornirile astea la un ofițer de marină originar din Iowa mă sperie puțin.“

Este adevărat, misiunea lui Leahy la Vichy nu era aceea de a-i trimite lui Roosevelt rapoarte despre moralitatea politicilor Noii Franțe. Misiunea lui era să le intre pe sub piele liderilor de la Vichy. Cu vorba bună sau cu amenințări, rolul lui era să îi întărească pe francezi împotriva presiunilor Germaniei și să nu lase flota franceză să ajungă în mâinile lui Hitler. Dar, deși acestea erau limitele mandatului lui, Leahy ar fi făcut poate o treabă mai bună dacă i-ar fi dat lui Roosevelt mai multe detalii despre brutalitățile și abuzurile regimului pe lângă care funcționa ca ambasador. În special, ar fi putut să-i spună că regimul de la Vichy părea hotărât să-i întrecă până și pe naziști în materie de măsuri represive împotriva evreilor, antrenându-se parcă într-un concurs de antisemitism. În octombrie 1940, în limbajul deja standard în care își formula mesajele publice – „Noi, Mareșalul Pétain, șeful statului francez, decretăm...“ –, Pétain pronunța termenii unui *Statut des Juifs* în baza căruia, printre altele, evreii erau excluși de la practicarea unui număr considerabil de profesii, de la șef de stat la învățător, jurnalist, magistrat, actor, funcționar public, precum și de la ocuparea oricărei funcții publice obținute prin alegeri. Abia la câteva luni bune după ce își preluase postul, Leahy l-a informat pe Roosevelt că regimul de la Vichy dobândea un tot mai pronunțat caracter fascist – dar despre antisemitism nu a găsit de cuviință să menționeze nimic, deși la vremea respectivă aveau loc cu regularitate raiduri în timpul cărora evreii erau adunați, dezbrăcați și uneori omorâți. În memoriile sale, singura remarcă pe care Leahy o face despre antisemitismul regimului de la Vichy, pe lângă care

a fost acreditat un an și patru luni, este aceea potrivit căreia, deși exista discriminare, „casele evreilor nu erau percheziționate“.

Dincolo de această stranie orbire, sau poate din cauza ei, Leahy își îndeplinea cu conștiințiozitate misiunea de a se apropia de liderii Noii Franțe. Imediat ce a ajuns la post a avut o întrevedere cu Pétain, pe care l-a găsit, la cei 84 de ani ai săi, într-o formă care dădea „impresia unei virilități și prezențe de spirit remarcabile“. A doua zi avea să-și schimbe părerea: „Mareșalul arăta ca un om bătrân, din toate punctele de vedere.“ În fine, până la sfârșitul lui ianuarie 1941, când i-a trimis lui Roosevelt primul său raport, reușise să-și sistematizeze impresiile astfel: „Mareșalul Pétain este foarte capabil pentru un om de vârsta lui, dar povara muncii pe care și-a asumat-o este prea grea pentru condiția lui fizică.“ Despre amiralul Darlan scria: „Este foarte prietenos cu mine și mi-e ușor să vorbesc «chestii de serviciu» cu el“; mai nota că Darlan era un „anglofob incurabil“. O lună mai târziu, după numirea lui Darlan la conducerea Ministerului Afacerilor Externe francez și când acesta părea mai mult ca niciodată moștenitorul lui Pétain, Leahy vorbea de „ura de psihopat“ a amiralului față de marina britanică. La câteva zile după această notă de la Leahy, Roosevelt a primit și un avertisment de la Churchill cu privire la Darlan: „A face afaceri cu Darlan înseamnă a face afaceri cu Germania, pentru că nemții nu i-ar permite niciodată cu bună știință să-și dea acordul în privința unui lucru dacă acesta nu s-ar potrivi cu agenda lor.“ La sfârșitul lui martie, Leahy îi comunica lui Roosevelt concluzia la care ajunsese: „Singurele persoane care mi s-a părut că sunt complet devotate Franței și nu urmăresc avantaje personale sunt mareșalul Pétain și generalul Weygand.“

Relatările celor doi emisari speciali ai președintelui american, Leahy și Murphy, începeau să creioneze o imagine comună: Pétain și Weygand erau cei doi oameni pe umerii cărora stăteau toate speranțele Franței. Murphy fusese întotdeauna împotriva lui de Gaulle, iar Leahy avea să dezvolte și el o ostilitate virulentă la adresa generalului în lunile de mandat petrecute la Vichy. Pétain părea să-l farmece ca un cântec de sirenă; în raportul trimis lui Roosevelt în martie, Leahy scria: „Mareșalul mi-a vorbit ieri pe larg despre mișcarea lui de Gaulle, pe care el o consideră «un grup de trădători» care îi amenință guvernul. Domnul Churchill l-a informat personal că de Gaulle nu a fost de nici un ajutor cauzei britanicilor...“ Această ultimă acuzație era pură propagandă, dar Roosevelt, altminteri un om cu minte subtilă, a luat-o ca atare. În același timp, Leahy îi scria secretarului de stat Cordell Hull: „Nu am nici un dubiu că mareșalul are sentimente personale foarte puternice în privința lui de Gaulle, iar eliminarea acestuia de pe scenă l-ar determina pe bătrânul soldat să se apropie mult de tabăra britanică.“ Ceea ce nu era adevărat – dar Leahy își făcea acum părerile pe care nu avea să și le schimbe nici după ce s-a întors la Washington și a devenit șeful de cabinet al lui

Roosevelt. Peste mulți ani, în memoriile sale, Leahy scria că „de Gaulle era însetat de putere, filozofia sa politică nu diferea prea mult de cea a guvernului lui Pétain“.

Există puține indicii despre felul în care îl percepea Roosevelt pe de Gaulle la începutul anului 1941. Potrivit lui Murphy, oricâtă încredere ar fi avut președintele în generalul francez, aceasta se spulberase după episodul Dakar. O altă aluzie interesantă apare în jurnalul lui Harold Ickes, care relatează un episod controversat. Mai mulți deținuți francezi evadaseră din înspăimântătoarea colonie penitenciară din Insula Diavolului, unde, după instalarea regimului de la Vichy, domnea haosul. Se pare că mulți evadați se refugiaseră în Florida și Porto Rico. Guvernul de la Vichy a cerut să-i fie returnați deținuții, dar Roosevelt a refuzat. Când i s-a subliniat că mulți dintre cei evadați erau criminali, narcomani și degenerați de toate felurile, Roosevelt a cerut ca oamenii să fie trimiși în Africa Ecuatorială, să îngroașe rândurile Forțelor Franceze Libere conduse de de Gaulle. L-a rugat chiar pe Hull să ridice problema cu de Gaulle. Se pare că inițiativa excentrică a președintelui nu a dus nicăieri și e încă neclar dacă intenția acestuia a fost să-l ajute sau să-l încurce pe de Gaulle.

Mai trebuie remarcat faptul că, într-o țară în care se făcea lobby și în care acționau grupurile de presiune, Forțele Franceze Libere nu aveau la dispoziție un aparat coordonat care să le permită să bată la ușa președintelui. Diaspora franceză din Statele Unite se găsea într-o mare debandadă. Deși unii funcționari demisionaseră plini de dezgust, ambasada Franței de la Vichy continua să reprezinte o forță politică coerentă, în timp ce Forțele Franceze Libere nu își cristalizaseră încă o reprezentanță. Henri de Kerillis, un distins jurnalist, îi scria lui de Gaulle în februarie 1941: „Micile celule ale națiunii franceze răspândite prin lume suferă de boala teribilă care a provocat atât de multă suferință în trupul și în sufletul națiunii-mamă din care s-au desprins. Pune două duzini de francezi în același loc, oriunde în lume, și se vor certa între ei. Unii țin cu de Gaulle, alții sunt împotriva lui și a britanicilor, unii sunt pentru britanici și împotriva lui de Gaulle, alții pro-Pétain, alții pro-Weygand, iar alții pro-Laval. Apoi, mai sunt și proștii, și lașii, și cei cărora le este frică.“ Iar acest verdict venea din partea cuiva care, la acel moment, îl susținea pe de Gaulle. Nu e de mirare că administrația americană se ținea la distanță.

De Gaulle a înțeles problema și, în mai, l-a trimis în America pe René Pleven, un afacerist care lucrase cu Jean Monnet la Misiunea Franceză pentru Achiziții, pentru a pune cumva lucrurile cap la cap și a obține prin aranjamente de tip *Lend-Lease* furnituri pentru Forțele Franceze Libere. Ambasadorul britanic la Washington, lordul Halifax, a încercat să promoveze cauza lui Pleven la Departamentul de Stat, dar a fost trimis la plimbare. Raporta Londrei că: „Domnul Hull a spus că guvernul Statelor Unite nu dorește să se angajeze în astfel de acțiuni în prezent, până nu se cunoaște mai

clar poziția lui Weygand. Ca să-l citez, a spus că ar fi preferabil ca Statele Unite să meargă pe un trotuar, iar noi pe celălalt.“ Britanicii înțelegeau că America vrea să-și păstreze legăturile la Vichy, dar nu înțelegeau de ce nu puteau să manifeste nici un fel de simpatie pentru francezii liberi. Insistența cu care Hull susținea că una o excludea pe cealaltă părea absurdă la Londra. Nepotul lui Roosevelt, Curtis, explica, folosind, cel mai probabil, argumentele bunicului său: „La vremea respectivă, în 1941, 1942, de Gaulle nu însemna mai nimic, nu avea nici o putere, nu avea resurse, era finanțat integral de guvernul Marii Britanii. Guvernul de la Vichy – și știu sigur acest lucru din conversațiile care aveau loc la masă – reprezenta opțiunea pragmatică. F.D.R. lua mereu deciziile dintr-un punct de vedere politic și se gândea că poate, în anumite circumstanțe, puteam să-i reorientăm pe cei de la Vichy și să-l convingem pe Pétain că avea mai mult de câștigat dacă trecea de partea noastră.“ Părea un joc în care americanii nu aveau cum să piardă. Cu singura excepție că, dacă de Gaulle ieșea învingător, iar ei îl trataseră cu dispreț pe parcurs, pericolul ca jocul să se încheie cu pierderi nu mai era chiar atât de mare.

Atitudinea lui Roosevelt a fost tot timpul una echivocă. În luna mai 1941, America anunța că trimite transporturi de provizii Franței de la Vichy. Ajutorul era acordat cu șapte condiții al căror scop era obținerea de garanții că guvernul de la Vichy nu le va permite naziștilor să folosească teritoriile sau forțele armate franceze. Cu toate acestea, exact în aceeași perioadă, optimismul inițial al lui Leahy față de aparenta hotărâre a lui Pétain de a începe rezistența începea să pălească; pe 16 mai, Leahy scria în jurnal: „Este evident că mareșalul și guvernul lui sunt pe cale să parcurgă și restul distanței care îi mai separă de o colaborare deplină cu Hitler, și, dacă fac asta, Franța va pierde, probabil, prietenia și sprijinul Americii.“ Roosevelt însuși îi scria lui Churchill că este conștient că „Franța de la Vichy este captivă într-o cușcă nemțească“.

Dar, chiar și după aceste revelații, Leahy și-a continuat misiunea, lipsită de rezultate, pe lângă guvernul de la Vichy pentru aproape încă un an, fără să-i treacă prin cap – lui, sau șefului lui – că poate ar merita să îl cultive pe un alt francez care aștepta în culise. Nu poate surprinde pe nimeni că această situație îi înfuria și îi consterna pe francezii liberi, care erau înclinați să dea cel puțin o parte din vină pe britanici pentru acest comportament de neînțeles al americanilor. Un funcționar de la Foreign Office relatează cum Maurice Dejean, colegul anglofil și bine-crescut al lui de Gaulle, plângându-se de lipsa de înțelegere de care francezii liberi se izbeau la nivelul Departamentului de Stat, spunea că motivul evident era atitudinea guvernului britanic care „a călărit doi cai timp de luni de zile și ambasada noastră de la Washington nu a dat nici măcar o dată cel mai mic semn de entuziasm față de de Gaulle. Presa americană l-a învinovățit pe de Gaulle pentru ce s-a întâmplat la Dakar și

nimeni nu a corectat-o vreodată; de-atunci, americanii nu au arătat niciodată vreun interes pentru el“. Americanilor le plăceau învingătorii, iar, în acel moment, de Gaulle nu arăta că ar fi unul dintre ei.

Dar, în timp ce Washingtonul continua să-i ignore pe francezii liberi, Londra oferea perspective mai bune. Partida de dans a lui Churchill cu regimul de la Vichy se încheiase, chiar dacă Foreign Office nu se putea abține să mai tatoneze terenul din când în când, iar acum premierul era pregătit să se implice în noi proiecte cu de Gaulle. În primăvara lui 1941, consecințele acestei colaborări ar fi părut oricui de neconceput.

VI. Din erou, căpcăun

În zorii zilei de 9 martie 1941, Winston Churchill bătea la ușa dormitorului oaspetelui său, Charles de Gaulles, care își petrecea sfârșitul de săptămână la Chequers, unde premierul fugea adesea de la Londra. A dat buzna în încăpere „dansând de bucurie, la propriu“. Tocmai primise vestea că, în sfârșit, Congresul american adoptase Legea de împrumut și închiriere (*Lend-Lease Act*); potrivit expresiei lui Roosevelt, Statele Unite urmau să devină „arsenalul democrației“. De Gaulle, care înțelesese la fel de devreme ca și Churchill că puterea industrială a Americii va decide cine câștigă războiul, a fost și el absolut încântat de veste. Dar, patru zile mai târziu, când pleca din nou în Africa, de Gaulle îi lăsa soției sale, care urma să rămână la Londra, un mesaj care nu arăta nicidecum vreun semn de ușurare: „Cu întreaga mea dragoste iubitei mele soții, prietenul și cel mai curajos tovarăș al meu în această viață chinuită.“

Viața lui de Gaulle era în continuare chinuită de rușinea înfrângerii Franței; nu se putea simți împăcat până când onoarea țării sale nu va fi fost răzbunată. Însă, cel puțin în ce privea relația cu Churchill, steaua lui părea în plină ascensiune. Imediat ce a ajuns la Brazzaville, i-a mulțumit premierului într-o telegramă pentru tot ajutorul acordat Forțelor Franceze Libere în campania victorioasă purtată împotriva italienilor în Africa. Dacă nu ar fi avut loc „dezastrul de la Bordeaux“, i-a răspuns Churchill, „întreaga Mediterană ar fi fost acum un lac anglo-francez“. În prima versiune a răspunsului său, Churchill a scris „trădarea de la Bordeaux“, ceea ce l-ar fi uns la inimă pe de Gaulle, dar un funcționar atent din Foreign Office a avut grijă să modifice. În încheiere, Churchill nu s-a zgârcit cu complimentele: „Dumneavoastră, care ați servit întotdeauna cauza noastră comună fără greș și fără ezitare, aveți încrederea deplină a Guvernului Majestății Sale și întruchipați speranța a milioane de francezi, femei și bărbați, care nu au renunțat să creadă în viitorul Franței și al Imperiului Francez.“ Un elogiu în toată regula; încrederea părea, într-adevăr, deplină.

Altceva însă îl rodea pe de Gaulle și își exprima nemulțumirea printr-o lipsă de politețe ieșită din comun. Spears relatează cum, în timpul unei scurte

escală la Stanleyville, în Congoul belgian, o trupă de soldați africani îmbrăcați de paradă i-a prezentat armele lui de Gaulle, iar el nu a dat nici un semn că i-ar fi observat. Geoffrey de Courcel, *aide-de-camp* al lui de Gaulle și un om bine educat, i-a atras atenția că garda îl salută. Replica lui de Gaulle i-a lăsat pe toți fără grai: „Vă interzic să-mi mai adresați vreodată o remarcă de acest tip. Dacă nu m-am întors să îi salut pe acești soldați este pentru că nu vreau să îi salut. Ca soldat cu state mai vechi decât ale dumneavoastră, închipuiți-vă că observ totul.“ Câteva zile mai târziu, Spears însuși avea parte de prima ceartă majoră cu de Gaulle, care, iritat din pricina unei „acțiuni cu totul minore“ a guvernului britanic, anunțase că interzice avioanelor britanice să mai folosească aeroportul de la Fort Lamy, din Ciad, care la acel moment constituia un punct de escală foarte important. De Gaulle nu a dat înapoi decât când Spears a amenințat că va cere trupelor britanice să ocupe aeroportul, și, chiar și atunci, numai după ce, făcând scene demne de un om rănit profund în amorul propriu, reușise să îl exaspereze pe acest om care îi oferise întotdeauna sprijin.

Problema lui de Gaulle era inactivitatea. Își dorea cu disperare să extindă și să consolideze puterea Forțelor Franceze Libere și începea să îi perceapă pe britanici ca pe un obstacol. Următoarea lui țintă era Levantul – Siria și Libanul –, țări care, sub îndrumarea și influența Franței ca putere mandatară după Primul Război Mondial, urmau curând să-și dobândească independența. În iunie 1940, comandantul francez local îl abordase pe generalul Wavell, comandantul suprem al trupelor britanice în Orientul Mijlociu, cu propunerea ca trupele franceze aflate în subordinea lui să treacă de partea englezilor. Wavell, ca de altfel întregul eșalon militar superior al Londrei, văzuse în cele câteva zeci de mii de francezi o sursă în plus de probleme logistice și de aprovizionare și îl refuzase destul de brutal. În consecință, trupele în discuție au rămas pe loc, în slujba regimului de la Vichy. Problema nu părea atât de mare pentru Wavell, care era convins că nici un francez, indiferent de culoarea lui politică, nu va ridica vreodată un deget să-i ajute pe nemți și, prin urmare, Siria avea să-și păstreze neutralitatea și să rămână o țară sigură.²³

23. Sir Edward Spears consideră că Wavell, refuzându-i pe francezi, a comis o eroare, ignorând starea de spirit a francezilor: „Wavell credea cu adevărat că moralul este ceva care poate fi luat și pus la gheață și apoi scos la nevoie. Mi-a spus asta cu gura lui. Dar nu există nici o altă marfă mai perisabilă decât moralul, iar starea de spirit a francezilor din Levant se alterase deja cu mult înainte ca britanicii sau de Gaulle să aibă ocazia de a face apel la ea“ (Sir Edward Spears, *Fulfilment of a Mission, Syria and Lebanon, 1941–1944*, ed. cit., p. 15).

Dar în aprilie 1941, în pofida înfrângerii italienilor în Eritreea, Orientul Mijlociu părea mai instabil ca oricând. Nemții își pregăteau invazia în Creta; Rommel își începea înaintarea în deșert; britanicii se confruntau cu o iminentă rebeliune, susținută de nemți, în Irak. Tratatul anglo-irakian din 1939 le dădea

britanicilor dreptul de a folosi în caz de război căile ferate, râurile, porturile și aerodromurile irakiene pentru transferul trupelor. Acest statu-quo fusese menținut și cu garanțiile oferite de regent, care era anglofil, dar, în martie 1941, Rashid Ali, noul prim-ministru progerman preluase puterea și îl alungase pe regent din Bagdad. Bazele militare britanice erau dintr-odată amenințate; nemții aveau intenții foarte serioase să îl sprijine pe Ali și, pentru asta, aveau nevoie ca Luftwaffe să se poată folosi de aerodromurile din Siria, controlate de guvernul de la Vichy, ca puncte de escală în drum spre Irak. Perspectivile erau sumbre: dispunând de baze aeriene în Siria și Irak, Germania ar fi dobândit capacitatea de a lovi Canalul Suez, linia de comunicație a Marii Britanii cu Orientul Îndepărtat.

Pe 1 aprilie, de Gaulle și-a început vizita la Cairo, însoțit de Spears. Amândoi erau de părere că se impunea o invazie în Siria și, pentru amândoi, șederea în Egipt s-a dovedit extrem de frustrantă. Dimensiunile amenințării pe care o reprezenta Ali Rashid nu erau încă evidente, iar Wavell, având pe cap o sumedenie de alte probleme, refuza să se lase târât într-o acțiune împotriva Siriei care, din punctul lui de vedere, n-ar fi fost altceva decât o extravaganță de care, în condițiile date, se puteau cu toții lipsi. Dezacordul violent în care au intrat era cu atât mai dureros pentru Spears, cu cât el și Wavell, pe care îl descria ca fiind „un om foarte plăcut, chiar adorabil“, erau prieteni vechi. De Gaulle însă a reușit și cu această ocazie să atragă admirația lui Spears prin insistența neobosită cu care își urmărea scopul: „Cel care mână fără încetare este fără îndoială de Gaulle, pe care l-am admirat foarte mult pe tot parcursul vizitei. Muncește încontinuu, nu își pierde niciodată busola, nu uită niciodată care îi este scopul și se dovedește incredibil de abil în chestiunile militare.“

Spears nu era încă la curent cu agenda reală a lui de Gaulle, care mergea mult mai departe de simpla punere la adăpost a Orientului Mijlociu în fața pericolului nazist. Regiunea fusese mult timp arena marilor confruntări imperialiste între britanici și francezi. După Primul Război Mondial, francezii rămăseseră cu convingerea că zona era plină de simpatizanți englezi ai cauzei arabe care puneau la cale planuri ostile. Umblau zvonuri că T.E. Lawrence (al Arabiei) fusese implicat în acțiuni subversive împotriva francezilor în Siria, deși întâmplarea făcea ca, pe atunci, acesta să se afle în India, cu unitatea lui de aviație. De Gaulle nu avea nici o îndoială că britanicii plănuiau să devină „tartorii“ întregului Orient Mijlociu. Mai târziu, avea să scrie: „Politica britanică, fie prin acțiuni de culise, fie prin violență, va fi întotdeauna aceea de a înlocui Franța la Damasc și la Beirut.“ Dar asta avea să fie mai târziu; deocamdată, de Gaulle se confrunta cu probleme mai urgente. Wavell era de neclintit în refuzul său de a sprijini o expediție în Siria, iar forțele franceze de acolo, loiale regimului de la Vichy, nu răspundeau în nici un fel apelurilor transmise de de Gaulle prin intermediul reprezentantului său la Cairo, generalul Catroux. Umilit, de Gaulle s-a întors în teritoriile sale din Africa

Ecuatorială tunând și fulgerând împotriva slăbiciunii britanicilor. În timpul unei vizite în Ciad l-a întrebat pe guvernator dacă avea vreun englez pe-acolo. Lapie îi răspunse că da. „Câți?“ a întrebat de Gaulle. „Șaptesprezece.“ „Prea mulți.“ La scurt timp, Lapie a primit o telegramă în care de Gaulle îi ordona să scape de ei.

Primele avioane germane au aterizat în Siria pe 9 mai, aflându-se în drum spre Irak, unde urmau să-l ajute pe Rashid Ali să captureze baza de antrenament a aviației britanice de la Habbaniya. În aceeași zi, de Gaulle a primit o telegramă de la Spears, rămas la Cairo, care îl anunța că pentru încă cel puțin o lună de acum încolo Wavell nu putea să-i pună la dispoziție mijloacele de transport necesare unei invazii în Siria. Spears îi mai transmitea ceva despre Wavell: „Deși, personal, ar fi încântat să vă vadă, nu vede necesară o vizită a dumneavoastră la Cairo, acum ori în viitorul apropiat.“ A fost rândul lui Churchill să se înfurie pe Wavell, văzându-l cât este de nehotărât. I-a transmis că, dacă nu are trupe cu care să meargă în Siria, atunci va trebui să facă rost de mijloace de transport pentru generalul Catroux și trupele Forțelor Franceze Libere, care urmau să se descurce acolo cum puteau. Pe 11 mai, în urma unei întrevederi a lui Darlan cu Hitler la Berchtesgaden, nemții au obținut dreptul de a folosi bazele militare controlate de guvernul de la Vichy în Siria. Generalul Dentz, comandantul forțelor armate franceze din Siria, a primit ordin să atace orice avion britanic cu toate mijloacele din dotare. Exact în acest moment, Statele Unite anunțau că vor trimite primele transporturi de provizii și alimente către Vichy.

Era prea mult pentru de Gaulle, care nu aflase încă de ordinele date de Churchill lui Wavell și se vedea izolat la Brazzaville învățându-se ca un leu în cușcă. Pe 11 mai, îl asalta pe Robert Parr, consulul general, cu un torent de plângeri și proteste. Întotdeauna un fin interpret al ieșirilor pasionale ale lui de Gaulle, și ca unul care îi înțelegea frustrarea, Parr scria la Londra: „De Gaulle este, cred, extrem de obosit. Cu siguranță foarte deprimat. Mi-a spus că își aduce aminte cum sfaturile lui au fost tot timpul ignorate în Franța și când în sfârșit l-au chemat, chiar înainte de armistițiu, a fost prea târziu. I se pare că și încercările lui de a face Marea Britanie să priceapă ce reprezintă Forțele Franceze Libere au aceeași soartă. Sunt atâția care nu văd această mișcare decât în termeni de număr de unități care pot fi aruncate în luptă. Material, mișcarea nu înseamnă mare lucru, dar, dacă Marea Britanie pune atât de puțin preț pe latura ei morală, încât, în loc să o ajute prin orice mijloace, o subminează arătându-și bunăvoința față de Vichy, atunci trebuie să se hotărască în ce constă datoria ei fundamentală față de Franța, al cărei custode este.“ Asediați de astfel de sugestii mistice, în care de Gaulle se vedea pe sine sufletul însuși al națiunii sale, obsedat de a-i restabili onoarea, nu e de mirare că ofițerii britanici se arătau exasperați. În Churchill, însă, raporta Parr, de Gaulle încă avea încredere: „Mi-a vorbit apoi despre sentimentele sale de

respect și prietenie față de premier care, spune el, a fost întotdeauna unul dintre oamenii care și-au dat seama de importanța morală a mișcării.“

Pe 12 mai, a doua zi după discuția cu Parr, pierzându-și și ultima fărâmbă de răbdare, de Gaulle i-a ordonat lui Catroux să plece din Cairo. Prezența lui acolo părea fără sens. Peste două zile, aflând de acest lucru, Churchill i-a transmis atât rugămintea să nu îl retragă pe Catroux, cât și faptul că guvernul britanic decisese să îl invite, în termenii cei mai cordiali, să meargă la Cairo, dacă găsea acest lucru „compatibil cu situația din teritoriile Forțelor Franceze Libere“. Tot atunci, Spears i-a telegrafiat lui de Gaulle că se făceau aranjamente în Palestina pentru transportul trupelor în Siria și, de asemenea, pentru împrăștierea de manifeste deasupra teritoriului Siriei în vederea invaziei.

De Gaulle i-a răspuns imediat lui Churchill:

„Brazzaville, 15 mai

De la Generalul de Gaulle

către Dl Winston Churchill, Londra

1. Mulțumesc.

2. Catroux rămâne în Palestina.

3. Plec curând spre Cairo.

4. Veți câștiga războiul.“

Acesta este singurul mesaj scris de mână pe care de Gaulle i l-a trimis vreodată lui Churchill.

Forțele Franceze Libere sperau că aversiunea stârnită de prezența avioanelor germane pe teritoriul Siriei, precum și refuzul de a lupta împotriva conaționalilor lor vor determina trupele franceze aparținând Franței de la Vichy dizlocate în Siria să depună armele. Șansele unui astfel de deznodământ erau mai mari dacă – așa cum se crezuse odată și despre Dakar – o forță de invazie uriașă își făcea apariția la granița Palestinei cu Siria. S-a întâmplat, însă, exact invers: o forță impresionantă, formată din mai mult de treizeci de mii de soldați, sprijinită de unități de artilerie, aviație și blindate, și-a făcut apariția de partea siriană a graniței, în timp ce Forțele Franceze Libere abia dacă numărau șase mii de infanteriști, care dispuneau de opt tunuri, zece tancuri și două duzini de avioane. Ca să agraveze lucrurile, colonelul Collet, comandantul cavaleriei cercheze din Siria, un om pe care francezii liberi îl știau de partea lor, trecuse în Palestina pe 21 mai și raporta că forțele regimului de la Vichy vor lupta împotriva oricărui invadator, fie el și francez, și că până și ofițerii care simpatizau cu rezistența intenționau să-și apere pozițiile. De Gaulle își amintea mai târziu: „englezii trebuiau acum să ni se alăture, ne aștepta o bătălie decisivă“.

Wavell le-a venit, într-adevăr, în ajutor, cu puținele resurse de care simțea că se poate dispensa: o divizie australiană și două brigăzi de infanterie indiene. Mai târziu, a trimis încă două batalioane de australieni. Nimeni nu ar

fi putut să le pretindă soldaților veniți de la antipod să înțeleagă finețurile rivalității dintre cele două bătrâne imperii²⁴, dar curând avea să se vadă că generalul Henry Maitland „Jumbo“ Wilson, aflat la comanda trupelor australiene, nu le pricepea chiar deloc. În maniera sa inimitabilă, Spears îl descria astfel pe Wilson: „un tip enorm, chel, activ pentru dimensiunile lui, neașteptat de activ, ca un balon de jucărie supradimensionat care se ridică în aer la cea mai mică atingere“. Wilson tocmai se întorsese înfrânt de nemți în Creta, iar Spears nota că el unul nu a reușit niciodată să înțeleagă de ce Churchill îi acorda acestui om atâta încredere. Singura explicație pe care o găsea era aceea că Wilson „avea norocul să semene cu o bufniță binevoitoare care, încă de pe vremea zeiței Pallas Athena, evocă ideea de înțelepciune“; această înfățișare, presupunea Spears, probabil masca foarte bine lipsurile gândirii tactice a lui Wilson, care era perceput ca „unul dintre acei semizeii infailibili, urmarea fiind că, până să se termine războiul, tot luase altitudine, ca un montgolfier, pornind din Downing Street 10, sus, tot mai sus, până când în sfârșit, și surprinzător, a aterizat pe culmi olimpice, ca feldmareșal“.

24. Aluzie la un incident petrecut pe aeroport, când câțiva soldați australieni, conducând un camion pe aeroport, au tulburat ceremonia plecării lui de Gaulle din Siria, reușind totodată să-i deterioreze și avionul la bordul căruia trebuia să decoleze, povestit de Spears: „Am putut de asemenea vedea și că toți cei trei australienii se tăvăleau pur și simplu de râs, incontrollabil, pe bancheta camionului... De Gaulle s-a purtat impecabil. Parcă nu văzuse și nu auzise nimic“ (Sir Edward Spears, *Fulfilment of a Mission, Syria and Lebanon, 1941–1944*, ed. cit., pp. 156–157).

Tensiunea dintre francezi și britanici a crescut în zilele care au precedat invazia. Și unii, și ceilalți credeau că, dacă forțele Franței de la Vichy nu aveau să pactizeze, cel puțin populația arabă locală putea fi atrasă într-o acțiune de cooperare, dacă i se promitea ferm, într-o proclamație, că Siria și Libanul își vor dobândi rapid independența. Generalul Catroux a pregătit o astfel de proclamație din partea lui de Gaulle, dar Churchill insista că ea trebuie să fie însoțită de o garanție britanică. De Gaulle s-a simțit jignit și a reușit cumva să vadă în mesajul lui Churchill o nouă probă a ambițiilor imperialiste secrete ale Marii Britanii.²⁵ Cu două zile înainte de invazie, i-a scris lui Churchill că va „proclama și respecta independența statelor din Levant atâta vreme cât se va semna un tratat care să acorde drepturi și interese speciale Franței“. A doua zi, la Londra, John Colville nota că locatarul din Downing Street 10 era asaltat de „dificultăți având legătură cu francezii liberi, Siria și de nenumărate complicații care privesc unele chestiuni de prestigiu și *amour propre*... Se pare că de Gaulle este foarte tensionat și pus pe harță“. În pofida acestei atmosfere, mesajele schimbate în preziua invaziei au fost cordiale. Churchill îi ura lui de Gaulle ca „loialitatea și curajul francezilor liberi să salveze gloria Franței“, iar de Gaulle îi mulțumea „din adâncul

înimii“ și-i spunea că, indiferent ce avea să se întâmple, francezii liberi aveau să lupte de partea lui „ca aliați credincioși și hotărâți“.

25. Britanicii se temeau că dublarea proclamației cu garanții britanice va stârni nemulțumirea lui de Gaulle, care se considera responsabil de orice bucată de teritoriu francez, dar generalul s-a dovedit mai înțeleghător, întrebându-se dacă mesajul său va fi luat în seamă în Levant, unde totuși britanicii aveau mai multă influență (Sir Edward Spears, *op. cit.*, pp. 96–97).

Pe 8 iunie, trupele de adunătură ale lui Jumbo Wilson intrau în Siria. Ca de obicei, Churchill îl ținea pe Roosevelt la curent, de această dată trimițându-i un mesaj considerabil mai precaut decât cel care precedase operațiunea de la Dakar: „Intrăm în Siria mâine-dimineață, destul de alert, pentru a opri înaintarea nemților. Succesul depinde în mare măsură de atitudinea trupelor franceze locale. Forțele Francezilor Liberi ai lui de Gaulle vor avea un rol important, dar nu vor conduce operațiunea.“ Primele rapoarte de pe noul front au fost confuze. Sir Alexander Cadogan scria în jurnalul său, pe 9 mai: „Nu reușesc să înțeleg ce se petrece în Siria. Stilul generalului Wilson este ca – imediat ce începe o operațiune – să tacă mîlc și să nu dea *nici o veste*, de nici un fel. P.M. este foarte nervos din cauza asta, pentru că mâine trebuie să facă o declarație în fața Camerei. «A dracului proastă creștere», a spus.“

Dar nu erau vești bune de dat. Forțele franceze își apărau pozițiile din toate puterile și, curând, invadatorii s-au împotmolit. Spears și de Gaulle nu-și mai reveneau din uimire constatând că Wilson nu pregătise un atac pe flanc dinspre Irak, unde britanicii îl înfrânseseră pe Rashid Ali și îl reinstauraseră pe regent. Erau convinși că Siria era descoperită pe acea latură și o intervenție dinspre Irak nu ar fi întâmpinat nici o rezistență. Un alt mister era de ce francezii liberi din Legiunea Franceză nu erau trimiși de urgență la Palmyra, vechea cetate romană, să îi convingă pe legionarii staționați acolo să se alăture forțelor de invazie. În fond, Legiunea Franceză își era loială doar sieși, fără să țină seama de naționalitate. A treia ciudățenie tactică era că avioanele de luptă și bombardierele britanice aveau ordin să protejeze flota, care trăgea fără efect asupra țărmului libanez. Spears, cel puțin, credea că dacă aviația britanică, faimoasă deja pentru faptele de vitejie din timpul bătăliei pentru Anglia, ar fi oferit sprijin trupelor care luptau la sol, soldații regimului de la Vichy ar fi început să tremure în bocanci numai la vederea avioanelor.²⁶

26. Generalul Spears comenta, plin de ironie, decizia greșită a generalilor de a sprijini cu aviația atacul naval, care s-a dovedit cu totul ineficient: „Imediat, până și funcționarii au început să scoată nasul pe fereastră să vadă că nu-i urmă de avion britanic. Ha! și-au spus ei, atunci toată povestea cu bătălia aeriană de deasupra Marii Britanii n-a fost altceva decât propagandă – bluf, asta a fost...“ (Sir Edward Spears, *op. cit.*, p. 104).

Cum acest lucru nu s-a întâmplat, a izbucnit o bătălie cruntă, cu mii de

victime de ambele părți. Abia trecuse o săptămână de campanie și un batalion britanic a fost capturat la Kuneitra. De Gaulle se gândea – și pe bună dreptate – că el ar fi condus campania mult mai bine. Pe 18 iunie, Spears nota în jurnal: „Mai târziu, de Gaulle mi-a spus că e ultima dată când își plasează trupele sub comandă britanică. Cum spune el, impresia e că de fapt nici nu există un comandant, Jumbo Wilson se uită la W., W. spune că Jumbo e comandantul... Are dreptate de G. când spune că Forțele Franceze au avut succes în toate acțiunile lor – chiar dacă nu au fost acțiuni de anvergură.“ Un factor perturbator mai important îl constituiau atrocitățile la care se dedaseră francezii situați în tabere opuse. Într-un astfel de incident, comandantul francezilor liberi din cadrul Legiunii Franceze îi sugerase unui ofițer al regimului de la Vichy, pe care îl luase în atașul motocicletei sale, să întoarcă armele împotriva nemților, împreună cu oamenii lui. Ofițerul l-a împușcat pe loc, mortal. De Gaulle avea să descrie mai târziu spiritul francezilor care luptau de partea regimului de la Vichy astfel: „Într-un moment în care dușmanul stătea cu cizma pe grumazul Parisului, era în poziție de atac în Africa și se infiltra în Levant, aceste acte de curaj și pierderile rezultate în lupta fratricidă impusă de Hitler unor lideri căzuți sub jugul lui mi-au lăsat impresia amară a unei teribile irosiri.“

În mod ciudat, după douăsprezece zile de luptă, timp în care repurtaseră victoria de la Kuneitra, forțele regimului de la Vichy, prin Înalta Comisie pentru Levant de la Washington, tatonau terenul pentru încheierea unei păci. Dar generalul Dentz, comandantul forțelor terestre din Siria, a continuat să lupte încă patru săptămâni, ceea ce l-a convins pe de Gaulle că regimul de la Vichy opera sub ordinele naziștilor. Operațiunea Barbarossa – invazia în Rusia – începuse pe 22 iunie și nemții preferau ca Aliații să fie obligați să lupte pe cât mai multe fronturi.

Ideea că s-ar putea încheia un armistițiu l-a pus pe de Gaulle în mișcare. Suspicios ca întotdeauna că englezii au planuri ascunse, s-a întâlnit de urgență cu ambasadorul britanic la Cairo, căruia i-a adus la cunoștință care erau condițiile lui pentru un acord de pace. În general, erau aceleași condiții pe care le stabilise și Churchill înainte de începerea campaniei, dar, crucial pentru el, de Gaulle insista ca soldaților care luptau de partea regimului de la Vichy să li se acorde șansă reală de a trece de partea Forțelor Franceze Libere, în loc să fie repatriați imediat. În viziunea lui de Gaulle, asta însemna că ofițerii lui aveau dreptul de a-și susține cauza în fața compatrioților lor. Curând avea să iasă la iveală că textul trimis de Foreign Office Înaltei Comisii pentru Levant la Washington nu conținea și această condiție specială. De Gaulle a trimis de urgență o notă de protest lui Eden și a părăsit Cairo, făcându-și apoi intrarea triumfală în Damasc, care fusese între timp capturat.

Pe 10 iulie, generalul Dentz a cerut în sfârșit încetarea focului. Negocierile pentru încheierea armistițiului aveau să înceapă trei zile mai

târziu la Acra. Între timp, de Gaulle s-a retras strategic la Brazzaville. Bănuia că Dentz și britanicii vor să bată palma și, deși reprezentantul său, generalul Catroux, era la fața locului, el personal voia să fie departe de Acra, pentru a se disocia cât de mult posibil de orice înțelegere. Ca asigurare suplimentară, i-a trimis un avertisment lui Catroux a doua zi după încetarea ostilităților: „Îmi rezerv dreptul de a decide eu însumi asupra oricărei probleme legate de relațiile franco-britanice în Levant.“ La plecarea din Cairo, s-a despărțit de Spears în condiții nu tocmai amicale. Spears nota că, deși de această dată, la hotelul Shephard, nu a mai spart bibelourile de pe șemineu, cum făcuse cu altă ocazie, de Gaulle a făcut remarci nu mai puțin distructive. „Nu cred că am să mă mai pot înțelege vreodată cu *les Anglais*“, i-a spus de Gaulle lui Spears. „Sunteți toți la fel, concentrați exclusiv pe interesele și afacerile voastre și complet nesimțitori la nevoile celorlalți.“ A adăugat că nu îi păsa că Anglia va câștiga războiul, ci doar că Franța trebuie să iasă victorioasă. Spears a protestat, spunând că era vorba de unul și același lucru. „Ba deloc“, i-a replicat de Gaulle. Spears a recunoscut, în particular, că de Gaulle avea tot dreptul să fie „furios și descurajat“.

În timp ce se porneau negocierile pentru încheierea armistițiului, reprezentantul lui Spears la Brazzaville a trimis un mesaj la Ministerul de Război de la Londra, în care arăta că „de Gaulle face ironii și-și dă ochii peste cap când amintește de «*ces Anglais*» în cercurile franțuzești“. Pe 14 iulie, s-a semnat Convenția de la Acra, iar temerile cele mai negre ale lui de Gaulle s-au adeverit. Jumbo Wilson încheiase, într-adevăr, o înțelegere cu adjunctul lui Dentz, generalul de Verdilhac, excluzându-i pe francezii liberi. Era evident că prezența lui Catroux la Acra nu însemnase mare lucru.²⁷ Condițiile armistițiului nu pomeneau nimic de șansa cerută de de Gaulle de a-i determina pe soldații de la Vichy să treacă de partea rezistenței; dimpotrivă, au fost trimiși cu toții înapoi în Franța, așa înarmați cum erau. Catroux însuși, se pare, considera inadmisibil ca un soldat francez, fie el și inamic, să apară în public fără armă. Ca și când asta nu era de ajuns, armistițiul era însoțit și de un protocol secret, potrivit căruia francezii liberi nu aveau voie nici măcar să intre în contact cu trupele de la Vichy.

27. Sir Edward Spears relatează câteva scene din timpul negocierilor în vederea armistițiului: „Catroux-cel-fără-de-chipiu s-a gândit că a venit momentul să facă proba calităților sale de diplomat, de care era, cu bun temei, foarte mândru, și a spus cu o voce care s-ar fi potrivit de minune unui nobil încălțat cu pantofi roșii cu toc de la curtea lui Ludovic XVI de la Versailles, că nici gaulliștii, nici britanicii nu au intenția să impună condiții care ar arunca cea mai mică umbră asupra mândriei, foarte legitime, a francezilor. Asta a părut prea mult pentru de Verdilhac care, evident nevrând să rămână dator generozității unor rebeli, a sărit în picioare și, stacojiu la față, s-a apropiat de Catroux în pas de marș, s-a oprit în fața lui la mai puțin de un metru, a luat poziție de drept și, salutând militărește, și-a declarat loialitatea neștirbită pentru mareșalul Pétain“ (Sir Edward Spears, *op. cit.*, pp. 124, 126).

Spears însuși a recunoscut mai târziu că termenii armistițiului „erau de-a dreptul absurzi“. În Brazzaville, de Gaulle, care încă nu cunoștea toate detaliile, „bazându-se pe informațiile evident cosmetizate transmise de radioul londonez“, a repudiat public acordul de la Acra, după care a plecat cu avionul la Cairo. Ministerul de Război a primit un mesaj neliniștitor de la Brazzaville, cum că „de Gaulle a plecat aflat într-o dispoziție antibritanică. Oare nu ar fi posibil să li se amintească tuturor comandanților britanici, printr-o circulară, că de Gaulle susține că reprezintă adevărata Franță? Este foarte important să încercăm să evităm deocamdată să-l mai călcăm pe bătăături“. Din păcate, sub tropăiturile corpulentului Jumbo Wilson, răul fusese deja făcut.

Pe 20 iunie, de Gaulle a aterizat în Egipt. Spears, care fusese între timp numit ministru al Marii Britanii în Levant, s-a văzut cu el la începutul după-amiezii. Mai târziu relatează: „Față de mine, personal, de Gaulle a fost foarte agreabil (telegrama prin care mă felicită pentru numirea în Siria a fost cum nu se poate mai amabilă), dar, în ce privește în general chestiunea armistițiului și a relației lui cu noi, a fost cum nu se poate mai rău. Este foarte furios și supărat că termenii armistițiului sunt incompatibili cu trecerea trupelor franceze de partea lui, și are dreptate. Consideră că noi suntem cei care am făcut acest lucru imposibil, din prostie sau din alt motiv.“ În condițiile date, de Gaulle a reușit să rămână rezonabil de curtenitor cu Spears. Avea să se vadă că-și păstra muniția pentru a doua zi.

Cu trei săptămâni înainte, Churchill îl numise ministru de stat pentru Orientul Mijlociu pe Oliver Lyttelton, membru al guvernului britanic și vechi prieten. Lyttelton era un gentleman de modă veche, decorat cu Crucea Militară în Primul Război Mondial, un om „blând și înțelept“, în viziunea lui Spears, „amabil și serios“, în cea a lui de Gaulle. La ora 10 dimineața, pe 22 iulie 1941, blândul domn Lyttelton s-a întâlnit față în față cu Vezuviul care scuipa flăcări. Spears și de Larminat, devenit între timp unul dintre ofițerii de bază ai lui de Gaulle, erau și ei prezenți. Dacă episodul de la Dakar a constituit primul moment definitoriu în relația dintre Aliați, întâlnirea de la Cairo a fost cel de-al doilea.

Părerile despre atmosfera care a dominat întâlnirea diferă, dar toată lumea e de acord cu privire la conținutul discuțiilor. De Gaulle afirma că, deși britanicii și Forțele Franceze Libere reușiseră să creeze împreună o amenințare strategică serioasă a intereselor nemților, blocându-le infiltrarea în Levant prin intermediul regimului de la Vichy, condițiile armistițiului erau inacceptabile. Puterea mandatară în Siria și Liban era Franța, nu Marea Britanie, prin urmare Forțele Franceze Libere, și numai Forțele Franceze Libere, aveau dreptul să exercite această autoritate. Pe lângă încălcarea acestui principiu, continua de Gaulle, armistițiul îi interzisese să facă apel la sentimentele compatrioților francezi care luptau pentru guvernul de la Vichy, or, Forțele Franceze Libere nu puteau accepta să fie ținute departe de o astfel

de sursă de întărire. Își încheia rechizitoriul amenințând că francezii liberi nu aveau să permită ca, în urma acestui efort comun, Marea Britanie să dobândească autoritatea asupra Damascului și Beirutului.

Lyttelton, care juca rolul avocatului apărării, era, potrivit lui Spears, deja „speriat numai la gândul că va trebui să-l întâlnească pe de Gaulle într-un moment atât de prost“. Și-a început pledoaria subliniind că Marea Britanie nu avea nici un alt interes în Siria și Liban decât acela de a câștiga războiul, ceea ce însemna că aceste țări trebuiau stabilizate, iar modul în care se putea realiza acest lucru era să li se acorde independența promisă de francezi cu garanția britanicilor. Pe durata războiului, ultimul cuvânt în menținerea ordinii publice trebuia să aparțină comandamentului militar britanic. Lyttelton îi cerea lui de Gaulle să aibă încredere în britanici, întrucât luptau pentru o cauză comună. Cauza poate e comună, a replicat de Gaulle, dar nu și felul în care vedeau lucrurile; dreptul de a decide momentul declarării independenței, precum și obligația de a menține ordinea publică aparțineau francezilor. Lyttelton invoca acordurile anglo-franceze din 1940, care recunoșteau autoritatea Înalțului Comandament Britanic – o autoritate care, riposta de Gaulle, nu fusese niciodată menită să includă administrarea teritoriilor franceze. Din punctul lui de vedere, Forțele Franceze Libere nu erau legate de Convenția de la Acra, întrucât el, unul, nu se număra printre semnatarii acesteia. Întrebat de Lyttelton ce intenționează să facă, de Gaulle a produs un document care arăta că generalul Catroux avea ordine ca, peste două zile, pe 24 iulie, la orele prânzului, să își exercite unilateral autoritatea asupra Siriei și Libanului, indiferent de consecințe. Din acel moment, trupele franceze nu aveau să se mai considere sub comandă britanică. Lyttelton a refuzat să accepte un ultimatum care, în opinia lui, ar fi dus la ruperea definitivă a alianței dintre britanici și Forțele Franceze Libere. Lyttelton era liber să interpreteze cum voia, ordinele fuseseră date și de Gaulle a subliniat că nu are nici o intenție să le revoce.

Potrivit propriilor mărturisiri, intenția lui de Gaulle la această întâlnire fusese să evite o explozie prefăcându-se a fi de gheață, dar tot el recunoaște că, până la sfârșitul întrevederii, fusese totuși „mișcat profund“. Din relatările lui Spears și Lyttelton, reiese că sintagma „mișcat profund“ e un eufemism magistral. Spears nota în jurnalul său: „De Gaulle a fost în cea mai proastă dispoziție în care l-am văzut vreodată, arăta groaznic, de parcă n-ar fi dormit o săptămână. A fost complet intransigent și adesea extrem de insolent. A declarat că nu-l interesează câtuși de puțin ca noi să câștigăm războiul, tot ce-l interesează este poziția Franței. Se vedea clar că de Larminat era terifiat.“ Într-o telegramă adresată lui Churchill, Lyttelton scria că „de Gaulle s-a aruncat singur într-o stare de ostilitate înverșunată față de tot ce e englezesc“; îl descria ca „grosolan și lipsit de respect“, conchizând că „dacă acesta este un exemplu de cum se poartă discuțiile în diplomatie, sunt bucuros că nu am

îmbrățișat această carieră“.

Prima reacție a Londrei a fost că de Gaulle trebuia împiedicat să ajungă în Siria până când lucrurile nu erau clarificate. Spears sugera să-i fie tăiate căile de comunicație, iar în acest scop au și fost pregătite echipamentele necesare. S-a discutat și varianta ca de Gaulle să fie înlocuit cu Catroux; modul în care urma să fie operată această schimbare la vârf urma să constea într-un anunț către toți francezii liberi că de-atunci încolo plata soldelor avea să se facă prin Catroux. O a doua întâlnire a avut loc la șase după-amiaza. Starea de spirit a lui de Gaulle suferise o schimbare dramatică; „de Gaulle era complet altul și, deși încă dificil, părea de-a dreptul docil“. De Larminat și Michael Wright, un funcționar britanic, îl prelucraseră între timp, dar aici era vorba și de o tactică de negociere adoptată de de Gaulle: înmoaie-ți inamicul cu o șarjă de artilerie, fă-l să tremure de groază la gândul de a mai da ochii cu tine, apoi fă-ți apariția la a doua întâlnire fermecător, tot un zâmbet, și va fi dispus la orice concesie.

Tactica a funcționat cu această ocazie. Lyttelton a fost de acord că autoritatea asupra Levantului revenea Franței, iar de Gaulle, la rândul lui, a admis ca, în caz de urgență militară, comanda să fie exercitată de comandamentul britanic – nu însă fără a-și exprima temerile că britanicii vor încerca să folosească pretexte de natură militară pentru a-și promova interesele politice. Din punctul de vedere al lui Lyttelton, dacă neîncrederea lui de Gaulle în britanici era atât de profundă, orice acord era inutil. Spears nota: „Asta este sursa tuturor dificultăților noastre, această suspiciune infernală și imposibil de eradicat cu care ne privește de Gaulle.“ Cu toate acestea, cea de a doua întâlnire s-a încheiat cu un acord al părților, acord care avea să se transforme peste două zile într-un document care, odată semnat, reinterpreta condițiile Convenției de la Acra. Printre altele, se recunoștea preeminența comandamentului Forțelor Franceze Libere în toate chestiunile care priveau trupele regimului de la Vichy.

De Gaulle câștigase bătălia, dar risca să piardă prieteni importanți, în primul rând pe Churchill. Premierul știa că de Gaulle avea esențialmente dreptate, dar era oripilat nu numai de comportamentul lui, ci și de faptul că se arăta dispus să pună interesele Franței mai presus de obținerea victoriei. La primirea raportului lui Lyttelton, Churchill i-a trimis un mesaj unuia dintre oamenii lui de Gaulle aflat la Londra, în care întreba: „De Gaulle e încă general, sau a devenit om politic?“

Pe 24 iulie, John Colville nota în jurnalul său: „De Gaulle se poartă abominabil la Cairo; e arțăgos și nevrotic.“ Un memorandum al Foreign Office arăta că, deși exista o scuză pentru „indignarea“ lui, de Gaulle reușise să-și „distrugă singur o mare parte din argumentație din cauza tonului nemăsurat și a declarațiilor anglofobe“. La Cairo, noul comandant suprem al forțelor britanice din Orientul Mijlociu, generalul Auchinleck, pe care Churchill îl numise în locul lui Wavell, scria și el un mesaj guvernului: „Am

observat cu mare regret că generalul de Gaulle, după ce a descoperit în nenumărate ocazii că intimidarea dă rezultate, transformă această metodă într-un adevărat sistem. În opinia mea, este esențial ca de Gaulle să realizeze că amenințările constante, aroganța și ploaia de ultimatumuri nu sunt cele mai bune mijloace pentru a obține ce dorește.“

Înțelegerea dintre Lyttelton și de Gaulle nu era încă decât o simplă foaie de hârtie, iar de Gaulle dădea târcoale ca un vultur gata să se arunce asupra prăzii încercând să surprindă orice semn că nu ar fi fost pusă în practică. Era începutul unei tragedii personale pentru generalul Spears, care îi fusese alături lui de Gaulle în timpul evadării de la Bordeaux și în timpul dezastrului de la Dakar, în iunie, care își folosise toată influența pe lângă Churchill pentru a pune capăt relației cu guvernul de la Vichy, și care era acum pe cale să-i devină dușman. În zilele care au urmat întâlnirii cu Lyttelton, Spears scria că de Gaulle „avea, în cea mai mare parte din timp, toate semnalmentele unui nebun furios“. Însemnările din 28 iulie jurnalul lui arată că de Gaulle „ne interzice acum cu toată fermitatea să aplicăm legea marțială în Siria“ – în condițiile în care, potrivit acordului cu Lyttelton, acest drept revenea comandamentului britanic, mai exact, generalului Wilson. Dar neîncrederea lui de Gaulle în Jumbo era acum totală. În următoarele două zile, toate rivalitățile aveau să izburnească într-un scandal în toată regula.

Britanicii și Forțele Franceze Libere nu reușiseră încă să captureze regiunea Jebel ed Druze, o întindere acoperită de rocă vulcanică neagră situată la sud de Damasc. Druzii erau un popor care-și apăra cu înverșunare independența și care nutrea de multă vreme aversiune față de francezi. Pe 28 iulie, generalul Wilson a ordonat trupelor britanice să ocupe regiunea. Potrivit lui de Gaulle, Wilson ar fi fost obligat să se consulte cu Catroux înainte de a lua astfel de măsuri. La scurtă vreme, de Gaulle a fost informat că britanicii se instalaseră în Maison de France, sediul autorităților franceze din Soueida, principalul oraș din regiune, încheiaseră un acord cu căpeteniile druzilor pentru a nu le permite accesul francezilor și înlocuiseră tricolorul francez cu steagul Marii Britanii. La ordinele lui de Gaulle, date cu încălcarea regulilor privind ierarhia, întrucât Wilson avea comanda, Catroux a trimis o coloană a Forțelor Franceze Libere, condusă de colonelul Monclar, să recupereze Maison de France din mâinile britanicilor. Ajuns acolo, Monclar i-a adus la cunoștință brigadierului Dunne, comandantul britanic de la fața locului, care îi sunt intențiile. Dunne a răspuns că, dacă se ajungea la asta, nu se dădea înapoi de la o confruntare militară cu francezii liberi. Monclar a refuzat să se retragă. Din fericire, Dunne a primit ordine să-și părăsească poziția înainte de a se trage vreun foc. Monclar a preluat Maison de France, a dat jos steagul Marii Britanii și a ridicat la loc tricolorul Franței. Spears era șocat de slăbiciunea comandamentului britanic. În jurnalul său scria că de Gaulle era „foarte speriat“ și pe „punctul de a ceda“ când a venit ordinul de retragere: „Ne-am

apărat poziția incredibil de prost și de Gaulle va rămâne cu impresia că, rămânând ferm, a mai câștigat un meci împotriva noastră.“

În timp ce britanicii și francezii liberi erau la un pas de a trage unii în alții la Soueida, în aceeași zi, de Gaulle, aflat în vizită la Damasc, își proclama loialitatea eternă față de aliații săi englezi. Spunea că, împreună cu britanicii, „care au venit aici exclusiv din rațiuni strategice“, va apăra Siria de pericolul german și că avea credința că „uniunea totală între Anglia și Franța“ va reuși să păstreze „libertatea națională și integritatea“ Siriei și Libanului. Expresiile publice ale unui neștirbit devotament reciproc pentru a masca păruielele din spatele ușilor închise aveau să devină coloana sonoră a relației dintre Aliați. Discursul lui de Gaulle de la Damasc nu a reușit însă să îl îmbuneze pe Auchinleck, aflat într-o scurtă vizită la Londra. Colville relatează: „Auchinleck crede că de Gaulle e nebun și măcinat de ambiții personale, motiv pentru care puțin îi pasă de soarta războiului.“ Colville nu s-a putut abține să nu creioneze un portret al noului comandant suprem: „Auchinleck are un fizic impresionant, dar – lucru pe care cei care frecventează cursele de cai îl știu prea bine – frumusețea nu reflectă întotdeauna și o formă bună.“ Fără îndoială influențat de comentariile lui Auchinleck, Churchill îi scria lui Lyttelton: „Îmi pare rău că aveți atâtea necazuri cu de Gaulle. Poate ar fi bine să-l faceți să vadă mai bine malul pustiu pe care va naufragia din propria vină.“ Mesajul era însoțit de o telegramă pentru de Gaulle, în care Churchill îi sugera să vină la Londra cât va putea de repede: „Ca să pot discuta cu dumneavoastră personal dificultățile apărute.“

Dar de Gaulle nu avea nici o intenție să meargă la Londra. Era atât de furios pe britanici, încât a încercat chiar să-i stârnească și pe americani împotriva Marii Britanii. Pe 5 august, s-a dus în audiență la consulul general al Statelor Unite la Beirut, generalul Engert, căruia i-a povestit pe larg toate necazurile pe care le avea cu britanicii. A declarat că relația ajunsese „într-un stadiu critic“ și a relatat întreaga istorie a problemelor lui cu Lyttelton și cu comandamentul militar britanic. Engert i-a spus că îi era imposibil să intre într-o asemenea discuție și l-a implorat să vorbească deschis cu aliații săi pentru a lămurii lucrurile. În ochii lui de Gaulle, orice discuție cu britanicii din acel moment încolo devenise inutilă, iar intenția lui era să apere în continuare drepturile Forțelor Franceze Libere, „chiar dacă asta va duce la ruperea relațiilor cu britanicii.“ „Izbit“ de o asemenea replică, Engert i-a atras atenția lui de Gaulle că găsește asemenea declarații regretabile: „dacă spunei așa ceva unuia mai indiscret îi faceți jocul lui Hitler, care, îmi dau seama, este departe de gândurile dumneavoastră în aceste momente“. Consulul general american a raportat apoi conversația la Washington, spunând că de Gaulle îl autorizase să facă ce crede de cuviință cu informațiile primite.

E greu de înțeles ce l-a motivat pe de Gaulle să poarte această conversație nesăbuită. Poate că a fost un *cri de cœur* autentic; poate că a crezut că Statele

Unite, care la rândul lor îi suspectau pe britanici de imperialism, aveau să fie de partea lui – deși imperialismul francez era la fel de suspect în ochii Washingtonului. Ori poate o anumită înțelegere a istoriei îl determinase să caute ajutor la americani; unde Marea Britanie era, potrivit tradiției, cea mai mare rivală a Franței, America era, dimpotrivă, aliata ei tradițională, încă de la Războiul de Independență și războaiele napoleoniene. Există multe probe că de Gaulle nu avea încredere în Marea Britanie încă de dinainte de izbucnirea războiului, dar nimic nu arată că, în ce privește Statele Unite, ar fi nutrit altceva decât simpatie – sentimente care aveau să se schimbe pe parcursul războiului.

Dar, indiferent ce a declanșat această inițiativă, de Gaulle nici că și-ar fi putut alege mai prost partenerul de discuție. Cea mai recentă depeșă către Washington, venită de la Vichy din partea amiralului Leahy pe 18 iulie, mustea de dispreț față de francezii liberi: „Radicalii gaulliști pe care i-am întâlnit nu par să se bucure în comunitățile lor de stabilitatea, legăturile și popularitatea de care ar avea nevoie ca să-și atingă scopurile. Unul dintre ei mi-a spus recent că toți miniștrii cabinetului de la Vichy au sentințe cu condamnări la moarte care pot fi oricând executate și care vor fi executate când organizația va decide că este momentul potrivit.” O astfel de informare aproape că te obligă să te întrebi cu cine vorbea Leahy la Vichy. Rolul lui acolo era să-i cultive pe liderii regimului și, într-un alt context, în jurnalul său, se plânga cât de dificil îi era să poarte o discuție cu oponenții regimului, care își țineau părerile ascunse de teama de a nu fi descoperiți. De fapt, pe Leahy îl deprima deja misiunea lui, întrucât realizase, corect, că nimic din ce-ar fi putut spune sau face el nu avea vreodată să îl determine pe Pétain să se opună nemților. Cu toate acestea, a rămas pe poziție, continuând să facă tot ce-i stătea în puteri pentru a împiedica flota franceză să treacă în mâinile germanilor.

De Gaulle își pierdea prietenii cu mare repeziciune. În ziua întrevederii lui cu consulul general american, Auchinleck, revenit la Cairo după vizita la Londra, scria Ministerului de Război britanic:

„Este evident că de Gaulle consideră că e mult mai important să afirme suveranitatea Franței asupra Siriei, decât să facă ce trebuie pentru câștigarea războiului. Generalul de Gaulle ar fi în stare, dacă ajungem în situația de a impune legea marțială, să își taie singur pletele, ca Samson, amenințând cu desființarea mișcării francezilor liberi. A mai amenințat că o face și cu alte ocazii, crezând că nu am avea curaj să înfruntăm răsturnarea curentului de opinie în Franța pe care crede el că ar produce-o dacă și-ar retrace sprijinul pentru cauza noastră. Este, fără îndoială, o amenințare serioasă, dar poate nu atât de serioasă, încât să ne pericliteze situația militară în Orientul Mijlociu și în lumea arabă. Dacă de Gaulle nu se mai arată dispus să se comporte ca un aliat, va trebui să găsim pe altcineva care să conducă Forțele Franceze Libere.

Ar fi o operațiune dificilă, dar nu imposibilă.“

Ideea că de Gaulle trebuia, poate, dat deoparte, avea destui susținători în cadrul establishmentului britanic. Un funcționar de la Foreign Office nota că „megalomania lui crescândă îl face fascist“. Reprezentantul Misiunii Spears la Brazzaville, unde de Gaulle tocmai se întorsese, raporta că francezii liberi de acolo manifestau „tendințe fasciste“. De Gaulle însuși fusese auzit spunând că „americani vor intra curând în război și este foarte important pentru ei ca Forțele Franceze Libere să se salveze“. În aceeași telegramă expediată de la Brazzaville se spunea că „faptul că s-a aflat că guvernatorul Ciadului, Lapie, este homosexual nu contribuie la sporirea prestigiului francezilor liberi în Africa“. Ploua cu acuzații exagerate din toate direcțiile.

Exasperarea se putea observa și în rândurile ofițerilor lui de Gaulle. Pe 9 august, Claude Serreulles scria în jurnal:

„Nici unul dintre noi nu e în stare să îi spună generalului: «Tonul pe care vă adresați prim-ministrului nu vă poate aduce decât deservicii. În loc să lucrați în interesul nostru, ne faceți mai mult rău. Nu va trece mult până când guvernul britanic, sătul de atâtea amenințări și insulte, vă va obliga să faceți ceea ce spuneți că vreți să faceți. Visați, dacă vă închipuiți că în acea zi veți mai avea vreo importanță... Aveți incredibilul noroc ca prim-ministrul să vă arate simpatie și considerație. Folosiți-vă de acest lucru și exploatați-l în favoarea noastră, în loc să vă compromiteți poziția personală, și, alături de ea, viitorul Forțelor Franceze»“.

Șaizeci de ani mai târziu, Claude Serreulles spunea că este încă sigur că toate deciziile luate de de Gaulle în acea perioadă au fost cele corecte, dar ar fi fost preferabil să le ia cu un zâmbet pe buze, măcar din când în când. Vise deșarte – adăuga el –, pentru că la vremea respectivă de Gaulle era pur și simplu „oribil, groaznic“.

Într-una din acele coincidențe ironice care aveau să pigmenteze relația dintre Churchill și de Gaulle, în aceeași zi în care Serreulles își exprima frustrarea în paginile jurnalului său, Churchill îl vedea pe Roosevelt pentru prima dată de la scurta lor întâlnire din 1918. O coincidență care arăta cât de ridicolă era ideea că americanii ar fi sărit să-i scoată pe francezii liberi din ghearele britanicilor. Harry Hopkins, care se afla la Londra la începutul lunii iulie, în drum spre Washington, după prima lui vizită la Moscova, i-a spus lui Churchill că Roosevelt ar vrea să-l întâlnească „într-un golf pustiu“. Pe 4 august, Churchill, însoțit de Hopkins, pleca din Scapa Flow peste Atlantic la bordul celui mai nou cuirasat britanic, *The Prince of Wales*. Hopkins spunea mai târziu: „Era de parcă Winston era ridicat la ceruri pentru a-l întâlni pe Dumnezeu!“

Programul *Lend-Lease* era acum în plină desfășurare și, deși nu comunicaseră direct până în acel moment decât prin telefon, pentru Churchill era ca și cum urma să-și vadă pentru prima dată consoarta într-un mariaj

aranjat. O bună relație cu Roosevelt nu era numai o dorință personală a lui Churchill, dar și o necesitate politică. Pe 9 august, *The Prince of Wales* a ajuns în Golful Placentia, pe coasta provinciei Newfoundland. Câteva distrugătoare suplă și lucitoare au apărut din ceață și, în urma lor, crucișătorul lui Roosevelt, *Augusta*. Churchill a fost invitat la bord să ia prânzul. Roosevelt i-a comunicat lui Margaret Suckley chiar în acea seară primele impresii: „Este un om cu o vitalitate nemaipomenită și, din multe puncte de vedere, un fel de primar LaGuardia englez! Să nu mă spui că am zis așa! Îmi place de el – iar prânzul în doi a spart gheața din ambele părți.“ LaGuardia, primarul New Yorkului, era un bărbat mărunț, dar cu un piept mare și voinic ca un crucișător, care vorbea tot timpul. Fiii lui Roosevelt, Elliott și Franklin Jr., erau și ei pe *Augusta*, iar două zile mai târziu Roosevelt îi scria din nou lui Margaret: „Am luat o cină minunată în cinci, H. Hopkins, Elliott, Franklin Jr., Churchill și cu mine. Am vorbit despre câte-n lună și în stele, numai despre război nu. Churchill a spus că a fost cea mai plăcută seară din viața lui!“

Rezultatul concret al acestei întâlniri a fost Carta Atlanticului, care, printre alte clauze, o conținea și pe aceea că părțile semnatare se obligau să „respecte dreptul tuturor popoarelor de a-și alege forma de guvernământ sub care vor să trăiască“. Mai târziu, această clauză avea să-i fie opusă lui Churchill ca o garanție de independență pe care o promisese națiunilor din Imperiul Britanic – un proiect pentru care Roosevelt milita neobosit, adesea spre iritarea lui Churchill. Dar, deocamdată, principiile liberale și umanitare ale Cartei – a cărei primă cioră Churchill susține că a fost scrisă chiar de mâna lui – erau menite, pe de o parte, să-i demonstreze lui Roosevelt că Churchill nu era un conservator reacționar și încuiat, iar pe de alta, să aducă Statele Unite și mai aproape de cauza Aliatilor. În Marea Britanie, mulți erau siguri că Statele Unite vor intra curând în război din proprie inițiativă.

Cei doi au discutat multe alte subiecte în cadrul acestei prime întâlniri de la Golful Placentia: despre Rusia, despre pericolul nipon, despre războiul submarinelor. Franța și Forțele Franceze Libere nu au figurat pe agendă. Curând însă, subiectul avea să ajungă în prim-plan, amenințând să creeze disensiuni grave între Churchill și Roosevelt.

VII. O iarnă furtunoasă

Pe 27 august 1941, de Gaulle, întors la Brazzaville, i-a acordat jurnalistului american, George Weller, corespondent al ziarului *Chicago Daily News*, un interviu care avea să arunce Londra și Washingtonul în aer.

Intenția lui de Gaulle era să-i convingă pe americani de importanța Forțelor Franceze Libere. Pe 16 iulie, îi trimisese un memoriu bine argumentat ministrului american la Cairo, în care le oferea Statelor Unite accesul la bazele aeriene controlate de francezii liberi în Africa Ecuatorială. Prevăzând că în curând vor fi forțați să intre în război, de Gaulle arăta că americanii vor avea nevoie de „baze din ce în ce mai apropiate de front pentru a putea conduce atacuri împotriva inamicului“. Britanicii, spunea de Gaulle, ofereau „posibilități strategice limitate“ și – o sugestie ceva mai ezoterică – americanii și englezii aveau idei diferite, care nu trebuiau să se amestece. Prima afirmație suna ca o aluzie la modul nesatisfăcător în care britanicii se purtaseră în Siria. A doua avea să se dovedească profetică. Singura eroare a lui de Gaulle a fost că nu știa că americanii erau mai interesați de Africa de Nord, controlată de guvernul de la Vichy, decât de teritoriile deținute de francezii liberi în Africa Ecuatorială. Memoriul lui de Gaulle a fost înaintat Departamentului de Stat American care, continuând să respingă orice contact cu francezii liberi, nici nu s-a obosit să trimită un răspuns.

În aceste condiții, de Gaulle s-a gândit să le facă din nou o ofertă americanilor, de această dată în mod public, prin intermediul ziarului *Chicago Daily News*. Abordarea – era împotriva oricăror reguli ale diplomației – a creat iritare la nivelul Departamentului de Stat, care a negat imediat că ar fi primit o asemenea propunere, și a mai pus o bulină neagră în dreptul lui de Gaulle. Nici afirmația că venise de mult vremea ca americanii să rupă relațiile cu guvernul de la Vichy nu a contribuit la destinderea atmosferei.

Interviul a continuat cu întrebări despre Marea Britanie. Fără să-și dea seama, Weller i-a întins o capcană lui de Gaulle, întrebându-l: „De ce credeți că Londra nu rupe odată raporturile cu Vichy, recunoscând guvernul dumneavoastră?“ Churchill susținuse tot timpul Forțele Franceze Libere, în pofida tuturor scandalurilor, dar nu ajunsese niciodată atât de departe, încât să

le recunoască statutul de guvern în exil. Ceea ce nu l-a împiedicat pe de Gaulle să răspundă fără ezitare:

„Anglia se teme de marina militară franceză. Practic, ce face Anglia acum este să poarte tratative pe timp de război cu Hitler, prin intermediul guvernului de la Vichy. Guvernul de la Vichy îl servește pe Hitler, ținându-i pe francezi sub jug și vânzând Imperiul francez pe bucăți nemților. Dar nu uitați că guvernul de la Vichy servește în același timp și Londra, nelăsându-i pe nemți să pună mâna pe flotă. Marea Britanie exploatează guvernul de la Vichy în același fel în care o face și Germania; diferența e doar una de scopuri. Ce se întâmplă în realitate este un schimb de avantaje între două puteri aflate în conflict, ceea ce va ține guvernul de la Vichy în viață atâta vreme cât Marea Britanie și Germania vor avea nevoie de el. Dacă Vichy-ul le dă nemților flota, de bunăvoie sau nu, Marea Britanie va pune imediat capăt acestei ambiguități privind recunoașterea. Iar dacă încetează să-l mai servească pe Hitler și să dezmembreze imperiul în beneficiul lui, guvernul de la Vichy va fi desființat de Germania.“

Ca analiză a situației războiului, interviul lui de Gaulle este un foarte bun exemplu de luciditate și putere de pătrundere (mai puțin sugestia că ar fi existat un fel de înțelegere conștientă între Germania și Marea Britanie cu privire la Vichy). Dar, din punct de vedere diplomatic, de Gaulle dovedea o lipsă de tact stupefiantă. Să-i pui pe Churchill și Hitler în aceeași oală era, până și în repertoriul de insulte de care era capabil de Gaulle, ceva spectaculos. Generalul a realizat repede că mersese prea departe. I-a trimis o telegramă disperată lui René Plevin, la Washington care încă se canonea cu misiunea de a promova cauza Forțelor Franceze Libere pe lângă guvernul american în care îi cerea: „Vă rog să opriți publicarea. Dacă este prea târziu, vă rog să susțineți cu vehemență că acest text, repet, nu reprezintă spusele mele și că a existat o neînțelegere într-o frază care a dus la interpretarea greșită a intențiilor mele.“ Dar interviul lui de Gaulle era deja sub tipar. Reacția lui Churchill la citirea textului a fost imediată și caustică. I-a și scris lui Eden: „Dacă interviul lui de Gaulle din presa americană este autentic, e clar că și-a pierdut mințile. Asta ne-ar scuti de o grămadă de necazuri și ne-ar simplifica viața.“ John Colville descria atmosfera acelor zile în reședința din Downing Street: „Am stat la serviciu până târziu și cea mai mare parte din timp m-am ocupat de problemele cu de Gaulle, a cărui atitudine este deplorabilă și ale cărui declarații, publice și private, sunt de netolerat. P.M. este sătul de el până peste cap.“

Două zile mai târziu, de Gaulle a mai făcut o încercare de a micșora pe cât posibil dezastrul, trimițând o nouă telegramă lui Plevin: „Repet, interviul cu Weller trebuie negat. Pur și simplu nu i-am spus lui Weller decât ce le spun tuturor, că guvernul de la Vichy nu reprezintă adevărata Franță și că Africa de Nord are o mare importanță strategică. Restul e rezultatul unui telefon fără fir

între Leopoldville și Brazzaville. Am să fac în așa fel ca Weller să fie dat afară.“ În realitate mașinăria umană care se ocupa în mod normal de cenzurarea ieșirilor lui de Gaulle nu funcționase. Noul *aide-de-camp* al generalului la Brazzaville, François Coulet, lăsase textul să treacă, în pofida rezervelor exprimate de directorul de informații. Comentând evenimentele după șaizeci de ani, Claude Serreulles, care, la vreme aceea era de un an în slujba lui de Gaulle și știa cum merg lucrurile, notează: „Știam că este o mare greșeală să lăsăm textul să plece. Am avut ghinionul că îl pierdusem pe fostul *aide* al lui de Gaulle, Courcel, iar cel nou, Coulet, încă nu învățase cum să-l ia pe de Gaulle sau cum să îi facă față. Dacă eu sau Courcel am fi fost acolo, am fi oprit textul până a doua zi. Dacă nici a doua zi nu îl convingeam pe de Gaulle să îl retragă, îl mai țineam o zi, dar nu am fi lăsat niciodată textul ăsta să treacă.“ Însemnările din 30 august din jurnalul lui Serreulles fac aluzie la furia stârnită la Londra: „Groaznică zi pentru noi toți. A făcut niște afirmații de neiertat și a spus niște lucruri despre Anglia pe care englezii nu le vor uita niciodată. Pe scurt, o catastrofă.“

Tot în aceeași zi, Serreulles mai consemna o problemă: „De Gaulle a aflat azi la Brazzaville că Roosevelt a refuzat să stabilească orice fel de contact cu Forțele Franceze Libere.“ Dezamăgirea era mare. René Pleven fusese în iunie în Statele Unite, încercând să pună ordine în haosul care domnea în cercurile francezilor liberi și făcând turul tuturor departamentelor din guvernul american în speranța că va obține un aranjament *Lend-Lease* pentru Forțele Franceze. Cel mai mare suportor al lui era ministrul de finanțe, Henry Morgenthau, care îl găsea pe Pleven „foarte capabil și fermecător“. Pleven făcuse o cerere: „Aș vrea să le acordăți francezilor care luptă pentru democrație același tratament și tot atâta atenție câtă le acordăți și celor care au trădat și au trecut de partea nemților.“ Morgenthau îi spunea lui Felix Frankfurter, bun prieten cu Roosevelt: „Să vorbești cu genul acesta de francez este ca și cum ai lua o gură de aer proaspăt.“ Dar, în ciuda eforturilor lui Morgenthau, ușa Casei Albe a rămas închisă pentru Pleven. Roosevelt îi scria lui Morgenthau: „Nu pot să îl primesc pe Pleven, chestiunea a mai fost discutată o dată.“ Veștile din America l-au iritat și mai mult pe de Gaulle. Consulul general britanic, Robert Parr, transmitea de la Brazzaville. „De Gaulle a spus că, în opinia lui, Statele Unite vor câștiga acest război, și pare nerăbdător să-și cârmească barca în direcția potrivită.“

De Gaulle se pregătea se meargă la Londra. De câteva săptămâni, încă de la cearta cu Lyttelton, Churchill îl convocase la o discuție între patru ochi. Între timp, situația se agravase și mai mult. Diplomați din ambele tabere încercau să domolească apele. Parr, al cărui entuziasm pentru de Gaulle se mai potolise în urma atâtor scandaluri, le scria celor de la Foreign Office: „Impresia mea este că, pe lângă epuizarea fizică, răspunderea morală și încordarea mentală aferente poziției lui devin niște poveri din ce în ce mai

greu de dus. Probabil că lucrurile ar merge mai bine dacă ar lua o pauză pentru odihnă.“ La Londra, Maurice Dejean, emisarul lui de Gaulle pe lângă guvernul britanic, îi spunea unui funcționar de la Foreign Office că „generalul de Gaulle nu are nici un fel de experiență politică și de aceea se poartă copilărește“, dar „ar fi mare păcat dacă de Gaulle ar înceta să mai fie liderul acestei mișcări“. Anthony Eden îi răspundea lui Churchill, care presupunea că de Gaulle „și-a pierdut mințile“, pe un ton flatant și împăciuitor: „Se prea poate să aflăm că de Gaulle este nebun; dacă e așa, va fi tratat corespunzător. Dacă însă va da semne de remușcare, sper să nu vă subestimați puterea de a-l vindeca deplin. Vă poartă un respect real și adânc, pe care nu îl are față de comandanții militari.“ Eden era în acel moment cel mai important suporter al lui de Gaulle în guvernul britanic; știa că Marea Britanie avea nevoie ca Franța să fie puternică după război, întrucât reprezenta prima linie de apărare a Europei, și era convins că de Gaulle era liderul care putea asigura acest lucru.

Churchill nu s-a lăsat impresionat de nici o încercare de a-l îmblânzi. Pe 30 august, cu o zi înainte ca de Gaulle să ajungă la Londra, a trimis o circulară cu instrucțiuni care a căzut la Whitehall ca o bombă. Instrucțiunile erau următoarele:

1. Nimeni nu se va întâlni cu generalul de Gaulle.
2. Nici o autoritate britanică nu va avea contact cu el la sosire.
3. Dacă solicită o întrevvedere cu Sir A. Cadogan, Sir A. Cadogan nu trebuie să se vadă cu el.
4. Dacă se impune, i se poate transmite că a apărut o situație foarte serioasă de care prim-ministrul trebuie să se ocupe personal.

Generalul de Gaulle va fi lăsat să fiarbă în suc propriu și o săptămână, dacă este nevoie.

Înalții funcționari de la Foreign Office se temeau de o ruptură; unul dintre ei scria că „nu știu ce vor înțelege francezii dacă de Gaulle, singurul francez notabil care rămâne în picioare și luptă împotriva nemților, ar fi eliminat“. Churchill, conștient de aceste tensiuni, a afirmat limpede că, deși se puteau menține contacte – limitate – cu Forțele Franceze Libere, „orice cerere venită din partea francezilor liberi trebuie tratată glacial și cu tărgănări“.

Pe 1 septembrie, lui Spears i-a revenit neplăcuta sarcină de a-l întâmpina pe de Gaulle la aeroport. A povestit scena reîntâlnirii în jurnal: „Ca întotdeauna, a stat tăcut ca un șoricel tot drumul, până am ajuns în birourile lui de la Carlton Gardens. Era perfect conștient că totul în jurul lui amenința să se prăbușească din cauza declarațiilor catastrofale pe care le făcuse. Și-a petrecut ziua vociferând împotriva britanicilor. Spunea încontinuu: «Vom pierde războiul cu oameni ca ăștia... Niște ticăloși care nu-s buni de nimic.»“ A doua zi, de Gaulle s-a întâlnit cu asistentul personal al lui Churchill, Desmond

Morton, care, printre altele, i-a cerut lămuriri despre o telegramă deosebit de furtunoasă; de Gaulle a admis că fusese „într-o dispoziție violentă“ când a trimis-o. Pe de o parte, de Gaulle își exprima regretul pentru interviul dat lui Weller – deși continua să nege că ar fi rostit cuvintele care i se atribuiau; pe de altă parte, nu arăta nici un pic de remușcare pentru disputele cu britanicii în Siria. Și-a anunțat intenția de a se adresa compatrioților din Franța prin intermediul BBC – dar i s-a răspuns că, potrivit instrucțiunilor prim-ministrului, accesul la resursele publice îi fusese oprit. Replica lui de Gaulle a fost simplă și clară: în acest caz, avea să-i retragă pe toți francezii liberi care lucrau la BBC. Conversațiile au continuat pe acest ton și, pe măsură ce se apropia ziua întâlnirii cu Churchill, stabilită pe 12 septembrie, atmosfera la Whitehall devenea tot mai tensionată. În preziua întrevederii, John Colville nota: „Se fac multe speculații pe marginea întâlnirii de mâine dintre P.M. și de Gaulle. Vor sări scânteii, dar se pare că de Gaulle crede că-l poate înmuia pe P.M. jucând rolul de «Soldat al Franței» etc. Între timp, continuă să se manifeste extrem de anglofob în conversațiile cu diverse persoane.“

În după-amiaza zilei de 12 septembrie 1941, chiar înainte de ora trei după-amiază, generalul de Gaulle se apropia de reședința prim-ministrului de pe Downing Street. Delicioasa relatare a lui Colville despre desfășurarea ostilităților între cei doi merită citată pe larg.

„Churchill m-a informat că se va ridica și își va pleca ușor capul la vederea lui de Gaulle, dar nu va da mâna cu el. M-a anunțat și că nu va vorbi cu el în franceză, ceea ce constituie fără îndoială un gest de supremă dezaprobare, și că vor conversa prin intermediul unui interpret. «Iar tu vei fi acel interpret». La ora 3 fix a ajuns și generalul. Churchill s-a ridicat, de undeva de la mijlocul mesei lungi unde se țin ședințele de guvern, a salutat ușor din cap și i-a arătat scaunul din fața lui, pe partea cealaltă a mesei. De Gaulle nu a părut deloc fâstâcit. A mers până la scaun, s-a așezat, s-a uitat fix la premier și nu a spus nimic. «Generale de Gaulle, v-am chemat aici în această după-amiază» – Churchill s-a oprit și s-a încruntat fioros la mine. «*Mon Général*», zic eu, «*je vous ai invité de venir cet après-midi*». «Eu nu am spus *Mon Général*», m-a întrerupt prim-ministrul. «Și nici că l-am invitat.» Am reușit cumva, cu multe poticneli și întreruperi, să fac față următoarelor câteva propoziții. Apoi a venit rândul lui de Gaulle. După prima propoziție s-a întors spre mine, iar eu am tradus. «*Non, non*» – a intervenit el – «*ce n'est pas du tout le sens de ce que je disais*». Deși era. Churchill a spus că le este clar amândurora că asta e tot ce pot și că mai bine mă duc să caut pe unul care poate mai mult.“

S-a găsit un alt interpret și întâlnirea a început oficial într-o atmosferă de animozitate, Churchill plângându-se de anglofobia lui de Gaulle, iar de Gaulle de atitudinea oficialilor britanici în Siria. La un moment dat, al doilea interpret a fost și el rugat să părăsească sala și cei doi au rămas singuri. John Colville,

care aștepta în anticameră, relatează:

„După o oră, am început să mă tem că trecuseră la acte de violență. Am încercat să trag cu urechea, dar prim-ministrul ceruse de curând instalarea de uși duble, sub pretextul că zgomotul din biroul șefilor de cabinet stânjenea ședințele guvernului, așa că nu puteam să aud nimic. Am ieșit în hol și am probat chipiul lui de Gaulle, constatând cu surprindere că avea un cap remarcabil de mic. Am făcut tot posibilul să mă concentrez la hârtiile de pe biroul meu. Hotărâsem că e de datoria mea să dau buzna înăuntru peste ei, poate cu un mesaj inventat, în cazul în care s-ar fi comis un act regretabil. Dacă se strânseseră de gât? Tocmai atunci a sunat clopoțelul și, când am intrat, stăteau unul lângă altul cu zâmbete foarte amabile pe față. De Gaulle, îmi imaginez că din motive tactice, fuma din trabucurile lui Churchill.“

În mijlocul acestei armonii regăsite, Churchill a insistat asupra unui singur lucru: ca de Gaulle să înființeze un Comitet Național Francez, cu scopul de a evita acuzațiile că ar fi un autoritarist – acuzații pe care de Gaulle le-a respins. Desigur, Churchill urmărea să-i mai taie aripile lui de Gaulle. Generalul a promis că va acorda „cea mai mare atenție“ sfatului dat de premier. Churchill, care nu știa să urască și ierta repede, a emis o notă în care își reafirma încrederea în protejatul său. Plin de optimism, conchidea că „personalitatea și caracterul lui pot încă dovedi că de Gaulle este un om de mai mare calibru decât au crezut unii în urma recentelor evenimente“.

A doua zi după întâlnirea la nivel înalt dintre Churchill și de Gaulle, amiralul Leahy a avut și el o lungă discuție cu Pétain și Darlan la Vichy. Cei doi francezi au pus din nou pe masă argumentele menite să arate că de Gaulle era sursa tuturor relelor. Darlan susținea că radioul gaullist de la Londra era controlat de nemți, din moment ce transmitea atacuri personale la adresa lui Pétain. O campanie menită să incite la revoltă împotriva guvernului de la Vichy avea să-i determine pe naziști să ocupe întreaga Franță, după care trupele germane ar fi invadat Africa de Nord fără să le mai stea nimic în cale. Toate aceste scenarii erau simple fantezii. Și dacă Hitler ar fi vrut să ocupe întreaga Franță ori să invadeze Africa de Nord, intențiile lui nu aveau nici o legătură cu transmisiunile radiofonice ale lui de Gaulle. Leahy, însă, s-a lăsat convins, cel puțin asta reiese din raportul trimis la Washington, care, printre altele, reda fidel opinia lui Pétain că de Gaulle era „o viperă pe care a încălzit-o la sân“.

Și în subteranele de la Carton Gardens, viperele deja începuseră să se agite. Încurajat de propunerea lui Churchill ca lui de Gaulle să-i fie reduse puterile, amiralul Muselier încercă să-l îndepărteze pe de Gaulle din poziția de lider, propunându-se pe sine președinte al comitetului care urma să se formeze la Londra, și, în această calitate, șef peste „Apărarea Națională, Marina Comercială și Înzestrarea Armatei“. Profesorul Labarthe – care era tot spion, dar măcar între timp lucra pentru Aliați – urma să fie sub Muselier șef al

departamentului de „Direcție Politică și Propagandă“. Lui de Gaulle avea să i se permită să rămână președintele mișcării la nivel internațional. De Gaulle, care nu avea încredere în Muselier, iar pe Labarthe îl dăduse chiar el afară, l-a pus la punct pe amiral fără multe menajamente. Furios, Muselier amenința acum că se va desprinde de Forțele Franceze Libere, trecând flota sub comanda britanicilor.

A fost nevoie de intervenția lui Churchill, care, insistând că el avusese în vedere un consiliu cu reprezentare mai largă, având rolul de a-l ghida pe de Gaulle, i-a cerut lui Muselier să înceteze cu dezbinarea. Atmosfera la Whitehall era din nou electrizată. Colville scria: „O ruptură între de Gaulle și Muselier amenință să genereze o sciziune publică în cadrul mișcării. De Gaulle este autocratic și de dreapta; Muselier este un liberal (și încă unul cam destrăbălat) care vrea ca puterile lui de Gaulle să fie încredințate Consiliului. P.M., căruia i se face rău numai când aude de Forțele Franceze, i-a pasat problema lui Eden, care nu-i nici el mai fericit.“ Supus unor asemenea presiuni, Muselier a renunțat la secesiune și a revenit la ordine. În zilele care au urmat, de Gaulle i-a numit pe membrii comitetului, spunându-i lui Claude Serreulles că este „foarte recunoscător englezilor pentru sprijinul solid pe care i-l acordaseră“.

Pe 26 septembrie, lista membrilor Comitetului Național Francez a fost publicată în *The Times*. Realizând că fusese dus de nas, Churchill și-a vărsat mânia într-un mesaj către Eden: „Foarte neplăcută situație. Intenția noastră era să îl obligăm pe de Gaulle să accepte un Comitet convenabil. Am reușit în schimb să-i obligăm pe Muselier et Co. să se supună lui de Gaulle. Este evident că în viitorul imediat va trebui să îi facem lui de Gaulle o opoziție mult mai puternică decât speram să fie necesar. Reînnoiesc instrucțiunile date, cum că nu trebuie să fie lăsat să plece din țară sub nici un pretext.“ O săptămână mai târziu, surse credibile din interiorul Forțelor Franceze Libere raportau la Foreign Office că de Gaulle spusese: „britanicii m-au dezamăgit, mă întorc către americani. Cum americanii sunt probabil la fel de răi ca britanicii, mă întorc către Uniunea Sovietică“.

De Gaulle nu dădea vreun semn că s-ar căi pentru tacticile dure pe care le adoptase începând cu luna iunie; în ultimele luni, colegii lui de la Londra trăiseră constant cu teama că de Gaulle va da cu piciorul la tot și că mișcarea va fi repudiată de britanici. De Gaulle în schimb, călare pe nou-formatul comitet și cu britanicii părând că îi mănâncă din palmă, se simțea răzbunat, chiar triumfător; le spunea: „Măreția și forța noastră constă exclusiv în intransigența pe care o arătăm în apărarea drepturilor Franței. Vom avea nevoie de această intransigență până trecem Rinul.“

Luna octombrie a trecut fără incidente, lucru rar în scurta istorie a Forțelor Franceze Libere. În noiembrie, lobby-ul făcut de Pleven dădea rezultate: Roosevelt le-a aprobat francezilor liberi un împrumut de tip *Lend-*

Lease, dar numai cu scopul de a-i ajuta să-și apere teritoriile de naziști. Deși un om din cale-afară de mândru, de Gaulle nu se codise să ceară acest ajutor, iar acum era fericit să îl accepte; a anunțat că oficialii americani însărcinați cu încheierea acordului erau așteptați cu brațele deschise în Africa Ecuatorială. Decizia americanilor arăta și că Roosevelt, deși lăsa impresia că se ferește de francezii liberi ca de râie, era îndeajuns de realist ca să înțeleagă că aceștia își aveau rolul lor în război.

În acest timp, la Vichy se adunau nori negri. Pétain și Darlan îl îndepărtară pe Weygand din postul de general-delegat pentru Africa de Nord. Roosevelt pariasse pe cartea Vichy-ului și se părea că pierduse. Churchill, care avea trupe angajate împotriva lui Rommel în deșert, îi scria președintelui că „ar fi dezastruos să-l înlocuiască pe Weygand cu un ofițer care ține cu hunii” și îl ruga: „Faceți tot ce vă stă în puteri ca guvernul de la Vichy să-l mențină pe Weygand pe post.” În finalul mesajului, Churchill spunea: „Acum ori niciodată, francezii de la Vichy au ultima șansă de mântuire.” Roosevelt îi răspundea: „Mă pregătesc pentru o confruntare cu Pétain pe tema consecințelor pe care le-ar avea orice măsură luată în favoarea nemților cu privire la autoritățile din nordul Africii.” Dezamăgirea lui Roosevelt era îndeajuns de mare ca să ajungă să scrie: „Ne revizuim întreaga politică în ce privește Franța.”

Pétain îi spusese lui Leahy că Weygand fusese înlocuit la cererea lui Hitler, care amenința că, dacă acesta nu e retras de la post, nemții aveau să ocupe întreaga Franță. Dacă așa au stat lucrurile, este posibil ca debarcarea lui Weygand să fi fost produsul unei curioase ironii a sorții. Nemții reușiseră să spargă codul utilizat de Robert Murphy la cifrarea rapoartelor sale către Washington. Este posibil ca aceste mesaje, care supraestima constant voința de acțiune a lui Weygand, să fi constituit în ochii nemților probe serioase împotriva sa, caz în care Murphy a contribuit decisiv la răsturnarea celui pe care încerca să îl promoveze. Dar nu există probe care să susțină versiunea livrată de Pétain lui Leahy; un motiv mult mai probabil al înlocuirii lui Weygand ar fi chiar calculele amiralului Darlan, care vedea în Weygand un potențial rival care trebuia eliminat. După invadarea Rusiei de către naziști, Darlan, cel mai abil om de la Vichy, prevedea deja că soarta războiului avea să se întoarcă și Africa de Nord urma să devină atunci un element important în jocurile de putere, astfel încât își dorea s-o păstreze pentru sine. Un argument în susținerea acestei variante este că nu a fost numit un succesor al lui Weygand, iar Algerul a rămas sub controlul amiralului Fenard, un asociat loial al lui Darlan.

Demiterea lui Weygand îl obliga deja pe Roosevelt să-și regândească politica față de regimul de la Vichy, când, pe 7 decembrie 1941, America intra în război. Statele Unite, „arsenalul democrației”, îi ținuseră pe nemți la distanță doar ca să vină japonezii și să pună capăt iluziei că un război mondial

putea fi câștigat fără să moară și soldați americani. Hitler a declarat război Statelor Unite. Era un act nechibzuit. Și Churchill, și de Gaulle și-au dat seama că se hotărâse soarta războiului. Mai târziu, Churchill scria: „În acel moment am știut că Statele Unite sunt băgate până în gât în război și până la moarte. Deci aveam să câștigăm, până la urmă!“²⁸ De Gaulle i-a spus aghiotantului care îi adusese veștile: „Ei bine, acest război s-a încheiat. Desigur, vor mai fi operațiuni, bătălii, confruntări. Dar războiul s-a terminat de vreme ce acum i se știe deznodământul. În acest război mecanizat, nimeni nu poate rezista în fața industriei americane. Din acest moment, britanicii n-au să mai miște un deget fără acordul lui Roosevelt.“

28. Pe Churchill aflarea veștii despre atacul de la Pearl Harbour l-a bucurat: „Nici un american nu mă va înțelege greșit dacă spun că a avea Statele Unite de partea noastră a fost pentru mine cea mai mare bucurie. Nu puteam să prevăd cursul evenimentelor. Nu pretind că aș fi calculat corect capacitatea militară a Japoniei, dar în acel moment am știut că Statele Unite sunt în război, până la gât și până la moarte. Deci aveam să câștigăm, până la urmă!“ (Winston S. Churchill, *The Second World War, Volume III, The Grand Alliance*, ed. cit., pp. 539–540).

Americanii periaseră o vreme guvernul de la Vichy, o marionetă a nemților, dar ultimele evenimente cereau ca aceste relații să înceteze. Churchill însă insista pentru continuarea legăturilor, scriindu-i lui Roosevelt pe 11 decembrie: „Văd din rapoarte că amiralul Leahy va pleca de la Vichy. Sper că legătura dumneavoastră cu Pétain nu se va rupe între timp. Nu mai avem nici o altă legătură care să ne fie utilă în vreun fel.“ Dar ce legătură ar mai fi putut exista? Leahy știa de luni de zile că misiunea lui era inutilă. Pe 22 decembrie, îi scria lui Roosevelt: „Deși, pe plan uman, am tot respectul pentru mareșal, am puține motive, dacă am vreunul, să cred ori că va face ceva pentru a ajuta la câștigarea războiului, ori că se va opune cu adevărat cererilor nemților, care vin însoțite, ca de obicei, de amenințări cu represalii în caz de refuz.“ În pofida a tot, inclusiv a logicii, admirația lui Leahy pentru Pétain persista.

În Ajunul Crăciunului 1941, toate prejudecățile englezilor și americanilor despre de Gaulle, Vichy și francezii liberi au stârnit o furtună într-un pahar cu apă al cărei epicentru îl constituiau două insule minuscule situate aproape de coasta provinciei Newfoundland.

St. Pierre și Miquelon nu sunt două insule prea cunoscute, dar în ochii francezilor valoarea lor simbolică este mult mai mare decât suprafața pe care o au ar putea-o lăsa de înțeles: cei 242 de kilometri pătrați pe care îi însumează aceste două insule constituie tot ce a mai rămas din imperiul colonial francez în America de Nord, care odinioară se întindea din Labrador până în Louisiana. Circa șase mii de francezi trăiesc astăzi pe aceste insule. Au propriul prefect, trimit reprezentanți în Adunarea Națională și se bucură de

un magazin de ciocolată și vinuri de foarte bună calitate, care se vând la aceleași prețuri ca la Paris. Numeroși jandarmi detașați din Franța patrulează pe străzi, deși se pare că nu există infracționalitate. Acum câțiva ani, localnicii au inițiat o mișcare de independență, soldată cu îndepărtarea prefectului, căruia i s-a dat drumul pe mare cu o barcă; acum e mai bine păzit. Insula St. Pierre are chiar și un nou aeroport menit să le asigure francezilor accesul rapid în regiune în caz că se descoperă petrol.

Portul Insulei St. Pierre poate fi un loc aspru și neprimitor. La câteva mile spre sud, apele reci ale Curentului Labrador se întâlnesc cu cele calde ale Curentului Golfului, ceea ce provoacă formarea unor vălătuci de ceață și apariția pe coastă a numeroase epave. În prezent, e liniște, dar acum o sută de ani și mai bine, St. Pierre era unul dintre cele mai aglomerate porturi pentru vasele specializate în pescuitul de cod de pe coasta Atlanticului. Apoi, trailerele de mare tonaj și noile tehnici de pescuit industrial au devastat economia micilor insule, revigorată pentru o scurtă perioadă în anii Prohibiției, când Insula St. Pierre, nefiind teritoriu american, a devenit punct de tranzit pentru contrabandiști. Introducându-se taxe la exportul de alcool, Al Capone a devenit cel mai mare contribuabil al insulei, ba chiar a onorat insula cu o vizită în 1927. Sfârșitul Prohibiției a aruncat din nou insula în dezolare. După căderea Franței în 1940, spre nemulțumirea celor mai mulți dintre locuitori, insulele au intrat sub controlul regimului de la Vichy, ca parte a aranjamentului negociat de americani cu amiralul Robert.

În iarna lui 1941, în chiar dimineța de Ajun, locuitorii din St. Pierre și Miquelon au avut parte de o surpriză. Doar ce trecuse de ora șapte, când tânărul George Farvacque, care era în drum spre serviciu, a aflat de la un prieten că apăruseră niște nave la orizont. Domnișoara Augusta Lehenuen, trăgând draperiile de la dormitor cam pe la aceeași oră, a văzut și ea navele adunate chiar la gura portului. Să fi fost o flotă de la Vichy, trimisă de amiralul Robert ca să mențină ordinea? Farvacque s-a dus în port să vadă despre ce era vorba și, când cele trei corvete și un submarin s-au apropiat de țarm, a văzut crucea de Lorena. Eugene Théault, care se alăturase și el mulțimii adunate pe țarm, a auzit atunci, pentru prima oară, *La Marche lorraine*. Amiralul Muselier, care scăpase basma curată din conspirațiile la care luase parte în septembrie, păstrând cârma marinei Forțelor Franceze Libere, a sărit pe mal și a anunțat că venise să elibereze insulele. „A fost cel mai frumos cadou de Crăciun pe care l-am primit vreodată“, spunea Farvacque la șaiszeci de ani de la evenimente. Muselier și oamenii lui au capturat imediat comunicațiile insulei, postul local de radio, biroul Western Union și l-au arestat pe guvernator. Atenți ca întotdeauna la publicitate, francezii liberi veniseră însoțiți de un jurnalist de la *The New York Times*, Ira Wolfert. Veștile despre acțiunea curajoasă a câțiva francezi inimoși și iubitori de libertate aveau să se împrăștie imediat în întreaga lume.

Muselier i-a telegrafiat lui Churchill: „Am onoarea să vă informez că, în această dimineață, în baza ordinului recent primit de la generalul de Gaulle și la cererea locuitorilor, am debarcat pe Insula St. Pierre, care s-a declarat cu mare entuziasm de partea noastră și a cauzei Aliatilor.“ Churchill era în acel moment la Washington, unde se grăbise să ajungă imediat ce aflase de atacul de la Pearl Harbour. Era găzduit la Casa Albă.²⁹ America fiind acum implicată direct în război, atacul îndrăzneț al francezilor liberi putea fi foarte bine un motiv de bucurie, dar secretarul american de stat Cordell Hull a dat o declarație de presă în care tuna și fulgera: „Rapoartele noastre preliminare arată că acțiunea întreprinsă de trei nave ale așa-zişilor «francezi liberi» la St. Pierre și Miquelon a fost o acțiune arbitrară făcută cu încălcarea înțelegerilor dintre părțile interesate și cu siguranță fără știrea sau acordul guvernului Statelor Unite.“

29. Churchill descrie atmosfera acelei vizite astfel: „Am ajuns la Casa Albă, care urma să fie casa noastră din toate punctele de vedere pentru următoarele trei săptămâni... Partea cea mai importantă a programului meu consta, desigur, în întâlnirile cu președintele. Ne vedeam câteva ore pe zi și îi luam întotdeauna prânzul împreună, cu Harry Hopkins alături. Nu am discutat decât afaceri și am ajuns să ne înțelegem asupra multor chestiuni, mari și mici. Cina era de obicei o ocazie de socializare mai largă, dar tot intimă și prietenească. Președintele era foarte atent să pregătească chiar el cocktailurile de început, iar eu îi împingeam scaunul cu roțile din studio până la lift, în semn de respect, gândindu-mă uneori la Sir Walter Raleigh, cum își așternea capa la picioarele reginei Elisabeta“ (Winston S. Churchill, *The Second World War, Volume III, The Grand Alliance*, ed. cit., 1985, pp. 587–588).

Nu era un mesaj sortit să atragă multă simpatie, dar reacția plină de iritare a lui Hull era de înțeles, având în vedere circumstanțele care precedaseră acțiunea francezilor. De Gaulle pusese ochii pe St. Pierre și Miquelon de câteva luni bune. În februarie, un anume Emile Cormier plecase din St. Pierre și prinsese un vapor peste Atlantic, oprindu-se la Londra, pentru a se alătura trupelor lui de Gaulle. Întrebat de Muselier care era atmosfera în insule, Cormier i-a spus că reprezentantul regimului de la Vichy era foarte nepopular printre locuitori. În mod bizar, promulgase chiar și legile antisemite ale regimului, deși pe St. Pierre nu locuia nici un evreu. După atacul de la Pearl Harbour, de Gaulle s-a gândit că sosise momentul să facă o demonstrație de forță, mai ales că Muselier se întâmpla să fie în Canada, unde inspecta trei corvete și submarinul *Surcouf* staționase în portul Halifax din Noua Scoție, la o aruncătură de băț de St. Pierre. De Gaulle ceruse permisiunea britanicilor pentru a întreprinde această operațiune, adresându-se atât lui Churchill, cât și Amiralității, și fusese întâmpinat cu entuziasm. Dar Churchill a insistat să fie întrebați și americanii, pentru a afla dacă nu cumva au obiecțiuni. După ce s-a consultat cu Departamentul de Stat, Roosevelt a răspuns că se opune acțiunii. După atacul de la Pearl Harbour, Statele Unite își menținuseră aranjamentul

cu amiralul Robert și Roosevelt îi confirmase personal lui Pétain într-un mesaj că înțelegerile Convenției de la Havana din 1940 aveau să fie respectate.

Informat despre obiecțiile lui Roosevelt, de Gaulle a dat dovadă de o disciplină care nu-i era caracteristică, anunțând imediat că va anula operațiunea. La scurt timp a aflat însă că, la cererea guvernului american, Canada urma să trimită inspecitori în Insula St. Pierre pentru a monitoriza stația de radio, întrucât existau temeri că acesta putea fi folosit pentru a transmite submarinelor germane coordonatele navelor aliate din zonă. Aflând că o provincie a Imperiului Britanic, Canada, urma să pătrundă în St. Pierre, de Gaulle s-a întors la o sută optzeci de grade. Pe 18 decembrie, i-a trimis lui Muselier mesajul fatal: „Avem informații sigure că guvernul canadian intenționează să distrugă stația radio de pe Insula St. Pierre. Prin urmare, vă ordon să procedați la ralierea Insulelor Miquelon cauzei noastre cu mijloacele pe care le aveți în dotare și fără să suflați o vorbă străinilor.“ Străinii erau, firește, aliații lui, americanii și englezii. După ce cu doar două zile înainte, acceptase faptul că Roosevelt era împotriva operațiunii sale, mesajul lui de Gaulle către Muselier părea pripit și inexplicabil. De Gaulle nu a reușit să îl explice satisfăcător nici în memoriile sale, în care oferă o justificare firavă: „Poate, în ce mă privește, am aruncat o provocare pentru a stârni lucrurile, cum arunci o piatră într-un iaz ca să tulburi mîlul de pe fund.“ Dar ce piatră, ce iaz, și ce provocare!

La Londra, de Gaulle a primit veștile despre succesul lui Muselier cu încântare și a tratat comunicatul lui Hull despre „așa-zișii francezi liberi“ cu detașarea învingătorului. I-a telegrafiat lui Muselier: „Strict secret. Furtuna stârnită în Departamentul de Stat de la Washington de recenta acțiune din St. Pierre nu ne poate atinge. Englezii sunt pe deplin mulțumiți. Cei de la Vichy sunt furioși. Departamentul de Stat este deranjat din cauză că americanii aveau un acord secret cu amiralul Robert. Le-am pus bețe în roate.“ În acest stadiu, în pofida furiei lui Hull, părea încă posibil ca incidentul să treacă relativ neobservat. Premierul canadian, Mackenzie King, se afla și el la Washington, iar Churchill trimitea un mesaj relaxat la Londra: „M-am înțeles cu președintele ca Mackenzie King și Hull să găsească o soluție și să ne-o prezinte. Nu cred că sunt motive de îngrijorare, nu vor apărea dificultăți serioase.“ Churchill avea treburi mai importante. Era șansa lui să impresioneze elita politică și publicul american. A doua zi de Crăciun, ținea pentru prima dată o alocuțiune în fața Congresului, în obişnuitul său stil bătăios: „Iată-ne acum împreună în fața unui grup de inamici puternici care caută să ne nimicească. Iată-ne împreună apărând tot ceea ce e sfânt pentru un om liber.“ În aceeași seară, în timp ce se lupta să deschidă o fereastră înțepenită de la dormitor, Churchill a fost săgetat de o durere acută în piept și în brațe și a simțit că își pierde răsuflarea. Suferise un atac de cord minor, despre care însă medicul care îl însoțea, Charles Moran, a hotărât să nu spună

30. Pe Churchill, povara discursului în fața Congresului l-a afectat foarte mult: „Am răspuns invitației de a mă adresa Congresului Statelor Unite cu mari străngeri de inimă. Era o ocazie importantă pentru ceea ce eu vedeam a fi o alianță atotcuceritoare a popoarelor de limbă engleză. Nu mai vorbisem niciodată în fața unui parlament străin. Cu toate astea, pentru mine, care îmi pot numi strămoșii masculini pe linie maternă de-a lungul a cinci generații, până la un locotenent care a servit în armata lui George Washington, era posibil un anumit sentiment că sunt îndreptățit, prin legăturile de sânge, să le vorbesc reprezentanților acestei mărețe republici în numele unei cauze comune“ (Winston S. Churchill, *op. cit.*, pp. 588, 594–595).

În ciuda speranțelor lui Churchill și în ciuda mult mai importantelor chestiuni legate de război care îi preocupau pe liderii întruniți la Washington, Hull nu voia sub nici o formă să o lase baltă. L-a convocat pe ambasadorul Marii Britanii la Washington, lordul Halifax, care sugerase vag că poate ar fi mai nimerit ca lucrurile să fie lăsate așa, și i-a spus: „Înțeleg că poziția dumneavoastră este că ar trebui să încuviințez această acțiune ilegală a francezilor liberi, acțiune care a fost întreprinsă cu încălcarea clară a obligațiilor lor față de Marea Britanie, ceea ce ar însemna că Statele Unite ar trebui să renunțe la întreaga politică privind regimul de la Vichy și Africa franceză, de care ne-am ocupat îndeaproape o perioadă destul de lungă.“ O logică bizară, a unui om furios, care în mod evident nu era într-o dispoziție rezonabilă. Churchill a încercat să calmeze situația, spunându-i lui Hull că îi va aplica lui de Gaulle sancțiunile cuvenite, așa cum face un dascăl cu elevul lui indisciplinat: „Sunt gata să-l iau pe de Gaulle de ceafă, să-i spun că a sărit calul și să-l aduc cu picioarele pe pământ. Nu e prima dată când ne face necazuri.“ Dar Hull a rămas pe poziție; încăpățânarea lui se putea cumva explica într-un context istoric. De un secol și jumătate, Statele Unite funcționau pe principiul *No Transfer*, potrivit căruia nici un teritoriu din sfera de influență americană nu putea fi transferat de la o putere colonială la alta fără acordul americanilor. Dar și dacă reacția lui se justifica prin această politică americană, nu tocmai democratică, tot părea bizar că Hull insista pentru o atât de strictă aplicare în condițiile date.

Hull punea paie pe foc, dar asta făcea și de Gaulle, care i-a telegrafiat lui Churchill, arătându-și disprețul pentru ceea ce el vedea a fi încercările guvernului american de a reconcilia cu regimul de la Vichy: „Mă tem că această preferință pentru cei vinovați de colaboraționism exprimată public de guvernul SUA va face o impresie nefericită asupra susținătorilor Forțelor Franceze Libere. Nu mi se pare corect ca într-un război să câștige apostolii dezonoarei.“ Churchill i-a răspuns că îi susținea cauza „în fața prietenilor comuni din Statele Unite“. Dar, chiar în timp ce își admonesta protejatul pentru o acțiune nechibzuită, Churchill se arăta destul de sigur că reușise să potolească spiritele: „Faptul că ați încălcat înțelegerea privitoare la Miquelon

și St. Pierre a stârnit aici o furtună care s-ar fi putut dovedi foarte serioasă dacă nu se întâmpla să mă aflu la fața locului și să pot vorbi cu președintele.“

Dar Hull voia satisfacție. Pe 28 decembrie, i-a expus din nou lui Churchill punctul său de vedere: „L-am acuzat cu tărie pe de Gaulle că este un încurcă-lume care acționează cu bună știință contra dorințelor exprese ale Marii Britanii, Canadei și Statelor Unite. L-am rugat pe premier să își folosească influența pentru a-l determina să-și retragă trupele de pe St. Pierre și Miquelon.“ Churchill i-a răspuns că insistența pe acest subiect risca să îi creeze dificultăți în relația cu Forțele Franceze Libere, dar Hull i-a reamintit că prezența francezilor liberi pe cele două insule îi periclita lui relația cu guvernul de la Vichy. Ba chiar a produs una dintre poveștile standard pe care Leahy le comunica de la Vichy, cea care relua afirmația lui Darlan că acțiunile lui de Gaulle de la St. Pierre aveau să determine puterile Axei să ocupe Africa de Nord, „ca să o protejeze de eventuale invazii similare“. Hull l-a pus la curent cu această amenințare și pe Roosevelt, adăugând că acesta era numai începutul „evoluțiilor deosebit de grave și neliniștitoare“ care aveau să aibă loc. Incidentul căpătase dimensiuni disproporționate.

Între timp, Hull a fost pus la zid atât de presa americană, cât și de opinia publică pentru atitudinea conciliană față de regimul colaboraționist de la Vichy. Remarca neinspirată despre „așa-zișii francezi liberi“ a dus la un val de scrisori ostile adresate „așa-zisului secretar de stat“. Până și demnitatea lui era în joc. Sensibilitatea lui Hull venea pe un fond special. Era secretar de stat din 1932, dar, cum se ocupase exclusiv de domeniul complicatelor politici comerciale, nu fusese niciodată expus bătăliilor cu „stângiștii“ Noii Orientări. Pentru Hull, un domn distins cu părul alb, fost judecător în Tennessee și actualmente demnitar cu un rol mai mult onorific în cadrul Partidului Democrat, atacurile la persoană erau ceva cu totul nou. Din punct de vedere politic, izbucnirea războiului îl transformase într-o figură într-o câțva solitară și izolată în guvernul lui Roosevelt. Departamentul de Stat și Hull, în particular, treceau drept un fel de glumă în cerul lui Roosevelt și, odată ce eșuaseră în evitarea războiului, nu mai aveau prea multe de făcut. Astfel că Hull simțea că, opunându-se oricărei amenințări la adresa legăturilor stabilite la Vichy, și, în particular, opunându-se acțiunii prea îndrăznețe a Forțelor Franceze Libere, avea ocazia să-și demonstreze utilitatea și importanța.

Churchill însuși a contribuit la agravarea situației, întărâtându-l și mai tare pe Hull, când, în discursul adresat pe 30 decembrie parlamentului canadian la Ottawa, i-a condamnat pe colaboraționiștii de la Vichy, acuzându-i că „se prosternează la picioarele forțelor de ocupație“ și i-a lăudat pe de Gaulle și pe oamenii săi care, prin contrast, „continuau lupta“ și „refuzau să îngenuncheze“. De Gaulle, foarte încântat, i-a scris lui Churchill: „Ceea ce ați spus ieri despre Franța în parlamentul canadian a emoționat întreaga națiune franceză. *Du fond de son malheur, la vieille France espère d'abord en la*

vieille Angleterre.“

Hull era în pragul apoplexiei, cu atât mai mult cu cât Churchill, cel care îi încurajase pe americani să mențină legăturile cu regimul de la Vichy, acum își sporea capitalul politic atacându-l. Voia să-i dea lui Churchill o replică într-o declarație publică, să justifice astfel politica față de Vichy în fața americanilor care nu o aprobau, dar, deși scandalul dura de mai bine de o săptămână fără să dea semne de calmare, Roosevelt înclina să lase lucrurile așa cum erau. I-a spus lui Hull că găsea nerecomandabil să redeschidă chestiunea cu declarații publice; că amiralul Muselier comunicase deja refuzul de a părăsi St. Pierre-Miquelon; și că nu își permitea să trimită o expediție care să-l scoată de-acolo cu artileria. Pe 31 decembrie, în timpul prânzului oficial cu președintele, Churchill a încercat să trateze subiectul în glumă, spunând: „Dumneavoastră sunteți drăguți cu Vichy, noi suntem drăguți cu de Gaulle. O corectă diviziune a muncii.“ Roosevelt i-a răspuns: „Să îi lăsăm pe Hull și Halifax să se ocupe de asta“. Churchill a mormăit în stilul lui caracteristic: „Hull și Halifax pe dracu’.“

Dar Roosevelt începea să dea de înțeles că nu găsea povestea deloc amuzantă. În prima zi a noului an, a fost dată publicității Declarația Puterilor Aliate împotriva Axei. La un moment dat, Roosevelt se gândise să menționeze cumva și Forțele Franceze Libere în acest document, dar în momentul semnării ideea fusese abandonată. A doua zi, după ce s-a asigurat că Roosevelt, aflat de față, putea să îl audă, Hull i-a reproșat lui Churchill că declarațiile lui despre Vichy și francezii liberi erau „incendiare“. „Ne-au adus prejudicii grave, mie personal și Departamentului de Stat.“ Câteva zile mai târziu, lordul Halifax, în raportul său către Foreign Office scria despre Hull: „Mi-a relatat pe larg cât de afectat este de faptul că el și Departamentul de Stat suferă de atacuri directe dintre cele mai grave în legătură cu această problemă și că, în timp ce el este victima acestor atacuri, Guvernul Majestății Sale stă deoparte și «încasează dividendele».“

Între timp, în Insula St. Pierre, amiralul Muselier organizase un referendum, iar rezultatele arătau că peste nouăzeci și cinci la sută dintre locuitori erau de partea Forțelor Franceze Libere. Dar expresia democratică a voinței populare nu interesa prea mult la Washington, unde Hull pregătea un acord prin care insulelor avea să li se impună statutul de neutralitate, sub controlul comun al Marii Britanii, Canadei și Statelor Unite, până la sfârșitul războiului, când urmau să fie redatе Franței. Churchill a spus că el va fi de acord numai dacă și de Gaulle va fi de acord. Dar numai ideea că părerile lui Gaulle ar trebui luate în seamă l-a împins pe Hull la gestul suprem. Pe 11 ianuarie, i-a trimis un ultimatum președintelui: „Incidentul din Insulele St. Pierre-Miquelon are loc într-o fază gravă și importantă a politicii acestui guvern în emisfera vestică. Într-un moment în care această țară este chemată să facă un efort total de război pe două oceane, un element străin a ales să se

strecoare în zonă, amenințând întreaga structură a relațiilor interamericane.“ Ideea era că venise momentul ca Roosevelt să se arate solidar cu propriul său secretar de stat. Umbla vorba că Hull avea demisia pregătită.

Că-i plăcea sau nu, Roosevelt era acum târât în această încurcătură. Nu-l lua în serios pe Hull, dar nici nu putea să-și permită, din punct de vedere politic, să îl piardă. În 1940, Hull se așteptase să fie ales succesorul lui Roosevelt și se simțise trădat de decizia acestuia de a mai candida o dată pentru funcția de președinte, fiind convins că fusese orchestrată de stângiștii lui Harry Hopkins, pe care îi disprețuia. Fusese o mare lovitură pentru mândria lui Hull, dar înghițise în sec și i se alăturase lui Roosevelt, devenind o forță importantă în campania sa electorală. Era momentul să-i fie răsplătită loialitatea și, în orice caz, o demisie furioasă din partea unui slujitor fidel al partidului la doar cinci săptămâni de la atacul de la Pearl Harbour ar fi fost o catastrofă. Roosevelt a căutat sprijin la Churchill, care i-a telegrafiat lui Eden la Londra spunându-i că propunerea lui Hull privind noul aranjament privind neutralitatea Insulelor St. Pierre trebuia susținută. Președintele, scria el, considera problema urgentă și credea că aranjamentul propus de Hull oferea o formulă de compromis rezonabilă. „Asta înseamnă“ – îi scria el lui Eden – „că trebui să îi comunicați lui de Gaulle că asta este politica pe care am adoptat-o și că trebuie să o accepte. Nu cred că va refuza. Dacă o face, cei de aici sunt în stare să folosească forța – i.e., cuirasatul *Arkansas*, pe care președintele l-a și menționat, sau o blocadă care va înfometa populația.“

În mai puțin de-o săptămână, Roosevelt trecuse de la indiferență la amenințarea că va ocupa insulele cu forța. De Gaulle periclita acum piatra de temelie a politicii lui Churchill în acest război, relația cu președintele american. Churchill îi spunea lui Eden: „Este de netolerat ca o evoluție atât de bună a evenimentelor să fie obstrucționată, și nu am să intervin să îl scap pe de Gaulle sau pe oamenii săi din Forțele Franceze Libere de urmări.“ Dar, spre deosebire de Roosevelt, care nu avea de dat nimănui socoteală, Churchill nu era decât primul între egali în guvernul de la Londra, iar Eden i-a răspuns că guvernul avea rețineri foarte mari în a-i forța mâna lui de Gaulle: „Ne va fi imposibil să justificăm un astfel de gest în fața opiniei publice din țară.“ Churchill replica: „Dacă de Gaulle nu acceptă acești termeni, voi autoriza emiterea unui comunicat oficial cu un amendament, care va fi pus în operă de Statele Unite – și nu am dubii că o vor face [...] utilizând toată forța necesară. Transmiteți-i lui de Gaulle acest lucru din partea mea. Această afacere trebuie clarificată odată.“

Eden l-a convocat pe de Gaulle care, așa cum era de așteptat, a respins propunerea lui Hull. Întregul scop al acțiunii fusese asocierea Insulelor St. Pierre-Miquelon la efortul de război al Forțelor Franceze Libere, iar neutralitatea sub control aliat propusă de Hull nu numai că împiedica realizarea acestui scop, dar era și un afront adus suveranității Franței. Întrebat

de Eden ce va face dacă americanii intră în forță în St. Pierre, de Gaulle a răspuns: „Ai noștri vor trebui să deschidă focul.“ Cu o sclipire în ochi, a adăugat că totuși nu se va ajunge la așa ceva între țări democratice. Eden i-a telegrafiat lui Churchill că de Gaulle refuza să adere la proiectul lui Hull și, pe 14 ianuarie, la trei săptămâni de la incident, Churchill s-a văzut nevoit să-i facă, profund jenat, o mărturisire președintelui: „Am întâmpinat o opoziție puternică și unanimă din partea guvernului meu. În aceste condiții, sugestia mea este să încerc, la întoarcerea la Londra, să-l determin pe de Gaulle să renunțe la aceste rezerve nejustificate, ori să și le revadă, și sunt foarte ușurat să-mi spuneți că problema suferă amânare până la revenirea mea în țară. Este o nouă probă a respectului pe care ni-l acordați.“

Întors la Londra, Churchill și-a luat avânt pentru un scandal de proporții cu de Gaulle. Ministrul de externe i-a trimis o scrisoare în care recomanda precauție: „Problema este că de Gaulle se vede în rolul Ioanei d’Arc, eliberatorul Franței de sub jugul regimului de la Vichy. Războiul lui este un război personal cu regimul de la Vichy, iar cooperarea cu Alianții este secundară în mintea lui [...]. Cu toate acestea, continui să am rețineri în fața perspectivei că veți rupe relațiile cu el din cauza acestui comunicat. Insulele sunt de partea lui [...]. De Gaulle este perfect conștient că stă pe un teren solid aici și că marea majoritate a publicului britanic este de partea lui – cum, nu mă îndoiesc, este și marea majoritate a publicului american.“ După presiuni puternice din partea lui Churchill, de Gaulle a acceptat publicarea unui comunicat care să-i salveze onoarea lui Hull, dar, din cauza atâtor tergiversări, până la urmă nu s-a mai publicat nimic. Hull s-a calmat, iar Insulele St. Pierre-Miquelon au rămas sub controlul Forțelor Franceze Libere. Dar, în cadrul discuțiilor pe care le-au avut cei doi, Churchill și-a exprimat nemulțumirea și furia față de de Gaulle. Întrebat de acesta dacă acordul însemna că insulele rămân ale Franței, Churchill i-a răspuns: „Nu știu la ce vă referiți când spuneți Franța. Există Franța reprezentată de mișcarea dumneavoastră, care este relativ mică, există Franța de la Vichy, și mai există și Franța nefericiților care locuiesc în teritoriile ocupate.“ De Gaulle a protestat arătând că propunerea lui Hull contravenea înțelegerii dintre el și Marea Britanie din august 1940. Replica lui Churchill a fost usturătoare: „Acea înțelegere s-a bazat pe speranța, care s-a dovedit vană, că veți fi capabil să adunați în jurul dumneavoastră un număr impresionant de francezi. În condițiile de azi, acel acord este strict în favoarea lui de Gaulle, fără a aduce beneficii corespunzătoare Guvernului Majestății Sale.“

Încăpățânarea lui de Gaulle a avut din nou câștig de cauză, dar generalul se juca cu focul, ignorând vechea vorbă a diplomației care spune că micile șmecherii făcute marilor puteri sunt periculoase. Generalul și-a probat încă o dată forța în fața colegilor și susținătorilor săi. Pe 31 ianuarie, Claude Serreulles nota în jurnal: „Știm cu toții că acest om are și părțile lui proaste,

dar forța sa mentală este extraordinară. Generalul nu împarte cu nimeni culmile olimpiene ale solitudinii în care trăiește. Gândește singur, decide singur... dar măcar gândește și decide!“ Roosevelt și Churchill nu erau însă la fel de plăcut impresionați. Cum ei doi erau cei care hotărau soarta războiului, și cum Franța era o preocupare centrală pentru amândoi, sentimentele lor pentru de Gaulle urmau să devină un factor foarte important în luarea viitoarelor decizii.

VIII. Prizonierul lui Churchill

În a sa istorie a celui de-al Doilea Război Mondial, Churchill minimalizează importanța incidentului St. Pierre, arătând că Hull „a amplificat dincolo de limitele admise ceea ce nu era mai mult decât un punct de vedere al unui minister“. Despre propria sa atitudine, afirmă îndrăzneț: „Sub presiunea fermă a celor de la Foreign Office, i-am susținut pe de Gaulle și pe «așa-ziși» francezi liberi.“ Folosind o expresie de azi, putem spune că Churchill se arată „economicos cu adevărul“. În realitate, episodul i-a provocat neplăceri, iar aceste neplăceri au devenit din ce în ce mai mari, pe măsură ce necazurile cu de Gaulle continuau.

Prima provocare a venit de la amiralul Muselier, eroul de la St. Pierre. În timp ce colegii lui îi sărbătoreau întoarcerea la Londra, Muselier avea idei sumbre de rebeliune, pe care avusese răgazul să le pună la punct în timpul voiajului peste Atlantic. Pe 3 martie, a anunțat că se săturase de tendințele dictatoriale ale lui de Gaulle, care îi afectaseră relațiile cu americanii în timpul incidentului St. Pierre, și că demisionează din Comitetul Național Francez. De Gaulle l-a destituit imediat și a numit un alt amiral la comanda forțelor navale ale francezilor liberi, ceea ce l-a împins pe Muselier să declare că va lua flota cu el și se va alătura britanicilor. Se repeta istoria din toamna lui 1941.

Oponenții lui de Gaulle la Londra, iar printre ei, cel mai important, era Primul Lord al Amiralității, A.V. Alexander, au strâns rândurile în jurul lui Muselier, insistând că acesta trebuia să-și păstreze postul. Guvernul britanic a hotărât să sprijine punctul de vedere al lui Alexander. Eden, pe care această decizie nu-l făcuse nicidecum fericit, i-a comunicat-o lui de Gaulle, avertizându-l că, dacă nu îl aducea înapoi pe Muselier, consecințele aveau să fie grave. De Gaulle a replicat că Muselier era un narcoman dezechilibrat și, ignorând sfatul lui Eden, l-a pus sub arest la domiciliu pentru treizeci de zile, lucru pe care avea voie să îl facă potrivit înțelegerilor în vigoare cu guvernul britanic. Era, de asemenea, îndreptățit să ceară autorităților engleze să ducă la îndeplinire măsura arestului, ceea ce, prompt, a și făcut. Britanicii nu au comentat, iar de Gaulle s-a retras la reședința sa de la țară. Acolo, a scris un testament secret care urma să le fie citit francezilor în cazul în care între el și

guvernul britanic, continuând să-l țină în brațe pe Muselier, ar fi intervenit o ruptură definitivă. În acest document solemn, de Gaulle scria că se îndoiește de „sinceritatea” aliaților lui britanici, considerând că incidentele din Siria și situația creată în jurul lui Muselier sunt două exemple ale abuzurilor și presiunilor la care fusese supus de guvernul britanic. Așa cum se mai întâmplase, și așa cum avea să se mai întâmple, cel care l-a salvat a fost Eden, care a reușit în cele din urmă să convingă guvernul să renunțe la a-l mai susține pe Alexander. Muselier a rămas demis și i s-a interzis să intre în legătură cu membrii Forțelor Franceze Libere timp de treizeci de zile.

Întregul episod a lăsat însă un gust amar. Unul dintre membrii de frunte ai Forțelor Franceze Libere, Pierre Brosollet, îi spunea unui coleg că „generalului trebuie să i se amintească încontinuu că inamicul nostru numărul unu este Germania, iar nu Marea Britanie, așa cum este el înclinat în mod natural să creadă”. O criză de malarie, boală pe care o contractase în Africa, i-a sporit lui de Gaulle proasta dispoziție, dar nu i-a diminuat dorința de a se întoarce acolo pentru a-și inspecta teritoriile. Interdicția de a părăsi Marea Britanie, impusă de Churchill în timpul scandalurilor din toamnă, era încă în vigoare, și se concretiza în faptul că generalului nu i se puneau la dispoziție mijloacele de transport necesare (de Gaulle nu avea altă posibilitate de a ajunge în Africa decât cu un avion britanic), invocându-se motive care de care mai ingenioase. Pe 10 aprilie, Eden i-a solicitat lui Churchill să ridice interdicția, odată ce afacerea Muselier se încheiase: „Mă îndoiesc că ar fi înțelept din partea noastră să îl împiedicăm să-și viziteze propriile teritorii.” Mesajul lui Eden s-a întors cu o notă scrisă de mână de Churchill: „Cred că ar fi foarte periculos să îl lăsăm pe acest om să-și reînceapă campania anglofobă în care s-a lansat ultima dată când a fost în Africa Centrală, mai ales că pare mai înclinat ca oricând să o facă din nou.” Cinci zile mai târziu, asistentul lui Churchill, Desmond Morton, îi explica încă o dată, mai pe larg, premierului argumentele lui Eden. Răspunsul lui Churchill a fost scurt și clar: „Nu trebuie să plece.”

Pe 24 aprilie, Morton l-a pus la curent pe Churchill cu ultimele zvonuri: André Tixier, reprezentantul lui de Gaulle la Washington, afirmase că de Gaulle „se consideră opresat de britanici și insultat de americani. Dacă ajunge la Brazzaville în starea asta de spirit, consideră domnul Tixier, de Gaulle este în stare de orice nebunie”. Apă la moară pentru Churchill, care nota: „De asta mă tem de multă vreme, și asta explică de ce am dat instrucțiuni (acum câteva luni) ca de G. să fie împiedicat să părăsească teritoriul britanic la bordul unui avion”. Peste alte trei zile, Churchill i-a ordonat lui Morton să se asigure că măsurile de prevenire a unei eventuale încercări de evadare a lui de Gaulle erau aplicate cu „cea mai mare vigilență”. Morton a înaintat instrucțiunile șefilor de servicii din cadrul MI5, raportându-i apoi lui Churchill: „Le-am spus tuturor că este absolut necesar ca generalul de Gaulle să nu afle că s-au luat

măsurile speciale împotriva plecării sale din țară.“

De Gaulle era, așadar, prizonierul lui Churchill. Dar asta nu însemna că Churchill rupsesse relațiile cu el ori că încetase să îl admire. Înainte de Crăciun, unele semne dădeau de înțeles că și Roosevelt nutrea vagi urme de considerație pentru de Gaulle; părând să înțeleagă că legăturile cu Pétain erau o pierdere de vreme, Roosevelt a aprobat semnarea unui acord de împrumut și închiriere cu Forțele Franceze Libere. Dar, după vizita din iarnă a lui Churchill la Washington, președintele a revenit ferm la politica sa de până atunci față de Vichy, și nu exclusiv ca urmare a incidentului din St. Pierre – deși acesta, dublat poate de serile în care Churchill îi povestise, la un pahar de whisky sau brandy, despre atacurile de histrionism ale lui de Gaulle, îi întărise lui Roosevelt neîncrederea în Forțele Franceze Libere. Această revenire a lui Roosevelt la poziția anterioară era și rezultatul modului în care el și Churchill stabiliseră strategia de continuare a războiului, în care Africa de Nord, controlată de Vichy, juca un rol central, și care îl excludea pe de Gaulle.

După atacul de la Pearl Harbour, Churchill s-a grăbit să ajungă la Washington cu viteza unui alergător la cursa cu obstacole. Era nerăbdător să se asigure că Roosevelt nu va concentra efortul militar american în războiul împotriva Japoniei, pe frontul din Pacific, ci avea să trateze lupta până la capăt împotriva Germaniei ca pe prioritatea numărul unu. În loc să susțină ideea unui atac frontal pe țărmurile franceze ale Atlanticului – în opinia lui Churchill, care nu uitase carnagiul Primului Război Mondial, acesta ar fi produs enorm de multe victime –, Churchill încerca să se folosească de politicile lui Roosevelt față de Vichy pentru a sugera un atac prin nordul Africii și Mediterana. Soluția avea și avantajul că proteja interesele imperiale britanice în Orientul Mijlociu. Înainte de a ajunge la Washington, Churchill îi scrisese lui Roosevelt: „Ar trebui să ne străduim să preluăm nordul Africii și acesta este momentul să facem uz, cu sau fără folosirea forței, de toate pârghiile pe care le avem la îndemână în ce privește guvernul de la Vichy și autoritățile din Africa de Nord.“ Churchill adăuga – ceea ce nu-l ajuta deloc pe de Gaulle: „Relațiile noastre cu generalul de Gaulle și cu mișcarea francezilor liberi vor trebui revizuite. Statele Unite nu au intrat până acum în vreun aranjament similar cu compromisul pe care eu l-am făcut în relația cu ei. Din motive pentru care nu este vinovat, nu a reușit să ne fie de prea mare ajutor. De fapt, mișcarea lui a creat noi antagonisme în mintea francezilor.“ Churchill se arăta dispus să-și submineze protejatul pentru a obține premiul cel mare: adeziunea lui Roosevelt la strategia propusă de el.

În aceeași perioadă, americanii au făcut o ultimă încercare, clandestină, de a-l aborda pe Weygand, care se retrăsese în Franța după demiterea sa din Africa de Nord. Cum Leahy nu putea servi ca intermediar din pricina naturii conspirative a misiunii, în locul său a fost trimis Douglas MacArthur, secretar III în cadrul ambasadei americane de la Vichy. Întâlnirea cu Weygand a avut

loc la un hotel din Grasse pe 20 ianuarie 1942. McArthur i-a înmănat un mesaj scris de mână de Roosevelt, în care acesta îl asigura pe bătrânul general de întreaga sa bună-credință și îl scâldea în complimente. Partea esențială a mesajului urma să fie transmisă însă verbal de McArthur, care a început prin a recapitula evoluția recentă a războiului: nemții erau în defensivă în Rusia, britanicii triumfaseră în Cirenaica, securizând Canalul Suez, Statele Unite intraseră în război. Se puteau imagina diverse scenarii în care americanii s-ar fi văzut obligați să pătrundă în Africa de Nord, caz în care – și aici venea rugămintea pe care Roosevelt (și, de altfel, și Churchill, deși McArthur nu-i putea pomeni numele din motive evidente) i-o adresa lui Weygand – ar fi fost momentul ca Weygand, cu sprijin american, să se întoarcă în Africa de Nord și să se alăture rezistenței împotriva germanilor. În viziunea lui Roosevelt – și McArthur a transmis fidel și acest compliment –, Weygand era singurul care ar fi putut s-o facă.

McArthur primise instrucțiunea de a-i spune foarte clar lui Weygand că „Statele Unite nu au nici o intenție să înlocuiască Franța în Africa de Nord și nici să asiste la preluarea zonei de către Marea Britanie ori de către trupele lui de Gaulle“. Weygand a refuzat politicos, dar ferm; i-a spus lui McArthur că se simte obligat să îl informeze pe Pétain despre întâlnire, ceea ce a și făcut imediat. După eșecul misiunii lui McArthur, Leahy scria în jurnalul său: „Nu pot scăpa de convingerea că despre asta vor afla și alții și că li se va raporta și autorităților germane.“ Loialitatea neechivocă a lui Weygand, defetistul din 1940, față de Pétain, impunea, în fine, concluzia că drumul deschis cu un an înainte de aprecierile prea optimiste ale lui Murphy despre dârzenia lui Weygand era o fundătură. Cu toate astea, în memoriile sale, Murphy continuă să îl prezinte pe Weygand ca pe un bătrân soldat viteaz și patriot.

Pétain nu a dat nici el semne că ar fi interesat de propunerea americană. Pe la sfârșitul lui ianuarie, Leahy a tatonat terenul, încercând să afle dacă mareșalul ar vrea să primească sprijin american în cazul unei invazii germane sau italiene în Africa de Nord. Roosevelt l-a informat pe Churchill că „mareșalul a dat un răspuns destul de criptic: «Dacă îl solicităm»“. Eforturile lui Roosevelt de a cultiva regimul lui Pétain se dovedeau mai ineficiente ca niciodată. În februarie, cererea pe care Roosevelt i-a făcut-o lui Pétain de a nu acorda ajutor militar lui Hitler a rămas fără nici un răspuns. În aprilie, pronazistul Pierre Laval l-a înlocuit pe Darlan la șefia guvernului de la Vichy, deși Darlan își menținea poziția de comandant suprem al forțelor armate și, după toate aparențele, calitatea de succesor al lui Pétain. În cele din urmă, Leahy a fost chemat înapoi la Washington pentru „consultări“, dar Statele Unite și-au menținut ambasada la Vichy.

Churchill era convins că numirea lui Laval în fruntea guvernului de la Vichy era ultima șansă pentru Pétain și Darlan de a se re poziționa. L-a rugat pe Roosevelt să le transmită că britanicii și americanii erau dispuși să le ofere

sprijin, dacă cel puțin acceptau să mute flota franceză în Africa de Nord, astfel încât mișcarea să coincidă cu o debarcare britanică față de care să nu opună rezistență. „Cred că ar trebui să-i binecuvântăm și să-i blestemăm în același timp“, scria Churchill. Roosevelt i-a răspuns că era mai bine să lase lucrurile „să se așeze“ mai întâi. Dar toți erau convinși că orice tentativă pe lângă liderii de la Vichy era pierdere de vreme; ultima speranță era abordarea directă a autorităților franceze din Africa de Nord. Întrebarea era cine putea fi acolo liderul unei rezistențe franceze, în condițiile în care Weygand fusese eliminat. Culmea, după luni întregi de explorări și tentative ale americanilor, cel care a identificat un posibil candidat a fost Churchill. Pe 29 aprilie, acesta îi scria președintelui: „Sunt foarte interesat ca generalul Giraud să evadeze și să ajungă la Vichy. Acest om poate juca un rol decisiv în realizarea planurilor în care v-ați pus speranțele. Spuneți-mi ce știți despre el.“ Dar vremea lui Giraud avea să vină abia peste câteva luni. Mult mai urgente erau problemele create mai aproape de casă de un alt general francez.

Luna mai 1942 a fost una deprimantă pentru prizonierul lui Churchill. În dimineața zilei de 5 mai 1942, la ora trei, de Gaulle a primit un telefon de la o agenție de presă care îl informa că un escadron britanic debarcase în Madagascar, colonie franceză. De Gaulle a fost șocat: „Aliații noștri ocupă teritorii franceze fără măcar să ne consulte!“ Ofensa era cu atât mai mare, cu cât de Gaulle le scria de șase luni consilierilor lui Churchill și lui Churchill însuși că o debarcare în Madagascar era necesară, sugerând că operațiunea trebuia întreprinsă de trupe ale Forțelor Franceze Libere cu sprijin naval britanic.

Churchill fusese de acord că era nevoie de o invazie, mai ales că, după atacul de la Pearl Harbour, circulasera zvonuri alarmante că Statele Unite erau dispuse să garanteze recunoașterea regimului de la Vichy în Madagascar. Diego Suárez, cel mai important port al insulei, situat în nord, era în mod clar foarte tentant cea mai potrivită bază pe care și-ar fi dorit-o japonezii pentru submarinele lor care executau misiuni împotriva flotelor aliate în zona Africii de Sud. Regimul de la Vichy îi permisesese deja Japoniei accesul în Indochina și nu exista nici un motiv să se creadă că va face altfel în Madagascar. După ce l-a asigurat pe Churchill că nu va face un compromis cu guvernul de la Vichy în Madagascar, Roosevelt și-a dat și el acordul pentru o invazie britanică pe insulă.

Până la plecarea forței expediționare din Durban, Churchill hotărâse deja că nu era loc și pentru francezii liberi. Transportul trupelor franceze pune probleme strategice și, în plus, experiențele de la Dakar și din Siria demonstraseră că prezența lor nu făcea decât să-i întârâte pe soldații din trupele loiale regimului de la Vichy. Dar Churchill a făcut un pas mai departe și a decis ca nici măcar să nu îl informeze pe de Gaulle despre operațiune, trist indiciu al gradului de deteriorare a încrederii pe care cei doi o avuseseră unul

în altul în 1940, ori a speranțelor unei victorii comune care îi însuflețise la Dakar; până și spiritul de cooperare din Siria, cât fusese, părea acum exclus. Operațiunea britanică de la Diego Suárez a fost un triumf, singura victorie într-un moment în care soarta războiului părea sumbră. În plus, era prima mare operațiune de debarcare britanică de după dezastrul de la Gallipoli care, cu douăzeci și șapte de ani înainte, în timpul Primului Război Mondial, îi adusese lui Churchill căderea în dizgrație. De această dată, în pofida unei rezistențe inițiale furibunde, debarcarea trupelor de comando, sub acoperirea focului constant de pe mare și din aer, a funcționat fără cusur; Diego Suárez a căzut repede, iar pierderile forțelor de ocupație au fost sub patru sute de victime. Urmările politice ale operațiunii aveau să fie însă mult mai serioase.

Chiar în ziua debarcării, Washingtonul a emis un comunicat oficial în care se spunea: „Statele Unite și Marea Britanie sunt de acord că Insula Madagascar va fi, bineînțeles, returnată Franței după război sau în momentul în care ocuparea ei nu va mai fi esențială pentru cauza comună a Națiunilor Unite.“ Pentru de Gaulle nu era deloc o consolare; dimpotrivă, a văzut în această poziție oficială semnele unei conspirații anglo-americane. Pe 11 mai s-a văzut cu Eden, care, ca de fiecare dată, i-a dat toate asigurările că Marea Britanie nu avea nici un plan ascuns privitor la Madagascar, care avea să rămână sub autoritate franceză – ceea ce dădea naștere unei întrebări dificile. După capturarea portului Diego Suárez, Churchill era înclinat să caute o formulă de compromis cu autoritățile locale, care reprezentau regimul de la Vichy, cu privire la restul insulei; dacă li se ofereau garanții că nu va fi permis accesul forțelor Axei, britanicii erau mai mult decât bucuroși să scape de o campanie plină de obstacole prin junglele Madagascarului, dusă de-a lungul și de-a latul unei insule cu o lungime de aproape 1 500 de kilometri. Negocierile aveau să treneze până în septembrie, când încăpățânarea guvernatorului l-a convins pe Churchill că nu exista altă opțiune decât ocuparea întregii insule prin forță.

După întâlnirea lui de Gaulle cu Eden, guvernul britanic a anunțat public că Forțele Franceze Libere vor juca un rol în administrarea teritoriilor franceze eliberate – o întreprindere importantă pentru de Gaulle, dar nu suficientă pentru a-i potoli bănuielile în legătură cu Madagascarul. Ar fi fost și mai supărat să afle că, la doar trei zile după cucerirea portului Diego Suárez, Sumner Welles, subsecretar în cadrul Departamentului de Stat și unul dintre cei mai apreciați consilieri pe probleme externe ai lui Roosevelt, îi spusese ambasadorului britanic la Washington, lordul Halifax: „Îmi este foarte clar că mișcarea francezilor liberi, așa cum e reprezentată de de Gaulle și de asociații lui, este într-un proces de disoluție rapidă.“ A urmat și o insultă publică. Pe 30 mai, când se sărbătorea Memorial Day, la Washington avea loc o ceremonie de comemorare a eroilor; exact în același timp, o brigadă a Forțelor Franceze Libere ținea eroic piept unei forțe germane incomparabil mai numeroase la

Bir-Hakeim, în estul Libiei, în încercarea de a împiedica trupele conduse de Rommel, Afrika Korps, să încercuiască Armata 8 britanică, aflată în retragere. Chiar și în acest context, invitați la ceremonia de Memorial Day au fost diplomații care reprezentau guvernul de la Vichy, nu francezii liberi. Raoul Anglion, unul dintre reprezentanții lui de Gaulle în Statele Unite, scria mai târziu că „oficialii de la Vichy se plimbau țănoș de colo-colo și primeau felicitări pentru rezistența îndârjită a trupelor francezilor liberi la Bir-Hakeim“.

La sfârșitul lui mai, Eden l-a abordat din nou pe Churchill în legătură cu ridicarea interdicției de a părăsi țara impuse lui de Gaulle; se plângea că nu mai avea ce pretexte să invoce pentru a refuza să-i pună la dispoziție un avion care să-l ducă în teritoriile sale africane. Continua: „Acum o lună am reușit să îl conving să amâne o vizită în Africa. Dar mă tem că o nouă încercare de acest fel din partea mea nu ar face decât să-i agraveze suspiciunile față de noi, care oricum nu sunt departe de gândurile lui, ceea ce va face relațiile noastre cu el și mai greu de administrat decât sunt deja. Sper, pentru binele viitoarelor dumneavoastră relații, că veți fi de acord că e mai bine să i se permită să plece.“ Comentariul scris de mână de Churchill a fost necruțător: „Nu pot fi de acord. Odată scăpat din laț, omul ăsta nu se va abține de la nimic ostil Angliei.“ La următoarea lor întâlnire, Eden a încercat să-l convingă pe de Gaulle că prezența lui la Londra era indispensabilă pentru sfaturile valoroase pe care le putea da Alianților într-o etapă atât de importantă a războiului.

De Gaulle știa că i se vând gogoși. Avea și mai multe motive să fie nemulțumit. Marea Britanie voia să organizeze cât mai repede alegeri în Siria și Liban; de Gaulle voia să le amâne până după război. Un grup de ofițeri superiori americani fusese într-o vizită la Londra pentru discuții confidențiale, iar de Gaulle bănuia că Africa de Nord era pe agendă. Peste toate astea, el însuși era ținut captiv. Mai târziu, aducându-și aminte de această lună iunie 1942 pe care a petrecut-o la Londra scria că „membrii guvernului, ministerele, statul-major britanic, se înfășuraseră într-o mantie groasă de secretomanie, ca să nu zic de neîncredere“. Explozia s-a produs pe 6 iunie. De Gaulle le-a trimis o telegramă „strict personală“ comandanților lui din Africa și Levant. Fusese criptată folosindu-se cifrul francezilor liberi, dar, din cauză că Forțele Franceze nu aveau un serviciu propriu de telegraf la Londra, a trebuit să fie trimisă prin intermediul Foreign Office. Tonul folosit de de Gaulle și conținutul mesajului erau devastatoare: „Britaniei, în înțelegere cu Statele Unite, fac tot posibilul să ne deposeze, cum au făcut și cu Madagascarul. Nu sunt dispus să rămân în alianță cu puterile anglo-saxone și voi avertiza guvernul britanic chiar astăzi asupra acestui lucru. Trebuie să formăm un front unit împotriva oricui încearcă să ne deposeze și să nu avem absolut nimic de-a face cu anglo-saxonii, indiferent de circumstanțe și de costuri. Trebuie să îi avertizăm prin radio pe francezi și întreaga lume despre planurile

imperialiste ale anglo-saxonilor. Mi s-a solicitat prezența la Beirut și Brazzaville, dar englezii mă împiedică să plec.“ Eforturile de a ține secretă captivitatea lui de Gaulle fuseseră inutile.

Culmea era că Eden reușise în acele zile să îi obțină lui de Gaulle o întrevvedere cu Churchill pentru a clarifica situația din Madagascar. Întâlnirea a avut loc la patru zile după ce de Gaulle trimisese telegrama lui furibundă. Ca de atâtea ori înainte, atmosfera a devenit cordială chiar din clipa în care cei doi s-au aflat împreună în încăpere. Churchill a deschis discuția felicitându-l pe de Gaulle pentru comportamentul eroic de care dăduseră dovadă trupele lui la Bir-Hakeim. Au discutat și despre Madagascar, iar Churchill i-a explicat lui de Gaulle care erau motivele pentru care îi exclusese pe francezii liberi de la această operațiune. De Gaulle a spus că impresia unor permanente negocieri cu guvernul de la Vichy pe care o lăsau britanicii semăna confuzie, iar Churchill și-a exprimat din nou dragostea eternă pentru Franța și dorința de a o vedea din nou glorioasă. Dar sufletul Franței erau chiar Forțele Franceze Libere, lucru pe care Churchill îl recunoscuse încă de la început, a protestat de Gaulle; iar americanii, cu care britanicii erau din ce în ce mai apropiați, îi erau ostili; negociau de luni de zile cu Weygand, iar acest lucru dusesse la demotivarea francezilor liberi. Explicațiile lui Churchill despre interesele americane în legătură cu regimul de la Vichy nu au fost convingătoare, dar de Gaulle a fost mulțumit să audă că Churchill saluta revenirea Franței și regruparea ei în jurul lui de Gaulle.

Totul a mers de minune. La plecare, Churchill i-a spus lui de Gaulle: „Nu vă voi părăsi, puteți să vă bazați pe mine.“ A doua zi, de Gaulle a trimis o nouă telegramă comandanților lui militari, destinatarii misivei de pe 6 iunie, în care scria: „Ieri am avut o întâlnire mulțumitoare cu domnul Churchill. Cred că prim-ministrul și guvernul britanic doresc sincer ca relațiile dintre noi să se îmbunătățească. Pe de altă parte, SUA rămân distante.“ Din nefericire, a doua zi după trimiterea acestui mesaj, Churchill a primit o copie a telegramei din 6 iunie, care fusese între timp descifrată. Îi scria apoi lui Eden: „Gata cu generalul de Gaulle. Avem noroc că nu umblă de capul lui prin Brazzaville.“ Aceeași reacție a avut-o și comandantul trupelor francezilor liberi din Orientul Apropiat, generalul Catroux, care, pe 14 iunie, în timpul unui prânz, și-a exprimat temerile în fața comandantului suprem al trupelor britanice în Mediterana; acesta avea să raporteze Primului Lord al Amiralității: „Catroux este de părere că de Gaulle este în momentul de față atât de dezechilibrat, încât este în stare să desființeze Forțele Franceze ori să le pună într-o stare de neutralitate, anunțând public că nu mai poate avea încredere în declarațiile și promisiunile Aliatilor.“

În pofida acestei vădite crize, din afară lucrurile păreau că se aranjează. Bir-Hakeim fusese un triumf, reflectat pe larg în presa americană și britanică. Pe 18 iunie 1942, la a doua aniversare a Apelului lui de Gaulle, zece mii de

francezi s-au adunat în Albert Hall și, după un discurs înfocat al liderului lor, au cântat în cor *La Marseillaise* și *La Marche lorraine*. La sfârșitul lui iunie, Cordell Hull a emis o declarație oficială în care se spunea că guvernul Statelor Unite „recunoaște contribuția generalului de Gaulle și eforturile Comitetului Național Francez în a menține viu spiritul tradițiilor și instituțiilor franceze“, promițând „toată asistența militară posibilă“. Doi ofițeri superiori americani au fost trimiși la Londra ca reprezentanți pe lângă Comitetul Național Francez. Amiralul Harold „Betty“ Stark, fost șef al operațiunilor navale, avea să devină cu acest prilej unul dintre cei mai fini observatori ai psihologiei lui de Gaulle. Stark era un om în vârstă, calm și trecut prin multe, niciodată provocator și întotdeauna capabil să găsească echilibrul dintre toleranță și fermitate. Notele pe care le-a făcut în jurnalul său despre una dintre primele întrevederi cu de Gaulle sunt foarte relevante: „Când de Gaulle a început să se ambaleze, eu am devenit și mai calm și am început să zâmbesc și mai larg decât de obicei. Mi s-a spus apoi că asta l-a liniștit vizibil. La sfârșit, toată lumea zâmbea.“ La un moment dat, Eden se gândea că poate Stark ar fi dispus să preia și gestiunea relației britanicilor cu de Gaulle.

În mijlocul acestor vârtejuri, se pregătea luarea unei decizii cruciale pentru viitorul războiului în Occident. Ajuns la Washington pe 18 iunie 1942, Churchill a plecat a doua zi dimineață cu avionul la Hyde Park, domeniul familiei Roosevelt, situat într-un peisaj idilic pe malul fluviului Hudson. Cei doi oameni de stat se arătau deja foarte familiari unul cu celălalt. Margaret Suckley, care îi studiasse în timpul prânzului pe care cei doi l-au luat împreună chiar în ziua în care Churchill ajunsese la Hyde Park, nota: „A fost un prânz fascinant. Nu-ți poți lua ochii de la acești doi oameni când stau de vorbă. Amândoi erau în formă, s-au odihnit, s-au antrenat unul pe celălalt [...]. Între F.D.R. și Churchill pare că există o prietenie și o reală înțelegere. F.D.R. avea o mină senină și familiară – expresia lui, zâmbitoare ori foarte gravă, în funcție de subiectul conversației, era cu totul *naturală*. Nici un semn că și-ar fi controlat vorbele sau expresia, exact contrariul a ceea ce se întâmplă când ține o conferință de presă, unde este ca un actor pe scenă – și ca un virtuoz cântând la instrumentul său, în același timp.“ Președintele l-a invitat pe Churchill la o plimbare cu mașina pe proprietate, plimbare destul de înfricoșătoare, întrucât Roosevelt nu își putea folosi picioarele, așa că miza numai pe forța brațelor pentru a pune frână – de altfel, l-a invitat pe Churchill să-i pipăie bicepsii, pentru care, se pare, primise complimente de la un campion la lupte. Discuția pe tema războiului a continuat și în timp ce mașina îi hurducea prin toate râpele înșirate pe malul Hudsonului, Churchill abținându-se de la orice comentariu despre pericolele șofatului ca să nu întrerupă cursul conversației politice. Chestiunea cea mai arzătoare era dacă Aliații trebuiau să se concentreze asupra unei operațiuni în Canalul Mânecii care să creeze un cap de pod pe Peninsula Cherbourg, ori asupra unei invazii în teritoriile franceze

din Africa de Nord; era nevoie de o decizie în această problemă strategică. Churchill optase întotdeauna pentru a doua variantă, dar șefii de stat-major ai lui Roosevelt, în special generalul Marshall, comandantul suprem al armatei americane, făceau presiuni serioase pentru a urma prima variantă. Roosevelt era înclinat în favoarea unei operațiuni în Africa de Nord, care ar fi venit ca o justificare a politicii sale față de guvernul de la Vichy, dar, la sfârșitul vizitei lui Churchill, chestiunea a rămas deschisă.

De această decizie depindea nu numai viitorul războiului, ci și soarta lui de Gaulle. Contribuția lui ar fi fost vitală într-o operațiune peste Canalul Mânecii. La începutul anului 1942, Jean Moulin fusese parașutat în Franța, ca reprezentant al lui de Gaulle, având misiunea de a unifica mișcarea de rezistență sub conducerea generalului. În pofida diversității de opțiuni politice și a numărului mare de facțiuni subterane, misiunea lui Moulin era pe drumul cel bun și, pe la jumătatea anului, devenea din ce în ce mai clar că de Gaulle era perceput ca liderul mișcării de rezistență din Franța, chiar dacă mai existau și unii individualiști încăpățânați care refuzau să primească ordine de la altcineva. Se știa deja că transmisiunile francezilor liberi de la BBC erau ascultate de trei-patru milioane de francezi. Chiar dacă Statele Unite refuzau – și aveau să refuze multă vreme – să recunoască acest lucru, realitatea era că baza de sprijin a lui de Gaulle în interiorul Franței creștea neconținut. Dimpotrivă, în cazul unei invazii în Africa de Nord, atât Churchill, cât și Roosevelt ar fi văzut în de Gaulle un obstacol; având în vedere experiența, probabilitatea ca regimul de la Vichy să treacă de partea Aliaților, și-așa redusă, scădea exponențial în prezența francezilor liberi.

Cronologia evenimentelor care au urmat arată că logica aceasta a fost urmată fără remușcări. Pe 13 iulie, guvernul britanic a convenit cu de Gaulle ca, de-atunci înainte, Forțele Franceze Libere să se numească „Franța Combatantă”, compusă din toți francezii și toate teritoriile franceze care trecuseră de partea Aliaților și luptau alături de aceștia împotriva inamicilor comuni. Pentru de Gaulle, asta însemna că el își va exercita autoritatea asupra tuturor acelor provincii ale imperiului francez care intraseră în război. A doua zi, Franța Combatantă a organizat la Londra o paradă de Ziua Națională a Franței, la care a asistat, aparent mulțumit de ce vedea, și noul comandant al forțelor armate americane pentru Europa, generalul Dwight Eisenhower. Pe 22 iulie, șefii de stat-major americani, aflați la Londra pentru a participa la o întâlnire la nivel înalt în care trebuia decisă clar strategia Aliaților, au căzut până la urmă de acord să renunțe la atacul peste Canalul Mânecii. Opțiunea aleasă a fost invazia în Africa de Nord, care a primit și un nume de cod: „Operațiunea Torch”. De Gaulle s-a prezentat la Marshall a doua zi, însoțit de un interpret, convins că urmează o conversație în doi despre rolul francezilor liberi în această operațiune; dar Marshall nu era singur, cu el se aflau Eisenhower, care avea curând să fie numit șeful comandamentului suprem al

Operațiunii Torch, viitorul său adjunct, generalul Mark Clark, și alți doi ofițeri superiori americani.

Întâlnirea a fost încordată de la început până la sfârșit. De Gaulle nu s-a atins de șampania care i-a fost oferită; i-a spus lui Marshall că îi pune la dispoziție Forțele Franceze Libere și că deschiderea unui al doilea front va fi întâmpinată cu entuziasm de luptătorii francezi din întreaga lume. Întrucât Marshall i-a dat doar răspunsuri politicoase, de Gaulle a întrebat, de astă dată direct, care erau planurile pentru acest al doilea front, dar răspunsul a fost din nou unul vag și fără angajamente. De Gaulle s-a ridicat, a spus pe un ton înțepat că nu mai vrea să-l rețină pe Marshall și a ieșit din încăpere. Mark Clark relata mai târziu că nici unul dintre americanii prezenți la acea întâlnire „nu fusese impresionat de simțul diplomatic sau de farmecul personal” al lui de Gaulle. Dar la ce se așteptau? De Gaulle tocmai realizase că avea să fie lăsat pe dinafară într-o acțiune de eliberare a unor teritorii care aparțineau imperiului colonial francez! Cinci zile mai târziu, de Gaulle afla că e liber să plece în Africa sau în Levant, Churchill nu avea nici o obiecție. Nu reiese din documente dacă ridicarea interdicției de a părăsi Marea Britanie exact în acel moment a fost sau nu o pură coincidență. Însă clar este că nimeni nu voia ca de Gaulle să bânuie prin Londra în timpul pregătirilor pentru Operațiunea Torch. De Gaulle fusese scos din cărți cu șiretenie și lipsă de scrupule.

De Gaulle, hotărât să plece, a trecut pe la Churchill ca să-și ia rămas-bun și, ca de obicei, atmosfera întrevederii a fost cordială. Indiferent de motivele care au stat la baza ridicării interdicției, părea evident că discuțiile purtate cu Eden în ultimele săptămâni reușiseră să-i mai potolească lui de Gaulle suspiciunile față de britanici. Dar, odată ajuns în Orientul Mijlociu, a fost suficient să schimbe aerul ca toate bănuielile să-i renască; urma să se repete istoria din 1941.

Siria și Libanul se transformaseră într-un teren în care se înfruntau rivalitățile naționale și geloziile personale. Contradicțiile dintre britanici și de Gaulle privind atât momentul în care urma să se declare independența, cât și organizarea alegerilor ajunseseră la apogeu.³¹ Stabilitatea de care avea nevoie armata britanică era zădărnicită de insistența cu care francezii liberi căutau să exercite controlul asupra administrației civile; liderii locali îi asmuțeau pe britanici și pe francezi unii împotriva celorlalți. Toate aceste conflicte erau alimentate permanent de teama paranoică a lui de Gaulle că Marea Britanie urmărea în secret să pună stăpânire pe Levant (arhivele britanice nu conțin date care să confirme că de Gaulle ar fi avut motive de îngrijorare). Colac peste pupăză, generalul Spears, ministrul britanic, și generalul Catroux, guvernatorul numit de Forțele Franceze, se detestau reciproc, iar nevestele lor erau la cuțite.

³¹. Potrivit lui Spears, de Gaulle „știa că alegerile ar fi rezultat inevitabil într-o victorie naționalistă, adică în abolirea mandatului Franței în Levant, de care el se agăța cu toate

puterile ca de un simbol al continuității imperiului colonial francez, pe care el reușise să-l salveze de la dezagregare. Intenția lui era să nu-și dea acordul pentru alegeri decât dacă se încheiau tratate care să mențină statele din Levant în poziție de vasalitate față de Franța“ (Sir Edward Spears, *Fulfilment of a Mission, Syria and Lebanon, 1941–1944*, ed. cit., pp. 214–215).

De Gaulle a aterizat la Cairo pe 7 august. Churchill era și el acolo, într-o escală în drumul său spre Moscova, unde urma să-l întâlnească pe Stalin. Cei doi au luat masa împreună. A doua zi, de Gaulle s-a întâlnit cu succesorul lui Lyttelton în postul de ministru rezident al Marii Britanii, australianul Richard Casey, căruia, după discuții aprinse pe tema organizării alegerilor, i-a reproșat că Marea Britanie încearcă să elimine Franța din Levant. Întâlnirea s-a terminat cu țipete și urlate, ceea ce era cu atât mai grav, cu cât Casey reușise să îl convingă pe Churchill să îl recheme la Londra pe bunul lui prieten Spears pentru a destinde puțin atmosfera în relațiile cu Forțele Franceze. Informat de scandalul dintre Casey și de Gaulle, Churchill și-a revocat decizia, declarând că de Gaulle este „insuportabil“.

Claude Bouchinet-Serreulles consemnează și el dispoziția furioasă în care se afla de Gaulle, care, după ce a tunat și a fulgerat împotriva lipsei de fermitate a britanicilor, s-a dezlănțuit asupra inamicilor lui personali: „A început să vorbească despre americani: «Nici americanii nu-s mai breji! Mi-am dat seama cum stau lucrurile și cu Roosevelt. Este un foarte bun politician în chestiuni interne. Dar Cordell Hull și Sumner Welles? Sunt exact ca Chautemps (unul dintre defetiștii din iunie 1940) și Baudouin. Cordell Hull e un moș prost și arogant. Țștia-s oamenii din jurul lui Roosevelt! Și mai e Leahy, care și-a găsit sufletul pereche în Pétain!» După care a revenit la englezi, de astă dată tremurând de furie: «Și englezii ăștia, care iau bătaie peste tot, aruncați afară și din Extremul Orient, și din India, amenințați să pățească la fel și în Orient, și tot ei încearcă să-i gonească pe francezi din Siria!»“

Culmea ironiei, aceiași englezi erau gata să-i facă lui de Gaulle o ofertă de nerefuzat. Negocierile purtate cu guvernatorul Madagascarului se împotmoliseră și trupele britanice și sud-africane se pregăteau să ocupe insula prin forță. Planul britanicilor era să îl informeze pe de Gaulle despre operațiune, în condiții de deplină confidențialitate, cu doar câteva ore înainte ca aceasta să aibă loc, și să-i ceară să aibă un om pregătit să preia funcția de guvernator general. Ruperile de nori provocate de de Gaulle în Levant i-au determinat însă să amâne momentul prezentării ofertei; în condițiile date, era preferabil un *quid pro quo*: de Gaulle avea să primească Madagascarul numai dacă devenea mai cooperant în Siria.

Dar de Gaulle nu dădea semne că s-ar înmuia vreun pic. Churchill s-a oprit din nou la Cairo pe drumul de întoarcere de la Moscova și, în timpul unui prânz cu generalul Spears și cu șeful Statului-Major General al

Imperiului Britanic, Alan Brooke, a făcut remarca – consemnată de Spears – că încă îi purta simpatie lui de Gaulle pentru un lucru, „și anume pentru faptul că, atunci când venise la el să-i ceară să trimită aviația britanică în Franța, chiar înainte de căderea Franței, și Winston refuzase, de Gaulle a bătut în retragere, spunându-i că și el crede că aceasta era decizia corectă“. Dar resursa de afecțiune și admirație era, evident, pe sfârșite: „A spus că de Gaulle era foarte docil în prezența lui, dar, ceea ce era odios, era insuportabil de arogant cu toți cei de la nivelurile inferioare. Brooke, care face spume la gură când aude de de Gaulle, a zis că serviciul cel mai mare pe care l-aș putea aduce intereselor generale ar fi să-i trag lui de Gaulle un pumn în cap.“ De Gaulle a fost rechemat la Londra pentru a discuta față în față cu Churchill disensiunile existente, dar a refuzat, spunând că este prea ocupat.

Pe 3 septembrie, Spears a primit vizita consulului interimar american, care tocmai aflate prin Departamentul de Stat că de Gaulle își propusese să preia comanda în Orientul Mijlociu în cel mult o săptămână. Spears nota: „De multe ori am glumit gândindu-ne la ce-ar fi dacă de Gaulle ar încerca să facă asta, dar nu am luat niciodată în serios faptul că ar putea fi atât de nebun.“ Colegii lui de Gaulle la Londra, în special mult încercatul Maurice Dejean, responsabilul cu relația cu britanicii, începuseră să intre în panică în fața acestor giumbușlucuri. Auzind despre asta, de Gaulle i-a trimis o telegramă unui alt membru al Comitetului Național Francez, René Pleven: „În circumstanțele dificile de azi, am nevoie de susținerea Comitetului Național. Am sentimentul că Dejean a fost din nou intimidat de scandalagiii de la Foreign Office. Soluția vine întotdeauna din fermitate. Vă rog să mă țineți la curent cu atitudinea lui Dejean.“ Peste câteva zile, revenea, în termeni și mai clari: „Simplul fapt că aliații noștri ne ascund informații și nu ne consultă este de neiertat și ne dă dreptul să reacționăm cum putem. Nu trebuie să ne lăsăm tulburați ori intimidați. Englezii au făcut tot ce le-a stat în puteri ca să mă împiedice să vin aici. Asta arată cam care este atmosfera.“

Multe dintre aceste luări de poziție ajungeau la urechile Washingtonului. Pe 11 septembrie, Halifax informa Londra că, în timpul unei întâlniri pe care o avusese cu Roosevelt, vorbindu-i despre de Gaulle, a spus că, „pe lângă necazurile pe care acesta le-a provocat recent, este din ce în ce mai îngrijorat de anumite indicii potrivit cărora de Gaulle se vede în fruntea unui guvern provizoriu în Franța, după terminarea războiului. Nu-i place deloc acest lucru și, pentru moment, refuză pur și simplu să mai aibă vreo întâlnire cu francezii liberi“. Două zile mai târziu, într-o transmisiune radiofonică, de Gaulle făcea tipicele declarații publice în care proclama solidaritatea dintre el și Aliați, pentru ca, a doua zi, refuzând să revină la Londra, cum îi ceruse Churchill, să plece în Africa Ecuatorială. Spears nota: „Plecarea subită a lui de Gaulle a luat pe toată lumea prin surprindere, inclusiv pe mine. Sunt convins că se bate singur pe spate, felicitându-se pentru cât de deștept e el și cât de bine

funcționează politica lui.“ Bouchinet-Serreulles, care l-a însoțit pe de Gaulle, redă o scenă din timpul zborului care arată că dragostea pentru Franța și francezi era piatra de temelie a existenței lui de Gaulle: „Eram în avion zburând din Siria spre Africa franceză. Am văzut pe hartă că intram în spațiul aerian francez. Deodată, generalul s-a însuflețit și s-a întors spre mine, plin de entuziasm: «Serreulles, uită-te! Suntem pe pământ francez!» A căzut pe gânduri, după care a strigat dintr-odată: «Uită-te, Serreulles, începe să înverzească, ce fără frumoasă!»“

Până la urmă, de Gaulle a fost de acord să se întoarcă la Londra pentru o discuție cu Churchill. Serreulles a încercat să îl prevină: „I-am spus, nu veți mai putea pleca din Anglia, nu vă vor da avion, Anglia va fi ca o pușcărie. Dar el nu credea; spunea că merge pur și simplu la Londra pentru vreo săptămână, iar apoi se va întoarce în Africa.“ Prin urmare, pe 25 septembrie, de Gaulle s-a întors în Marea Britanie, sigur pe sine, convins că va putea rezolva lucrurile cu Churchill. Întotdeauna reușise s-o facă și nu vedea de ce acum ar fi altfel. Trei zile mai târziu, Morton auzea dintr-o sursă aparținând francezilor liberi că de Gaulle spusese în diverse cercuri că „nu trebuia decât să fie suficient de enervant ca britanicii să cedeze“. Înainte de întâlnire, Eden i-a trimis lui Churchill un lung memorandum, în care strecura și o sugestie: „Ar fi poate o bună ocazie ca lui de Gaulle să i se administreze un perdaf în legătură cu comportamentul lui, în general. Suntem sătui de crizele fără sfârșit în care aruncă fără nici un pretext serios relațiile anglo-franceze. Ne dă mai multă bătaie de cap decât ne dau la un loc toate guvernele aliate aflate la Londra.“ E greu de crezut că Churchill mai avea nevoie de vreun îndemn ca să-i administreze lui de Gaulle ceva chiar mai serios decât un perdaf. Cu toate astea, Eden remarcase că englezii se simțeau din ce în ce mai vinovați de faptul de a-l fi exclus pe de Gaulle din Operațiunea Torch: „Asta va declanșa criza între noi și de Gaulle.“ Cadogan vedea un singur mod în care puteau scăpa de sentimentul de vinovăție, și anume, după cum îi spunea lui Eden: „dacă de Gaulle ne oferă garanții cu privire la Siria, trebuie să ne respectăm și noi promisiunea (implicită) și să îi permitem *imediat* accesul în Madagascar“.

În după-amiaza zilei de 13 septembrie 1942, o zi de miercuri, la ora 17.30 fix, de Gaulle s-a prezentat cu punctualitatea sa obișnuită la reședința din Downing Street. Trecuse un pic mai mult de un an de la scena splendidei împăcări dintre premier și general, petrecută după ieșirile lui de Gaulle cu privire la situația din Siria, relatată de John Colville. De data aceasta, cronicarul Colville lipsea și nu s-au fumat nici trabucuri pe post de pipa păcii. Conversația este redată în limbajul oficial al unui memorandum redactat la Foreign Office, dar, chiar și așa, bruschetea și ostilitatea replicilor nu pot fi mascate. Concluzia lui Eden despre comportamentul lui de Gaulle la această întâlnire a fost că nu mai văzuse „nimic atât de insolent de la Ribbentrop încoace“. Toate reproșurile despre Siria, Liban și Madagascar au fost din nou

puse pe masă, într-un mod care făcea vizibil hăul dintre cei doi. De Gaulle a spus că această situație deosebit de gravă „punea sub semnul întrebării colaborarea dintre Franța și Anglia“. Raportul întocmit la Foreign Office redă continuarea:

„PRIMUL MINISTRU l-a corectat pe generalul de Gaulle spunând: colaborarea dintre generalul de Gaulle și Franța.

GENERALUL DE GAULLE a întrebat de ce se discuta ca și cum nu el este Franța.

PRIMUL MINISTRU a arătat că totul era scris pe hârtie. Generalul de Gaulle nu este Franța, ci doar Franța Combatantă.

GENERALUL DE GAULLE a susținut că el acționează în numele Franței. El luptă alături de Anglia, dar nu pentru Anglia.“

Pe măsură ce întâlnirea degenera, Churchill a spus că el sperase că vor putea fi alături unul de altul în campanii, dar că lui de Gaulle „nu-i era de ajuns să lupte cu Germania, Italia și Japonia, el voia să lupte și cu Anglia și America“. De Gaulle a replicat că lua această afirmație ca pe o glumă, dar una pe care nu o găsea prea reușită. Spre sfârșitul discuției, Churchill i-a amintit lui de Gaulle că „se arătase deosebit de ostil față de britanici. Pe unde se ducea făcea numai necazuri. Situația era acum una critică. Îl întrista, pentru că îl admira pe generalul de Gaulle pentru caracterul și realizările sale. Dar nu îl putea considera un tovarăș sau un prieten“. Concluzia lui Churchill a fost că lucrurile trebuiau acum lămurite până la capăt. Generalul de Gaulle „nu manifestase nici cea mai mică dorință să îi ajute pe Aliați, ba, dimpotrivă, fusese el însuși principalul obstacol în calea unei colaborări eficiente cu Marea Britanie și America“. Ultimele rânduri ale raportului redau declarația de final a lui de Gaulle: „va accepta toate consecințele (*je tiendrais les conséquences*)“. Apoi a părăsit încăperea.

Fusese o întrevvedere teribilă și dureroasă. De Gaulle a mers dincolo de orice limite în a-și demonstra „intransigența“ pe care o credea absolut necesară în efortul lui de a proteja „drepturile Franței“. Cadogan nota: „Eden și Churchill s-au certat aprig cu de Gaulle – dar, înțeleg de la Desmond Morton, nu se știe cine a câștigat până la urmă. La ordinele lor, am interzis transmiterea oricărei telegrame a lui de Gaulle!“ Fiecare dintre cei doi avea dreptate din punctul lui de vedere. Pentru prima dată în relația lor, terenul de mijloc dispăruse. De Gaulle a înțeles că mersese prea departe și, a doua zi, era gata să-și depună demisia în fața Comitetului Național Francez, dacă membrii săi simțeau că își depășise mandatul. A primit însă susținerea lor unanimă. Amiralul Auboyneau amenința chiar că retrage marina francezilor liberi de sub comanda britanică.

Se ajunsese într-o fundătură și nu se întrevedea vreo ieșire. În tot acest timp, fără ca de Gaulle să știe, continuau pregătirile pentru Operațiunea Torch.

IX. O debarcare cu peripeții

Operațiunea Torch a fost, de la început până la sfârșit, un amestec de confuzie, curaj, debandadă, inspirație și hazard. Dar nu a fost nimeni vinovat. Nisipurile mișcătoare ale Africii de Nord creau un vâl fin de rivalități, intrigi și loialități fragile. Era pentru prima dată când americanii și britanicii se implicau într-o operațiune comună. Aveau ocazia să constate că obiectivele lor militare erau contrare și că, și din punctul de vedere al intereselor politice, îi despărțea un ocean. Deasupra acestui stup agitat, pe de o parte reflectând divergențele, iar pe de altă parte fiind chiar ei cei care le generau, stăteau premierul Churchill și președintele Roosevelt.

Pregătirile pentru Operațiunea Torch au început la Norfolk House, în St. James Square din Londra, la începutul lunii august 1942. Deși nu avea să fie numit oficial în fruntea operațiunii decât pe 14 august, Eisenhower și stafful lui au pus repede la cale un plan care trebuia să răspundă aspirațiilor ambilor lideri. Pentru britanici, cheia era ca Operațiunea Torch să fie combinată cu campania împotriva lui Rommel, a cărei soartă atârna de un fir de păr. Churchill era încă la Washington în iunie, când a primit vestea că britanicii fuseseră înfrânți la Tobruk și că nemții luaseră 25 000 de prizonieri. A fost un moment devastator. Churchill și Alan Brooke erau în Biroul Oval împreună cu Roosevelt când a intrat Marshall, ținând în mână doar o foaie de hârtie de culoare roz. Brooke nu avea să uite niciodată reacția plină de cea mai sinceră simpatie pe care a avut-o Roosevelt: „Nu-mi aduc aminte ce cuvinte a folosit, dar nu a fost nici un cuvânt în plus și nici un cuvânt în minus.“ Marshall a plecat imediat ca să vadă ce echipamente puteau fi puse fără întârziere la dispoziția Armatei 8, și trei sute de tancuri Sherman au luat curând calea Africii. Brooke a simțit că acest moment a creat o legătură de prietenie între el, Churchill, Roosevelt și Marshall, prietenie care avea să rămână neștirbită pe toată durata războiului. Dacă există un episod în relația dintre Churchill și Roosevelt care să se apropie, ca intensitate, cu botezul focului prin care Churchill și de Gaulle au trecut împreună în iunie 1940, atunci acel episod este înfrângerea de la Tobruk.

Pentru britanici, avantajul strategic al Operațiunii Torch era că puteau să-l

atace pe Rommel din spate, dinspre vest, pentru a salva Armata 8, care era prinsă într-o încleștare pe viață și pe moarte la est. De aceea, Operațiunea Torch trebuia să includă debarcări în Alger și în diferite puncte înșirate de-a lungul coastei spre Bizerte, portul cel mai important din nordul Tunisiei, urmate de o invazie rapidă a Tunisiei. Aceasta era agenda Marii Britanii; pentru americani însă, deși conștienți de importanța Tunisiei, Operațiunea Torch avea ca scop principal ocuparea Marocului și a Algeriei, pentru a le asigura imunitatea în fața unui atac al forțelor Axei. Roosevelt și șefii de stat-major americani erau în mod special îngrijorați de faptul că Operațiunea Torch va determina Spania să intre în război sau, dacă nu, măcar să-i dea lui Hitler cale de acces spre Gibraltar, deschizând astfel nemților porțile Africii. Acest risc îi făcea pe americani să abordeze cu precauție o acțiune prea extinsă în Mediterana. Britanicii erau convinși că Spania nu prezenta riscuri serioase. Curând, erau puși în fața unui obstacol de netrecut: navele de desant, portavioanele și avioanele existente nu erau suficiente pentru a asigura îndeplinirea tuturor obiectivelor debarcării.

Pe tot parcursul lunii august, activitățile de organizare au continuat fără a avea o țintă precisă; nici Roosevelt, nici Churchill nu dădeau instrucțiuni clare. Churchill era plecat la Moscova. Oprindu-se la Cairo și când s-a dus, și când s-a întors, avusese ocazia să afle la prima mână amănuntele despre ultimele derapaje ale lui de Gaulle. Revenit la Londra, era mai hotărât ca oricând să pună pe roate Operațiunea Torch, nu numai pentru a răspunde nevoii presante a lui Stalin de a se deschide un nou front³², dar și din cauză că masacrul care urmasa raidului de la Dieppe de pe 19 august demonstrase tuturor, inclusiv americanilor, că o operațiune în Canalul Mânecii nu putea să treacă de apărarea germană, care înțesa țărmurile, decât dacă dispunea de forțe copleșitoare din punct de vedere numeric și de echipamente superioare. Prin urmare, Operațiunea Torch trebuia să fie una de anvergură și trebuia să meargă. Întors la Londra, Churchill constata cu groază că, în loc să înregistreze progrese, Operațiunea Torch făcuse pași înapoi.

32. Deși rușii și-ar fi dorit un al doilea front în Europa, cu prilejul întâlnirii de la Moscova, „Stalin a părut deodată să înțeleagă avantajele Operațiunii Torch. Mi-a dat imediat patru motive: primul, îl loveam pe Rommel în spate; al doilea, lăsam Spania cu gura căscată; al treilea, îi făceam pe nemți să se bată cu francezii în Franța; și al patrulea, puneam Italia să poarte adevărata povară a războiului. Am fost foarte impresionat de această remarcabilă declarație. Arăta că dictatorul rus era un maestru în a deveni stăpân cu mare rezezițiune pe o problemă până atunci cu totul nouă pentru el“ (Winston S. Churchill, *The Second World War, Volume IV, The Hinge of Fate*, ed. cit., pp. 428, 434, 445).

Frâna fusese pusă de la Washington. Lui Marshall, principalul consilier al lui Roosevelt, nu îi plăcuse niciodată ideea acestei operațiuni, iar președintele funcționa, ca de obicei, pe baza unei agende politice. Urmau alegerile

parlamentare în noiembrie și Roosevelt voia să vadă o operațiune pur americană, cu trupe americane, fără a prezenta riscul de a eșua și dusă la o scară suficient de mare, încât să-l impresioneze pe Stalin. După cum îi spunea Marshall într-o telegramă lui Eisenhower, era nevoie doar ca trupele să debarce la Casablanca, în Maroc, și la Oran, în Algeria: „Președintele are în vedere debarcarea a aproximativ 80 000 de oameni în două convoaie de asalt și crede că acest număr ar fi necesar scopurilor sale *politice* (sublinierea autorului)”. Roosevelt nu credea că o astfel de operațiune i-ar fi provocat pe germani să trimită imediat trupe în Tunisia sau la Alger. După cum avea să se vadă din desfășurarea Operațiunii Torch, Roosevelt s-a înșelat la fel de tare cu privire la amenințarea care plana asupra Tunisiei la cea care venea din partea Spaniei.

La Londra, Eisenhower și adjunctul său, generalul Mark Clark, au fost primii care au aflat despre revizuirea planurilor Washingtonului. Erau puși într-o poziție extrem de jenantă, întrucât pe 25 august erau invitați la cină în Downing Street, urmând să se vadă cu Churchill, care tocmai se întorsese acasă de la Moscova. După cină, Churchill și-a exprimat entuziasmul față de posibilitățile pe care le deschidea Operațiunea Torch, spunându-le oaspeților săi americani că aceasta „oferă cea mai mare ocazie din istoria Angliei [...] este acea operațiune care va duce la câștigarea războiului. Președintele Roosevelt e și el de aceeași părere”. Ce nu știa Churchill era că președintele Roosevelt tocmai îi eliminase pe britanici de la conducerea operațiunii. Generalii americani nu și-au putut ascunde întru totul dezolarea, dar o discuție deschisă era imposibilă, pentru că informațiile despre schimbarea poziției americanilor erau confidențiale și nu puteau fi comunicate britanicilor. Clark a sugerat totuși că Operațiunea Torch avea nevoie disperată de un personaj situat la vârf care să ia anumite decizii strategice – deși nu putea să-i spună lui Churchill că acele decizii strategice tocmai fuseseră luate peste ocean. Spre uluirea lui Clark, deși era foarte târziu, Churchill l-a convocat imediat pe Primul Lord al Marinei, Sir Dudley Pound, ca să vadă împreună cum se putea grăbi transportul trupelor. Seara s-a încheiat cu un strigăt de luptă din partea lui Churchill: „Vreau ca trupele să se reverse în regiune. Vreau să vină prin pereți, prin acoperișuri – de peste tot! Francezii vor trece de partea noastră dacă ieșim învingători, dar nu-și permit să-l susțină pe cel învins.”

A doua zi, pe 26 august, Churchill i-a telegrafiat lui Roosevelt, spunându-i că, pentru a eficientiza pregătirile, lui Eisenhower trebuia să i se dea indicații precise privind data de începere a Operațiunii Torch, când urma să atace, „cu ce trupe avea la dispoziție și în ce puncte considera necesar”. Sublinia importanța unui atac condus în cât mai multe puncte cu puțință și a distribuirii inteligente a forțelor în așa fel încât să se lase impresia unei invazii uriașe. Peste câteva ceasuri, șefii de stat-major britanici erau în sfârșit informați că americanii hotărâseră să reducă proporțiile operațiunii. Pe 27 august,

Churchill a trimis un alt mesaj la Washington, exprimându-și îngrijorarea în termenii cei mai clari: „Suntem profund deconcertați. Cred că operațiunea își va pierde tot sensul dacă nu luăm Algerul și Oranul din prima zi.“ Având în vedere informațiile pe care Roosevelt le primise de la Robert Murphy și de la ceilalți „consuli“ din Africa de Nord, decizia americanilor părea într-adevăr bizară; se estima că trupele Franței de la Vichy vor opune o rezistență serioasă la Casablanca și la Oran, în timp ce Algerul era fieful conspirațiilor pro-Aliate și erau șanse mari să fie ocupat fără violențe. Mai important, o debarcare limitată la Oran și la Casablanca era ca o invitație făcută nemților să invadeze Tunisia pentru a le lua Aliților orice șansă de a-i ataca din spate. Churchill își încheia mesajul cu rugămintea ca Eisenhower să fie lăsat să continue cu planul existent, „la care lucrăm aici zi și noapte“.

A urmat ceea ce Eisenhower a numit „concursul transatlantic de eseuri“, un du-te-vino de mesaje între Churchill și Roosevelt în care se negociau natura și amploarea Operațiunii Torch. În timp ce se purta această corespondență, generalul Clark a convocat treizeci și șapte de ofițeri americani și britanici implicați în pregătirile de la Norfolk House și și-a început ședința cu următorul îndemn: „Oameni buni, unii dintre dumneavoastră sunt mai confuzi decât ceilalți. Haideți să devenim cu toții la fel de confuzi.“ Existau un plan A, un plan B și atât de multe altele, încât unul mai glumeț sugera că poate ar trebui să se treacă la planul Z. Singura cerință clară era ca invazia să aibă loc în octombrie, și la Norfolk House umbra vorba că o operațiune în octombrie pica numai bine pentru alegerile parlamentare americane din noiembrie. În fine, pe 3 septembrie, Roosevelt și Churchill au ajuns la un compromis: principalele puncte de debarcare rămâneau Casablanca și Oran, dar avea să fie și o debarcare, mai modestă, la Alger.

Deși Marea Britanie furniza patruzeci la sută din trupele de uscat și majoritatea vaselor de război, Roosevelt insista ca Operațiunea Torch să pară una pur americană. Într-unul din mesaje către Churchill, Roosevelt ridica în slăvi politica pe care o dusesse față de Vichy, pe cale acum să producă roade, denigrând indirect alianța lui Churchill cu de Gaulle: „Cele mai noi și mai bune vești pe care le avem din Africa de Nord sunt următoarele: o expediție americană nu va întâmpina aproape nici o rezistență din partea armatei terestre franceze din Africa. Pe de altă parte, orice atac condus de britanici sau cu colaborarea lui de Gaulle ar duce la o luptă înrâncenată. Consider vital ca relațiile cu armata franceză și cu autoritățile civile din Africa să fie administrate exclusiv de americani.“³³ Roosevelt era hotărât să-și vadă justificate acțiunile întreprinse pe lângă guvernul de la Vichy și, dintr-un singur punct de vedere, estimările lui erau corecte: într-adevăr, armata terestră franceză nu avea să opună rezistență americanilor; principala rezistență avea să vină de la marina militară franceză.

33. Într-o telegramă datată 1 septembrie 1942, Churchill îi scria lui Roosevelt: „Sper, cu

toate acestea, că ați luat în considerare și următoarele aspecte: (a) Faptul că expediția are loc cu participare britanică nu va fi oare evident, din cauza prezenței de vase și avioane britanice în Gibraltar cu doar puțin timp înainte? (b) Cu ocazia debarcărilor, nu vor afla oricum că participăm și noi, indiferent de pavilion? (c) Luptele, la început, nu vor avea loc oricum între avioanele franceze și cele britanice și între bateriile de artilerie franceze și navele britanice? (d) Dacă debarcărilor au loc noaptea, așa cum trebuie ca să-i luăm prin surprindere, cum ar putea să-i distingă americanii de britanici? Noaptea toate pisicile sunt negre“ (Winston S. Churchill, *op. cit.*, p. 479).

Churchill era mai sceptic decât Roosevelt, considerând că eforturile lui Murphy și ale colegilor lui de a-i cultiva pe comandanții loiali Franței de la Vichy din Africa nu puteau garanta o ocupație pașnică, și rămânea la părerea lui că o forță de invazie numeroasă și puternică era o armă mult mai convingătoare decât orice vorbe sau înțelegeri. Dar, pentru că, până la urmă, planurile operațiunii, așa cum fuseseră adoptate, reflectau în mare parte strategia pe care o propusese el, a ceda americanilor comanda nu părea o concesie prea mare. Deși unii dintre colegii lui, în special Eden, se opuneau categoric ideii ca o contribuție atât de semnificativă a Marii Britanii să nu aibă un corespondent în autoritatea de comandă a expediției, Churchill îi scria mulțumit lui Roosevelt: „În ce privește Operațiunea Torch, atât din punct de vedere militar, cât și politic, mă consider locotenentul dumneavoastră, și singura mea dorință este să mi se permită să îmi spun deschis punctul de vedere. Aceasta este o expediție americană, iar noi suntem aici doar ca să vă dăm o mână de ajutor.“

Dacă în ceea ce privea comanda operațiunii și chestiunile strategice mai erau puncte de vedere contrarii, excluderea lui de Gaulle întrunise unanimitatea. Pe 1 septembrie, un val de panică a străbătut Norfolk House; unui colonel american care servea ca ofițer de legătură pe lângă francezii liberi la sediul din Carlton Gardens îi căzuseră ochii pe o telegramă trimisă de de Gaulle din Siria din care rezulta că generalul știa foarte multe despre planurile Aliatilor. De Gaulle le spunea colegilor lui de la Londra că americanii plănuiau să debarce în Africa de Nord, în paralel cu un atac britanic la Dakar și că „guvernul de la Vichy îi ținuse pe nemți la curent cu aceste planuri“. De Gaulle susținea – corect, cum avea să se vadă – că Pétain urma să dea ordine tuturor trupelor franceze să se opună invaziei. Dând dovadă fie de o foarte bună informare, fie de o capacitate de deducție remarcabilă, continua: „Ideea inițială a americanilor a fost să invadeze Europa anul acesta, dar pentru asta ar fi avut nevoie de sprijinul Forțelor Franceze Libere. Acum ne tratează iar cu răceală, ca înainte.“ Informat despre telegrama lui de Gaulle, Churchill l-a avertizat pe Roosevelt: „Francezii liberi au aflat despre operațiune și din cauza lor se scurg informații. Pierdem timp prețios în fiecare zi.“

Churchill nu era într-o dispoziție prietenoasă față de de Gaulle; era

perioada în care în Levant de Gaulle scotea flăcări pe nări împotriva anglo-americanilor. Răspunzând unui mesaj în care Roosevelt respingea „colaborarea gaullistă“, Churchill scria: „Sunt de acord cu dumneavoastră că de Gaulle ar fi un factor iritant și că mișcarea lui trebuie ținută la distanță.“ Două zile mai târziu, pe 16 septembrie, Roosevelt se pregătea să-i răspundă – scrisoarea nu a mai fost trimisă, dar ciorna ei s-a păstrat: „Sunt absolut de acord și cred că este esențial ca de Gaulle să fie scos din poză și să nu i se permită accesul la nici o informație, repet, nici o informație de nici un fel, indiferent cât de agasat sau de agasant devine.“ La finalul acestei scrisori care nu a mai ajuns la destinatar, Roosevelt adăuga o remarcă interesantă: „Ce-ați spune dacă l-am chema pe de Gaulle la Washington, undeva în jur de 10 noiembrie? Există riscul să facă niște comentarii nepotrivite în public față de o asemenea invitație, dar, pe de altă parte, s-ar putea ca atitudinea lui să devină mai cooperantă după ce ar avea loc un anume eveniment.“

Este evident că Roosevelt realiza că trebuia să găsească o formulă de compromis cu de Gaulle, și poate era convins că numai farmecul lui unic și puterea lui de persuasiune fără egal puteau să rezolve problema. Deși ideea de a-l invita pe de Gaulle la Washington a rămas în discuție, data unei asemenea vizite se tot amâna. Și Roosevelt, și Churchill păreau acum înclinați spre o atitudine mai nuanțată față de de Gaulle și de francezi, în general. Pe la începutul verii, Churchill îl dojenise pe Eden pentru că vedea relațiile cu Vichy și de Gaulle în alb și negru: „Situația este atât de anormală și de monstroasă, încât vederile foarte radicale, ca acelea pe care le aveți, nu reușesc să o cuprindă în întregime. Politica Marii Britanii față de Franța înseamnă mult mai mult decât a-l înjura pe Pétain și a-l ajuta pe de Gaulle.“ Era cale lungă de la vederile radicale pe care le avea Churchill însuși în primăvara lui 1941, înainte de scandalurile din Siria.

Dar, cu de Gaulle scos din schemă, acum că deciziile militare fuseseră luate, întrebarea era cu cine puteau Aliații să discute după ce debarcau în Africa franceză? Americanii fiind cei care conduceau expediția, răspunsul trebuia să-l dea ei, dar imaginea era incredibil de neclară.

Roosevelt și Murphy crezuseră întotdeauna că debarcarea va fi momentul în care Weygand se va ridica precum un cavaler pe cal alb și-i va aduce pe francezi de partea Aliaților. Dar Weygand fusese demis și nu lăsase în urma lui nici un alt lider important care să dea semne de simpatie față de Aliați. Marocul – prin urmare, și Casablanca – ieșeau din discuție. Murphy pierduse o grămadă de vreme cultivându-l pe Auguste Noguès, rezidentul general în Casablanca, dar acesta rămăsese fidel deciziei de a-l susține pe Pétain pe care o luase în iunie 1940. Murphy a făcut o ultimă încercare în octombrie 1942, după ce Roosevelt și Churchill definitivaseră planurile Operațiunii Torch, încercând să-l seducă pe Noguès cu perspectiva de a avea de partea sa jumătate de milion de oameni, complet echipați cu avioane, tancuri, mitraliere

și o flotă la orizont. Noguès a replicat că va întâmpina o astfel de forță trăgând cu toate armele din dotare. „Este prea târziu pentru Franța să participe acum la acest război“, îi spunea el lui Murphy.

Dincolo de orice, Noguès era convins că, odată intrat în război, Marocul nu avea să mai fie niciodată provincie franceză. Avea dreptate, dar din cu totul alte motive. Nici amiralul Michelier, comandantul flotei franceze care opera de-a lungul coastei, nu oferea vreo speranță de colaborare; dimpotrivă, navele și bateriile de artilerie concentrate pe țărm aveau să dea serios de furcă expediției. Singura rază de lumină din Casablanca venea de la generalul Emile-Marie Béthouart, comandantul unei divizii, întâmplător un prieten al lui de Gaulle. Béthouart se oferise vitejește să îl imobilizeze personal pe Noguès în noaptea atacului, dar era un conspirator izolat și lipsit de experiență.

Algerul oferea un teren mai fertil. Murphy îl întâlnise acolo, cu ceva vreme în urmă, pe Jacques Lemaigre Dubreuil, un afacerist care, după armistițiu, își mutase fabrica de procesat alune de la Dunkerque în Africa de Vest, având acordul nemților, cărora le promisese în schimb un sfert din profituri. Lemaigre Dubreuil devenise un personaj controversat în cercurile rezistenței. Avea înclinații de extremă dreapta, era prieten cu Pierre Laval, și câștigase ceva faimă în Franța interbelică în timpul campaniilor împotriva taxelor. Din punct de vedere politic, vederile sale erau foarte apropiate de ale lui Pétain, dar, din pur patriotism, optase pentru rezistență, în loc de colaboraționism. Pe la începutul lui 1942, Lemaigre Dubreuil și alte patru personaje importante din Alger formaseră așa-numitul Grup al Celor Cinci, care încerca să răspândească prin cercurile civile și militare din Alger ideea unei colaborări cu americanii. În timp ce Murphy întreținea contacte la vârf printre conspiratori, serviciul american de operațiuni speciale OSS (*Office of Strategic Services*), aflat abia la început, și SOE, din partea britanicilor, se ocupau de organizarea unor celule formate din câteva sute de tineri simpatizanți ai mișcării de rezistență, care urmau să execute un puci în Alger la momentul potrivit.

Toate aceste contacte semănau confuzie. Britanicii aveau prejudecata, împărtășită, de altfel, și de Eisenhower și de stafful lui, că succesul expediției depindea de dimensiunile și de forța invaziei, nu de intrigile locale, pe care nimeni nu se putea baza. Pe de altă parte, Murphy – ca și Roosevelt, așa cum reieșea din scrisoarea către Churchill – credea că, sub conducerea liderului potrivit, mare parte din forțele loiale guvernului de la Vichy din Africa aveau să întoarcă armele după invazia americană. De altfel, Roosevelt păstra chiar speranța că însuși Pétain, dacă nu va trece fățiș de partea americanilor, va da ordin să nu se tragă. Dar cine putea fi acel lider capabil să catalizeze rezistența în sânul forțelor de la Vichy? În afară de veninul celor de la Vichy și de suspiciunile lui Roosevelt, mai era un motiv, curios, pentru care de Gaulle nu putea fi o opțiune: Grupul Celor Cinci îl considera pe de Gaulle genul de

susținător al democrației parlamentare care, cu gașca lui pestriță de comuniști și socialiști, va reinstaura în Franța democrația instabilă de dinainte de război. Roosevelt, care îl vedea pe de Gaulle înclinat mai degrabă spre fascism, ar fi fost foarte suprins să afle acest punct de vedere.

Evadarea generalului Henri Giraud din prizonieratul german, în aprilie 1942, părea să ofere răspunsul mult dorit. Giraud era unul dintre cei șase generali de frunte ai Franței, mult superior în grad lui de Gaulle. Faptul că fugise din lagărul de la Königstein, o fortăreață rezervată celor mai distinși prizonieri francezi, confirma reputația lui de om cu *élan*, cel mai mare compliment care i se putea face unui militar francez. Iar faptul că tocmai această trăsătură dusese la capturarea lui în timpul războiului-fulger, după o tentativă sinucigașă de a-i încercui pe nemți în Belgia, nu părea să-i știrbească reputația militară. În plus, era exact întruchiparea ofițerului francez îndrăzneț și șarmant în viziune hollywoodiană: înalt, suplu, cu o mustață splendidă. Până și de Gaulle îl respecta și a salutat revenirea lui, deși nu avea nici cea mai mică intenție să-i recunoască superioritatea pe care i-o confereau gradul și experiența.

Evadarea lui Giraud a creat o problemă spinoasă pentru Pierre Laval, succesorul amiralului Darlan la șefia guvernului lui Pétain; calitățile militare ale lui Giraud, recunoscute până și de Hitler, constituiau un obstacol în calea manevrelor lui Laval de a se apropia și mai mult de regimul nazist. Hitler ceruse regimului de la Vichy să îl readucă pe Giraud în captivitate, iar Giraud se vedea presat și de Laval, și de Darlan să se supună acestor ordine. În cele din urmă, s-a ajuns la un compromis, după ce Giraud a acceptat să semneze un document redactat de Laval în care jura loialitate lui Pétain și se obliga să nu tulbure relațiile dintre Vichy și guvernul german. Era un jurământ care îl pune pe Giraud la cheremul întâmplării, dar, așa cum viitorii lui aliați aveau curând să descopere, Giraud era un om cu o lipsă alarmantă de *savoir-faire* în chestiuni politice și, prin urmare, nu avea nici cea mai vagă idee despre potențialele consecințe ale semnării unui asemenea document.

Mulți oameni importanți din afara Franței erau la curent cu evadarea lui Giraud. Churchill îi atrăsese atenția lui Roosevelt asupra evenimentului, iar Murphy îi înțelegea foarte bine semnificațiile. Murphy avusese o scurtă întâlnire cu Giraud la Paris, în 1939, la Gara de Nord, unde Giraud supraveghea plecarea recruților pe front. Murphy fusese impresionat de energia și optimismul lui Giraud, care contrastau puternic cu atitudinea generală a ofițerilor francezi. Grupul Celor Cinci din Algeria a fost electrizat la auzul veștii; pentru ei, Giraud părea candidatul ideal: om de dreapta, ca să nu spunem reacționar, și un antinazist convins. Lemaigre Dubreuil a zburat la Lyon, unde, prin intermediari, a intrat în contact cu Giraud, care i-a pus la dispoziție o listă cu numele a vreo zece ofițeri francezi dispuși să treacă de partea Aliaților, printre care, cel mai notabil, generalul Charles Mast,

comandantul Corpului XIX din Alger, cu o poziție-cheie în sistemul de comandă militar francez.

Întors la Alger, Lemaigre Dubreuil s-a grăbit să-i facă o vizită lui Mast, care, suspicios la început, a refuzat să îl primească. Lăsându-se în cele din urmă convins de scrisoarea de recomandare de la Giraud, Mast a acceptat să aibă o discuție, în care i-a mărturisit lui Dubreuil că simpatizează cu scopurile rezistenței și că ar face orice în stătea în puteri pentru a susține o operațiune a Aliatilor. Se forma, așadar, o rețea de conspiratori: Grupul Celor Cinci, cu generalul Mast în siaj; câteva mii de simpatizanți pe care Grupul Celor Cinci promitea că îi poate organiza sub conducerea sa; și în jur de cinci sute de tineri pe care OSS și SOE îi antrenau ca trupe de șoc.

Dar heleșteul conținea un pește mult mai mare. Deși înlocuit de Pierre Laval la cârma guvernului de la Vichy, amiralul François Darlan rămăsese șeful tuturor forțelor armate franceze pe apă, în aer și pe uscat. Darlan era un individ nespus de subtil și, înainte de toate, un amiral căruia îi plăcea să navigheze după cum bătea vântul. Simțise deja o primă potențială schimbare de direcție după ce nemții intraseră în Rusia. Chiar dacă își aducea contribuția la întărirea cooperării dintre guvernul de la Vichy și naziști, întreținea, în subteran, și alte legături. În august 1941, la Vichy, îi spusese lui Leahy: „Când veți avea 3 000 de tancuri, 6 000 de avioane și 500 000 de oameni cu care să veniți la Marsilia, mai căutați-mă. Atunci am să vă primesc cu brațele deschise.“ În noiembrie, după ce manevrele lui de a-l îndepărta pe Weygand din poziția-cheie pe care o ocupa în Africa de Nord dăduseră rezultatele dorite, Darlan aranjase ca funcția de general-delegat să îi revină unui om de-al lui, amiralul Raymond Fenard, care, sub Weygand, se ocupase de chestiunile administrative ale statului-major.

În aprilie 1942, colonelul William Donovan, fondatorul OSS, îi sugerase lui Roosevelt că poate ar fi fost nevoie de o nouă tatonare, având în vedere că Darlan era nemulțumit că i se luase postul la Vichy și fusese înlocuit de Laval: „Vi s-ar părea cu totul nerealist și, dacă nu, fezabil, să îl rugăm pe unul dintre oamenii noștri la Vichy să vorbească cu Darlan? Cred că se simte foarte ofensat zilele acestea.“ Dar nu a fost nevoie, pentru că, în luna mai, Darlan i-a abordat el însuși, indirect, pe americani. Fenard l-a contactat pe Murphy și i-a reamintit că Darlan era încă la comanda tuturor forțelor armate franceze, transmițându-i, totodată, că amiralul voia ca America să vadă în imperiul colonial francez din Africa o entitate separată de regimul de la Vichy care avea autoritate în Franța metropolitană, entitate dispusă să se alăture luptei împotriva naziștilor „dar numai când americanii vor fi capabili să pună la dispoziție resursele materiale care ar face o asemenea acțiune eficientă“. Fiul lui Darlan, Alain, un tânăr ofițer de marină staționat în Alger la acea vreme, transmitea și el același mesaj. Temându-se să nu se compromită în ochii naziștilor, Darlan nu a avut nici o discuție directă cu Murphy – ori, cu atât mai

puțin, cu englezii, pe care continua să îi deteste.

Pe la jumătatea lui octombrie, după ce raportase rezultatele misiunii sale la Washington și Londra, Murphy s-a întors la Alger. Avea la dispoziție trei săptămâni să pună cap la cap diversele segmente ale conspirației, dar limitele misiunii lui – și anume să nu dezvăluie nimănui data debarcării decât cu cel mult patru zile înainte ca aceasta să aibă loc – îi puneau mari probleme. Giraud se afla încă în Franța și credea că i se va încredința funcția de comandant suprem al tuturor forțelor aliate care luptau pe teritoriu francez, inclusiv cele americane și britanice. În plus, deși se presupunea că Murphy este emisarul personal al lui Roosevelt, era foarte dificil de determinat cu exactitate, pe nisipuri atât de mișcătoare, care erau promisiunile pe care avea împuternicirea să le facă, și în ce limite.

După întâlnirea ratată de pe 9 octombrie cu Noguès, la Rabat, Murphy, revenit la Alger după două luni de absență, a devenit principalul punct de atracție al diverșilor conspiratori, care roiau în jurul lui ca albinele în jurul unui borcan cu miere. Atmosfera era foarte agitată. Faptul că numărul de soldați aliați concentrați în Gibraltar crescuse nu avea cum să treacă neobservat, iar ziarele din Paris titrau că o invazie în Africa de Nord era iminentă. Darlan a simțit imediat că se schimba direcția vântului și a trimis un intermediar, în persoana colonelului Jean Chrétien, să îl contacteze pe Murphy. Cei doi s-au întâlnit pe 12 octombrie. Mesajul lui Chrétien era că Darlan se putea arăta dispus să-și mute statul-major în Africa de Nord, luând cu sine și flota franceză, dar numai cu condiția ca forța de invazie americană să fie una masivă. Darlan era conștient că invazia Aliatilor în Africa de Nord avea să-l determine pe Hitler să ocupe și restul Franței pentru a întări zona Mediteranei. Oferta era tentantă, și Murphy a telegrafiat de urgență la Washington, cerând instrucțiuni. Darlan ar fi fost o captură colosală, fără precedent, și Murphy credea că este vital să îl încurajeze; credea, de asemenea, că o colaborare între Darlan și Giraud era posibilă.

A doua zi, în timp ce Murphy aștepta instrucțiuni de la Washington pentru negocierile cu Darlan, un alt exemplar de mari dimensiuni, de astă dată ivit din junglele africane controlate de guvernul de la Vichy, a început și el să de târcoale misiunii americane: generalul Alphonse Juin. Juin era comandantul tuturor forțelor terestre și aeriene franceze din Africa de Nord și, de aceea, avea un potențial uriaș de a-i ajuta sau încurca pe Aliați. Murphy nu încercase niciodată să îl abordeze pe Juin, și poate greșise; a încercat să îi explice maiorului André Dorange, trimisul lui Juin, că nu îl contactase pe general pentru a nu-l pune într-o poziție delicată, expunându-l acuzațiilor că ar simpatiza cu americanii, dar acum era autorizat – neoficial – de președintele american să poarte acest dialog printr-un intermediar. Dorange i-a transmis lui Murphy că Juin este dispus să-l primească, insistând însă că Juin consideră că este de datoria lui să se opună unei invazii străine. Murphy a răspuns că

americanii nu ar pune niciodată piciorul pe teritoriul Franței altfel decât ca invitați. Conversația s-a transformat într-un șir sinuos de aluzii și jocuri de nuanțe, la sfârșitul căruia Dorange a înțeles că America nu va negocia decât cu autoritățile stabilite de guvernul de la Vichy în Africa de Nord, iar Murphy, că existau indicii că Juin ar putea simpatiza cu cauza Aliatilor.

În timp ce Darlan și Juin amușinau nada, Murphy se întâlnea cu Grupul Celor Cinci și cu generalul Mast, reprezentantul lui Giraud. Într-un astfel de mediu de conspiratori inveterați, Murphy a putut în sfârșit să anunțe că se pregătea o invazie americană, fără să le spună data, care trebuia să rămână secretă, și exagerând mult dimensiunile operațiunii. Doi dintre cei cinci membri ai Grupului tocmai se întorseseră de la o întrevedere cu Giraud în Franța, unde li se spusese că, deși Giraud ar fi preferat un asalt total al Aliatilor în sudul Franței, era dispus să se alăture și unei invazii în Africa de Nord. Era momentul potrivit pentru Murphy să-i propună lui Mast o posibilă colaborare între Giraud și Darlan. Mast, năucit, a fost cu totul împotriva: Darlan era capabil să joace la ambele capete, nu prezenta deloc încredere, iar el refuza categoric să aibă de-a face cu un asemenea personaj. Mai mult, Mast îi explică lui Murphy că forțele armate terestre din Africa îi erau loiale lui Giraud, nu lui Darlan, și că marina se va alătura forțelor terestre, în caz că va fi pusă să aleagă. Murphy raporta la Washington că „Mast afirmă cu tărie că, dacă îi dăm comanda lui Giraud, vom fi lăsați să intrăm fără să se tragă un foc de armă“.

Deși dezamăgit de refuzul ferm al lui Mast de a colabora cu Darlan, Murphy era conștient că nu putea să urmeze decât un singur plan; mai erau doar trei săptămâni până la declanșarea Operațiunii Torch și nu mai era timp de tatonări în direcția lui Darlan și Juin. Operațiunea Torch trebuia să continue pornind de la premisa că generalul Giraud, plus rețelele coordonate de Grupul Celor Cinci, plus puciurile simultane pregătite de OSS și SOE aveau să asigure ocuparea Algerului și că, odată ce Algerul va cădea în mâinile Aliatilor, Africa de Nord și de Vest vor întoarce imediat armele. Murphy a trimis mesaje la Londra și Washington în care descria această stare de lucruri. Abia după primirea acestor mesaje, amiralul Leahy, devenit între timp șef de stat-major pe lângă Roosevelt, i-a dat lui Murphy instrucțiunile cerute pentru continuarea negocierilor cu Darlan: mesajul era unul vag, arătând în esență că Washingtonul împărțasea temerile lui Darlan că nemții vor ocupa restul Franței și Africa de Nord, și că Darlan ar trebui să se opună unei asemenea agresiuni, „caz în care America va furniza imediat ajutor militar, material și economic în colonii“. Adică aproape nimic. Dar mesajul conținea totuși o informație importantă, și anume că Roosevelt nu se dădea în lături de la a negocia cu Darlan. Guvernul de la Vichy rămânea unica autoritate franceză pe care Roosevelt era dispus să o recunoască. În paralel, în cadrul unei întâlniri de la mijlocul lui octombrie, la care au participat și Churchill, Eden și șefii de

stat-major, feldmareșalul Smuts, premierul Africii de Sud, a afirmat că Darlan era un pește care merita să fie prins; nu există indicii că Churchill sau Eden ar fi obiectat.

În cadrul întâlnirii cu Murphy, Mast a insistat că era necesară o întrevedere cu comandanții militari americani pentru a stabili lanțul ierarhic al operațiunii. Ca urmare, în ceea ce avea să devină unul dintre cele mai caraghioase episoade ale războiului, generalul Clark și o mână de ofițeri au fost trimiși în secret cu un submarin la Cherchell, la circa o sută douăzeci de kilometri de Alger, pe coastă. După o noapte de întâlniri ratate și o debarcare penibilă cu o barcă pneumatică pe care curenții Mediteranei o zgâlțâiau din toate părțile, Clark s-a văzut în sfârșit cu Mast la o fermă părăsită. Mast voia asigurări că, la patruzeci și opt de ore de la începerea operațiunii, Giraud urma să preia comanda supremă. Clark dădea din colț în colț, spunând că transferul de autoritate va avea loc cât de curând posibil. În afară de faptul că a încurajat crearea de relații personale între cei prezenți, întâlnirea nu a avut nici un rezultat, pentru că Murphy și Clark nu aveau voie să le spună noilor lor aliați francezi data exactă a debarcării. Mast și Grupul Celor Cinci credeau că mai sunt luni de zile până atunci. Întâlnirea a devenit faimoasă nu atât pentru faptul că ar fi putut aduce vreun progres, cât pentru poveștile pline de scene comice cu care Clark i-a regalat mai târziu pe jurnaliști. Clark povestea că ferma a fost la un moment dat invadată de polițiști, convinși că puseseră mâna pe o bandă de traficanți de droguri. În timp ce Murphy și francezii se prefăceau că sunt o gașcă de bețivi petrecăreți, Clark și oamenii lui s-au ascuns într-un beci. Un ofițer britanic de pe submarinul care îi adusese tușea întruna, riscând să îi demaște, și singurul mod în care Clark a reușit să-l oprească a fost să-i îndese în gură o bucată de gumă deja mestecată. În fine, Clark rămăsese fără izmene în drum spre submarin, pentru că una dintre bărcile pneumatice s-a răsturnat. Concluzia era că toate aventurile de la Cherchell meritaseră efortul, dacă Mast și Giraud își respectau promisiunile.

Două ultime atacuri de panică au avut loc cu zece zile înainte de ziua debarcării, când se puneau la punct ultimele detalii. Pe 28 octombrie, Murphy a primit permisiunea lui Eisenhower de a dezvălui unui singur francez, în persoana generalului Mast, că debarcarea urma să aibă loc în noaptea dintre 7 și 8 noiembrie. Mast a fost scandalizat; i-a acuzat zgomotos pe americani că nu au încredere în aliații lor francezi, dar, după ce s-a liniștit puțin, i-a trimis vorbă lui Giraud în Franța. Răspunsul lui Giraud anunța un dezastru: omul a cărui simplă apariție urma să-i determine pe francezi să întoarcă armele îi informa că nu poate părăsi Franța înainte de 20 noiembrie. Murphy a scris imediat la Washington că Operațiunea Torch trebuia amânată cu două săptămâni pentru a se armoniza cu programul lui Giraud, altfel, scria el, „sunt convins că invadarea Africii de Nord fără sprijinul Înaltului Comandament Francez ar fi o catastrofă”. Era o cerere absurdă, după cum Murphy însuși

avea să admită mai târziu, pentru că trupele americane deja traversau Atlanticul îndreptându-se spre Casablanca. Eisenhower găsea recomandarea de amânare a lui Murphy „de neconceput“ și, în numele lui Roosevelt, Leahy a respins cererea fără prea multe explicații, transmițându-i lui Murphy că, la ordinele lui Roosevelt, Operațiunea Torch trebuia să continue conform planului. Murphy n-avea decât să se descurce.

Lemaigre Debreuil a fost trimis să-l întâlnească pe Giraud, care l-a făcut cu ou și cu oțet. Cu toate astea, convins de o scrisoare de la Murphy în care i se spunea că „guvernul american nu își dorește nimic mai mult decât să pună cât se poate de repede comanda militară a regiunii în mâinile unui francez“, Giraud a acceptat până la urmă să vină la Alger cu o zi sau două înainte de invazie. Murphy a recunoscut mai târziu că a depășit limitele mandatului în scrisoarea către Giraud, dar era disperat și simțea că nu are nici o altă șansă, atât de evident părea la acel moment că soarta întregii operațiuni depindea de prezența lui Giraud. În preziua operațiunii, consilierii politici ai lui Eisenhower au decis că Giraud trebuia adus la statul-major din Gibraltar, nu în Alger; Giraud a anunțat că nu acceptă să călătorească altfel decât pe un submarin american. Nu era nici un submarin american în Mediterana. Dacă mai era nevoie de o turnură comică, a fost găsită soluția: un submarin britanic a fost dotat cu un steag american și pus sub comanda tehnică a unui ofițer american, astfel încât Giraud să fie întâmpinat cu accentul potrivit când urca la bord.

A doua sperietură a fost provocată de sosirea neașteptată a lui Darlan la Alger pe 5 noiembrie, cu două zile înainte de Ziua Z a Operațiunii Torch. Cu o lună înainte, Darlan încercase să demisioneze din cabinetul lui Pétain, păstrându-și însă funcția de comandant suprem. Pétain i-a respins demisia, dar tentativa arăta că Darlan căuta să se disocieze de colaborarea cu naștii. Pe 23 octombrie, Darlan a început un tur de inspecție la bazele defensive din Africa de Nord și Chrétien, omul lui de legătură pe lângă americani, i-a adus de la Murphy vestea că jumătate de milion de soldați americani erau prin apropiere. Darlan continua să refuze un contact direct cu Murphy și toate gesturile sale publice dădeau impresia unei colaborări neștirbite cu nemții. Motivul pentru care se grăbise să ajungă la Alger era că fiul său, Alain, bolnav de poliomieliță, era internat în spital cu șanse slabe de supraviețuire. Fie că acesta era unicul motiv al prezenței lui Darlan la Alger într-un moment atât de tensionat, fie că mai existau și altele, cert este că apariția comandantului suprem al forțelor militare de la Vichy a căzut ca un trăsnet.

Acestea erau condițiile în care urma să aibă loc Operațiunea Torch. În timp ce francezii de toate culorile, aderând mai mult sau mai puțin la mișcarea de rezistență ori înclinând spre colaboraționism și având acces la diverse niveluri de informație, așteptau începerea invaziei în Africa, exista un francez care fusese lăsat pe din afară, iar acesta era de Gaulle. Ruptura provocată de

cuvințele grele pe care le schimbase cu Churchill pe 30 septembrie părea ireparabilă. Trei factori rămăseseră totuși neschimbați. În primul rând, de Gaulle se bucura încă de sprijinul unanim al Comitetului Național Francez. Pe 2 octombrie, amiralul Auboyneau, comandantul marinei francezilor liberi, a mers până într-acolo încât i-a spus amiralului Dickens, ofițerul de legătură cu forțele navale ale Aliatilor, că „din moment ce guvernul britanic pare că a rupt legăturile cu de Gaulle, trebuie să vă avertizez că marina francezilor liberi este de partea lui de Gaulle și îl va urma“. Mesajul era clar; dacă voiau să-și mențină alianța cu Forțele Franceze Libere, britanicii trebuiau să-l accepte pe de Gaulle. În al doilea rând, în ambele tabere erau și oameni de bună-credință hotărâți să nu permită apariția unei fracturi. Și, în al treilea rând, Churchill însuși, indiferent cât de tare îl enervase de Gaulle, continua să vadă în el un om de mare calibru.

În plus, Churchill era mărinimos din fire. Pe 23 octombrie, l-a trimis pe Desmond Morton, asistentul său personal, să îndrepte cumva lucrurile. Morton i-a transmis lui de Gaulle felicitări din partea lui Churchill pentru faptele de vitejie din Egipt ale francezilor liberi de pe submarinul *Juno*, mărturisind și „intensa admirație“ pe care premierul o nutrea pentru de Gaulle și pentru realizările lui din ultimii doi ani și jumătate. La rândul lui, de Gaulle l-a felicitat pe Churchill pentru marile succese înregistrate de trupele britanice în Egipt. Două zile mai târziu, de Gaulle avea o conversație despre Siria la Foreign Office; funcționarul se așteptase la obișnuitele focuri de artificii, dar de Gaulle s-a prezentat într-o dispoziție mai conciliantă, adânc mișcat de gestul de *rapprochement* al lui Churchill.

Dar, desigur, nu era numai mărinimie la mijloc. Churchill era stânjenit de faptul că Roosevelt nu-i permisesese să îl pună la curent pe de Gaulle cu Operațiunea Torch. Pe 26 octombrie, conștient că se pregătea ceva important, de Gaulle i-a trimis lui Roosevelt o lungă scrisoare în care încerca să explice care era misiunea lui și să spulbere măcar o parte din prejudecățile președintelui american. Documentul susținea, cu argumente foarte puternice, că regimul de la Vichy era imoral și că americanii trebuiau să-și reconsidere poziția față de Forțele Franceze Libere care luptaseră de la început pentru eliberarea țării lor. De asemenea, de Gaulle repudia ideea că scopul lui personal ar fi fost să se impună ca un fel de dictator al Franței. Roosevelt nu i-a răspuns.

Dar președintele american nu avea nici o datorie de loialitate față de de Gaulle, pe când Churchill avea. Roosevelt i-a înmănat lui Churchill un proiect de scrisoare pe care intenționa să i-o trimită lui Pétain în ziua debarcării și care începea cu „Dragul și vechiul meu prieten“ și continua cu „calde salutări“ și alte declarații de amicitie. Era un ultim efort disperat de a asigura colaborarea lui Pétain, în orice formă, și de a justifica politica dusă atâta vreme față de guvernul de la Vichy, dar Churchill a fost oripilat de asemenea

dovezi de afecțiune și a înțeles imediat ce prejudicii îi putea aduce lui Roosevelt o astfel de scrisoare, dacă era făcută vreodată publică. I-a scris: „Permite-ți-mi să vă spun că mesajul către Pétain pe care îl propuneți îmi pare mult prea amabil. Resursele lui probabil sunt pe terminate. Și-a folosit reputația pentru a aduce cauzei noastre prejudicii pe care un om mai puțin important nu ar fi putut să le aducă. Vă conjur să aveți în vedere efectele pe care un astfel de mesaj l-ar avea asupra gaulliștilor, față de care noi avem obligații serioase și care trec acum prin încercări foarte grele pentru că i-am lăsat pe din afară.” Roosevelt a mai redus din tonul mieros al scrisorii, dar a rămas la fel de lipsit ca întotdeauna de considerație față de de Gaulle. Pe 5 noiembrie, Churchill i-a cerut din nou acordul pentru a-l informa pe de Gaulle despre debarcarea în Africa de Nord, care urma acum să aibă loc peste doar două zile, amintindu-i lui Roosevelt că: „Vă rog să nu uitați că am schimbat scrisori solemne cu el în 1940, în care l-am recunoscut ca lider al francezilor liberi. Sunt sigur că putem avea încredere în onoarea lui militară.” Dar Roosevelt i-a tăiat-o scurt: „Cred că este nerecomandabil să îi oferim lui de Gaulle orice informație despre Operațiunea Torch înainte de o debarcare de succes. *Amiralul Leahy este într-un totu de acord cu gândurile exprimate mai sus.*”

Leahy continua să îl admire din toată inima pe Pétain și să îl disprețuiască la fel de intens pe de Gaulle, iar nota redată mai sus arată ce mare trecere avea Leahy pe lângă Roosevelt. A doua zi, în preziua debarcării, Churchill i-a răspuns lui Roosevelt pe un ton amar: „Îmi pare în continuare rău pentru de Gaulle. Desigur, controlăm toate telegramele pe care le expediază. Dar suntem dispuși să vă acceptăm punctul de vedere.” Reacțiile la Foreign Office nu au fost la fel de politicoase. Cadogan nota în jurnalul său: „Au avut loc ceva discuții despre decizia stupidă a președintelui că nu trebuie să-i spunem lui de Gaulle nimic în avans. Telegrama președintelui conține un mesaj destul de iritat care nu poate fi ignorat, așa că asta e.” În aceeași zi, britanicii i-au oferit lui de Gaulle un premiu de consolare pentru iminenta dezamăgire pe care avea s-o resimtă a doua zi, când Operațiunea Torch urma să înceapă fără știrea lui: campania de ocupare a Madagascarului tocmai se terminase și de Gaulle a fost rugat să numească un guvernator general din rândurile francezilor liberi. De asemenea, Churchill l-a invitat să ia masa cu el pe 8 noiembrie. De Gaulle a înțeles foarte bine că i se arunca un bacșiș.

În timp ce britanicii se ocupau cu diplomația de ultimă oră, forța expediționară se apropia de țărmurile Africii. În Gibraltar, generalul Eisenhower era cu inima cât un purice. Știuse de la început că Operațiunea Torch era o mare loterie, că nu avea cum să reușească decât prin bluf militar și manevre politice. Trupele americane erau complet lipsite de experiență; soldații erau la prima lor acțiune, nu mai fuseseră niciodată pe front. Armata și marina Franței de la Vichy erau mai numeroase, mai experimentate și mai

bine echipate. În dimineața zilei de 7 noiembrie, Eisenhower i-a telegrafiat comandantului suprem al forțelor armate americane, generalul Marshall: „În această seară pornim spre țarm. Suntem pe marginea prăpastiei, deci trebuie să sărim – indiferent dacă pe fund ne așteaptă o saltea de puf ori o grămadă de cărămizi!“ În aceeași zi, Giraud a ajuns și el în Gibraltar și a început imediat să susțină insistent că el, nu Eisenhower, trebuia să fie comandantul. Era perfect îndreptățit să ceară acest lucru, având în vedere mesajele pe care le primise de la Murphy. Eisenhower, a rămas neclintit, îi relata șefului lui de stat-major de la Londra, generalul Walter Bedell Smith: „Giraud a invocat chiar motive de grad! Poți să crezi? Acesta e omul cu vederi înaintate care ar trebui să adune în jurul lui întreaga Africă de Nord și să salveze Franța!“ În timp ce Eisenhower, sprijinit de Clark, adjunctul său, care nu se ferea să dea cu pumnul în masă și să ridice tonul, începea să se tocmească cu Giraud, grupurile de tineri din Alger primeau ordinul să execute puciul. Unul dintre aceste grupuri era condus de Jose Aboulker, un tânăr evreu de douăzeci și unu de ani, student la medicină, care, șazece de ani mai târziu, își amintea: „Ne era rușine cu Pétain, de Gaulle reprezenta demnitatea Franței, Churchill era speranța noastră, dar omul pe care îl așteptam era Roosevelt.“

Operațiunea Torch a început pe 8 noiembrie 1941, la primele ore ale dimineții. Aboulker și alți patru sute de luptători ai rezistenței, înarmați cu puști învechite, au intrat în acțiune. Cu ajutorul câtorva polițiști care simpatizau cu Aliații, au ocupat sediul poliției din Alger. Sediul Corpului XIX al armatei franceze a fost ocupat de un alt grup, sub conducerea unui tânăr căpitan pe nume Alfred Pillafort. Un al treilea grup a ocupat clădirea care adăpostea principalele servicii guvernamentale, oficiul telefonic și stația radio. În același timp, Murphy bătea la ușa generalului Juin și îl informa că, exact în acel moment, jumătate de milion de oameni debarcau pe plajele Africii de Nord. Mesajul lui Murphy era un bluf; în realitate, trupele numărau puțin peste o sută de mii de oameni. Juin a spus că, dacă ar fi fost după el, s-ar fi alăturat Aliaților, dar Darlan, care îi era superior, se afla în oraș, și numai el putea lua o astfel de decizie. În acest caz, i-a replicat Murphy, va fi și Darlan adus aici.

Planul era ca, imediat după debarcare, înainte de a se crăpa de ziua, trupele americane să intre în Alger și să închidă accesul în și dinspre oraș. „Scopul nostru era să paralizăm armata regimului de la Vichy, astfel încât debarcarea să continue mai ușor; generalul Giraud trebuia să ajungă și el din Franța“, își amintește Aboulker. Dar Giraud, nervos și dezamăgit, se târguia încă în Gibraltar, și părea că așteaptă să vadă cum se termină lucrurile înainte de a face vreun angajament ferm. Eisenhower era din ce în ce mai furios: „Vrea să fie el marele barosan, lumina cea mai strălucitoare, salvatorul pe cal alb al Franței. Dar (repetat și subliniat) nu ar face nici un singur pas și nu ar lua nici măcar o măsură care să poată fi interpretată ca fiind contrară

intereselor vreunui francez, *oricare ar fi el*.”

O problemă de o importanță mai mare era efectivul scăzut al trupelor americane. În timpul debarcărilor nocturne domnise haosul și transportoarele britanice lăsaseră mulți soldați de-a lungul coastei în alte puncte decât cele convenite, departe de Alger. Pentru a evita dispersarea trupelor, comandantul american, generalul Ryder, a hotărât că asaltul asupra orașului nu putea avea loc decât după consolidarea acțiunilor de debarcare. Între timp, o unitate britanică avansase cu scopul de a ocupa aeroportul din Alger; culmea, în pofida tuturor negocierilor și a pregătirilor, primele trupe de invazie cu care aveau să se confrunte soldații francezi nu erau formate din americani, ci tot din britanici.

Înapoi la scena dintre Murphy și Juin: în timp ce unul dintre „consuli”, Kenneth Pendar, plecase să îl aducă pe Darlan, un grup al rezistenței a înconjurat reședința lui Juin. Întorcându-se cu Darlan, Pendar s-a trezit legitimat de alte gărzii înarmate, care făceau parte din conspirație. Murphy și Juin, aflați înăuntrul, nu știau ce se petrece în jurul clădirii. Odată ajuns în clădire, Darlan, care sperase dintotdeauna că orice conspirație cu Aliații se va desfășura în condițiile impuse de el, a început să protesteze, foarte indignat, acuzându-i pe americani că tocmai comiseseră o gafă monumentală. Lui Murphy i-a luat ceva vreme să îl calmeze, explicându-i că trupele de invazie constau în jumătate de milion de oameni – exact cifra pe care Darlan însuși o ceruse ca o condiție pentru a întoarce armele.

Acesta era momentul suprem al adevărului pentru Darlan. Dacă și-ar fi folosit puterea indiscutabilă și ar fi ordonat forțelor sale din Maroc, Algeria și Tunisia să coopereze cu Aliații, exista o șansă ca o parte din trupele de invazie să se repeadă în Tunisia înainte ca forțele terestre și aeriene ale Germaniei să ocupe punctele-cheie. Dar, lunecos ca-ntotdeauna, Darlan a refuzat să se angajeze ferm; aștepta să vadă cât de masivă era invazia aliată; tot ce a acceptat a fost să trimită o telegramă lui Pétain, în care îl informa despre debarcare. Pe un ton letargic, Darlan îi scria că îi spusese lui Murphy că „Franța semnase un armistițiu cu Germania și eu nu pot decât să mă conformez ordinelor Mareșalului de a apăra teritoriul”. Pendar și unul dintre luptătorii rezistenței, însărcinați să transmită telegrama, au deschis plicul și, citind-o, au hotărât pe loc că nu trebuia trimisă.

Confuzia și degringolada au domnit tot restul zilei de 8 noiembrie. Întârzierea intrării în oraș a trupelor aliate a permis forțelor franceze și poliției să respingă puciul. Gărzile plasate în jurul reședinței lui Juin au fost îndepărtate și Murphy s-a văzut pus sub arest temporar, dar a fost curând eliberat din ordinele amiralului Fenard. Căpitanul Pillaford a fost unul dintre cei câțiva lideri ai rezistenței uciși în timpul schimburilor de focuri din oraș. Alții au fost arestați, dar cei mai mulți s-au făcut nevăzuți în subteran. Două distrugătoare britanice, *Malcolm* și *Broke*, au încercat să spargă barajul de

artilerie în portul din Alger. *Malcolm*, lovit, a fost obligat să se retragă și s-a scufundat a doua zi, dar *Broke* a reușit să înainteze și să debarce un batalion american care, înconjurat în scurt timp de trupe franceze, a fost obligat să se predea. Acest incident a înregistrat și cele mai multe victime din întreaga operațiune din Alger: cincisprezece soldați americani, nouă marinari de pe *Broke* și circa șaptezeci de soldați francezi și-au pierdut viața.

Dar, pe măsură ce treceau orele, Darlan realiza că invazia era reală și, văzând că rezistența trupelor franceze nu avea succes, a ordonat încetarea focului în Alger. Ordinul nu a fost extins și la Casablanca, unde generalul Béthouart nu a reușit să îl imobilizeze pe Noguès și a fost arestat, și nici la Oran, unde Aliații au suferit pierderi mult mai serioase în încleștarea cu marina guvernului de la Vichy și cu artileria de pe țărm. Pétain nu le-a oferit nimic americanilor. Doi ani de lingușeli nu însemnaseră nimic. Mareșalul a ordonat trupelor să lupte până la ultimul om împotriva Aliaților și, în același timp, i-a invitat pe naziști în Tunisia, dând indicații ferme trupelor franceze locale să le acorde tot sprijinul.

În Alger era acum liniște, deși ordinul de încetare a focului putea fi oricând retras. După ce în zori ratase un prim moment al adevărului, Darlan trebuia să-și decidă soarta. Înțelegerile pe care comandanții americani le-au încheiat cu el aveau să-i pună lui Roosevelt o problemă morală definitorie.

X. Fă-te frate cu dracul

Pe 8 noiembrie, la șase dimineața, de Gaulle a fost informat de Pierre Billotte, consilierul său, că Operațiunea Torch începuse. Răspunsul instantaneu al lui de Gaulle a fost: „Sper ca francezii să-i zvârle-n mare.“ L-a anunțat imediat pe Claude Serreulles că intenționa să-i spună lui Churchill, cu care urma să se vadă la prânz, că, din punctul lui de vedere, „Roosevelt vrea să aibă și el Mers-el-Kebirul lui“. Dar s-a calmat destul de repede. Șase decenii mai târziu, Serreulles spunea că de Gaulle știa deja de două sau trei luni că Aliații intenționau să invadeze Africa, fie de la nord, fie de la vest: „Era absolut convins că asta se va întâmpla și, desigur, era un mare pas spre ocuparea continentului și, desigur, era obligat să aplaude.“

Prânzul cu Churchill a avut loc în Downing Street. Fuseseră luate măsuri organizatorice speciale pentru ca Churchill să poată cel puțin încerca să îl calmeze pe de Gaulle în caz că spiritele se încingeau peste măsură. Dar de Gaulle s-a comportat ireproșabil; nici măcar o singură tentativă de a profita de situația jenantă în care se aflau britanicii. Churchill a dat tonul, spunând că, deși cedaseră americanilor frâiele Operațiunii Torch, britanicii nu aveau nici o intenție să abandoneze Forțele Franceze Libere, acum când perspectivele păreau mai optimiste. De Gaulle a răspuns că nu avea nici un dubiu că germanii urmau să încerce imediat o invazie în Tunisia și s-a declarat uluit că planul Aliaților nu tratase debarcarea la Bizerte ca pe o prioritate. Britanicii erau și ei de aceeași părere, dar nu se mai putea face nimic. Generalul Clark avea să recunoască în memoriile sale că aceasta fusese o greșală strategică: „Dacă am fi executat o lovitură îndrăzneță, debarcând mai departe spre est, poate chiar în Tunisia, am fi reușit mai mult ca sigur și am fi fost scutiți de marșurile lungi și obositoare care ne așteptau acum.“

Singura persoană care ar mai fi putut să netezească acum drumul Aliaților spre Tunisia era Darlan. În seara zilei de 8 noiembrie, în pofida tratamentului la care fusese supus de Aliați, de Gaulle și-a adus contribuția cu o intervenție radiofonică la BBC, în care s-a adresat tuturor francezilor din Africa de Nord: „Comandanți, soldați, marinari, piloți, funcționari și coloni francezi, ridicăți-vă, ajutați-i pe Aliați, alăturați-vă lor fără rezerve. Ignorați numele și

formulele – ridicăți-vă!“ Ca de fiecare dată când a ținut un discurs public în timpul unei acțiuni militare, de Gaulle nu i-a dezamăgit pe Churchill și pe Roosevelt.

Pe 9 noiembrie, Darlan a început să se tocmească. Cele mai multe cărți erau în mâna lui și Aliații știau asta. Algerul era din nou sub controlul autorităților de la Vichy, iar marina franceză lupta aprig împotriva forțelor de invazie la Oran și la Casablanca. Odată ce Darlan ordonase încetarea focului și se arăta dispus să negocieze, prezența lui Giraud în Gibraltar devenise stânjenitoare. În seara zilei de 8 noiembrie, Eisenhower a reușit să ajungă la un *gentlemen's agreement* cu Giraud, promițându-i că-l va numi comandant suprem al tuturor forțelor franceze din Africa și șef peste administrația civilă, dar, la scurt timp, era informat de amiralul Andrew Cunningham despre schimbările în relația cu Darlan, omul care avea puterea în mână, nu pe hârtie; i s-a amintit de îndemnul lui Churchill: „Pupă-l pe Darlan și în fund, dacă e nevoie, numai pune mâna pe flota franceză.“

Poziția inițială a lui Darlan a fost că nu putea face nimic fără permisiunea lui Pétain și Laval. Cum Laval fusese chemat pentru noi ordine de Hitler și nu se afla la Vichy, invocarea jurământului de credință pe care ofițerii francezi îl făceau față de mareșal era o bună tactică de tergiversare; Darlan voia mai mult timp pentru a-și studia cărțile. Pe parcursul evenimentelor, devenea evident că motivația din spatele fiecărei mișcări a lui Darlan era ambiția lui personală de a se instala ca lider suprem al întregului imperiu colonial francez din Africa și, pentru a-și atinge scopul și a-și legitima autoritatea în fața unor forțe loiale lui Pétain, avea nevoie de o binecuvântare formală de la Vichy. Nu era un lucru ușor de obținut; după ce ordonase trupelor din Tunisia să colaboreze cu nemții, Pétain a trimis un ofițer superior la fața locului să se asigure că ordinele erau duse la îndeplinire. Dacă existase vreo justificare pentru alunecarea din ce în ce mai periculoasă a lui Pétain în abisul colaborării cu națiștii, aceasta fusese dorința lui de a-l opri pe Hitler să invadeze zonele rămase neocupate din Franța metropolitană, dar Operațiunea Torch făcuse această invazie inevitabilă, indiferent cât de multe eforturi făcea Laval să-i îmbuneze pe nemți. Venise momentul adevărului și pentru Pétain.

În timp ce Darlan raporta la Vichy evoluția operațiunilor militare din teren, așteptând instrucțiuni, Clark a plecat la Alger pentru a conduce negocierile dintre americani și comandanții loiali Franței de la Vichy. Giraud, ajuns înaintea lui, a fost dezamăgit să constate că nimeni nu l-a întâmpinat cu fanfară și garda de onoare. Nu se organizase nici o ceremonie specială de primire și, în scurtă vreme, a devenit clar că Giraud nu avea nici un fel de influență asupra șefilor militari francezi din Alger. Strategia americanilor, bazată pe prejudecăți și susținută de Grupul Celor Cinci, de a face din Giraud un personaj central al rezistenței, s-a dovedit cu totul greșită. Îi dăduseră lui Giraud și un un nume de cod, „Kingpin“³⁴, dar acum generalul nu părea mai

mult decât un pion la curtea lui Darlan, iar tinerii din rezistență și Grupul Celor Cinci priveau cu scârbă cum Darlan face jocurile.

34. „Pivotul“, dar și „Buricul pământului“.

Clark nu avea decât o armă la îndemână în negocierea cu Darlan: amenințarea că va bombarda Algerul până la ruină și că-l va impune pe Giraud pe postul de comandant al forțelor armate franceze. Dar Giraud era atât de trist și de letargic după ce constatasese că nu are nici o putere, încât Darlan și-a dat seama că americanii blufau. Mai important, lui Clark și lui Murphy, care îi servea ca interpret și asistent, nu le-a trecut nici un moment prin cap că ar putea exista un impediment în calea unei înțelegeri cu Darlan. Toate acțiunile diplomației americane întreprinse la Vichy avuseseră întotdeauna un singur scop: să determine regimul să întoarcă armele împotriva nemților. Dacă asta se putea realiza prin intermediul unui tip care colaborase cu naștii, care îi invitase pe nemți în bazele din Siria, pentru a lupta împotriva britanicilor, și care stătuse cu mâinile în sân în timp ce marinarii lui omorau soldați americani la Casablanca și Oran – fie. Era acceptabil. Făcea parte din joc.

Pe 10 noiembrie, după ce Clark dăduse de mai multe ori cu pumnii în masă și după ce generalul Juin, care se dovedise un susținător sincer al Aliatilor, încercase, cu mai multă blândețe, să-l convingă, Darlan a ordonat tuturor trupelor sale din Africa să înceteze focul. Juin l-a convins de asemenea și pe Giraud să accepte totuși un post de comandant militar, ceea ce deschidea drumul unei posibile colaborări Darlan–Giraud, cum visa Murphy. Dar ordinul lui Darlan a produs puține efecte practice. Oranul se predase deja, iar Casablanca nu era nici ea departe. Dacă ar fi dat ordinul pe 8 noiembrie, Darlan ar fi preîntâmpinat pierderile: trei mii de morți și răniți din partea francezilor, tot atâtia din partea Forțelor Aliate, nenumărate vase scufundate de ambele părți, plus 135 de avioane franceze doborâte – din cele doar 168 –, care acum ar fi putut contribui la operațiunea din Tunisia. În aceeași zi, Aliatii aveau un motiv mai nobil de bucurie: victoria Armatei 8 britanice la El-Alamein, cea care i-a dat prilejul lui Churchill să-și țină celebrul discurs despre „sfârșitul începutului“.

Ordinul lui Darlan de încetare a focului a fost imediat revocat de Pétain, care a dat instrucțiuni potrivit cărora rezistența în fața forțelor de invazie trebuia să continue și a anunțat că Darlan urma să fie înlocuit de Noguès în funcția de comandant suprem al forțelor armate franceze. Darlan risca să-și piardă poziția la Vichy, dar mai avea un as în mânecă: pe tot parcursul acestei crize, menținuse legătura cu Amiralitatea de la Vichy, de unde locotenentul său, amiralul Auphan, îi transmitea un mesaj care putea însemna că Pétain simpatiza, în secret, cu acțiunile sale. Nu s-a dovedit niciodată că Pétain ar fi avut astfel de sentimente, dar telegrama lui Auphan l-a mai scos puțin pe

Darlan din corzi. A doua zi, când nemții au invadat zonele neocupate din Franța, s-a simțit eliberat cu totul și a anunțat că Pétain dăduse ordinul de continuare a luptei sub presiunea naziștilor. În plus, mișcarea nemților îi clarificase în fine dilema și îi arătase încotro să-și îndrepte ambițiile: nu mai era cale de întoarcere spre Vichy.

Veștile despre negocierile din Alger și despre ordinul de încetare a focului dat de Darlan ajungeau acum și la Washington și la Londra. La Londra, spectrul lui de Gaulle atârna ca un nor negru deasupra operațiunilor încununate aparent de succes din Africa de Nord. Churchill simțea că venise vremea să îi reamintească lui Roosevelt că francezii care aleseseră de la început să lupte, nu ca *les attentistes* de la Vichy, nu trebuiau excluși.

„Este desigur de cea mai mare importanță ca toți francezii care privesc Germania ca pe un dușman să fie unificați din toate punctele de vedere. Invadarea zonei neocupate din Franța de către Hitler ar trebui să ofere această oportunitate. Sunt sigur că realizați că Guvernul Majestății Sale are obligații ferme și solemne față de de Gaulle și mișcarea sa. Trebuie să avem grijă să îi tratăm corect. Cred că dumneavoastră și eu însumi trebuie să evităm cu orice preț crearea de guverne franceze rivale în exil, fiecare susținut de unul dintre noi.“

Roosevelt nu s-a lăsat impresionat și, în răspunsul către Churchill, și-a făcut pentru prima dată cunoscută premisa de bază a întregii sale viziuni asupra subiectului francez: liderii francezi erau toți o apă și-un pământ.

„Cu privire la de Gaulle, am gustat până acum din satisfacția de a-l lăsa exclusiv în grija dumneavoastră – se pare însă că acum am dobândit și eu o problemă similară în persoana fratelui Giraud. Sunt absolut de acord că trebuie să evităm rivalitățile între diversele facțiuni ale emigrației franceze și nu am nici o obiecție ca un emisar al lui de Gaulle să-l viziteze pe Kingpin în Alger. Să nu uităm că mai există o păruială pe fundal, între Kingpin și Darlan, care amândoi vor rolul de lider militar absolut în Africa de Nord și de Vest. Principala idee care ar trebui să li se bage în cap acestor trei primadone este că, actualmente, situația este una pur militară și că orice decizie a unuia dintre ei, sau a tuturor trei la un loc, trebuie supusă atenției și aprobării lui Eisenhower.“

Fraza finală a lui Roosevelt conține o a doua premisă de bază: aveau un război de purtat, America venise să lupte și, în timp ce comandanții americani făceau tot posibilul să câștige, toți ceilalți trebuiau să stea la locurile lor și să facă ce li se spunea. Era fără îndoială o viziune admirabil de pragmatică, dar nu lua în considerare faptul că și alții aveau mândrie națională, nu numai americanii. Potrivit lui Roosevelt, Franța își pierduse dreptul la respect după căderea abjectă din 1940 și orice tentativă a cuiva de a recupera demnitatea acestei nații înainte ca războiul să fie câștigat de Aliați era, din punctul lui de vedere, prematură.

Dar peripețiile din Alger nu se terminaseră. Se făcuse deja 11 noiembrie și Clark nu ajunsese încă la o înțelegere cu comandanții care luptau pentru regimul de la Vichy; spre seară, i s-a spus că acum trebuiau să-l aștepte pe Noguès, care urma să vină a doua zi. Sătul de discuții, Clark l-a amenințat pe Darlan cu varianta Giraud. Ca să-l îmbuneze, Darlan a „invitat“ flota franceză staționată la Toulon să i se alăture și, în fine, i-a sunat pe comandanții din Tunisia dându-le ordine să îi asiste pe Aliați. Amiralul forțelor navale de la Toulon i-a răspuns cu un singur cuvânt: „*Merde*“, versiunea franceză a unei vechi insulte anglo-saxone. În după-amiaza zilei de 12 noiembrie, Noguès a ajuns la Alger și a insistat ca ordinul de încetare a focului să devină permanent, dar, spunea el, Africa franceză trebuia neapărat să-și declare neutralitatea. Era prea mult pentru Clark. I-a înghesuit pe toți francezii într-o cameră și le-a spus să nu iasă de-acolo până nu stabilesc clar ordinea ierarhică dintre ei și nu ajung la un angajament ferm de a-i sprijini pe Aliați.

Pe măsură ce ultimele noutăți ajungeau la Londra, Cadogan anticipa deja necazuri, notând în jurnalul său: „A. (Eden) e încă în pat. M-am dus să-l văd și l-am avertizat asupra pericolului de a cocheta prea mult cu Darlan. I-aș mulțumi lui Darlan dacă ne-ar da flota din Tunisia – după care l-aș arunca într-un puț adânc...“ Eden era și el îngrijorat și îi trimitea un memorandum lui Churchill: „Cred că ar trebui să le spuneți clar președintelui și domnului Hull că includerea lui Darlan în administrația franceză din Africa de Nord ar fi o măsură foarte nepopulară în zonă, cu excepția situației în care ar face ce trebuie, respectiv, ne-ar pune la dispoziție flota franceză. În plus, nici de Gaulle și nici un alt francez nu vor vrea să colaboreze cu Darlan, ceea ce ar zădărnici toate speranțele noastre de a antrena întregul imperiu colonial francez în războiul împotriva Puterilor Axei.“

În fine, pe 13 noiembrie s-a ajuns la o înțelegere. Darlan urma să fie șeful guvernului în Africa de Nord, Noguès avea să-și păstreze poziția de guvernator în Maroc și, la momentul potrivit, Giraud avea să preia funcția de comandant suprem al forțelor armate. Pentru a menține aparențele de loialitate față de Vichy, Darlan a anunțat că acționa „în numele Mareșalului“. ³⁵ La patru zile de la declanșarea Operațiunii Torch, părea că Eisenhower și restul comandamentului american puteau în sfârșit să sărbătorească. Chiar dacă nu în maniera așteptată, acțiunile politico-diplomatice desfășurate de Roosevelt pe lângă guvernul de la Vichy, de a atrage forțele sale din Africa de partea Alianților, dăduse roade. Din punct de vedere militar, exista și un dezavantaj: codelile lui Darlan provocaseră o întârziere vitală de patru zile în înaintarea în Tunisia. Dar șansele unui succes instantaneu acolo fuseseră oricum periclitate de compromisurile făcute în privința dimensiunii forțelor de ocupație și a punctelor de debarcare, precum și de greșita estimare a forței de reacție a nemților și a ajutorului pe care aceștia aveau să-l primească de la Pétain. Clark și-a anunțat triumful în cadrul unei conferințe de presă la Alger, la care

jurnaliștii au notat de zor aventurile amuzante de la Cherchell și povestea cu guma de mestecat. Era o singură problemă: mulți britanici și americani, ca să nu-i menționăm pe francezii liberi și pe liderul lor, nu erau deloc încântați de ideea unei înțelegeri cu un trădător și un colaboraționist nazist. Cu doar douăzeci de luni în urmă, Churchill însuși îi scrisese lui Roosevelt că: „a face afaceri cu Darlan înseamnă a face afaceri cu Germania“.

35. Într-o ședință secretă a Camerei Comunelor din 10 decembrie 1942, Winston Churchill explica importanța ierahiei în armata franceză: „mulți francezi care îl admiră pe generalul de Gaulle și îl invidiază pentru rolul lui văd totuși în el un rebel, unul care a încălcat autoritatea statului francez, stat care, în starea aceasta de prostrație în care se găsește, coincide cu nimeni altul decât defetistul de Pétain, pe care ei îl consideră încă a fi ilustrul și venerabilul mareșal, eroul de la Verdun și singura speranță a Franței“ (Winston S. Churchill, *op. cit.*, pp. 574–575).

Știrile despre înțelegerile de la Alger, ajunse la Londra, au provocat stupefacție la Foreign Office. Pe 13 noiembrie, Cadogan nota: „Africa de Nord este iremediabil obscură. Americanii se joacă cu Darlan, Noguès, Giraud și Juin. Ce adunătură! Din punct de vedere militar, lucrurile par că merg bine, dar n-am să fiu mulțumit până nu ajungem la Tunis și la Bizerte.“ Mai târziu în aceeași zi, Cadogan auzea că „Vichy-ul a anunțat, prin intermediul lui Darlan și Noguès, că Darlan a preluat Africa de Nord, și anunțul s-a terminat cu «Trăiască Mareșalul!» și «Trăiască Franța!»». Se pare că au spus că preluarea s-a făcut cu sprijinul americanilor! Și noi unde suntem? Ce se întâmplă? De Gaulle nu va colabora *niciodată* cu oameniiăștia.“

În după-amiaza zilei de 13 noiembrie, Eisenhower a sosit și el la Alger. Un politician mai abil decât Clark, Eisenhower înțelesese că un acord cu Darlan avea să nască, în cazul cel mai fericit, mirare, dar, știind că nu existaseră alternative, și-a susținut adjunctul până la capăt. Pe 14 noiembrie, a trimis o lungă explicație șefilor de stat-major, în care sublinia în termenii cei mai clari că planurile politice inițiale se duseseră de răpă: „Pot foarte bine să pricep o anumită consternare la Londra și la Washington față de turnura pe care au luat-o negocierile cu francezii din Africa de Nord. Dar trebuie știut că realitățile de aici nu coincid, de fapt nu concordă nici măcar de departe cu calculele făcute în prealabil. Numele lui Pétain are mare trecere aici... Guvernatorii civili, liderii militari și comandanții de nave sunt cu toții de acord că un singur om are dreptul evident de a-și pune pe umeri mantia Mareșalului în Africa de Nord, și acel om este Darlan.“

Văzând termenii înțelegerii, Cadogan își exprima din nou dezacordul, dar nota că doctrina *Realpolitik* câștiga teren: „A. și P.M. par a privi lucrurile cu detașare. P.M. i-a telegrafiat lui Eisenhower «Totul pentru bătălie. Rezolvăm problemele politice după aceea». Toate bune și frumoase, dar le vom rezolva?

Nimic n-o să meargă până nu-l omorâm pe Darlan. Trebuie să mă duc acasă prin ceață (fizică și spirituală).“ Dezolarea lui Cadogan era împărțită de șeful de cabinet al lui Eden, Oliver Harvey, care ocupase un post de consilier la ambasada britanică din Paris în timpul căderii Franței și fusese martor în acele zile cruciale la comportamentul viitorilor lideri ai regimului de la Vichy, printre care și Darlan: „Cum putem colabora cu Darlan, care este un trădător și care nu a fost în stare să elibereze flota și nici măcar să pacifice Africa de Nord fără luptă? Darlan este un politician dintre cei mai lunecoși, în aceeași clasă cu Laval, iar Murphy, consilierul civil american, este îndrăgostit de Vichy. Cunningham al nostru este cel mai mare prostovan din toată flota, iar generalii americani sunt simpluți ca niște oi.“ A doua zi, Harvey scria: „Eisenhower mărturisește că este la mila lui Darlan și că de-aia a fost obligat să ajungă la o înțelegere cu el. Ce document! Ce mărturisire! Împăcare în toată regula. Ce valoare poate avea o asemenea înțelegere? Și cât de mult rău ne va face din toate punctele de vedere? Un compromis cu francezii care ne-au trădat și ne-au omorât oamenii, din necesități militare. Exact același mod de a gândi ca la München.“

Nu numai Londra suferea de emoții de acest tip. La Washington, ministrul Trezoreriei, Henry Morgenthau, era șocat, descriind cariera lui Darlan ca „abominabilă“. Felix Frankfurter și un grup de tineri din administrație îi împărțășeau dezgustul, iar opiniile lor i-au fost aduse la cunoștință ministrului de război, Henry Stimson, care nota că adjunctul său, John McCloy „a venit să mă vadă și mi-a spus că e mare agitație în «cercurile romantice», cum le spune el, pe problema înțelegerii dintre Eisenhower și Darlan. Din punctul de vedere al acestor tineri domni înflăcărați, avantajele pe care coborârea imediată a armelor de către francezi ni le-a adus nu au nici o importanță comparativ cu sacrificiul unei colaborări cu un membru al guvernului de la Vichy“. Stimson i-a chemat la el pe Morgenthau și pe ceilalți nemulțumiți și a încercat să le explice lucrurile din perspectivă militară: „Săracul Morgenthau era prăbușit. Mai că n-a zis să renunțăm, mai bine, la acest război, care oricum și-a pierdut orice interes, din punctul lui de vedere. Așa că le-am ținut tuturor o mică lecție.“ Dar mica lui lecție nu a reușit să îl convingă pe Morgenthau, care a continuat să protesteze, spunând că Darlan era „un individ lipsit de scrupule care vânduse mii de suflete, trimițându-le în sclavie“, și că oamenii obișnuiți din America, „când își vor da seama că intenționăm să stăm cu mâinile în sân și să-i favorizăm pe fasciști, se vor întreba, ce rost are să luptăm doar ca să-i punem pe aceiași oameni la putere. Cât despre englezi – se știe că Darlan îi urăște pe englezi mai violent decât oricine. Cum credeți că se vor simți femeile și bărbații din Marea Britanie când vor afla?“

Între timp, liderul femeilor și bărbaților din Marea Britanie se străduia să-și mențină sprijinul față de acțiunea americanilor.³⁶ Promise o lamentație

amară de la de Gaulle care denunța înțelegerea, calificând-o drept „oribilă” și „dezgustătoare”, mai gravă chiar decât capitularea din iunie 1940. America, spunea el, a recunoscut „un regim fondat pe trădarea Franței și a aliaților ei, un regim tiranic, de inspirație nazistă.” Înțelegerea avea să provoace furie în Franța și de Gaulle îl conjura pe Churchill să se disocieze de ea. În răspunsul dat unei scrisori a amiralului Stark, care încercase să-i explice motivațiile guvernului american, de Gaulle nu și-a mai putut stăpâni sentimentele: „Domnule amiral, înțeleg că Statele Unite îi finanțează pe trădători după cum le convine, dar nu înțeleg ca astfel de înțelegeri să fie plătite cu onoarea Franței.”

36. Pe 10 decembrie 1942, Churchill le spunea deputaților din Camera Comunelor: „Rog Camera Comunelor să înțeleagă că guvernul american și, în mare măsură, publicul american nu au aceleași sentimente ca noi față de Darlan. Nu au fost trădați de Darlan. Darlan nu a încălcat nici un tratat cu Statele Unite. Nu i-a demonizat. Nu le-a maltratat cetățenii. Nu că l-ar aprecia cine știe ce, dar nici nu-l urăsc și nu-l disprețuiesc ca noi, cei de-aici” (Winston S. Churchill, *op. cit.*, pp. 573–574).

Era o insultă scandaloasă, iar înțeleptul amiral Stark a trimis înapoi scrisoarea la biroul lui de Gaulle, sugerând că la mijloc trebuie să fi fost vorba de o eroare, scrisoarea nu putea să-i fie adresată lui, pentru că asta ar fi dus la încetarea colaborării dintre el și de Gaulle în chestiunile legate de Forțele Franceze Libere. În scurt timp, de Gaulle a trimis un aghiotant cu scuze, dar a păstrat scrisoarea și a făcut în așa fel încât să ajungă în presă. Stark nu s-a lăsat provocat și, câteva zile mai târziu, de Gaulle i-a trimis și el o altă scrisoare în care, având în vedere standardele lui de Gaulle, se poate spune că își cerea iertare. În mijlocul tragediei de azi, îi scria el, francezii „dau o importanță specială aspectelor morale. Uneori, pot exagera aceste aspecte (cazul lui) și se pot exprima într-o manieră care poate să-i irite sau să-i jignească pe prietenii lor americani”. Scrisoarea a fost urmată și de o vizită. Stark reflecta la cât de dificil era să-l analizezi pe de Gaulle: „Oricine l-ar fi observat ieri ar fi spus că este omul potrivit la locul potrivit. Problema este că nu poți să știi cum va fi mâine sau cum va reacționa în alte circumstanțe. Mi se spune că este, indiscutabil, un soldat excelent, dar pentru aspectele de mai mare anvergură pe care le presupune rolul de lider al mișcării franceze nu cred că este omul potrivit.”

Pe 16 noiembrie, de Gaulle era din nou invitat la prânz de Churchill, care a făcut tot ce-i stătea în puteri să îi explice necesitatea militară a acordului de la Alger; înțelegea sentimentele lui de Gaulle, el însuși simțea la fel, dar ce conta pentru moment era ca inamicul să fie izgonit din Tunisia. De Gaulle nu s-a lăsat: „Imaginați-vă că Franța ar putea ajunge la concluzia că, pentru aliații ei, eliberarea înseamnă Darlan; consecințele ar fi incalculabile. Poate că veți câștiga războiul, din punct de vedere militar, dar veți pierde din punct de

vedere moral și atunci, la sfârșit, va fi un singur învingător: Stalin.“ De Gaulle povestește în memoriile sale că, după ce s-au ridicat de la masă, Churchill l-a luat deoparte pentru o conversație privată și i-a spus: „Calea dumneavoastră e calea adevărată, numai dumneavoastră veți rămâne. Nu intrați în coliziune directă cu americanii. Este inutil și nu veți câștiga nimic. Aveți răbdare, vor veni ei la dumneavoastră, pentru că nu există alternativă.“ De Gaulle a replicat că nu înțelege cum Churchill, care luptase în acest război din prima zi, putea să se lase târât în siajul Americii, „ai cărei soldați n-au văzut un neamț în viața lor“. „Este de datoria dumneavoastră să stabiliți direcția morală a acestui război.“ De Gaulle relatează că aceste cuvinte au făcut o puternică impresie asupra lui Churchill. Desigur, de Gaulle lovise exact în punctul nevralgic al dilemei lui Churchill; loialitatea reziduală și emoțională față de primul lui aliat intra acum în conflict cu piatra de temelie a politicii lui în acest război, alianța cu Roosevelt.

Pentru de Gaulle, acest prânz cu Churchill a avut două efecte pozitive. În aceeași seară, BBC a primit permisiunea să relateze că de Gaulle și Comitetul Național Francez denunțau înțelegerea cu Darlan. Îmboldit nu numai de de Gaulle, dar și de opoziția puternică pe care o resimțea printre colegii săi și în presa britanică, Churchill îi scria lui Roosevelt a doua zi:

„Trebuie să vă spun că aranjamentele cu Darlan au stârnit aici un curent de emoție foarte profundă... Nu trebuie să trecem cu vederea prejudiciile politice foarte grave care pot fi aduse cauzei noastre, nu numai în Franța, ci în întreaga Europă, dacă lăsăm impresia că suntem dispuși să cădem la pace cu colaboraționiștii locali. Darlan are o istorie odioasă. El este cel care a inculcat marinei franceze dispoziția criminală pe care o are azi față de noi, promovându-și marionetele în posturi de comandă. Nu mai devreme de ieri, marinarii francezi erau trimiși la moarte pe linia frontului american lângă Casablanca, iar acum, din dragoste de putere și funcție, Darlan întoarce armele.“

Roosevelt i-a răspuns imediat: „Am constatat și eu un curent profund în chestiunea Darlan. Am simțit nevoia să reacționez rapid, astfel încât la conferința de presă tocmai am făcut o declarație care sper că vă va satisface și va fi înțeleasă ca atare.“ Declarația lui Roosevelt pentru presă spunea că acceptase aranjamentul politic încheiat de Eisenhower „pentru moment“ și că era doar un „paliativ“ pentru a salva vieți și a câștiga timp. Cuvântul „temporar“ apărea peste tot în declarație. Roosevelt adăugase că solicitase eliberarea tuturor prizonierilor din Africa de Nord și abrogarea întregii legislații impuse de naziști. Churchill i-a răspuns: „Mulțumesc foarte mult pentru declarația dumneavoastră despre Darlan. Clarifică poziția noastră.“

A doua zi, Roosevelt îi relata lui Churchill sfaturile pe care le dăduse jurnaliștilor americani, în stilul lui colocvial: „Le-am zis celor de la presă ieri, confidențial, un vechi proverb popesc ortodox din Balcani, care mi se pare că

este adecvat problemei de Gaulle–Darlan pe care o avem noi azi: «Copiii mei, în vremuri de mare restriște, ai voie să te faci frate cu dracul până treci puntea».“ Într-unul dintre rarele episoade în care Leahy nu a fost de acord cu Roosevelt, acesta s-a opus din toate puterile declarației despre „soluția temporară Pentru Leahy, care oricum îi antipatiza și pe de Gaulle, și pe englezi, trecutul lui Darlan nu avea nici o importanță. Nota în jurnalul său: „Dacă America și Marea Britanie fac această greșală stupidă (de a nu-i acorda lui Darlan sprijin necondiționat) și îl îndepărtează pe Darlan, asta va costa viețile a mii dintre soldații noștri și va ridica obstacole serioase în calea forței noastre expediționare către Tunis și oriunde altundeva ar trebui să mergem.“ Viețile deja irosite din cauza tergiversărilor lui Darlan, care amânase încetarea focului, nu păreau să mai conteze.

În timp ce, cu iscusința lui politică bine-cunoscută, Roosevelt se distanța public de Darlan, în circumstanțe private, făcea exact contrariul. În numele președintelui, Murphy l-a invitat pe Darlan să-și trimită fiul, Alain, bolnav de poliomielită, pe cheltuiala americanilor, la centrul de reabilitare de la Warm Springs, în Georgia, centru pe care îl fondase chiar Roosevelt în anii 1920. Darlan i-a răspuns imediat, exprimându-și gratitudinea pentru „generoasa ofertă“ care l-a mișcat profund. Era, fără îndoială, un gest umanitar, dar e clar că Roosevelt nu ar fi făcut o astfel de ofertă unui om ca Darlan doar din mărinimie.

Înțelegerea la care Churchill și Roosevelt ajunseseră în problema lui Darlan era însoțită de o curioasă modificare în atitudinea lor față de de Gaulle. Acesta din urmă era în mod clar victima: Forțele Franceze Libere fuseseră călcate în picioare și Aliații încheiaseră un acord cu amiralul Darlan, care, după Pétain, era cel mai mare dușman al lor. Dar, așa cum se întâmplă în viață, victimele devin enervante; în loc să trezească simpatie pentru de Gaulle și francezii liberi, situația a creat exact contrariul. Textul integral al înțelegerii cu Darlan, care consolida puterea acestuia în termenii cei mai puțin „temporari“ cu putință, a ajuns la Londra și Churchill a făcut cu greu față avalanșei de critici, nu în ultimul rând din partea lui Eden. Eden voia să modifice termenii acordului, dar Churchill refuza să facă orice recomandare înainte ca americanii să aibă o astfel de inițiativă. Premierul își vărsa nervii pe de Gaulle. Eden nota pe 20 noiembrie: „Winston a fost foarte activ la telefon după-amiază. Una dintre convorbiri a durat jumătate de oră și mai bine. Nu reușesc să-l fac să vadă cât de mult rău poate face Darlan cauzei Aliaților, dacă nu suntem atenți. Din punct de vedere diplomatic, este clar peste Eisenhower. În timp ce strigam unul la altul, W. a spus: «Ei bine, Darlan nu-i la fel de rău ca de Gaulle, oricum!»“ A doua zi, Eden îi servea lui Churchill propriul argument: „Apelul nostru către poporul francez, a cărui rezistență s-a întărit tot mai mult, a devenit o glumă proastă. În Europa în general, «împușcărilor de colaboraționiști», cum atât de potrivit îi numești odată, le va

crește inima să vadă că, dacă reușesc să rămână în funcție până când ajung forțele Națiunilor Unite, vor fi tratați ca autorități guvernamentale.“ Era un discurs extrem de agasant pentru premier, dar America era la cârmă și a trebuit să-și muște limba.

De Gaulle a cerut permisiunea de a transmite prin BBC un mesaj de împotriva față de „lorzii“ „înnobilați“ de guvernul de la Vichy din Africa de Nord și un apel „la o luptă comună a unei țări unificate“. Inițial, Churchill refuzase să aprobe transmiterea unui asemenea mesaj, dar, ulterior, cum Operațiunea Torch era sub comandă americană, se gândise că e cazul să îi înainteze această cerere lui Roosevelt. A făcut-o în termenii cei mai onctuoși: „I s-a spus lui de Gaulle că, din moment ce operațiunile sunt conduse de Statele Unite, mă simt obligat să vă cer părerea înainte de a-mi da acordul pentru ceva ce poate fi în detrimentul acestora. Dacă sunteți de părere că astfel de transmisiuni nu sunt de dorit pentru moment, ca un locotenent zelos și activ ce mă aflu, mă voi supune deciziei dumneavoastră fără ezitare.“ Transmisiunea nu a fost acceptată, dar, chiar și fără un astfel de mesaj de la de Gaulle, sediul lui din Brazzaville răsuna de invective la adresa guvernului de la Vichy. Scrisoarea în care Giraud promitea să sprijine colaborarea cu naștii fusese și ea publicată în presă de Pétain și era utilizată acum fără milă împotriva lui.

Cauza francezilor liberi nu se bucura de mai multă trecere decât altă dată la Washington, în parte și din cauză că francezii liberi reușeau cu succes să-și dea singuri cu stângul în dreptul. În timpul pregătirilor pentru Operațiunea Torch, Roosevelt făcuse niște planuri preliminare de a-l invita pe de Gaulle la Washington imediat după debarcare. Până la acest moment, refuzase constant orice întâlnire față în față cu de Gaulle, fiindu-i teamă că asta ar putea să aibă efecte negative asupra politicii lui față de regimul de la Vichy. Acum, când invadarea restului Franței de către nemți pusese capăt acestei politici, doi dintre oficialii de frunte ai Forțelor Franceze Libere, Adrien Tixier, un sindicalist cu un stil direct și brutal, care devenise reprezentantul lui de Gaulle în America, și André Philip, avocat și fost deputat socialist, au ajuns în fine la Casa Albă pentru o primă întâlnire a președintelui american cu francezii liberi. Faptul că ținuse ușa închisă atâta amar de vreme unei mișcări pe care publicul și presa americană o glorificau este un adevărat tribut adus încăpățănării lui Roosevelt.

Întâlnirea nu a fost dintre cele mai fericite. Inițial, aranjamentele fuseseră făcute pentru o altă dată, mai devreme, dar Philip întârziase. În pofida unei astfel de atitudini contraproductive și lipsite de respect, Roosevelt a agreeat o nouă dată. Între timp, Philip era cu totul scos din minți de afacerea cu Darlan, astfel încât, tot timpul cât a ținut întâlnirea, l-a bombardat pe Roosevelt cu un discurs bombastic, suflându-i, în plus, încontinuu, fumul de la pipă în față. Asupra acestui ultim aspect, Philip fusese avertizat să se abțină, având în

vedere sănătatea precară a președintelui. Tixier relata că Philip a urlat și aproape că l-a amenințat pe președinte. După ce a îndurat un asemenea monolog, Roosevelt a dat și el cât a putut, subliniind că el va cădea la pace cu oricine atâta vreme cât este de folos cauzei Alianților în război. Jean Cremieux Brillhac, care lucra în birourile de la Londra, își amintește foarte bine întoarcerea lui Philip din America: „André Philip a omis să menționeze că a ajuns prea târziu la întâlnire și că a fumat pipă. Dar era foarte supărat pe Roosevelt, pe care, de altfel, îl admira foarte mult; crezuse că o să-l convingă să devină gaullist. Era scandalizat de cinismul lui Roosevelt și ce-l enervase cel mai tare era că președintele a spus că l-ar susține până și pe Laval, dacă i-ar da Parisul. Cred că aceste relatări au avut o mare influență asupra lui de Gaulle, care i-a spus unui coleg că «Roosevelt este un martor mincinos»“.

Interpretarea acțiunilor lui Roosevelt avea să-i preocupe pe mulți pe parcursul următorilor doi ani, dar, pentru moment, președintele era un om cu o mare problemă de imagine, pentru că afacerea Darlan continua să producă reacții adverse în Statele Unite. În ciuda jurământului de loialitate față de Pétain, făcut public de presă, Giraud rămânea întruchiparea viteazului cavaler francez. Dar trebuia făcut ceva cu de Gaulle; întâlnirea cu Tixier și Philip îl convinsese pe Roosevelt mai mult decât orice că trebuia să-și exercite farmecul asupra generalului într-o întâlnire față în față. Consilierii lui, printre care la loc de frunte se afla Leahy, a cărui voce era poate cea mai influentă, erau de părere că o astfel de întâlnire ar periclita serios campania din Africa de Nord. Deși explicația era sucită și perversă, Roosevelt a acceptat să amâne întâlnirea cu de Gaulle până după Anul Nou.

Evenimentele care au urmat au împiedicat o scurgere lină a timpului până la această antantă cordială. Pe 27 noiembrie, flota franceză a Franței de la Vichy staționată la Toulon a spălat putina pentru a evita preluarea sa de către naziști. Strict din acest punct de vedere, s-ar putea spune că marina franceză și-a ținut promisiunea făcută în iunie 1940, dar Alianții speraseră că Darlan le va da lor flota. Nici acest eșec nu i-a împiedicat pe americani să îl ajute în continuare pe Darlan să își consolideze puterea personală, permițându-i să mențină în vigoare întregul aparat de represiune al guvernului de la Vichy, inclusiv legile antisemite. Un corespondent american la Alger raporta disperarea luptătorilor din mișcarea de rezistență care își riscaseră viața în Operațiunea Torch: „«Mi-e aproape imposibil să-l văd pe domnul Murphy», îi spunea unul dintre ei. «Se ferește de noi de parcă am avea râie.» Altul mi-a zis: «Mahării din armată și oamenii de la prefectură pe care i-am arestat ne urăsc fiindcă știu că noi știm cât de lași sunt.»“

Churchill era și el îngrijorat de situația din Alger. Pe 9 decembrie, îi scria lui Roosevelt că organizațiile fasciste îi victimizau pe „foștii noștri simpatizanți francezi, dintre care unii nu au fost încă eliberați din închisori. Unii simpatizanți notorii ai naziștilor au fost reinstalați pe posturi. Nu numai

că inamicii noștri au fost încurajați, dar, pe de altă parte, unii dintre prietenii noștri au fost reduși la confuzie și chiar eliminați“. Roosevelt a răspuns după o săptămână, spunând că aceste chestiuni sunt pe agenda sa, dar aruncând la coș mare parte din zvonuri: „Întotdeauna vor fi relatări tulburătoare despre diverși nemulțumiți. În Africa de Nord, categoria nemulțumiților îi include pe simpatizanții Axei, pe cei care și-au dorit niște posturi și nu le-au obținut, și pe oamenii lui de Gaulle.“

Faptul că-i pune pe „simpatizanții Axei“ la grămadă cu francezii liberi reflectă foarte clar percepția lui Roosevelt. Este adevărat că mare parte dintre mesajele lui erau redactate de Leahy, și erau rezultatul prejudecăților acestuia, dar nu există motive să credem că Roosevelt însuși ar fi abordat altfel acest subiect. În pofida acestei opinii, însă, politica represivă dusă în continuare de Darlan l-a determinat pe Roosevelt să fie de acord cu Churchill că Eisenhower avea nevoie de un consilier pe probleme politice care să-l convingă pe Darlan să dea regimului lui un aer cât mai respectabil posibil. Roosevelt l-a ales pe Robert Murphy pentru această poziție, ceea ce a provocat strigăte de groază și exasperare la Foreign Office. Harvey nota că: „Auzim că Murphy a fost numit reprezentant civil al Statelor Unite în Africa de Nord. Este o numire proastă pentru noi; Murphy este vinovatul numărul unu în legătură cu Darlan și cu Vichy, deși nimeni nu vorbește despre asta.“ Churchill l-a convins pe Roosevelt că ar fi bine să existe și un consilier britanic pe probleme politice, sugerându-l pe Harold Macmillan, ferm francofil și cu o carieră în politica anticonciliatoristă față de naziști încă din anii 1930; în plus, ca și Churchill, Macmillan se trăgea dintr-o mamă americană. După câteva disensiuni privind statutul exact al lui Macmillan și data exactă la care acesta urma să ajungă în Africa de Nord, Roosevelt a acceptat numirea.

Ajutați și de lipsa lor de cunoaștere politică, comandanții americani ajunseseră între timp să îl simpatizeze pe Darlan, în principal pentru că acționa conform înțelegerii. Pe la începutul lui decembrie, Darlan îl ajutase pe Eisenhower în eforturile lui de a-l convinge pe Pierre Boisson, guvernatorul Dakarului, cel care respinsese Operațiunea Menace în 1940, să treacă de partea Aliatilor. Valoarea strategică a Dakarului fusese întotdeauna clară pentru Roosevelt, și securizarea portului a fost percepută la Washington ca o mare realizare; Leahy scria: „Este o mare victorie diplomatică a generalului Eisenhower și a domnului Murphy“. La Londra, perspectiva asupra convertirii lui Boisson era ceva mai cinică; Cadogan scria: „Mare umflare în pene pe-aici despre «negocierile (lui Eisenhower) cu Boisson». Acestea constau în general în aceea că francezii de la Vichy le spun americanilor ce vor și americanii le dau, cu ambele mâini, indiferent de interesele sau sentimentele noastre.“ Pe 8 decembrie, după o cină cu de Gaulle la Savoy, Cadogan relata atmosfera generală de la Foreign Office și din Carlton Gardens: „Singurul remediu pentru de Gaulle este: «Scăpați de Darlan». Eu zic: «Da, dar cum?» Nici un

răspuns.“

Dar răspunsul la această întrebare se pregătea în culise încă din 18 noiembrie, la doar zece zile după demararea Operațiunii Torch. Philippe Raguénau era unul dintre tinerii care participaseră la puciurile puse la cale de rezistența din Alger. Pentru el și tovarășii lui, Darlan era o figură inacceptabilă:

„Acela a fost momentul când am hotărât, independent, fără să fiu influențat de nimeni, să rezolv această problemă înainte de a pleca în Tunisia să continui lupta împotriva nemților. Am vorbit cu trei dintre camarazii mei, cu care împărțeam același colț de hambar, și le-am zis: «Nu putem continua să luptăm când știm că lăsăm un trădător al Franței în urma noastră.» Așa că i-am întrebat dacă sunt de acord că Darlan trebuia executat înainte să plecăm, și ei au zis: «Da.» Am luat trei paie de pe jos și am hotărât că acela care trage paiul cel mai scurt va trebui să-l omoare pe Darlan. La început am crezut că am ieșit eu, dar Bonnier a zis: «Nu, Philippe, eu am ieșit.» Și-a pus paiul lui lângă al meu și, într-adevăr, el trăsese paiul cel mai scurt. Am zis: «Bine, atunci noi plecăm în Tunisia și tu rămâi aici și faci ce trebuie să faci.»“

În Ajunul Crăciunului din 1942, Fernand Bonnier de la Chapelle a intrat calm în biroul lui Darlan și a tras asupra lui cinci focuri de armă. Darlan a murit la spital, la scurt timp după atac. De-atunci încolo, asasinarea lui Darlan a rămas un subiect predilect pentru amatorii de teorii conspiraționiste. S-a spus că grupul lui Raguénau fusese în contact cu unul dintre membrii inițiali ai Grupului Celor Cinci din Alger, Henri d’Astier de la Vigérie, care visase întotdeauna la o lovitură de stat monarhistă. Fratele lui Henri, generalul gaullist François d’Astier de la Vigérie, vizitase de curând Algerul, fiind însărcinat de de Gaulle cu misiunea de a încerca să stabilească o relație cu Giraud, și-i dăduse fratelui său o sumă importantă de bani, în dolari, pentru a sprijini mișcarea gaullistă din Alger; o parte din această sumă a fost găsită asupra asasinului. Potrivit altor teorii, serviciile secrete britanice ar fi fost implicate în asasinat, pentru că grupul lui Raguénau fusese antrenat în vederea unui puci de agenți britanici și ulterior rămăsese atașat din punct de vedere operațional de britanici. Dar povestea lui Raguénau pare mult mai ușor de crezut; acesta își amintește foarte limpede: „Bineînțeles că îl recunoșteam pe de Gaulle drept comandantul nostru, dar eram obișnuiți să ne asumăm răspunderi. Eram liberi, independenți și hotărâți.“

Londra și Washingtonul au reacționat foarte diferit față de asasinarea lui Darlan. Harvey scria: „Darlan e mort! Un suspin de ușurare și satisfacție străbate întreaga țară și toate statele europene la dispariția acestui colaboraționist odios care a luptat împotriva noastră, care ne-a denunțat când eram singurii care opuneau rezistență și care a luptat până și împotriva americanilor până când i-a făcut să capituleze în condițiile impuse de el.“ Roosevelt a calificat asasinatul drept „omor deosebit de grav“, ceea ce, din

punctul de vedere al lui Harvey, era singura „notă falsă“ în atmosfera universală de sărbătoare. De partea cealaltă a Atlanticului, Leahy scria: „În ciuda antipatiei lui fără margini față de orice lucru englezesc, Darlan a fost, în opinia mea, și l-am cunoscut bine, o achiziție extrem de valoroasă pentru cauza Aliaților în Africa de Nord. Britanicii vor face probabil eforturi să îl impună pe generalul de Gaulle în locul lui ca lider al francezilor. Un astfel de efort nu va avea succes și va prejudicia cauza Aliaților.“ Harvey avea și o viziune profetică: „Darlan, mort cum e, nu și-a terminat încă mașinațiunile fatale. A lăsat în urma lui un nor negru care va afecta relațiile anglo-americe.“

Bonnier de la Chapelle a fost executat a doua zi după atentat, după o foarte sumară judecată a curții marțiale, la ordinele generalului Bergeret, loial lui Darlan și responsabil cu securitatea birourilor acestuia. Autoritățile loiale regimului de la Vichy se temeau că asasinatul era doar preludiul unei răscoale gaulliste, dar mințile mai rezonabile sperau că dispariția lui Darlan va pava drumul către Alger pentru de Gaulle, care spusese dintotdeauna că Darlan este un obstacol. Nu era și opțiunea lui Roosevelt, care a insistat ca Giraud să-i urmeze lui Darlan fără amânare; orice speranță de reconciliere a fost prin urmare ucisă din fașă.

Solicitând o întrevedere imediată, de Gaulle i-a scris lui Giraud: „Asasinatul de la Alger este un indiciu și un avertisment; un indiciu al exasperării pe care tragedia Franței a născut-o în sufletele și mințile francezilor; un avertisment asupra consecințelor de toate felurile care rezultă inevitabil din absența unei autorități naționale în mijlocul celei mai grave crize prin care a trecut vreodată națiunea noastră.“ Giraud, cel mai probabil în urma unor consultări cu Murphy, nu s-a lăsat impresionat de apelul lui de Gaulle și i-a dat un răspuns: „Având în vedere emoțiile puternice create în Africa de Nord de recentul asasinat, atmosfera este în prezent nefavorabilă unei întâlniri între noi.“

Churchill i-a scris și el lui Roosevelt că își dorea ca întâlnirea lui Giraud cu de Gaulle să aibă loc cât mai repede posibil, „înainte să se cristalizeze rivalitățile“; a strecurat și o aluzie la de Gaulle, cum obișnuia: „Facem mari presiuni asupra lui de Gaulle să mai tacă din gura lui mare de francez de Brazzaville...“ Roosevelt i-a răspuns în ziua de Anul Nou: „De ce nu se duce de Gaulle la război? De ce nu pleacă din Brazzaville spre nord-vest? I-ar lua mult timp să ajungă la Oaza Nuștiucare. Un an nou fericit dumneavoastră și celor dragi!“

Pe acest fundal la începutul anului 1943, slabe și îndepărtate păreau perspectivele unificării francezilor într-o mare familie fericită. Dar, dincolo de glume, Roosevelt știa că, atâta vreme cât putea fi ținut în frâu, va trebui să se obișnuiască într-un fel cu de Gaulle. O încercare urma să aibă loc la Casablanca, în circumstanțele unei bizare combinații de mare farsă și aprigă

îndârjire.

XI. Farse la Casablanca

În prima zi a anului 1943, în aceeași telegramă în care sugera ca de Gaulle să o ia la picior din Brazzaville, Roosevelt și-a declarat convingerile care aveau să dicteze întreaga lui atitudine față de Franța până la sfârșitul războiului. Aluzii mai fuseseră strecurate și în mesaje și conversațiile anterioare, dar acum opinia lui se cristalizase și le-o aduse la cunoștință în termeni clari atât lui Churchill, cât și comandanților săi de armate:

„Avem o ocupație militară în Africa de Nord. Nu trebuie să-i lăsăm nici o clipă pe amicii noștri francezi să uite acest lucru. În aceeași ordine de idei, nu vreau ca vreunul dintre ei să creadă că vom recunoaște vreo persoană, ori vreun comitet, ori vreun grup ca reprezentând guvernul francez ori imperiul francez. Poporul francez își va rezolva propriile probleme după ce vom fi câștigat războiul. Până atunci, putem colabora cu francezii de acolo în funcție de situațiile care se ivesc peste tot unde armatele noastre ocupă un teritoriu care a aparținut Franței. Iar dacă acești funcționari locali nu vor să coopereze cu noi, îi înlocuim.“

Încă un an și jumătate de la enunțarea acestor principii ferme, Roosevelt avea să rămână fidel politicii sale, în pofida oricărei opoziții, ceea ce a creat conflicte serioase nu numai cu de Gaulle, dar și cu comandanții americani de pe front și cu guvernul britanic. Churchill avea să fie prins la mijloc, sfâșiat de sentimente de loialitate contradictorii, dar hotărât să mențină alianța cu Roosevelt cu orice preț. Comportamentul lui Roosevelt, politician prin excelență evaziv, a ridicat multe semne de întrebare. Era un cinic, sau un idealist, un autocrat, ori un democrat, un om mânat de ambiție personală, ori unul capabil să urmărească obiective politice cu adevărat importante?

Înlocuirea lui Darlan cu Giraud cel puțin a înlăturat urmele cele mai toxice ale acțiunilor politice ale guvernului de la Vichy. Dar Giraud era tot în fruntea unui eșalon format din cadre loiale regimului de la Vichy, printre care cei mai notabili erau Noguès, în Maroc, și Boisson, în Dakar. Li se alătura acum un al treilea, Marcel Peyrouton, fost ministru de interne sub Pétain, care ajunsese ambasador al Franței de la Vichy în Argentina. Darlan intenționase să îl aducă pe Peyrouton în Africa de Nord ca guvernator general al Algeriei

și, la recomandarea lui Murphy, Hull aprobase această numire, aparent fără știrea lui Roosevelt. Sumner Welles, consilierul de încredere al lui Roosevelt la Departamentul de Stat, a obiectat, dar Hull, pe fondul unei mai vechi răfuiei cu Welles, a avut ultimul cuvânt. Nimic nu ar fi putut inflama mai mult spiritele printre francezii liberi decât revenirea lui Peyrouton. El era omul care semnase în 1940 condamnarea la moarte a lui de Gaulle.

O altă provocare venea de la Giraud, care continua să refuze cererile lui de Gaulle de a se întâlni, spunându-i că va trebui să aștepte până la sfârșitul lui ianuarie, mai devreme nu se putea. Sătul de amânări, de Gaulle a hotărât să aplice una dintre tacticile lui obișnuite atunci când voia să arunce în aer o situație frustrantă: a apelat la presă. În pofida rugămintilor lui Cadogan de a se abține, a emis un comunicat în care spunea că excluderea repetată a francezilor liberi era o dovadă că Franța era „privată, într-un moment crucial, de asul din mânecă pe care unificarea vastului său imperiu l-ar reprezenta“. A deplâns „uimirea poporului francez, copleșit de durere“, și s-a oferit public să se întâlnească cu Giraud, subliniind că situația în care se afla Franța nu le mai permitea să amâne această întrevedere.

Criticile la adresa americanilor, păpușarul din spatele lui Giraud, erau clare în acest comunicat. Cadogan nota, cu clarviziune: „De Gaulle și-a publicat declarația în presă. Ocazie cu care, probabil, și-a dat foc la valiză. Tocmai i-am trimis lui A. (Eden) un proiect de telegramă pentru Washington în care să încercăm să le risipim americanilor suspiciunile sumbre despre relația noastră cu de Gaulle. Dar nimic n-o să-i convingă.“ Lui Hull, pricinos și irascibil, nu i-a luat mult să reacționeze exagerat, plângându-se ambasadei Marii Britanii la Washington că liderii britanici strigau în gura mare că sunt de acord cu declarația lui de Gaulle, al cărei scop era „să stârnească resentimente față de guvernul Statelor Unite“. Hull avertiza că propaganda orchestrată la Londra „va crea inevitabil fricțiuni serioase între Marea Britanie și Statele Unite“. În replică, Eden i-a arătat, calm, că nici un lider britanic nu și-a afirmat pe față acordul și l-a întrebat dacă nu cumva domnul secretar de stat se referea la patronii presei britanice.

Presa și opinia publică erau, ca de obicei, în copleșitoare majoritate de partea lui de Gaulle. Noul său *aide-de-camp*, Leon Teyssot, relatează că, în timp ce încă se delecta cu plăcutele reverberații ale declarației sale, generalul avea o atitudine optimistă legată de evenimente: „Mi-a spus că americanii vor ajunge într-o fundătură în Africa de Nord și că într-o bună zi îl vor chema pe el să-i descurce.“ Dar acest lucru a venit mai repede decât se aștepta de Gaulle și nu așa cum își dorea.

Pe 9 ianuarie 1943, Roosevelt a plecat din Washington îndreptându-se spre Africa. După o scurtă vizită de inspecție la Dakar, față de care manifestase întotdeauna interes ca bază strategică, urma să se oprească la Casablanca, unde, împreună cu Churchill și cu șefii de stat-major americani și

britanici, avea programată o conferință secretă pentru a trasa drumul pe care Aliații îl aveau de făcut până la victoria finală. Era o călătorie foarte dificilă și Margaret Suckley era îngrijorată că președintele ar putea să nu-i facă față: „Cred că F. are sentimente amestecate despre această călătorie. Într-o anumită măsură este încântat – aventura îl atrage – să vadă tot ce urmează să vadă etc. Pe de altă parte, este un drum lung, cu riscuri evidente. Dar *nu pot și nu vreau* să mă gândesc la asta. Se duce pentru că simte că trebuie să se ducă; să facă planuri pentru viitor; să *vadă* cu ochii lui situația din Africa de Nord. Îi va vedea pe Giraud, Eisenhower etc. Winston Churchill în primul rând, bineînțeles.“ De Gaulle nu era pe agendă.

Grijile lui Margaret s-au dovedit neîntemeiate; călătoria l-a revigorat pe Roosevelt. Harry Hopkins, care l-a însoțit în prima parte a drumului, relatează că, la decolarea hidroavionului, Roosevelt „se purta ca un puști de șaisprezece ani, pentru că nu mai zburase de când fusese ales președinte“. Murphy observa și el că, la sosirea în Casablanca, cinci zile mai târziu, departe de grijile de la Washington, Roosevelt era încântat ca un copil plecat într-o excursie cu școala. Eisenhower, care a venit și el să îl întâmpine, înainte de a se întoarce la Alger de unde trebuia să supravegheze campania din Tunisia, care se tot împotmolea, l-a găsit cu inima ușoară, dar a notat totuși pesimismul pe care îl arăta față de viitorul Franței și îndoielile că aceasta își va restaura vreodată prestigiul.

Churchill și Roosevelt se pregăteau pentru o ședere de opt zile la Casablanca. Erau instalați confortabil într-un hotel de lux din Anfa, o suburbie bogată, unde mai înainte își avuseseră reședințele membrii Comisiei Germane de Armistițiu. Hotelul fusese rechiziționat pentru conferință, împreună cu alte câteva vile elegante. Churchill le telegrafia celor de acasă: „Condiții foarte agreabile. Mi-ar plăcea să pot spune același lucru și despre subiectele de discuție.“ Roosevelt îi scria și el lui Margaret Suckley, spunându-i că fusese adus păzit de armată „într-o mașină cu geamurile mătuite, la această vilă încântătoare care aparține doamnei Bessan, al cărei soț, militar, este prizonier în Franța. Ea și copilul ei au fost evacuați, ca și ceilalți proprietari de vile, și cazați la un hotel din oraș“.

Nu trecuseră decât două luni de la bătălia crâncenă din portul Casablanca, iar în oraș rămăseseră destui agenți care lucrau pentru nemți, astfel încât măsurile de securitate erau draconice. Fiul lui Harry Hopkins, Robert, fotograf într-o unitate de comunicații, primise ordine să se deplaseze la Casablanca fără să i se dea nici o explicație. Despre felul în care arăta Casablanca își amintea următoarele: „În timp ce conduceam prin oraș am remarcat că măsurile de securitate erau incredibile, erau garduri de sârmă ghimpată peste tot, soldați care patrulau, doi câte doi, cu câini de pază, avioane care dădeau roată pe deasupra orașului, pur și simplu era incredibil; și asta la peste o mie șase sute de kilometri de front.“ Ajuns la Hotel Anfa, Robert Hopkins a

recunoscut o figură familiară, un agent de securitate de la Casa Albă; „Stăteam de vorbă cu el când am auzit un hohot de râs venind din cealaltă parte a holului și, când m-am uitat, era președintele; el pusese totul la cale și aranjase să mă întorc.“ Părea că are loc o reuniune de familie, pentru că Roosevelt îi invitasese la Casablanca și pe fiii lui, John și Elliott, ultimul pilot în aviația militară americană. Și Elliott a remarcat veselia care plutea în atmosferă, scriind despre starea de spirit din prima seară, după cina care se terminase mult după miezul nopții: „Tata era obosit, dar avea chef de vorbă, surescit de călătorie, expansiv și fericit să mă vadă din nou. Am rămas cu el până s-a băgat în pat, și l-am mai ținut treaz o vreme, preț de două-trei țigări.“

Desigur, atâția oameni importanți nu se adunaseră la Casablanca pentru a calma luptele intestinale dintre niște francezi recalitranti, aveau un război de planificat. Dar, cumva, așa cum părea să se întâmple adesea, chestiunea Franței i-a acaparat pe Roosevelt și pe Churchill încă din prima zi. De când ajunsese în Casablanca, Roosevelt nu contenea să se mire de articolele zgomotoase din presă favorabile lui de Gaulle. Resemnat, îi telegrafia lui Hull la Washington: „Sperasem să pot evita discuțiile politice în acest moment, dar, ajuns aici, am constatat că ziarele americane și britanice au făcut din țânțar armăsar, și nu mă pot întoarce la Washington fără să fi rezolvat această chestiune.“

Roosevelt s-a hotărât să facă uz de toată măiestria sa de politician și negociator pentru a ajunge la o înțelegere cu năvălașii lui aliați francezi. În particular, dădea dovadă de o anume frivolitate când vorbea cu Churchill: „Giraud va fi mirele, pe care eu am să-l aduc de la Alger, iar dumneavoastră aduceți mireasa, pe de Gaulle, de la Londra, după care le punem pistolul la tâmplă și îi obligăm să se căsătorească.“ Churchill îi spunea și el detectivului lui privat: „Trebuie să-i căsătorim pe-ăștia doi cumva!“ Potrivit lui Elliott Roosevelt, președintele era convins că Churchill avea un plan cu de Gaulle, pregătindu-i o dramatică intrare în scenă chiar în ultimul moment: „Am o vagă bănuială – și a accentuat aceste cuvinte – că prietenul nostru de Gaulle nu a venit încă în Africa fiindcă prietenul nostru Winston nu s-a gândit încă să-l cheme. Sunt aproape sigur că de Gaulle ar face, la acest moment, tot ce i-ar cere prim-ministrul sau cei de la Foreign Office.“ Măcar de-ar fi fost așa, gândea Churchill.

De Gaulle, aflat la Londra, nu avea nici cea mai vagă idee despre ce se întâmpla la Casablanca – la fel ca tot restul omenirii. De fapt, se săturase de Africa și încerca să-și cristalizeze planurile de viitor luându-i în calcul pe susținătorii pe care și-i crease în interiorul Franței. Teyssot, care se pare că era remarcabil de curajos cu șeful lui, relatează: „Mi-a spus: «Africa de Nord nu înseamnă nimic.» Eu i-am replicat: «Dar este cea mai importantă parte din imperiu, nu poate să nu însemne nimic.» Generalul a răspuns: «Ce vrei să fac dacă Giraud nu vrea să mi se alăture; este un imbecil și nu am timp de

imbecili.» «Se întâmplă uneori că trebuie s-o facem și pe-asta, domnule general.»“

Pe 17 ianuarie, de Gaulle a primit o telegramă cu totul surprinzătoare de la Churchill, care, aflat undeva în Africa, îi scria: „V-aș fi recunoscător dacă ați putea să veniți alături de mine aici cu primul avion, pe care vi-l voi pune la dispoziție, pentru că am posibilitatea să organizez o întâlnire între dumneavoastră și generalul Giraud în condiții de deplină confidențialitate și sub cele mai bune auspicii.“

De Gaulle a fost convocat de urgență la Foreign Office, unde Cadogan a consemnat răspunsul pe care, previzibil, l-a dat acestei invitații: „De Gaulle a venit la ora 12 și A. (Eden) s-a văzut cu el. Este o un mare catâr: refuză să se ducă și nimic din ce i-am spune A. sau eu nu l-ar face să se miște.“ De Gaulle nu avea nici o intenție să-i lase pe niște străini să-i programeze lui întâlniri pe teritoriu francez pentru clarificarea unor probleme care, din punctul lui de vedere, erau probleme de natură strict internă ale Franței. Eden și Cadogan îl rugară să își ia un timp de gândire. De Gaulle a revenit la Foreign Office la ora cinci după-amiază pentru a-și confirma refuzul; în același timp, i-a trimis o altă telegramă lui Giraud în care îi spunea că este dispus să se întâlnească oricând cu el, și oriunde pe pământ francez. Neconsolat, Cadogan nota: „Nici nu vrea s-audă, așa că nu am avut de ales și a trebuit să-l informăm pe P.M. Acesta, cred, este sfârșitul mișcării francezilor liberi. Roosevelt îi va spune premierului «uită-te și tu la prietenul tău, așa știe el să se comporte». Și Winston va trebui să fie de acord – și să renunțe la de Gaulle. *Mare păcat.* Dar, de fapt, ar colabora *vreodată* de Gaulle, care este cum este, cu cineva, *indiferent* cine?“ De Gaulle și-a formulat telegrama de refuz către Churchill, care urma să fie trimisă prin Foreign Office, într-un limbaj savuros:

„Apreciez foarte mult sentimentele care v-au inspirat să scrieți acest mesaj și vă mulțumesc din toată inima pentru ele. Permiteți-mi, totuși, să spun că atmosfera unui forum la nivel înalt al Aliaților în jurul unei conversații dintre Giraud și de Gaulle, precum și felul brusc și neașteptat în care mi s-a propus această conversație, nu îmi par condițiile cele mai prielnice pentru încheierea unei înțelegeri folositoare.“

În aceeași zi, Giraud era prezentat la Anfa pentru a fi supus atenției președintelui. Elliott Roosevelt relatează cum cu două zile înainte Murphy își făcuse intrarea la președinte recitând un discurs de comis-voiajor care încearcă să-și plaseze marfa: „Pe la cinci, Murphy, afabil, mios, a intrat pentru câteva minute. Era foarte nerăbdător să-l informeze pe tata despre Giraud și să-i spună ce administrator competent ar fi, ce alegere ideală pentru americani.“ Pe 17 ianuarie, Giraud a aterizat la Casablanca. În pofida tărăboiului care se stârnise la început, Eisenhower ajunsese să îl aprecieze pe Giraud pentru calitățile lui militare și pentru loialitatea de care dădea dovadă în funcția de comandant al trupelor franceze. Calitățile lui de om politic erau

ceva mai discutabile. Churchill trăsesse deja concluzia că Giraud nu era potrivit decât pentru îndeplinirea unor funcții militare, iar mai târziu Harold Macmillan, ministrul britanic pe lângă Eisenhower, avea să relateze o întâlnire cu Giraud în următorii termeni: „E un om cu care este foarte greu să stai de vorbă, pentru că pe cât este de amabil, pe atâta este de fudul și de prost.“ Or, cum nota un alt observator, „cazna gândului nu a încruntat vreodată fruntea nobilă“ a lui Giraud.

Dar părerea care conta era cea a lui Roosevelt. Giraud a ajuns însoțit de susținătorul său, Murphy, și de generalul Clark; lui Elliott Roosevelt, Giraud i-a făcut impresia că nu manifesta nici un fel de interes pentru problemele politice, tot ce părea să conteze pentru el fiind câștigarea războiului și reînarmarea armatei și a flotei franceze. Churchill i-a amintit că întârzierea în abrogarea legilor antisemite de la Vichy era „una dintre principalele cauze ale iritării lui de Gaulle – sau cel puțin una dintre cauzele pe care el le invocă“. Giraud a trecut peste aceste chestiuni. Nu avea decât o singură preocupare, Elliott spunea despre întâlnirea cu Giraud: „A fost o dezamăgire pentru tata. Imediat ce Giraud și ceilalți au ieșit din încăpere, tata m-a făcut să înțeleg prin expresia feței și prin gestică care este impresia lui. «Mă tem că ne sprijinim pe-o trestie foarte subțirică», mi-a zis. A ridicat brațele și-a zâmbit. «Ăsta este omul despre care Bob Murphy spune că-i va aduna în jurul lui pe francezi! E nul ca administrator și nul va fi și ca lider!»“

Proasta impresie pe care o lăsase Giraud punea o și mai mare presiune pe Churchill, care trebuia să-l scoată în față pe de Gaulle. Mesajele disperate care se încrucișau între Londra și Casablanca în acel ianuarie 1943, în timp ce de Gaulle își înfipsea pintenii în pământ și refuza să se miște, urmau să capete un aer de operetă. Telegrama de pe 17 ianuarie, în care de Gaulle își exprima atât de magistral refuzul, a ajuns la Churchill însoțită de un mesaj deznădăjduit de la Eden: „În ciuda unei lungi altercații, nu am reușit să îl convingem pe de Gaulle să iasă din casă și să vină la dumneavoastră.“ Roosevelt, care începuse să se amuze vizibil de situația jenantă în care se aflau aliații săi, îi telegrafia lui Eden: „Eu am adus mirele, unde este mireasa?“

A doua zi, Churchill a mărit miza, reînnoindu-și invitația și informându-l pe de Gaulle: „Sunt autorizat să vă spun că invitația de a veni aici vă este adresată atât de președintele Statelor Unite ale Americii, cât și de mine.“ I-a dat însă și un avertisment dur: „Faptul că ați refuzat să veniți la întâlnirea propusă va crea o dezaprobară aproape generală, după părerea mea. Încercarea mea de a înlătura dificultățile existente între mișcarea dumneavoastră și Statele Unite este probabil deja compromisă. Cu siguranță că atâta vreme veți rămâne la cârma acestei mișcări nu voi reuși să îmi reînnoiesc eforturile în această direcție.“ Mesajul era acompaniat de o notă pentru Eden: „Omul trebuie să fie nebun dacă pune în pericol întreg viitorul relațiilor mișcării sale

cu Statele Unite. Dacă în fantezia lui egotistă refuză șansa care i se oferă acum, atunci am să știu că eliminarea sa din fruntea Forțelor Franceze Libere este condiția esențială ca această mișcare să mai poată beneficia pe viitor de susținerea Guvernului Majestății Sale. Cred că, pentru binele lui, trebuie să dați zdravăn cu el de pământ.“

Roosevelt se distra deja pe cînte. Îi scrisa lui Hull: „Noi am livrat mirele, pe generalul Giraud, care a fost foarte cooperant cu privire la iminentul mariaj, și sunt sigur că era gata să meargă până la capăt în condițiile impuse de noi. Cu toate astea, prietenii noștri nu reușesc să aducă mireasa, temperamentala Lady de Gaulle. Aceasta este plină de dispreț față de acest aranjament, nu vrea să ne vadă pe nici unul dintre noi și nu dă nici un semn că ar vrea să doarmă în același pat cu Giraud.“ Totul era foarte amuzant, dar, peste ani, când lipsa de respect arătată de Roosevelt a devenit publică, bășcălia aceasta avea să lase un gust nu tocmai plăcut.

A doua zi, Roosevelt i-a spus lui Elliott că el crede că totul era un joc pus la cale de englezi: „«Vom vedea în următoarele două sau trei zile», a spus tata, dintr-odată binedispus. «Azi e marți. Fac pariu pe un dolar că cel mai târziu vineri Winston ne va spune că, până la urmă, crede că va putea să îl facă pe de Gaulle să vină aici.»“ La Londra, Eden făcea eforturi ieșite din comun să-l convingă pe de Gaulle să se deplaseze măcar până la Foreign Office, dar de Gaulle nu era de găsît; se hotărâse să facă plimbări. I-a spus lui Teyssot să tragă de timp: „La 10 a.m., Eden a precizat că vrea să îl vadă pe de Gaulle în legătură cu plecarea lui la Alger. I-am spus că generalul este la *Comité National* și că nu se poate întîlni cu el decît la ora 1 p.m.“

Apoi, de Gaulle a hotărât că este prea ocupat și a anulat întîlnirea. Un oficial de la Foreign Office a sugerat o oră mai târzie, poate șase seara, dar de Gaulle i-a spus lui Teyssot: „Nu mă duc să mă întîlnesc cu el.“ Eden, plin de tact, a trimis un nou mesaj: „Îmi pare rău că nu ați găsit cu putință să îmi faceți o vizită astăzi pentru a primi mesajul primului-ministru. Vi-l transmit acum, pentru că timpul poate fi scurt, cu expresia speranței mele celei mai sincere că vă veți apleca asupra lui cu cea mai mare grijă și fără patimă.“ Dar de Gaulle se dăduse la fund și tot ce a avut Eden de raportat lui Churchill a fost: „În mod cert, generalul de Gaulle, de teama unui răspuns în doi peri, a găsit un pretext să nu se vadă cu mine.“

Churchill se simțea deja cuprins de o umbră de disperare. A telegrafiat la Londra: „MAXIMĂ URGENȚĂ. Am nevoie de un răspuns în legătură cu Ioana d'Arc, pentru că pierdem momentul.“ Roosevelt nu a rezistat să nu-i povestească și această glumă lui Margaret Suckley: „De Gaulle a refuzat și a doua invitație – spune că el nu se lasă «constrîns» de w.s.c. și mai ales de președintele american. Azi l-am întrebat pe w.s.c. cine îi plătește salariul lui de Gaulle. w.s.c. s-a luminat la față: bună idee, nu vine, nu-i mai dau salariul!“ Neprimind nici un răspuns de la Londra, Churchill i-a scris din nou lui Eden:

„Am așteptat toată ziua un semn de la de Gaulle sau o explicație de la dumneavoastră. Dacă de Gaulle nu vine, președintele va face aranjamente foarte favorabile pentru generalul Giraud, cărora nu voi avea cum să mă opun. Giraud a făcut o impresie excelentă tuturor, atât din punct de vedere politic, cât și militar.“ Complimentele la adresa lui Giraud erau clar exagerate, dar, altfel, Churchill descria cu acuratețe riscurile la care se expunea de Gaulle.

Ziua de 20 ianuarie era ziua decisivă. Eden i-a telegrafiat lui Churchill: „Fac absolut tot ce-mi stă în puteri. În două ore am o ultimă întâlnire cu de Gaulle. Vă trimit o telegramă imediat după aceea.“ În acest moment, de Gaulle era deja supus la presiuni din partea alor lui. Teyssot își făcuse curaj și-l abordase în biroul lui privat: „L-am rugat să mă ierte pentru că îi vorbesc deschis, dar i-am spus că eu cred că nu își dă seama de puterea americanilor și că nu are nici un drept să refuze o invitație în numele Franței, chiar în circumstanțe neconvenabile.“ Mai important, Comitetul Național Francez credea că de Gaulle trebuie să-și calce pe suflet. Étienne Burin de Roziers, la vremea aceea funcționar stagiar pe lângă de Gaulle, relatează: „Așa că de Gaulle s-a dus până la urmă în Africa. Ce este interesant este că acest om, care de la început a fost înfățișat ca un soi de dictator, s-a supus deciziei Comitetului Național, că i-a convenit sau nu.“

De Gaulle a acceptat deci în cele din urmă, și i-a trimis o telegramă bine gândită lui Churchill:

„Președintele Roosevelt și dumneavoastră îmi cereți de urgență să particip, fără vreun preaviz, la discuții a căror agendă și ale căror condiții nu le cunosc, și în cadrul cărora voi fi pus în situația de a discuta chestiuni care privesc întregul viitor al imperiului francez și al Franței înseși. Admit, pe de altă parte, că, lăsând la o parte problemele de formă, deși grave, situația generală a războiului și poziția în care Franța se vede plasată pentru moment nu îmi permit să refuz o întâlnire cu președintele Statelor Unite și cu primul-ministrul Guvernului Majestății Sale. Sunt, de aceea, de acord să mă alătur dumneavoastră la această întâlnire.“

Un suspin de ușurare străbătu Foreign Office. Cadogan scria: „De Gaulle a venit să se vadă cu A. la ora 5 p.m. Acum e de acord să se ducă! Dar, dacă avionul nu poate decola în seara asta, a pierdut autobuzul!“ De Gaulle hotărî că nu are motive să se grăbească și își luă tot timpul din lume să-și pregătească deplasarea. În fine, după o escală în Gibraltar, de Gaulle a aterizat la Casablanca pe 22 ianuarie. A fost întâmpinat de generalul american Wilbur, dar, în loc de fanfare și gărzi de onoare, a văzut numai câțiva soldați americani făcând de planton pe margine. Mai târziu, de Gaulle scria că, înainte de a urca în mașină, Wilbur „a înmuiat o cârpă în noroi și a măzgălit parbrizul. Astfel de precauții erau luate pentru a ascunde prezența generalului de Gaulle și a colegilor lui în Maroc“.

A urmat prânzul cu Giraud. De Gaulle, fierbând de furie că se vedea

prizonierul americanilor pe pământ francez, a criticat circumstanțele acestei întâlniri, mai ales după ce îl abordase de atâtea ori înainte pe Giraud pentru a fixa o întrevedere. Dar s-a relaxat și prânzul s-a desfășurat într-o atmosferă cordială. La cererea lui de Gaulle, Giraud a povestit evadarea lui de la Königstein, un episod cu adevărat dramatic; deși avea o rană la picior care nu se vindecase complet, generalul coborâse aproape cincizeci de metri pe o funie pentru a putea fugi din fortăreață. Potrivit relatării lui Burin de Roziers, după ce Giraud a povestit aventura de câteva ori, „de Gaulle a spus «ei bine, acum aș vrea să aflu cum ați făcut să fiți capturat», ceea ce nu i-a prea plăcut!“ O masă la care s-au servit feluri franțuzești nu era de ajuns pentru a pune capăt diferendului dintre cei doi generali francezi. Giraud spunea că nu are timp de politică și tot ce voia era pur și simplu să ducă acest război. În plus, dorea să continue colaborarea cu foștii lideri de la Vichy, pentru că îi considera buni administratori. În replică, de Gaulle s-a lansat în tirade usturătoare la adresa lui Darlan, Peyrouton și Boisson.

Următoarea întâlnire a fost cu Churchill, care se simțea deja foarte bine pregătit pentru o discuție dură. În acea dimineață, Harry Hopkins îl vizitase la micul dejun unde a rămas stupefiat: „L-am găsit pe Churchill în obişnuitul său halat roz având în fața lui pe masă, în loc de orice alt mic dejun posibil, o sticlă de vin. L-am întrebat ce se întâmplă, și mi-a răspuns că îi dispăcea profund laptele degresat, dar nu avea nici o prejudecată serioasă împotriva vinului, așa că rezolvase conflictul în favoarea celui din urmă. Mi l-a recomandat și mie și a spus că ajunsese la vârsta de 68 de ani sănătos tun și că observase, de-a lungul vieții, că sfaturile medicilor erau de obicei greșite.“ Spre sfârșitul după-amiezii, de Gaulle a fost convocat la o întrevedere la vila în care stătea Churchill, care fără îndoială continuase să se fortifice și la masa de prânz.

De Gaulle a început prin a declara că n-ar fi venit niciodată dacă ar fi știut că o se vadă înconjurat de baionete americane pe pământ francez. Churchill i-a atras atenția, acru, că se aflau într-un teritoriu ocupat. După mârâiturile de început, atmosfera s-a destins și Churchill i-a prezentat lui de Gaulle planul pe care îl convenise cu Roosevelt în ce privea unificarea Franței: Giraud și de Gaulle urmau să coprezideze un comitet de guvernământ, puterile lor fiind egale, cu excepția faptului că Giraud urma să aibă și comanda militară. Foștii adepți ai regimului de la Vichy urmau să facă și ei parte din comitet pentru că, explica Churchill, „americanii i-au acceptat acum și vor să avem încredere în ei“. Răspunsul lui de Gaulle a fost că nici măcar Churchill nu putea lua în serios o asemenea soluție; dacă la asta se ajunsese, „Franța Combatantă nu va intra în acest joc; dacă e să dispară, măcar s-o facă onorabil“.

Medicul lui Churchill, Sir Charles Moran, descrie reacția premierului după această întâlnire, o reacție care spune totul despre conflictul emoțional pe care îl trăia:

„Când au ieșit în sfârșit din mica sufragerie a vilei, prim-ministrul a rămas în hol uitându-se după francezul care se îndepărta semeț, cu capul sus, pe aleea din grădină. Winston s-a întors spre noi cu un zâmbet bizar. «Țara lui a renunțat la luptă, el însuși este un refugiat, dacă noi îi întoarcem spatele s-a terminat cu el. Ei bine, uitați-vă la el! Da, da, uitați-vă la el!» a repetat. «Zici că e Stalin care are două sute de divizii care sunt gata să-i susțină fiecare vorbă. Am fost destul de dur cu el. I-am spus că dacă nu poate să se facă mai util rupem relațiile cu el.» «Și» – am întrebat eu – «cum a reacționat?» Premierul a răspuns: «O, nu a părut prea interesat. Nici avansurile, nici amenințările mele nu au produs vreo reacție.» Admirația lui Churchill pentru Franța era indestructibilă. «Franța fără o armată nu este Franța», a spus. «Iar de Gaulle este spiritul acelei armate.» Apoi a adăugat cu tristețe: «Și poate singurul supraviețuitor al unei rase de războinici.»»

Churchill și Roosevelt trăiau pe altă planetă dacă își putuseră imagina că de Gaulle, cu mândria și intransigența lui, avea să accepte umil să stea lângă Boisson, care îl înfrânsese la Dakar, și lângă Peyrouton, care îi semnase condamnarea la moarte la Vichy. Dar au continuat. În acea seară, de Gaulle se întâlnea pentru prima dată cu Roosevelt. Deși de Gaulle nu știa, întâlnirea avea loc în condiții foarte ciudate. Pe la jumătatea drumului care ducea spre încăperea unde urma să fie primit de Gaulle, Hopkins, care era mereu împreună cu Roosevelt, a observat că „agenții de la Secret Service erau cu toții ascunși după perdele, deasupra galeriei din sufragerie și la toate ușile care dădeau în cameră, iar în mâna unuia dintre ei am văzut un pistol-mitralieră“. Ieșind de la întâlnire, Hopkins i-a găsit pe agenți înarmați până în dinți cu arme automate: „Mi-au spus că nu puteau să-și asume riscul că i s-ar întâmpla ceva președintelui. Dar nu făcuseră tot acest tapaj când președintele se întâlnise cu Giraud.“ Hopkins găsi că agenții erau „incredibil de amuzanți“ și conchise că „pusese la cale această scenetă din proprie inițiativă“, dar, chiar și așa, scena arată cât de departe mersese campania de denigrare a lui de Gaulle.

De Gaulle avea să spună mai târziu despre Roosevelt: „acest artist, acest seducător“. La această primă întâlnire, de Gaulle s-a lăsat într-adevăr sedus. Țeapăn și auster la început, a fost repede topit de farmecul președintelui, chiar dacă Roosevelt îi prezenta exact același plan pe care Churchill i-l propusese cu doar câteva ore în urmă. Roosevelt îi povestea mai târziu lui Felix Frankfurter că îl întrebase pe de Gaulle de ce nu poate, pur și simplu, să se ducă pe câmpul de luptă, în calitate de comandant militar. De Gaulle i-a răspuns că el nu mai este un militar, ci, ca și Ioana d’Arc, devenise un simbol al eliberării naționale: „Sunt Ioana d’Arc a zilelor noastre.“ Spunând acest lucru, de Gaulle spera să-i transmită lui Roosevelt concepția sa despre misticismul și geniul Franței; comparația cu Ioana d’Arc nu venea din vanitate personală, ci dintr-un patriotism înflăcărat.³⁷

37. Potrivit lui Edward Spears, de Gaulle începuse să se compare cu Ioana d'Arc încă din 1940, dar asemănarea era greu de înțeles pentru cei din jur, chiar dacă, la fel ca și eroina sanctificată, pornise să elibereze Franța aproape de unul singur: „În atmosfera încordată de atunci, era prea mult să aștepți de la niște funcționari hărțuiți și îngrijorați să vadă asemănarea dintre dulcea și blânda fecioară și masculul uriaș, mustăcios și irascibil cu care aveau de-a face. Așa că am spus: «Dacă aș fi în locul dumitale, *mon Général*, n-aș pomeni prea des de Ioana d'Arc în Anglia. Englezii o adoră, dar, de câte ori o evocă cineva aici, se simte un ușor miros de ars.» Cu toate astea, de Gaulle a continuat să facă această declarație și cu alte ocazii, și știu că nu a fost înțeles. Fie a lăsat o impresie caraghioasă, fie oamenii au luat-o ca pe o probă de megalomanie“ (Sir Edward Spears, *Two Men Who Saved France: Pétain 1917, de Gaulle 1940*, ed. cit., pp. 147–148).

Mai târziu, chiar pe prima pagină a memoriilor sale de război, de Gaulle scria: „Latura mea emoțională tinde să își imagineze că Franța este menită unui destin superior și excepțional, ca prințesele din basme sau ca Madona într-o frescă.“ Credea că Providența crease Franța „pentru glorie deplină sau nenorocire exemplară“. Pentru a-și împlini geniul, Franța avea întotdeauna nevoie de un simbol național puternic pe care să îl respecte. La acea vreme, de Gaulle ajunsese la concluzia că Pétain reprezenta înjosirea Franței, pe când el, onoarea ei. Napoleon fusese semnul că omul din fruntea Franței nu va putea fi niciodată un dictator. Era un ansamblu de idei pentru care era puțin probabil ca pragmaticul Roosevelt să simtă vreo afinitate; era puțin probabil chiar că s-ar fi obosit să le priceapă.

Din nefericire, de Gaulle a crezut că Roosevelt a înțeles. După această primă întâlnire, îi spunea unui colaborator: „Am întâlnit un mare om de stat astăzi. Cred că ne-am plăcut reciproc și ne-am înțeles unul pe celălalt.“ A doua zi, de Gaulle s-a văzut din nou cu Giraud, care a venit cu ideea că el ar trebui să fie comandant suprem, asistat de doi delegați, unul pentru Africa de Nord și al doilea, în persoana lui de Gaulle, pentru teritoriile aflate sub controlul francezilor liberi. De Gaulle a respins propunerea din primul moment, cerându-i lui Giraud să renunțe la colaborarea cu oamenii regimului de la Vichy și să treacă de partea Forțelor Franceze Libere, unde putea avea postul de comandant suprem, în timp ce de Gaulle urma să fie șeful administrației civile. Cu alte cuvinte, de Gaulle îi spunea: „Dumneata să fii Foch și eu Clemenceau.“

Roosevelt găsi în această remarcă prilej de mare amuzament. Lansă un banc cu de Gaulle: „Într-o zi spune că e Ioana d'Arc, a doua zi spune că e Clemenceau. I-am zis «trebuie să te hotărăști cine vrei să fii».“ „Bancul“ a circulat atât de mult, încât a ajuns, în cele din urmă, în presă. Era o imensă ofensă adusă lui de Gaulle, care, până la data la care și-a scris memoriile, a dezvoltat cu privire la această primă întâlnire o percepție sensibil diferită de cea inițială: „Sub masca lui de patrician curtenitor, Roosevelt nu mă privea cu bunăvoință.“ Avea curând să devină clar că analiza pe care o făcea la mai bine de zece ani de la evenimente era cea corectă. Pe de altă parte, Churchill era cu

inima alături de de Gaulle, în ciuda tuturor necazurilor pe care i le făcuse. Îi spunea lui Morton cu lacrimi în ochi: „În mintea lui de Gaulle, cea mai mare crimă a Angliei este că a ajutat Franța. Nu poate să suporte gândul că Franța a avut nevoie de ajutor. Vigilența cu care îi apără onoarea nu va slăbi nici o clipă.“

În zorii zilei de 24 ianuarie, ultima zi a conferinței de la Casablanca, nu exista încă vreun semn de înțelegere între cei doi generali francezi. Discuțiile dintre Churchill și Roosevelt, asistați de Hopkins, Macmillan și Murphy, se prelungiseră până spre dimineată. Murphy își pusese cărțile pe masă, spunând că nu are nici un rost să se mai negocieze cu de Gaulle și că ar fi mai bine să se rupă legăturile cu el. Roosevelt era de acord; mai devreme, îi spusese lui Hopkins că e gata să-l distrugă pe de Gaulle în fața opiniei publice din Statele Unite. Macmillan, care se bucura de importantul sprijin al lui Hopkins, susținea că trebuie făcută încă o tentativă de fuziune.

Dimineată, a fost redactat proiectul unei declarații a propunerii Alianților pentru crearea unui comitet „reprezentativ“ francez sub conducerea celor doi. Giraud era de acord să semneze, dar de Gaulle încă refuza, menținându-și condiția ca foștii reprezentanți ai guvernului de la Vichy să fie eliminați. Churchill a avut de astă dată o întrevedere furioasă cu de Gaulle: „Întâlnirea mea cu domnul Churchill a fost caracterizată, din partea lui, de o brutalitate extremă“, scria de Gaulle. „Dintre toate întâlnirile noastre pe durata războiului, aceasta a fost cea mai dezagreabilă.“ Churchill a fost auzit spunând, în franco-engleza lui inimitabilă: „*Si vous m'obstaclerez, je vous liquiderai!*“ Pe parcursul dimineții, amenințările au continuat, de față cu americanii: „*Mon Général, il ne faut pas obstacler la guerre.*“ De Gaulle a interpretat acest comportament drept felul în care Churchill căuta să-i impresioneze pe americani.

În cele din urmă, de Gaulle s-a dus să-l vadă pe Roosevelt, care l-a primit cu un ton „blând și îndurerat“. Președintele l-a rugat ca măcar de dragul publicului să ofere o declarație comună care să confirme întâlnirea secretă dintre cei doi lideri. De Gaulle i-a promis că va da un comunicat de presă, „chiar dacă nu poate fi cel propus de dumneavoastră“. Jurnaliștii și camerele de luat vederi se strâneau acum pentru a înregistra prezența lui Churchill și Roosevelt, și pentru a surprinde omenirea cu vestea acestei neașteptate conferințe ținute la Casablanca. Roosevelt l-a întrebat pe de Gaulle dacă ar accepta să apară alături de Giraud în fața camerelor și să dea mâna cu el. Robert Hopkins, unul dintre fotografi, relatează ce a urmat:

„Nu l-am observat pe de Gaulle până s-a așezat pe scaun – mai aduseseră încă două scaune –, și apoi Roosevelt i-a rugat pe Giraud și pe de Gaulle să-și strângă mâna pentru a arăta că ajunseseră la o înțelegere. Era evident că de Gaulle nu voia să dea mâna cu Giraud, dar președintele a insistat și a fost o strângere de mâini atât de scurtă, că Sammy Shulman, care era fotografual

Casei Albe, a zis «domnule președinte, nu am apucat să fac poza». Așa că președintele i-a pus din nou să dea mâna și era evident că de Gaulle era foarte iritat, dar a făcut-o până la urmă.“

De Gaulle și Giraud au dat o declarație foarte seacă: „Ne-am întâlnit. Am discutat. Am pus la baza înțelegerii noastre scopul pe care îl urmărim, care este eliberarea Franței și triumful libertăților umane prin înfrângerea totală a inamicului. Acest scop va fi atins prin reunirea tuturor francezilor care luptă de partea Alianțelor în acest război.“ La despărțire a mai avut loc o scenă tragicomică. Avionul care îl adusese pe de Gaulle de la Londra nu putea fi utilizat. I-a fost oferit un avion american, dar el l-a refuzat, spunând că piloții americani nu au nici o idee despre navigație și că nu vrea să aterizeze tot în Franța. A doua zi, avionul britanic a fost reparat și de Gaulle s-a întors la Londra. Îi spunea oficialului de la Foreign Office care a călătorit cu el că Churchill folosea «*des paroles épouvantables*». Mai important, credea că Africa de Nord devenise continuatoarea regimului fascist de la Vichy, în a cărui capcană Giraud avea să cadă tot mai adânc.

Bilanțul conferinței arăta astfel: pe de o parte, exista un aspect pozitiv, și anume se căzuse de acord că generalul Catroux va călători la Alger ca reprezentant al lui de Gaulle și va începe negocieri cu Giraud în speranța că va obține o înțelegere care, în condițiile presiunilor și urgenței imprimare de Roosevelt, Churchill și oamenii lor, nu fusese posibilă. Pe de altă parte, Casablanca dăduse naștere la două iluzii. În primul rând, Roosevelt credea că, obligându-i pe Giraud și de Gaulle să ofere presei spectacolul unificării, obținuse un real succes în a-i determina pe cei doi să colaboreze. Optimismul lui Roosevelt reiese dintr-un mesaj trimis lui Churchill pe 5 februarie: „Înțeleg că mirele meu și mireasa dumneavoastră încă nu au început să arunce cu farfurii unul în altul. Cred că mariajul va fi consumat.“ Pentru Roosevelt, era o confirmare că tipul lui particular de diplomatie personală, exercitată prin emisari care scurtcircuitau procedurile normale și ocoleau departamentele specializate, raportându-i direct lui, era cea mai bună metodă de a face politică la nivel internațional.

Pentru unii dintre membrii guvernului lui, printre care ministrul american de război, Henry Stimson, această metodă putea fi extrem de agasantă. Imediat după conferința de la Casablanca, Stimson voia să-l trimită în Africa pe adjunctul său, John McCloy, pentru a lua legătura cu Eisenhower. Roosevelt i-a replicat că McCloy nu avea ce face în Africa: „Mi-a spus că rezolvase el toate problemele care îl deranjau pe Eisenhower când fusese acolo.“ Roosevelt a adăugat și că Murphy, care de la început fusese instruit să ocolească Departamentul de Stat, acționa în numele lui. Stimson nota: „Iată o poziție cu adevărat rooseveltiană. I-am spus deschis la telefon că asta era proastă administrare și l-am întrebat pentru ce mai există guvern și ministere dacă nu pentru a primi rapoarte; dar nu cred că am să-l reformez eu pe el.

Această apucătură este rooseveltiană și este adânc înrădăcinată. „Totul se reducea la un lucru foarte simplu: era jocul președintelui și el voia să joace toate cărțile.

A doua iluzie creată de Casablanca, fiindcă bancurile și batjocura erau deocamdată ținute în spatele ușilor închise, era convingerea lui de Gaulle că făcuseră progrese importante cu președintele. În drum spre Londra, Teyssot nota interpretarea pe care de Gaulle o dăduse întâlnirii lui cu Roosevelt: „Generalul rămăsese cu impresia, în urma conversației sale cu Roosevelt, că, din rațiuni care țineau de propriile lui ambiții politice pe plan intern, în America, președintele nu voia să creeze doi rivali francezi.“ Două zile mai târziu, de Gaulle remarcă: „Președintele i-a descoperit pe francezii liberi.“ Pe 14 februarie îi scria lui Hull: „V-aș fi recunoscător dacă i-ați transmite președintelui Statelor Unite ale Americii expresia mării bucurii pe care mi-a făcut-o acest prim contact cu domnia sa. Sentimentele lui de fierbinte simpatie pentru Franța vor reuși întotdeauna să miște profund orice francez.“ Nu încapă îndoială că mesajul lui era, în parte, o mișcare diplomatică, dar este de asemenea clar că de Gaulle își închipuia că îl făcuse pe Roosevelt să-și schimbe poziția, apropiindu-se mai mult de el și distanțându-se de Giraud și de grupul lui de oameni ai regimului de la Vichy. Dacă ar fi aflat ce spunea Roosevelt despre el la Casa Albă, de Gaulle ar fi fost devastat.

Curtis Roosevelt, nepotul președintelui, adolescent la acea vreme, venise să locuiască cu familia sa la Casa Albă la începutul lui 1943. Înainte să se mute la Washington, împărtășea același punct de vedere general despre de Gaulle: „Când locuiam la Seattle, cred că gândeam la fel ca publicul american, care vedea în de Gaulle o figură eroică, fluturând steagul Franței, rezistând în fața nemților, o figură romantică, un viteaz, un om neînfricat.“ În timpul meselor luate în familie la Casa Albă, la care Curtis și surorile lui, ca orice copii bine-crescuți, trebuiau să fie văzuți, dar nu și auziți, iluziile lui despre generalul francez au fost repede spulberate de bunicul său: „Am fost șocat să aud conversațiile de la masă. Era atât de mare batjocura la adresa lui de Gaulle; deodată auzeam despre un alt de Gaulle, de Gaulle cel dificil, de Gaulle cel imposibil, de Gaulle cel pretențios, de Gaulle care nu-și vedea lungul nasului – ceea ce, în acele vremuri, era o acuză gravă. Nu erau numai cuvintele pe care le folosea, ci și expresia de pe fața lui, cum ridica sprâncenele, o expresie de exasperare. «Cine se crede omul ăsta? Pe cine reprezintă? Ei bine, nu reprezintă pe nimeni.»“ Disprețul lui Roosevelt se reflecta și în faptul că repeta bancul cu Ioana d’Arc și Clemenceau. Tânărul Curtis, care avea un fin simț al observației, nota că „F.D.R. mai făcea glume despre adversarii lui politici, dar niciodată nu arăta față de ei lipsă de respect, pentru că ei aveau putere. Când venea însă vorba de de Gaulle, nu putea deloc să înțeleagă care era poziția de pe care negocia de Gaulle.“

Falsele impresii lăsate de conferința de la Casablanca au dat naștere unei

noi situații ironice în triumghiul Churchill–de Gaulle–Roosevelt. La conferința de presă de pe 9 februarie, în care a făcut un apel la „unificarea imperiului francez pentru eliberarea Franței“, de Gaulle i-a transmis un mesaj călduros lui Roosevelt, „omul cu cele mai înalte idealuri în acest război“. Despre Churchill însă, care îl tratase brutal în Casablanca, spunea cu răceală: „Nu cred că ar fi avut vreun rost să-i spun lucruri pe care ar fi trebuit să le știe până acum.“ Cu toate astea, în timp ce Roosevelt îl disprețuia în particular și căuta să îl submineze, Churchill, deși furios și pus într-o situație incomodă la Casablanca, continua în particular să îl susțină.

După Casablanca, iritarea lui Churchill s-a făcut simțită în formele clasice: amenințări bombănite că îl va distruge pe de Gaulle, pe care le parau Eden și chiar regele George al VI-lea, care îl avertizase pe Churchill să nu se pripească în privința lui de Gaulle. Regele spunea că „înțelege prea bine atitudinea lui de Gaulle, ca și atitudinea britanicilor, căora nu le place ideea de a da mâna cu francezii care au colaborat cu nemții.“ În plus, Churchill a recurs în continuare la stratagema deja obișnuită de a-l ține pe de Gaulle prizonier la Londra, iar dificila sarcina de a-i transmite, cu tot tactul posibil, că premierul refuza încă să îi aprobe cererea de a i se pune la dispoziție un avion cu care să viziteze Africa și Siria, le revenea celor de la Foreign Office.

Dar, în culise, Churchill lucra la diminuarea prejudiciilor produse de conferința de la Casablanca. Murphy pregătise două memorandumuri care, contrar principiului unificării pretins îmbrățișat de președinte și contrar acordurilor acceptate de toate părțile la Casablanca, prevedeau, primul, „aprovizionarea lui Giraud cu arme și aeronave în cantități generoase din surse americane, în timp ce cel de-al doilea îl recunoștea din toate punctele de vedere [pe Giraud] ca singura autoritate în chestiuni care țin de Franța nu numai în Africa de Nord, ci peste tot“. În urma unor manevre iscusite, Murphy obținuse semnătura lui Roosevelt pe aceste memorandumuri, ceea ce confirmă fie perfidia președintelui, fie, mai probabil, atitudinea lui foarte neglijentă față de hârtii. Murphy pretindea că documentele fuseseră aprobate și de Churchill, care, în realitate, nu știa de existența lor. La Foreign Office, șeful de cabinet al lui Eden, Oliver Harvey exclama: „Deșteaptă treabă a făcut Murphy!“ În săptămânile care au urmat, Churchill, care față de cuvântul scris era cu mult mai meticulos decât Roosevelt, a lucrat cu atenție la modificarea acestor memorandumuri, astfel încât ele să conserve drepturile francezilor liberi. În acest timp, de Gaulle nu știa nimic nici despre propunerile lui Murphy și nici despre faptul că Churchill intervenise în favoarea lui.

În primele luni ale anului 1943, evenimentele au luat o întorsătură ciudată, marcată de incertitudine; o acumulare de forțe, despre care era imposibil de prezis dacă va rezulta în confruntare sau în apropiere, îngreuiua atmosfera. Din punct de vedere militar, Aliații, rămași în urmă din cauza propriilor erori de strategie în planificarea Operațiunii Torch și a

tergiversărilor lui Darlan, erau acum împotmoliți până la brâu în noroaiele adânci care caracterizau iarna tunisiană. O campanie despre care se crezuse că va dura câteva săptămâni, dacă nu chiar zile, s-a întins pe luni întregi. Două feluri de francezi – ex-Vichy, sub conducerea lui Giraud, și francezii liberi ai lui de Gaulle – luptau în unități separate alături de americani și britanici. De la începutul anului, tot mai mulți soldați alegeau să treacă de partea lui de Gaulle, spre marea iritare a americanilor. Un incident care a avut loc pe țărmurile americane a adus în atenția publicului această migrație inevitabilă.

Pe 15 februarie, cuirasatul francez *Richelieu* intrase în doc la New York pentru reparații, după avariile suferite cu trei ani în urmă, când o torpilă lansată de un submarin britanic îl lovise la Mers-el-Kebir. De bine de rău ajunsese până la Dakar, unde, având tunurile încă neatinsse, a ajutat la respingerea asaltului franco-englez din septembrie 1940. Ofițerii de pe *Richelieu* trecuseră de partea Aliatilor numai după încheierea acordului cu Darlan, dar pe navă încă se găseau portretele lui Pétain, iar ofițerii erau pătrunși de spiritul regimului de la Vichy. La sosirea cuirasatului, echipajul a fost întâmpinat cu mare pompă pe străzile New Yorkului, dar trei sute cincizeci de marinari au hotărât să treacă de partea Forțelor Franceze Libere și au părăsit nava. La acea dată, clivajul dintre cele două aripi ale armatei francezilor era atât de clar, încât existau doi ofițeri de recrutare la New York, lucrând unul pentru Giraud și celălalt pentru de Gaulle.

Giraud a reacționat furios, considerând că marinarii dezertaseră, și a cerut ajutorul guvernului american. La ordinele ministrului marinei americane și ale Ministerului Justiției, doisprezece dintre marinari au fost arestați și încarcerați pe Insula Ellis, așteptând să fie judecați pentru dezertare sau deportați, ceea ce încălca o înțelegere din 1941 între guvernul american și Comitetul Național Francez de la Londra, potrivit căreia echipajele Forțelor Franceze Libere care treceau prin Statele Unite primeau automat permise de rezidență, ca toate celelalte echipaje aparținând Forțelor Aliate. Cea mai mare parte din presa americană s-a raliat cauzei marinarilor arestați. Într-un editorial dur, *The New York Herald Tribune* argumenta că marinarii erau îndreptățiți să respingă ideologia regimului de la Vichy și încheia astfel: „Se pare că, în anumite cercuri de la Washington, sentimentul este că de Gaulle trebuie pedepsit pentru că s-a încăpățânat să aibă dreptate de la început.” Un faimos avocat specializat în drepturile omului a fost angajat să îi reprezinte pe marinari și, pe 2 aprilie, Curtea Supremă de la New York a hotărât eliberarea lor și le-a permis să se imbarce pe un vas care pleca la Londra pentru a se alătura marinei francezilor liberi.

În timp ce francezii obișnuiți începeau să dea semne de fermitate, omul pe care ei îl priveau ca lider plesnea de resentimente împotriva britanicilor și americanilor, singura excepție notabilă fiind Roosevelt însuși, care era și cel mai periculos inamic al lui. De Gaulle ajunsese să creadă – pe bună dreptate,

se pare – că trebuia să-și susțină punctele de vedere independent de Aliați, în care nu putea avea încredere. În conversațiile sale particulare cu Teyssot, punea pe masă tot felul de scenarii infernale: „Jocurile sunt clare acum; nu mai există posibilitatea unei alianțe cu anglo-saxonii (adică britanicii și americanii). Se profilează deja următorul război, care va fi între Europa și Statele Unite. Vom reconcilia cu friții.“ De Gaulle vorbea și despre o apropiere de Rusia: „Vom fi o alianță foarte puternică, mai ales că rușii își vor menține relațiile cu Japonia. Acum vreau să merg la Moscova ca să aranjez totul.“ Și, în timp ce își proiecta aceste imagini catastrofice despre o nouă ordine mondială, îl arunca la coș și pe rivalul său francez: „Giraud este un idiot care nu înțelege nimic.“

Teyssot este un cronicar fidel al conversațiilor private ale lui de Gaulle și, cum nu există nici un motiv de îndoială privind acuratețea relatărilor sale, reiese că de Gaulle avea astfel de ieșiri numai în spatele ușilor închise. Dar, pe 15 februarie, un raport senzațional, pregătit de serviciile britanice de contrainformații ajungea la Foreign Office, conținând informații despre un discurs incendiar pe care de Gaulle l-ar fi ținut în fața a zece membri ai corpului de parașutiști ai Franței Combatante la scurt timp după întoarcerea generalului de la Casablanca.

Potrivit datelor furnizate de un informator, de Gaulle ar fi spus: „Acum am devenit om politic și, ca politician, sunt adesea obligat să spun exact contrariul a ceea ce gândesc sau simt; de aceea, când vorbesc la BBC, pretind că sunt bun prieten cu Marea Britanie, pentru a crea o bună impresie în străinătate și a sprijini rezistența internă din Franța. Toți vă amintiți că, atunci când v-ați alăturat mie, serviciul meu de informații v-a prevenit că Anglia, ca și Germania nu este prietena noastră, ci marele nostru inamic ereditar. Nu trebuie să uitați nici un moment acest lucru. Rusia va câștiga mai mult ca sigur războiul pe uscat, și de aceea sunt obligat să mențin bune relații și cu rușii. Nu sunt comunist, dar e o chestiune de diplomatie. Când am să ajung la putere în Franța, după război, voi cere Rusiei să ne acorde timpul necesar pentru a ne reorganiza fără intervenția ei. Rusia va fi de acord, pentru că are nevoie de o Franță solidă pentru a asigura echilibrul puterilor în Europa. Atunci eu am să realizez ceea ce practic a vrut Hitler să facă – aș deveni stăpânul Europei. Când voi fi la putere, nu am să vă uit pe nici unul dintre voi, și am să vă răsplătesc cu bani și putere. Dar, nu uitați, banii nu sunt importanți. Puterea și, înainte de orice, onoarea sunt cele mai importante lucruri pe care le poate avea un om.“

Multe dintre sentimentele exprimate în acest text erau într-adevăr congruente cu opiniile private pe care de Gaulle le exprimase în diverse ocazii față de Teyssot, dar, dacă într-adevăr rostise cuvintele „stăpânul Europei“, și dacă le și luase în serios, aliații săi aveau toate motivele să se alarmeze. Raportul îi fusese trimis direct lui Eden, care a făcut întâi cercetări pe lângă

comisarul-șef al poliției. Acesta l-a însărcinat pe un anume inspector Canning să-i explice de unde proveneau informațiile din raport. Eden nota: „Nu mi-a dat detalii despre sursă; primise raportul la a treia mână de la cineva care pretindea că participase la această întâlnire. A fost de acord că aveam probabil de a face cu niște trădători ori, cu niște intriganți.“ Din formularea lui Eden, rezultă că această concluzie îi aparținea inspectorului Canning; fiind un veșnic protector al lui de Gaulle, Eden a respins raportul. Un memorandum intern din cadrul Foreign Office nota că Eden „nu e dispus să acorde prea multă atenție“ acestui document. Abordarea lui Eden era, probabil, una înțeleaptă, dar, coroborate cu alte probe, vorbele atribuite lui de Gaulle au o anumită aură de autenticitate.

Însă, indiferent ce spunea în particular și indiferent dacă era un autoritarist sau nu, acțiunile și declarațiile publice ale lui de Gaulle arătau atașamentul său ferm față de valorile democrației. Așa cum îi spunea amiralului Stark pe 15 februarie, critica lui la adresa Statelor Unite se baza pe convingerea că America susținea crearea unor „grupuri conservatoare (fasciste)“ în toate țările europene. În mod special, credea că americanii nu reușeau să-și dea seama că Giraud era un reacționar aflat sub influența unor oameni cu tendințe fasciste. Când Stark a raportat aceste remarci la Washington, ostilitatea față de de Gaulle a crescut și mai mult. De Gaulle încă nu realiza că lui Roosevelt puțin îi păsa cu care francez bate palma, atâta vreme cât îl putea ține sub papuc și se făcea util în război. Această politică intra în coliziune cu politica britanicilor, care doreau o autoritate franceză puternică, unificată.

Rolul lui Eden și al colegilor lui din Foreign Office în a-l proteja pe de Gaulle de răbufnirile lui Churchill devenea din ce în ce mai important și, în scurtă vreme, avea să devină vital în apărarea lui și față de Roosevelt. Acest rol îl arată pe Eden în întreaga lui splendoare de diplomat briliant și de înveliș perfect al oscilațiilor emoționale violente ale lui Churchill. La un dineu dat în luna februarie, când nimic nu era clar, de Gaulle l-a întrebat pe Eden: „Și acum ce urmează să se întâmple?“ Eden i-a răspuns ca un maestru: „Acum, dumneavoastră și generalul Giraud urmează să câștigați războiul, ajutați întru câtva de Anglia și America.“

În timp ce pe de Gaulle se străduia să îl calmeze, cu Churchill, Eden era angajat într-o bătălie extraordinară, ale cărei dimensiuni reale pot fi văzute numai astăzi, când unele documente ale cabinetului de atunci pot fi consultate fără restricții. În februarie 1943, de Gaulle a cerut din nou permisiunea guvernului de a pleca într-un tur în Africa, menționând că din pricina tensiunilor dintre el și Giraud nu intenționa să viziteze și Algerul. Interdicția de a părăsi Marea Britanie impusă de Churchill era încă în vigoare, dar, pe 24 februarie, Eden l-a informat pe premier că de Gaulle ceruse în mod repetat să i se pună la dispoziție mijloacele de transport necesare și că voia să plece până

pe 8 martie. A doua zi, Churchill i-a trimis o notă scrisă de mână: „Presupun că este foarte clar stabilit că nu i se va permite să plece și că, dacă va fi cazul, se va folosi forța pentru a-l reține.“ Este prima referință scrisă provenind de la Churchill din care reiese că acesta era dispus să folosească forța împotriva lui de Gaulle.

Tot pe 24 februarie, Spears a trimis o telegramă de la Beirut, în care raporta că apăruseră zvonuri că de Gaulle urma curând să facă o vizită la Cairo și ruga guvernul să nu-i permită generalului să pună piciorul în Levant. Pe telegrama lui Spears, Churchill nota de mână: „Presupun că aranjamentele existente pentru a-l împiedica pe de Gaulle să plece sunt deplin respectate și că, la nevoie, va fi oprit cu forța.“ Pe 27 februarie, Churchill i-a oferit lui Eden o explicație detaliată a motivelor lui. Nu era doar faptul că „odată ieșit de sub controlul nostru, [de Gaulle] poate să se ducă unde vrea și se va duce exact acolo unde poate să facă cel mai mult rău“, ci și teama lui Churchill de a nu-l ofensa pe Roosevelt: „Cred că Statele Unite vor considera că este un gest ostil din partea noastră să îl lăsăm pe acest om să umble de capul lui prin lume în acest moment.“ Instrucțiunile către Eden au fost clare: „Vă rog să nu permiteți, sub nici o formă, ca relațiile noastre cu Statele Unite să fie afectate din cauza așa-zisului nostru patronaj asupra unui om care ne este în același timp și dușman înfocat și a cărui ascensiune la putere în Franța ar fi un dezastru de cea mai mare magnitudine pentru Marea Britanie.“ Erau vorbe feroce, cu atât mai mult spuse unui ministru de externe care credea că de Gaulle era singurul lider francez capabil să redea Franței forța de care Marea Britanie avea atâtă nevoie după război. Churchill își încheia nota spunând că lui de Gaulle „nu trebuie să i se permită accesul la BBC decât sub supraveghere“. În aceeași zi, Churchill a fost informat că instrucțiunile sale privind folosirea forței în caz că de Gaulle încerca să spargă blocada fuseseră transmise la Foreign Office, Amiralitate, Ministerul Aviației, MI5. „În plus, au fost notificate toate aeroporturile.“

Pe 3 martie, guvernul a respins oficial cererea lui de Gaulle de a i se pune la dispoziție mijloace de transport; a fost informat că, având în vedere relația neclară dintre el și Giraud, era preferabilă amânarea oricărei călătorii. S-a convenit că trebuiau luate măsuri speciale de securitate și că trebuiau făcute și aranjamentele necesare ca presa să fie avertizată în cazul în care de Gaulle protesta public. Teyssot relatează felul în care de Gaulle a primit veștile despre această decizie: „Reacția a fost violentă! Generalul a contramandat toate dineurile la care fuseseră invitați și cetățeni britanici, vizita la rege, stabilită pentru 31 martie, vizita doamnei de Gaulle la regină etc.“ Harold Nicholson, la vremea aceea deputat din partea Partidului Conservator, povestește discuția pe care a avut-o la o cină cu Charles Peake, funcționarul de la Foreign Office care avea ingrata misiune de a ține legătura cu de Gaulle: „Charles mi-a spus despre ultimul scandal cu de Gaulle. De Gaulle hotărâse să

meargă în Siria, iar Charles a primit instrucțiuni să-l refuze. «*Alors*», a spus generalul «*je suis prisonnier*». S-a retras la Hampstead. Winston i-a telefonat lui Charles să-i spună: «Pe voi vă trag la răspundere dacă Monstrul de la Hampstead evadează.»“

Nicholson nu realizase dimensiunile aparatului de securitate mobilizat de guvernul britanic pentru a-l izola pe de Gaulle; nici măcar prizonierul nu era conștient, firește. Se poate numai specula pe seama a ce ar fi făcut de Gaulle dacă ar fi aflat. Pe 10 martie, la o săptămână de la decizia guvernului, Eden i-a trimis premierului un material care trecea în revistă măsurile luate în acest sens. Este un document cu totul extraordinar. În primul rând, scria Eden, „M15 (i) și-a avertizat reprezentanții din toate porturile și aeroporturile; (ii) a pus sub ascultare telefonul de la reședința privată a lui de Gaulle“. Cu alte cuvinte, serviciile secrete britanice îl spionau pe de Gaulle, lucru pe care mulți îl bănuiau, dar care nu a fost niciodată probat, până la liberalizarea accesului la aceste documente. În plus, „Primul Lord al Marinei și-a avertizat toți comandanții“, iar „ministrul Aerului a emis un avertisment similar către (i) o organizație numită «Grupul 44», care controlează toate avioanele militare care părăsesc țara, și (ii) compania British Overseas Airways Corporation, care controlează toate avioanele civile care părăsesc țara“.

În fine, nota Eden, poziția guvernului britanic a fost explicată și însărcinatului cu afaceri american, ca să se asigure că nici americanii nu îi puneau la dispoziție lui de Gaulle mijloace de transport cu care să plece din Marea Britanie. Singura măsură care nu fusese luată era folosirea unui agent de filaj; Eden scria că „M15 nu l-a pus pe general sub filaj pe motiv că este extrem de dificil de realizat o urmărire nedetectabilă pe o durată semnificativă și pentru că au pornit de la premisa că nu se dorește ca generalul să afle că îi supraveghem orice mișcare“. Premisa celor de la M15 era perfect corectă. În pofida tuturor acestor măsuri, la Washington, amiralul Leahy, anglofob și antigaulist, rămânea convins că „aliații“ britanici plănuiau să îl folosească pe de Gaulle pentru a-i trage pe sfoară pe americani. Pe 31 martie, scria: „Cert este că *Monsieur* de Gaulle se amestecă în efortul nostru de război și că guvernul britanic, care îl și finanțează, nu ia nici o măsură să stopeze aceste ingerințe.“

Între timp, negocierile dintre Giraud și de Gaulle, reprezentat de Catroux, purtate la Alger sub supravegherea lui Macmillan și Murphy, trenau. Pe 2 aprilie, Churchill se calmase îndeajuns încât să aibă o întâlnire cu de Gaulle, care a început magistral cu remarcă generalului că acum, că era prizonier, negreșit urma să fie mutat pe Insula Man. Churchill i-a răspuns că, pentru o persoană atât de distinsă, numai Turnul Londrei ar fi fost destul de bun. Churchill încă mai voia ca de Gaulle să accepte propunerea de la Casablanca; de Gaulle încă mai voia ca trioul format de Peyrouton, Noguès și Boisson, oamenii regimului de la Vichy, să fie eliminat, ca o precondiție pentru orice

colaborare din partea lui. Un avion fusese pregătit pentru a-l transporta imediat pe de Gaulle la Alger, dar zborul a fost anulat. Lui de Gaulle i s-a spus că situația militară din Tunisia impunea amânarea călătoriei, dar se vedea mâna lui Churchill în acest aranjament. De Gaulle îi scria lui Catroux: „Guvernul britanic, din bunătate sau din răutate, se alătură guvernului american. Nu are rost să mai spun că unii oameni de acolo au făcut în așa fel încât să mi se închidă ușile.“ În același timp, Churchill îi spunea unui coleg de cabinet că, în pofida calităților lui indiscutabile, de Gaulle era „un mare neghiob și foarte antibritanic“.

Pe la sfârșitul lunii aprilie, lucrurile păreau că încep să se miște. De Gaulle i-a spus lui Eden că ar fi dispus, dacă și Giraud era de acord, să împartă cu acesta autoritatea politică, adică altceva decât aranjamentul tip Clemenceau–Foch pe care îl propusese la Casablanca. De asemenea, ar fi putut colabora și cu anumiți foști oameni ai guvernului de la Vichy, deși nu cu toți. În Alger, realizând că sfârșitul era inevitabil, Peyrouton i-a spus lui Catroux că, la sosirea lui de Gaulle, își va da demisia din funcția de guvernator general al Algeriei și va accepta un post în armată. În afară de fenomenul de migrație a soldaților dinspre trupele care serviseră regimului de la Vichy spre trupele lui de Gaulle, la Alger aveau loc masive demonstrații gaulliste. Pe 30 aprilie, de Gaulle s-a întâlnit din nou cu Churchill, care a sugerat că era timpul ca generalul să meargă în Africa și să-și revendice poziția, pentru că americanii îl susțineau pe Giraud mai mult ca oricând. Dar de Gaulle era convins că Giraud tergiversa lucrurile și că terenul nu era suficient pregătit pentru sosirea sa, motiv pentru care a respins sugestia premierului. În cuvintele lui Cadogan, de Gaulle a jucat cu această ocazie „rolul catărului lăudat“.

În Alger, lumea aștepta. Harold Macmillan, care se atașase de Giraud, deși nu îl cunoștea aproape deloc pe adevăratul de Gaulle, nota pe 3 mai: „Este un om cu adevărat foarte dificil. Generalul meu este plicticos și desuet, dar măcar este un gentleman.“ A doua zi, neprimind vești de la Londra, Macmillan devenea nerăbdător: „Este un soi de armăsar năruș. Ori se repede pe pistă înainte să se ridice bariera, ori nu vrea să plece din loc decât când toți ceilalți cai sunt deja la jumătatea cursei.“ În timpul acesta, de Gaulle a dat drumul vulpii în cuiar: a ținut un discurs foarte provocator în care, deși nu se referea explicit la americani, condamna întreaga istorie a evenimentelor din Africa de Nord, începând cu debarcarea Aliaților. Îi acuza pe Giraud – și implicit pe americani – că trăgeau de timp, spunând că „amânările trebuie să ia sfârșit. Tot pe 4 mai, Churchill s-a îmbarcat pe *Queen Mary*, cu destinația Washington, urmând să aibă o nouă întâlnire cu Roosevelt.

Discursul lui de Gaulle, a îngreunat purtarea negocierilor în următoarele zile la Alger. Macmillan a revenit la metaforele nupțiale pentru a surprinde atmosfera de melodramă care se dezvoltă între Giraud și de Gaulle: „Mă

iubește, nu mă iubește. Mă iubește, nu mă iubește. Mă iubește, nu mă iubește. Mă... iubește... nu... mă... iubește...! Doamne! Azi a fost o zi proastă și, după cum s-a terminat, e clar că un general nu-l iubește pe celălalt!“ Catroux, sătul până peste cap de șeful lui de la Londra, se plângea că discursul lui de Gaulle îl pusese într-o poziție imposibilă la masa negocierilor și amenința că renunță.

A fost organizată o întâlnire la care au fost chemați Catroux, Giraud, Macmillan, Murphy și Jean Monnet, pe care americanii îl rugaseră să fie consultantul politic al lui Giraud. Încă de la început, Macmillan și-a avertizat colegii că nu aveau voie să întrerupă negocierile în cazul în care una dintre părți făcea remarci ofensatoare la adresa celeilalte; în Marea Britanie, explica el, aceasta este procedura standard la formarea unui guvern de coaliție. „Gluma nu a fost prea apreciată. L-a șocat pe Murphy (care oricum nu voia cu tot dinadinsul ca unificarea să se realizeze), dar l-a amuzat pe Monnet. Dacă vă e frică de de Gaulle, am spus, și vreți să anulăm totul, trebuie să o faceți din cauza unei probleme de principiu.“ Dar, când se ajungea la principii, de Gaulle avea teren solid sub picioare; deocamdată, prefera să rămână la Londra, așteptând ca evenimentele din Algeria să se întoarcă în favoarea sa.

În timp ce negocierile purtate la distanță între Londra și Alger se împotmoliseră, acțiunea urma să se mute la Washington, unde, pe măsură ce *Queen Ann* se apropia de țarm, se apropia și momentul marii confruntări în relația dintre Churchill, președinte și de Gaulle.

XII. Un președinte furios

Churchill urma să petreacă săptămâna 12–25 mai 1943 antrenat în discuții între patru ochi cu Roosevelt, cu ocazia celei de-a treia conferințe de la Washington, care primise numele de cod Trident. Ca întotdeauna, agenda avea în vedere viitorul curs al războiului, iar în această privință diferența de viziune dintre Churchill și americani se vedea din ce în ce mai clar: Churchill voia să se concentreze pe „pântecele moale” al Europei, Italia și Balcanii, iar americanii voiau să se arunce cu toate forțele într-o invazie în Canalul Mânecii. Dar ambele tabere aveau și motive de mulțumire: Operațiunea Overlord, cum avea să fie cunoscută, fusese, de comun acord, programată pentru 1944. Asta însemna că mai era un an până la deschiderea noului front, așa că americanii au fost de acord cu propunerea lui Churchill ca mult amânata victorie în Tunisia și deja planificatele debarcări în Sicilia să fie urmate de invadarea Siciliei și Italiei. Un alt subiect important pe agendă era stadiul în care ajunsese construirea bombei atomice. Dar, în pofida atâtor decizii extrem de importante puse în discuție, problema francezilor a devenit mărul discordiei – așa cum se întâmplase și la conferința de la Washington, după atacul de la Pearl Harbour, și apoi la Casablanca.

Discursul lui de Gaulle de pe 4 mai fusese croit exact așa cum era nevoie ca să-l asmută pe Roosevelt, iar Churchill, odată ajuns la Washington, s-a trezit asediat de valuri de provocări la adresa celui pe care, în ciuda veninului pe care acesta îl adunase împotriva lui, americanii continuau să-l creadă protejatul premierului. În cele din urmă, nu a mai suportat, și a trimis la Londra o telegramă devastatoare: „Trebuie să vă previn în modul cel mai solemn asupra situației foarte neplăcute create aici în jurul lui de Gaulle. Nu trece o zi fără ca președintele să nu-mi aducă aminte. Deși face acest lucru pe un ton prietenos și adesea glumeț, sunt convins că este foarte preocupat de această problemă și văd dezvoltându-se un pericol serios dacă nu punem situația sub control.” Churchill mai spunea că primea aproape în fiecare zi diverse documente privitoare la de Gaulle, dintre care a și atașat câteva la telegramă.

Unul dintre aceste documentele trimise de Churchill la Londra era un

memorandum redactat de Roosevelt însuși pe 8 mai, după ultimul discurs incendiar al lui de Gaulle, și pe care președintele i-l înmânase lui Churchill imediat după sosire. Era expresia deplină a frustrării și furiei pe care Roosevelt le acumulase împotriva generalului: „Îmi pare rău, dar comportamentul MIRESEI continuă să se înrăutățească pe zi ce trece. Acțiunile și atitudinea lui sunt intolerabile.“ Roosevelt îl acuza pe de Gaulle că își trimitea „trupa de propagandiști vicioși la Alger ca să stârnească și mai mult discordia dintre diversele elemente. În ce privește caracterul generalului, Roosevelt admitea că de Gaulle poate că era „un tip onest“, dar suferea de un „complex mesianic“. Din perspectiva lui Roosevelt, poziția lui de Gaulle era următoarea: „El are această idee că poporul francez îl susține foarte mult pe el personal. Mă îndoiesc. Cred că poporul francez susține mișcarea francezilor liberi, nu pe de Gaulle, pe care oamenii nu îl cunosc, iar poporul francez este loial atât scopurilor înalte pe care mișcarea le avea la început, cât și scopurilor din etapa mai avansată, în care se urmărește restaurarea Franței. Dacă oamenii ar ști ceea ce dumneavoastră și cu mine știm despre de Gaulle personal, ar continua să fie de partea mișcării, dar nu și de partea actualului ei lider de la Londra. Acesta este motivul pentru care am devenit mai mult decât deranjat de perpetuele mașinațiuni ale lui de Gaulle.“ Urma soluția problemei franceze pe care o propunea Roosevelt: trebuia organizat un Comitet Francez cu totul nou, a cărui compoziție să fie aprobată de Churchill și Roosevelt. Comitetul trebuia să aibă un rol strict consultativ și nu putea acționa sub nici o formă ca guvern provizoriu. Giraud urma să fie numit comandant suprem al armatei și marinei franceze. Cât despre de Gaulle, Roosevelt sugera că poate Churchill ar „vrea să-l numească guvernator în Madagascar!“.

Mai erau și alte documente extraordinare între cele transmise de Churchill la Londra. Unul era un raport al serviciilor secrete americane, care provenea de la J. Edgar Hoover însuși, în care se arăta că „marinarii de pe *Richelieu* fuseseră mituiți pentru a trece la francezii liberi“. Reproșul lui Roosevelt era că această mită fusese plătită din banii pe care britanicii i-i dădeau lui de Gaulle – or, având în vedere relațiile financiare dintre Marea Britanie și Statele Unite în acel moment, asta însemna „din bani care, dintr-un anumit punct de vedere, aproape sunt bani americani“. Acuzațiile lui Hoover, pe care istoria avea să-l țină minte ca pe un mincinos paranoic și plin de prejudecăți, nu erau adevărate. Fie și pentru faptul că Forțele Franceze Libere plăteau solde mai mici decât marina guvernului de la Vichy.

Un al document pus la dispoziție de Roosevelt era un memorandum întocmit la Departamentul de Stat care îl acuza pe de Gaulle de legături cu comuniștii. Se spunea că: „De Gaulle a permis celor mai radicale elemente din Franța să se adăpostească sub umbrela organizației sale. Comuniștii francezi, poate cel mai bine organizat grup politic de acolo astăzi, și-au anunțat insistent dorința ca de Gaulle să fie liderul lor.“ Desigur, orice ar fi făcut de

Gaulle nu putea fi decât ceva rău în ochii Departamentului de Stat. În mod normal, în pofida unui parcurs antinazist imaculat, i se reproșa că ar fi fascist. Dar aruncau cu tot ce le pica în mână, iar acuzația că ar avea simpatii comuniste, deși foarte acceptabilă în ochii lui Stalin, prietenul lui Roosevelt, putea fi și ea folositoare.

În realitate, atât Departamentul de Stat, cât și Roosevelt încercau să evite cu orice preț un adevăr greu de înghițit. Chiar după sosirea lui Churchill la Washington, delegatul lui de Gaulle pe lângă mișcarea de rezistență din interiorul Franței, Jean Moulin, a trimis un mesaj din Parisul aflat sub ocupație, anunțând crearea Consiliului Național al Rezistenței, din care făceau parte toate grupările politice. Mesajul era un apel la negociere în vederea reunirii tuturor francezilor combatanți: „Francezii nu vor fi niciodată de acord ca generalul de Gaulle să îi fie subordonat generalului Giraud și cer instaurarea unui guvern provizoriu la Alger, prezidat de generalul de Gaulle, avându-l pe generalul Giraud la comanda armatei. Generalul de Gaulle va rămâne singurul lider al rezistenței franceze, indiferent de rezultatul negocierilor.“

Mesajul întărea enorm poziția lui de Gaulle, care realizase de luni bune că sprijinul rezistenței din interiorul Franței era singura armă pe care nimic din ceea ce făceau sau spuneau britanicii și americanii nu o putea anihila. De fapt, cu cât își manifesta mai vehement independența, cu atât era mai probabil ca grupările de rezistență să îl reclame ca lider. Preocuparea lui de Gaulle pentru mișcarea de rezistență din interiorul Franței în această perioadă avea să fie observată îndeaproape de Jose Aboulker, care sosise la Londra ca să aducă informații despre ultimele evenimente din Algeria: „Nu a ascultat un cuvânt din tot ce-am zis. Era obsedat de niște hârtii pe care le avea pe biroul în spatele căruia se plimba de colo-colo, fumând țigară de la țigară. Spunea «Max a zis asta», «Max a zis ailaltă»; Max era delegatul lui, Jean Moulin. De două sau trei ori pe parcursul întâlnirii s-a așezat în fotoliul înalt din spatele biroului, și-a mai aprins o țigară și mi-a explicat că acelea erau ultimele telegrame din Franța care îi fuseseră descifrate. De Gaulle era foarte surescit, nu îl interesa ce se întâmplă la Alger. Nu se putea gândi decât la mișcarea de rezistență din Franța.“

Washingtonul era conștient de sentimentele puternice pe care numele lui de Gaulle le stârnea în rândurile mișcării de rezistență. În martie, Moulin, care trecuse prin Londra înainte de a pleca să-și îndeplinească misiunea în Franța, care avea să-i aducă prizonieratul, tortura și o moarte teribilă în mâinile Gestapoului, fusese luat de unul dintre ofițerii lui de Gaulle la o întâlnire cu amiralul Stark. Stark a trimis un raport detaliat la Washington despre această întâlnire, redând afirmațiile lui Moulin că toate grupările de rezistență din Franța îl acceptau pe de Gaulle ca lider și comandant și că „gaullism“ devenise sinonim cu lupta de rezistență împotriva Germaniei. Informațiile

erau, deci, acolo, dar, în isteria declanșată în luna mai la Casa Albă împotriva lui de Gaulle, Roosevelt preferase să dea crezare unui raport de mână a doua de la Londra, care arăta că declarația trimisă de la Paris fusese măsluită de unul dintre oamenii lui de Gaulle. În timp ce la Washington se căutau probe pentru a-l denigra pe de Gaulle, în Algeria, Giraud înțelegea prea bine semnificația declarației lui Moulin. Pe 17 mai, a acceptat în cele din urmă să împartă puterea cu de Gaulle și l-a invitat oficial să i se alăture la Alger. Este posibil ca această bruscă dispoziție conciliantă venită din partea lui Giraud să fi fost declanșată și de un tragic eveniment: cu doar două zile înainte de acest compromis, Giraud aflate că fiica sa, măritată cu un ofițer care lupta în armata sa, fusese ridicată din locuința ei din Tunisia, împreună cu copiii, și dusă în prizonierat în Germania. Macmillan remarcă: „bietul bătrân era devastat“. O astfel de lovitură nu era de natură să-i mărească apetitul pentru luptele politice cu de Gaulle.

Churchill nu aflate încă de invitația trimisă de Giraud lui de Gaulle. Telegrama furibundă pe care a trimis-o de la Washington se încheia cu o serie de alte acuze la adresa generalului, dintre care cea mai rușinoasă era că de Gaulle ar fi fost un laș. Churchill scria: „N-a mai luptat de când a plecat din Franța și a făcut toate eforturile să o scoată la timp pe soția lui de-acolo.“ Ultima afirmație era pur și simplu neadevărată. Când părăsise Franța, în iunie 1940, de Gaulle făcuse aranjamente pentru ca soția și copiii lui să poată pleca și ei, dar nu avusese nici o garanție că acest lucru avea să fie posibil. Apoi, având în vedere comportamentul lui în Primul Război Mondial și curajul de a lua de unul singur calea exilului pentru a continua lupta împotriva nazismului, aluzia că ar fi evitat cumva lupta era foarte șubredă. Churchill mai spunea: „președintele mi-a sugerat chiar că există pericolul ca Giraud să fie asasinat de gaulliști“; a avut măcar gentilețea să admită că Roosevelt nu îi adusese probe în sprijinul unei asemenea afirmații. Pentru că, evident, nu exista nici o probă. Telegrama se încheia cu sublinierea faptului că, dacă trebuia ales între președinte și de Gaulle, nu exista decât un singur răspuns: „Îi rog pe colegii mei să decidă de urgență dacă nu e cazul să îl eliminăm pe de Gaulle ca forță politică. Având în vedere interesul nostru vital de a păstra bune relații cu Statele Unite, mi se pare cel puțin nerecomandat să îl lăsăm pe acest intrigant care ne pune bețe-n roate să continue să ne facă rău.“

Indiferent cât de mult ar fi susținut Roosevelt, secondat acum de Churchill, că această campanie împotriva lui de Gaulle avea rădăcini politice, aceste documente dădeau întregii afaceri un aer de vendetă personală. Și era perfect de înțeles. De Gaulle era un om extrem de dificil, orgolios, arogant, smucit, uneori insuportabil și cu o tendință pronunțată de a face crize de nervi. Cu toate acestea, deși un autoritarist prin structură, nu era un totalitarist. De vină era refuzul său de a se supune cerințelor Alianțelor și faptul că nu se dădea înapoi de la a-i critica în public. Din punctul de vedere al lui Roosevelt și

Churchill, țara lui de Gaulle fusese înfrântă, de Gaulle însuși era finanțat de Marea Britanie și America, deci, foarte simplu, nu trebuia să le iasă din cuvânt. Vicepreședintele Statelor Unite, Henry Wallace, remarcă atitudinea lui Churchill în această perioadă; în timpul unui prânz oferit la Ambasada Marii Britanii, la o zi după ce trimisese telegrama la Londra, „Churchill a vorbit cu mare dispreț despre vanitatea, meschinăria și lipsa de curtoazie a lui de Gaulle, spunând că îl crescuse de când era pui, dar că încă mai lătra puțin“.

Telegrama și documentele atașate de Churchill au provocat consternare la Londra. Cadogan, perplex, nota: „Attlee le-a spus membrilor cabinetului de telegramele care vin de la Winston în care este vorba despre de Gaulle. Primul (sub presiune americană) vrea să-l execute pe-al doilea. Dar să fie oare momentul, acum, când de Gaulle și Giraud *s-ar putea* să se înțeleagă?“ Pe 23 mai, guvernul s-a întrunit pentru a discuta un răspuns la propunerea lui Churchill de a rupe relațiile cu de Gaulle. Eden nota: „Toți sunt împotrivă și foarte curajoși în lipsa lui [Churchill].“

Eden însuși a redactat telegrama, răspunzând punct cu punct celor mai extravagante acuzații pe care le raportase Churchill. În afară de afirmația că de Gaulle, prin comportamentul său, și aparatul de propagandă al Forțelor Franceze Libere le creaseră tuturor dificultăți, toate celelalte acuzații erau respinse metodic și detaliat. Dincolo de orice, argumenta Eden, acum, că Giraud îl invitase pe de Gaulle să i se alăture la Alger, exista o șansă de unificare în rândurile francezilor; eliminarea lui de Gaulle în acest moment l-ar fi transformat pe general într-un martir și ar fi creat mult mai multe probleme decât menținerea lui. Eden încheia cu o lovitură evidentă, aplicată lui Robert Murphy, trimisul lui Roosevelt la Alger: „Suspectăm că Murphy e din ce în ce mai impresionat de valul de gaullism în continuă creștere în Africa de Nord, pe care nu are cum să nu îl observe, și preferă să-l pună pe seama propagandei gaulliste, în loc să admită că s-a înșelat cu privire la influența mișcării lui de Gaulle în Africa, la fel de mult cum s-a înșelat și cu privire la sentimentele antibritanice care ar fi existat acolo. Realitatea este că menținerea unor figuri nepopulare în guvernul lui Giraud și refuzul continuu al lui Murphy de a le da la o parte i-au adus beneficii semnificative lui de Gaulle în Africa de Nord.“

Faptul că exista o propunere din partea lui Giraud ca de Gaulle să vină la Alger era o noutate pentru Churchill. A admis, în răspunsul său, că orice acțiune împotriva lui de Gaulle trebuia amânată până la aflarea rezultatelor acestei întâlniri. Și-a anunțat intenția de a-l informa pe Roosevelt despre aceste evoluții, adăugând, însă: „Nu am nici o intenție să îmi stric relațiile cu președintele susținând argumente pe care mi le aduceți în varii telegrame. V-am prevenit că susținerea pe care i-o arătați lui de Gaulle periclitează unitatea anglo-americană.“ Nu era prima dată când de Gaulle amenința să-i strice lui Churchill ploile cu Roosevelt. La conferința Trident fusese aprobată invazia în

Italia, o fază esențială din strategia lui Churchill, și premierul i-a reamintit lui Eden că acest lucru nu ar fi fost posibil fără sprijinul personal al lui Roosevelt. Fraza de încheiere a telegramei aducea aminte de criza de furie pe care o avusese Churchill în timpul disensiunilor privind „prizonieratul“ lui de Gaulle în Marea Britanie: „Primim un ajutor indispensabil și mi-ar părea foarte rău să fiu responsabil de ruperea acestei armonii de dragul unui francez care este un inamic înfocat al Marii Britanii și care ar putea arunca Franța în război civil.“ Aceste cuvinte erau scrise cu doar șaisprezece zile înainte de aniversarea a trei ani de la prima întâlnire dintre Churchill și de Gaulle, în 1940, în circumstanțe foarte diferite.

Dar loialitatea arătată de Churchill lui Roosevelt în aceste mesaje, și nu numai, nu era reciprocă. Exact în momentul în care Churchill se arăta mai dispus ca niciodată să rupă relațiile cu de Gaulle de dragul relației cu Roosevelt, președintele încerca să aranjeze, în secret și fără știrea lui Churchill, un *tête-à-tête* cu Stalin undeva în Strâmtoarea Bering, convins că se va înțelege mai bine cu liderul rus dacă Churchill nu era prin preajmă. Churchill a fost rănit profund când a aflat despre aceste planuri, iar Roosevelt a încercat să scape mințind, negând în fața lui Churchill până și faptul că ar fi propus vreodată așa ceva. În afară de lipsa de încredere, acest incident arăta că parteneriatul de pe poziții egale în luarea deciziilor pe care Churchill reușise să îl mențină la Casablanca începuse să se clatine.

Pe 27 mai, de Gaulle se pregătea să plece de la Londra spre Africa. I-a scris lui Churchill: „Sunt mai optimist ca niciodată în legătură cu victoria noastră comună și mai convins ca niciodată că dumneavoastră personal veți fi omul momentului de glorie, așa cum ați fost și omul momentelor celor mai grele.“ Înainte de plecare, de Gaulle i-a mulțumit lui Eden pentru tratamentul minunat pe care „poporul britanic“ îl oferise francezilor liberi. Eden a înțeles foarte bine substratul. De Gaulle scria mai târziu că Eden „a întrebat cu bunăvoință, «Știți că ne-ați creat mai multe dificultăți decât toți ceilalți aliați europeni ai noștri laolaltă?» «N-am nici o îndoială», i-am răspuns, zâmbind și eu, «Franța este o mare putere»“.

De Gaulle ateriza la aeroportul Boufarik din Alger pe 30 mai. Deși a fost întâmpinat de o mică gardă și o formație care a cântat *La Marseillaise*, sosirea la mai izolatul Boufarik, în loc de Maison Blanche, principalul aeroport din Alger, nu fusese întâmplătoare; se dorea ca de Gaulle să fie ținut cât mai departe de ochii publicului. Din același motiv, drumul către Palatul de Vară, unde era așteptat pentru a clarifica ultimele detalii ale noului Comitet Francez cu Giraud, a ocolit cu totul orașul Alger. Murphy, în special, se temea de un puci gaullist. Cu toate acestea, lui de Gaulle i s-a permis în aceeași după-amiază să plaseze o cruce de Lorena la piciorul monumentului ridicat în onoarea eroilor căzuți la datorie, situat în Place de la Poste. A fost de ajuns să fie observat de câțiva susținători pentru ca, în foarte scurt timp, câteva mii de

oameni să se adune și să îl aclame. Deși administrația, armata, presa și comunicațiile erau încă sub controlul lui Giraud și al Aliaților, de Gaulle era încrezător că prinsese momentul și avea să-și impună punctul de vedere la negocieri.

Miezul problemei era împărțirea puterii între autoritățile civile și cele militare. Roosevelt își menținea punctul de vedere potrivit căruia alianța Marii Britanii și a Americii fusese încheiată cu eșalonul *militar* francez, care trebuia să fie subordonat lui Eisenhower, iar chestiunile politice erau suspendate până după război. De Gaulle, la rândul lui, rămăsese la ideea de a crea un nou Comitet Francez, care să acționeze ca un guvern interimar al Franței, pe care să îl prezideze el. Singura schimbare era că de Gaulle devenise mai abil și știa că planul lui nu se putea realiza dintr-o singură lovitură.

Cele trei zile, de pe 31 mai până pe 2 iunie 1943, au fost tensionate și agitate. Discuțiile au început la Lycée Fromentin, care avea să fie și sediul noului Comitet. Giraud a venit însoțit de Monnet și de generalul Georges, un vechi prieten de-al lui Churchill, pentru a cărui prezență Churchill insistase. De Gaulle îi avea lângă el pe Catroux, André Philip – o oaie neagră pentru Roosevelt, după întâlnirea lor de la Washington – și René Massigli, un diplomat francez calm și experimentat care i se alăturase lui de Gaulle în toamna precedentă. Pe când Giraud insista să obțină supremația autorității militare, de Gaulle insista că el venise la Alger să pună bazele unei forțe politice eficiente. Negocierile au ajuns repede în impas, deși cinci dintre cei șapte participanți înclinau către de Gaulle – cu excepția lui Georges, care susținea fără rezerve punctul de vedere al lui Giraud. În stilul său caracteristic, de Gaulle a organizat imediat o conferință de presă în care a făcut publice disputa și și-a anunțat propria poziție. Mai târziu în aceeași zi, Peyrouton a demisionat oficial din funcția de guvernator general, trimițând două scrisori separate, una lui Giraud și una lui de Gaulle, care i-a acceptat demisia, fără să-i dea lui Giraud timp să reacționeze.

Știrea despre demisia lui Peyrouton a făcut imediat înconjurul Algerului. La finalul campaniei din Tunisia, în mai 1943, la Alger se organizase o paradă în cinstea victoriei, prezidată de Eisenhower și de Giraud. Comandanții lui de Gaulle, de Larminat și LeClerc, ordonaseră trupelor francezilor liberi să mășăluiască separat de trupele lui Giraud. Ulterior, cu acordul lui Eisenhower, Giraud l-a dat afară din Alger, iar francezii liberi și-au stabilit tabăra în apropiere de Tripoli. Acum, mii de voluntari părăseau Algerul și mergeau la ei. Pe 2 iunie, Giraud i-a trimis lui de Gaulle o scrisoare în care îl acuza că îndepărta oamenii de la posturi și că urmărea să instaureze o dictatură; concomitent, a fost emis un decret care interzicea toate întrunirile publice în Alger, iar punctele-cheie din oraș au fost puse sub paza permanentă a armatei și a poliției. În acea noapte, de Gaulle, sub protecția unei mici gărzi de zece persoane, pusă la dispoziție de de Larminat, s-a întâlnit cu Giraud și i-

a spus că acțiunile sale aveau să ducă la o ruptură imediată a relațiilor lor dacă nu se ajungea la o înțelegere a doua zi. Într-adevăr, a doua zi, pe 3 iunie, Giraud a dat înapoi, a acceptat formarea noului Comitet Francez de Eliberare Națională (*Comité français de Libération nationale* – CFLN), coprezidat de el și de de Gaulle și avându-i alături pe cei cinci care participaseră la negocieri ca membri fondatori. S-a convenit că, din moment ce Peyrouton fusese deja eliminat, Noguès și Boisson urmau să fie demși în timpul cel mai scurt posibil din posturile lor din Maroc și de la Dakar. Pentru de Gaulle, bicefalismul CFLN nu era decât un impediment temporar.

La aterizarea în Alger cu mai puțin de o săptămână în urmă, de Gaulle aflate cu surprindere că Churchill era și el acolo. Venise direct de la Washington, în parte pentru că trebuia să discute cu Eisenhower despre invazia în Sicilia, în parte pentru că nu putuse rezista tentației de a fi martor la drama iminentei intrări în scenă a lui de Gaulle. Fiind încă sub influența „gaullofobiei” stârnite la maximum în timpul vizitei la Washington, în timpul unui dineu cu Macmillan și Murphy s-a lansat într-un atac sălbatic împotriva lui de Gaulle. Giraud primise o invitație de la Roosevelt să facă o vizită în luna iunie la Washington, dar Churchill îi spusese lui Murphy că vizita nu ar fi o mișcare înțeleaptă, pentru că de Gaulle era perfect capabil să execute un puci în lipsa lui Giraud. Desigur, toate acestea au fost raportate imediat și fidel la Washington.

Churchill îl chemase și pe Eden la Alger, telegrafiindu-i lui Roosevelt în ziua sosirii lui de Gaulle: „Mireasa ajunge aici azi la prânz. M-am gândit că Anthony (Eden) face mai bine decât mine figură de cavaler de onoare. Eu îmi rezerv rolul tatălui sever.” La cinci luni după Casablanca, glumele răutăcioase pe teme nuptiale erau iar la mare preț. După ce a primit veștile despre conferința de presă ținută de de Gaulle, Roosevelt i-a răspuns: „Este evident că mireasa uită că suntem în război. Noi aici nu primim decât anunțurile publicitare ale miresei. Ce se întâmplă cu serviciile de informații anglo-americane? Mult noroc în eliminarea durerii noastre de cap comune.”

Acum, în fine, Churchill putea să anunțe fericitul eveniment: „Tocmai am aflat oficial de la Macmillan că mireasa și mirele s-au îmbrățișat la propriu. Urmează să ofer o masă noului Comitet astăzi la prânz, dar *nu* voi face nici o încercare de a tulbura fericirea conjugală comițând vreo indiscreție.” Potrivit mesajului pe care a doua zi i l-a trimis lui Roosevelt, „toată lumea a fost foarte prietenoasă” în timpul mesei, iar analiza noului aranjament era încurajatoare: „Dacă de Gaulle devine violent sau nerezonabil, va fi într-o minoritate de 5 la 2, posibil chiar complet izolat. De aceea, Comitetul este un organ a cărui autoritate este colectivă, și cu care, în opinia mea, vom putea colabora în condiții de siguranță.” Este greu de înțeles cum a ajuns Churchill la concluzia atât de optimistă că noul Comitet avea capacitatea de a-l izola pe de Gaulle; este posibil să se fi bazat pe opiniile generalului Georges; mai probabil,

încerca doar să îl reasigure pe Roosevelt. De Gaulle își amintește o analiză cu totul diferită din partea lui Churchill. După ce de Gaulle remarcase că prezența lui la Alger tocmai în acel moment părea întru câtva stranie, Churchill i-a replicat că, deși nu încerca în nici un fel să se amestece în problemele francezilor, situația militară îl obliga să urmărească îndeaproape evenimentele dintr-o zonă atât de importantă pentru comunicații: „Am fi fost obligați să luăm măsuri dacă s-ar fi produs un șoc prea violent – de exemplu, dacă l-ați fi devorat pe Giraud dintr-o singură înghițitură.” Fără știrea lui Churchill, Comitetul mai numise deja opt membri, Giraud și de Gaulle propunând fiecare câte patru; mai târziu, de Gaulle scria: „Aceste numiri au avut rolul de a-mi întări ulterior poziția.”

Aparenta armonie a dura doar câteva zile. Pe 7 iunie, Eisenhower a luat și el prânzul cu membrii Comitetului, apoi i-a povestit generalului Ismay, principalul consilier militar al lui Churchill: „Totul a mers bine. Sunt plin de speranțe că totul va decurge satisfăcător.” În aceeași după-amiază, Macmillan s-a întâlnit cu de Gaulle, pe care l-a găsit „foarte cordial și într-o stare de spirit bună”: „Americanii încep să realizeze că, deși adesea obositor, de Gaulle este de departe cel mai inteligent dintre personalitățile franceze. Cel puțin, este realist și are o minte modernă.”

Zăgazurile s-au rupt pe 8 iunie. Comitetul, încă format din șapte membri pentru că restul, nou-numiți, nu ajunseseră încă la Alger, s-a întâlnit să discute chestiunea foarte importantă a autorității militare. Georges a propus ca Giraud să fie comandant suprem al tuturor forțelor armate franceze, păstrându-și în același timp și poziția de copreședinte al Comitetului, pe care ar fi urmat să o exercite independent de autoritatea militară. Din punctul de vedere al lui de Gaulle, ideea era ca tocmai armata să fie adusă sub comanda politică. Propunerea lui era ca Giraud să rămână comandant suprem, dar, într-un termen dat, să se întoarcă pe front și să renunțe la poziția politică. Era aceeași idee pe care o susținuse și la Casablanca: Giraud în rolul lui Foch, de Gaulle în rolul lui Clemenceau. Majoritatea a respins propunerea lui Giraud, iar Giraud și Georges au refuzat să susțină poziția lui de Gaulle. Din nou, s-a ajuns în impas.

Macmillan s-a întâlnit cu de Gaulle a doua zi: „Lucrurile merg încă foarte greu aici. Relațiile personale dintre Giraud și de Gaulle nu sunt bune. Între bărbați atât de diferiți ca structură nici nu ar putea fi altfel. Giraud este un colonel de modă veche, dar, cu șarmul lui, ar fi o adevărată achiziție pentru Turf Club.³⁸ De Gaulle e un om al zilelor noastre, ambițios, îngâmfat, dar un politician inteligent, care nici măcar nu mimează bunele maniere și adoră să se lanseze în atacuri la persoană violente și injurioase, mai ales împotriva celor care aparțin generațiilor mai în vârstă. După care pur și simplu nu înțelege de ce aceștia s-au supărat.” Optimismul primelor două zile se evaporase.

38. Unul dintre cele mai exclusiviste cluburi londoneze, fondat în 1861, ai cărui membri erau în proporție covârșitoare aristocrați.

Era momentul pentru de Gaulle să facă uz de cea mai puternică armă psihologică pe care o avea în arsenal. Și-a dat demisia de la președinția Comitetului și s-a făcut nevăzut, nu înainte ca, „învăluit în tristețe“, să îi fi „anunțat pe miniștrii, oficialii și generalii care au venit să mă vadă că mă pregătesc să plec la Brazzaville“. În memoriile sale, de Gaulle recunoaște că a fost vorba de o „explozie calculată“, calculul fiind că retragerea sa avea să genereze un asemenea val de susținere printre francezii și soldații din Africa, cu consecințe care puteau părea atât de grave, încât, sub presiunea irezistibilă a maselor, nu i s-ar mai fi putut refuza puterea.

Giraud s-a prezentat la Macmillan în dimineața zilei de 10 iunie cu scrisoarea de demisie a lui de Gaulle. Macmillan a telegrafiat la Foreign Office: „Acțiunea lui de Gaulle este neașteptată, pentru că aseară atmosfera se calmase. Am sugerat să se ia act de sosirea scrisorii, numai atât, iar Comitetul să nu se întrunească până mâine, dând un răgaz pentru analizarea atentă a noii probleme.“ Macmillan raporta de asemenea că el, Murphy și Eisenhower, pe care îl informaseră, erau de părere că ar trebuia evitată o ruptură „într-un moment în care beneficiile unificării ar fi cu siguranță prejudiciate și ar putea apărea complicații grave pentru noi toți“. Churchill era de acord cu decizia lui Macmillan de a nu precipita criza: „Ați făcut foarte bine să trageți de timp și să-i dați lui de Gaulle șansa să-i vină mintea la cap și să realizeze ce forțe sunt în jurul lui. Noi vom juca cinstit cu el dacă și el joacă cinstit cu noi și cu Franța.“

Contrar reacției lui Churchill, Roosevelt a considerat demisia lui de Gaulle un gest salutar. I-a scris lui Eisenhower: „Este în natura lucrurilor ca această situație cu de Gaulle să se coacă și să plesnească mai devreme sau mai târziu. Mai bine îl lăsați să demisioneze acum, decât să avem o situație și mai gravă peste o lună.“ Leahy nu mai avea răbdare: „Din păcate, nu sunt vești că s-ar fi acceptat demisia. Generalul de Gaulle aplică exact politica pe care mă așteptam să o aplice ca să ajungă, el și susținătorii lui, în pozițiile cele mai înalte. Până nu-l eliminăm din schemă, va fi fără dubiu un obstacol permanent în calea efortului nostru de război. Eliminarea lui poate fi dificilă din cauza sprijinului trecut și viitor de care se bucură din partea guvernului britanic.“

În timp ce Macmillan încercase să liniștească spiritele cu telegrama lui din 10 iunie, Murphy i-a trimis lui Roosevelt un mesaj incendiar în care îl anunța că Giraud intenționa să demisioneze și el din Comitet dacă nu se vota propunerea lui privind comanda armatei franceze. Mai grav, Murphy îl informa despre acuzația pe care Giraud i-o aducea lui de Gaulle, care „a cerut să preia comanda tuturor forțelor armate franceze care nu sunt angajate activ în operațiuni, ceea ce contravine celor discutate cu Eisenhower, cu Macmillan și cu mine când și-a declarat intențiile“. Informația era de natură să îl

alarmeze foarte tare pe Roosevelt, pentru că însemna că de Gaulle avea pretenții asupra Dakarului, dintotdeauna baza strategică cea mai importantă pentru America în opinia președintelui. Auzise deja zvonurile că se intenționa retragerea lui Boisson de la Dakar – altă sursă de neliniște pentru Roosevelt, care, nefiind afectat de evenimentele din septembrie 1940, vedea în Boisson cel mai competent administrator francez din întreaga Africă.

Roosevelt a făcut din menținerea lui Boisson în post obiectivul primei sale confruntări cu de Gaulle care se transforma deja într-un adevărat duel personal. Prima salvă a fost telegrama pe care i-a trimis-o lui Churchill pe 10 iunie, provocat de mesajul lui Murphy: „Cred că toată această chestiune cu de Gaulle dominând la Dakar este prea serioasă ca să mai pot sta deoparte. Nici dumneavoastră, nici eu nu știm unde va sfârși de Gaulle. De aceea, găsesc că este cu neputință de acceptat orice dominație a lui de Gaulle în Africa de Vest franceză.” Roosevelt declara că nu putea fi liniștit decât dacă Giraud păstra comanda tuturor forțelor armate franceze: „Exercitarea controlului de către de Gaulle ar crea neliniște în ceea ce privește atât securitatea pozițiilor britanice și americane de ariergardă și a liniilor de aprovizionare, cât și dimensiunea forțelor necesare pentru a proteja ariergarda.” Roosevelt i-a trimis și lui Eisenhower acest mesaj, ceea ce echivala cu o intervenție directă în teatrul de operațiuni al șefului comandamentului suprem al forței expediționare din Africa: „Sper că veți fi de acord cu mine că este de neconceput, având în vedere incertitudinile legate de atitudinea lui de Gaulle pe viitor, ca Africa de Vest franceză să intre sub dominația lui.”

Churchill i-a dat telegrama primită de la Roosevelt și lui Eden, care a văzut imediat încotro se îndreptau lucrurile: „Ura americanilor este înverșunată și poate că și urmăresc să ia ei Dakarul. Dar și de Gaulle a făcut destule ca să clatine încrederea tuturor în el.” Remarca lui Eden făcea aluzie la posibilitatea ca americanii să dorească să păstreze Dakarul ca bază militară americană după război. A fost o predicție corectă, până într-acolo încât Roosevelt voia ca Dakarul să devină un soi de secție de poliție, pusă sub supraveghere americană, care să acționeze în cadrul oricărui aranjament viitor menit să protejeze planeta de alte războaie. Deși nu avea nici un motiv să îl iubească pe Boisson, Churchill l-a anunțat pe Macmillan că avea să îl sprijine pe Roosevelt, indiferent de consecințe, chiar și dacă asta însemna să-l lase din brațe pe de Gaulle: „Am fost de acord să îl sprijinim pe președinte, nepermițând eliminarea lui Boisson.” Cât despre demisia lui de Gaulle, Churchill a ridicat miza: „Puteți de asemenea să îl faceți pe de Gaulle să înțeleagă că, dacă demisionează din Comitet, stricând în acest fel unitatea francezilor, nu va fi lăsat să se întoarcă în această țară și voi face declarații publice atât în Marea Britanie, cât și în Franța în care am să explic de ce a pierdut încrederea și bunăvoința Guvernului Majestății Sale.” Era evident că Roosevelt îl împinsese pe Churchill într-o poziție extremă, departe de cea pe

care o avusese inițial.

Roosevelt i-a trimis lui Eisenhower și instrucțiunile privind conținutul mesajului care urma să-i fie transmis lui de Gaulle cu privire la Boisson: un mesaj care, deși formulat în termeni politicoși, trebuia să asigure menținerea lui Boisson la Dakar. În cazul în care Comitetul nu oferea astfel de garanții, „va trebui să iau în calcul varianta de a trimite câteva regimente la Dakar, precum și o flotilă, dacă apar semne că de Gaulle intenționează să pună mâna pe Africa de Vest franceză“. Mesajul i-a fost înmănat lui de Gaulle de Murphy, în numele lui Eisenhower, în seara zilei de 11 iunie. Eisenhower i-a raportat lui Roosevelt a doua zi: „Murphy l-a găsit pe de Gaulle într-o dispoziție bună. A petrecut jumătate de oră subliniind că își dorește ca Statele Unite să înțeleagă mai bine care este rolul lui și al mișcării sale. Menținerea lui Boisson într-o poziție de autoritate, spune el, este inacceptabilă. Nu vede de ce înlocuirea lui Boisson ar putea avea vreun efect asupra securității operațiunilor.“ Murphy i-a sugerat lui de Gaulle că, poate, o astfel de chestiune trebuia decisă de Comitetul Francez de Eliberare Națională. De Gaulle a fost de acord, dar a adăugat că „el nu va putea rămâne membrul unui comitet care ar accepta din partea unei puteri străine o astfel de intervenție nepermisă în problemele interne ale Franței“.

Tot pe 12 iunie, Churchill a hotărât că venise momentul să ia măsuri cu privire la presa favorabilă lui de Gaulle, care îl înfuriase atât de tare pe Roosevelt. A trimis o circulară ziarelor britanice în care își exprima îngrijorarea cu privire la o aparentă simpatie a presei pentru de Gaulle, care, spunea el, lăsase „o dâră de anglofobie în urma lui“ și care, indubitabil, avea „tendințe fasciste și dictatoriale“. Churchill își exprima speranța că de Gaulle va fi într-o bună zi capabil de „colaborare loială“, dar, până atunci, ruga ziarele britanice să „păstreze o atitudine de răceală și imparțialitate față de scandalurile dintre francezi“. A doua zi, sentimentele lui Churchill erau fidel reflectate într-un articol din *The Observer*. Ministerul Informațiilor trimisese de asemenea un mesaj tuturor ambasadelor britanice, avertizându-le în privința lui de Gaulle, care, cu „temperamentul lui autocratic“, nu beneficia de sprijinul necondiționat al Guvernului Majestății Sale. De Gaulle era perfect conștient de forțele care se dezlănțuiau împotriva sa. Pe 14 iunie, îi scria soției sale: „Nu ai idee în ce atmosferă de minciună, știri false etc. încearcă bunii noștri Aliați și prietenii lor de aici să mă sufoce.“ Scrisoarea era semnată: „bietul tău soț“.

În după-amiaza zilei de 14 iunie, Macmillan a avut o întâlnire revelatoare cu de Gaulle; după un prânz oficial la care au participat amândoi, de Gaulle l-a întrebat ce planuri avea pentru după-amiază și Macmillan i-a răspuns că voia să facă o excursie la Tripasa pentru o baie în mare. De Gaulle l-a însoțit, iar cei doi au petrecut trei ore împreună. La sfârșitul zilei, Macmillan reflecta asupra acestui „personaj ciudat, atrăgător și totuși imposibil“: „Am vorbit

despre toate subiectele posibile – politică, religie, filozofie, clasici, istorie (antică și modernă) și tot așa. Este foarte greu pentru cineva să-și dea seama cum să se poarte cu el. Fac tot ce pot, știu că mă place și că s-a bucurat de compania cuiva în care poate avea încredere și cu care poate vorbi liber. Cred că am reușit să îl convingem să rămână deocamdată în Comitet, să vedem ce iese. Dar mi-e teamă că va fi întotdeauna imposibil să se lucreze cu el. Este un autocrat prin natură. Exact ca Ludovic XIV sau Napoleon crede în adâncul sufletului lui că el trebuie să comande și ceilalți să îl asculte. Nu este chiar «fascist» (un cuvânt prea mult folosit), este «autoritarist». În timpul plimbării, fiind recunoscuți de localnici, un mic grup de simpatizanți s-a adunat în sat, ovaționând și aplaudându-l zgomotos pe de Gaulle și cerându-i să le țină o cuvântare. Macmillan nota: „Este foarte rău pentru el! De fapt, asta e problema; poziția pe care a adoptat-o încă din 1940 și devotamentul lui neclintit pentru cauza Franței fac din de Gaulle un erou în ochii francezilor.“

Următoarea mișcare a lui de Gaulle în jocul lui permanent cu Giraud a fost să accepte să se întoarcă în Comitet. Și nu întâmplător; cei opt noi membri ajunseseră între timp în Alger și de Gaulle știa că are o majoritate solidă acum printre cei paisprezece membri. Americanii și britanicii au aflat de extinderea Comitetului abia pe 16 iunie, iar Murphy i-a raportat președintelui că noii membri „asigurau supremația lui de Gaulle“. Pentru Roosevelt, era picătura care umplea paharul. Pe 17 iunie, i-a trimis lui Churchill o scrisoare care, spera el, avea să-i pecetluiească soarta lui de Gaulle. Iată cum începea: „M-am săturat până peste cap de de Gaulle, iar în ultimele zile mașinațiunile secrete, personale și politice ale acelui Comitet arată că nu există nici o posibilitate de a colabora cu de Gaulle. Dacă am fi fost pe timp de pace, nu ar fi contat foarte mult, dar sunt absolut sigur că el face rău efortului nostru de război, și a făcut rău și în trecut, și că este o amenințare serioasă la adresa noastră. Sunt de acord cu dumneavoastră că nu îi place nici pe britanici, nici pe americani și că ne-ar trăda pe oricare dintre noi cu prima ocazie. De asemenea, sunt de acord cu dumneavoastră că a venit momentul să rupem cu el. Este o situație intolerabilă. Trebuie să divorțăm de de Gaulle, pentru că, în primul rând, s-a dovedit că nu ne putem bizui pe el, că e necooperant și lipsit de loialitate față de ambele noastre guverne.“

Roosevelt voia o ruptură și dorea ca Churchill să o facă împreună cu el: „Înainte de toate, mă preocupă ca această ruptură să fie făcută pe baze și motive care sunt identice pentru ambele noastre guverne. Lumea este plină de sentimentali și disidenți care vor încerca să creeze un dezacord între America și Marea Britanie pe această problemă, de aceea va trebui să fim umăr la umăr, adoptând aceeași poziție și acționând simultan în această încurcătură mizerabilă.“ Roosevelt cerea crearea unui nou comitet, format doar din „francezi dispuși să lupte în acest război“ și, până atunci, voia ca Macmillan și Eisenhower să se asigure că erau amânate toate întâlnirile comitetului

existent. În aceeași zi, îi scria și lui Eisenhower: „Vreau să vă anunț, pentru informarea dumneavoastră exclusivă, că în acest moment nu-i vom permite lui de Gaulle să controleze armata franceză, direct sau prin partizanii lui din vreun comitet, în materie de aprovizionare, pregătire militară ori operațiuni.“

Problema lui Roosevelt era că nu putea să îl elimine pe de Gaulle de unul singur; trebuia ca britanicii să acționeze în același timp. Dar a-l convinge numai pe Churchill nu era de ajuns, era nevoie de sprijinul întregului guvern britanic. La Whitehall însă sentimentul general era că președintele își pierduse mințile. Pe 18 iunie, Cadogan scria: „Roosevelt și-a pierdut răbdarea (și cumpătul) cu privire la de Gaulle și vrea să-i fie adus capul acestuia din urmă pe-un platou. P.M. tinde, desigur, să fie de acord cu el. Ceea ce, desigur, este lipsit de înțelepciune. Nu știu ce acuzații i s-au adus lui Ioan Botezătorul, dar opinia publică era mai puțin formată – și mai puțin formidabilă – pe vremea aceea!“ Eden făcea și el o remarcă despre telegrama lui Roosevelt: „Mi s-a părut destul de isterică, iar Winston nu a încercat cu adevărat să o apere. Ne va fi foarte greu să ținem pasul cu americanii, sau, mai exact, să-i facem pe ei să țină pasul cu noi, în problema cu francezii, și să nu facem vreo prostie care să-i pună pe cap lui de Gaulle coroana de martir sau să-i dea controlul asupra armatei franceze, sau amândouă.“ Eden descria starea de spirit a lui Roosevelt ca fiind a unuia care „persistă în eroare“: „Are tipul acela special de obstinație, ca Hitler la Stalingrad.“

Churchill s-a văzut acum prins la mijloc în cea mai mare criză a acestei complicate relații tripartite. Hotărî să tragă de timp, dar în cel mai diplomatic mod cu putință. Pe 18 iunie, i-a trimis două telegrame lui Roosevelt. În prima, își exprima sprijinul neechivoc pentru ordinul dat lui Eisenhower de a-l ține pe de Gaulle departe de comanda armatei. Pe de altă parte, spunea că nu este de acord cu desființarea Comitetului Francez, ci, mai degrabă, dorea găsirea unei soluții de a limita puterile lui de Gaulle în interiorul Comitetului – Eisenhower, Murphy și Macmillan urmau să rezolve acest lucru. În acest caz, Comitetul însuși ar fi fost răspunzător pentru o decizie plasată „în opoziție clară cu cele două Puteri salvatoare“, iar dacă de Gaulle demisiona din cauza lipsei de sprijin în cadrul Comitetului, atunci „el ar fi cel sancționat de opinia publică“. În cea de-a doua telegramă, Churchill îi spunea lui Roosevelt, cu mii de precauții, că membrii cabinetului britanic, când le sugerase că poate ar fi fost momentul unei rupturi cu de Gaulle, se arătaseră reticenți. I-a reamintit lui Roosevelt că se repeta schimbul de mesaje din timpul conferinței de la Washington, căruia i se pusese punct la aflarea veștii că Giraud îl invitase pe de Gaulle la Alger.

Refuzându-i-se satisfacția pe moment, Roosevelt s-a întors la disputa pe tema lui Boisson, pe care o păstrase pe post de *casus belli* de rezervă. I-a telegrafiat lui Eisenhower (scriind textul de mână): „Vreau să se înțeleagă clar că nu vom aproba, indiferent de circumstanțe, îndepărtarea lui BOISSON

de la Dakar sau orice alte schimbări în comanda armatei decât dacă sunt aprobate de dumneavoastră.“

Eisenhower s-a văzut pus într-o poziție extrem de incomodă. Din punctul lui de vedere, Roosevelt începuse să se comporte ridicol; i-a scris lui Marshall: „Problema Boisson pare să capete o semnificație mult peste cea care ar fi justificată de importanța ei reală pentru noi. Controlul lui Boisson în Africa de Vest franceză, repet, nu este atât de important pentru noi aici, cât este ideea ca acest control să fie exercitat de o persoană competentă, liberală, cooperantă și acceptabilă pentru noi din toate punctele de vedere.“ Eisenhower atrăgea atenția că, dacă insistau să intervină în ceva ce era esențialmente o problemă a administrației civile, americanii nu făceau decât să-i dea lui de Gaulle șansa de a stârni furia francezilor împotriva intervenției străine. Sugeră că Murphy pune paie pe foc: „Opinia mea este că telegrama lui Murphy către Roosevelt a descris situația în termeni mai sumbri decât este ea în realitate. Eu, repet, nu găsesc motive particulare de îngrijorare.“

Macmillan relatează că Eisenhower i-a cerut, în particular, în calitate de prieten, un sfat legat de felul în care trebuia să îi răspundă președintelui. „Eu credeam că putem interpreta aceste instrucțiuni în felul nostru. Până la urmă, a trimis un răspuns foarte rezonabil președintelui, pe care l-a dictat în fața noastră. M-a întrebat dacă am vreo sugestie de modificare și am făcut câteva.“ Răspunsul lui Eisenhower este un model de bun-simț, tact și stăpânire de sine: „Vă asigur, domnule președinte, că sunt perfect conștient de potențialul acestei situații și că nu accept, și repet asta, nici una dintre soluțiile francezilor de aici care ar putea pune în pericol succesul operațiunii militare de maximă importanță care este programată să înceapă.“ Mai departe, asigură el, „dificultățile francezilor de aici în a ajunge la înțelegeri fezabile au fost exagerate în anumite rapoarte“; era o aluzie clară la Murphy, pe care, fiind un om cu tact, nu putea să-l numească deschis, întrucât Murphy era unul dintre însărcinații cu afaceri favoriți ai lui Roosevelt.

Dar Casa Albă nu era în situația în care să se mulțumească doar cu mesaje de alinare. Pe 19 iunie, Leahy scria: „Mi se pare că Eisenhower urmează o politică periculos de împăciuitoare în relațiile sale cu gaulliștii în Africa.“ Eisenhower, deja atât de exasperat de intervențiile prezidențiale în curtea lui, îl ruga pe Marshall: „Sper că îi veți spune președintelui că îl rog să evite orice acțiune care ne-ar putea agrava dificultățile locale până la cel puțin o săptămână după HUSKY (numele de cod al invaziei în Sicilia).“ Dar Roosevelt nu se răcorise. A revenit pe 22 iunie cu aceleași ordine către Eisenhower: „În opinia mea, menținerea lui BOISSON nu este doar o simplă chestiune de administrație civilă, ci una de mare importanță militară pentru noi. Ne așteptăm să reușiți să realizați scopurile acestui guvern în aria dumneavoastră de influență.“ Eisenhower nu mai avea de ales; trebuia să se supună ordinelor: „Instrucțiunile cu privire la menținerea lui Boisson și

controlul asupra Africii de Vest franceze sunt clar înțelese și vor fi executate.“ De altfel, lui Eisenhower începuse să i se pară din ce în ce mai absurd să fie nevoit să se bazeze atât de mult pe Giraud, când, așa cum îi spunea lui Marshall, întreaga regiune îl percepea pe bătrânul general ca pe un „reacționar de modă veche care nu poate fi convins să modernizeze forțele deja organizate. Nu are – repet, nici un fel de simț politic“. Cu toate astea, Giraud era preferatul președintelui.

Între timp, de Gaulle făcuse o mică concesie. Prin eforturile lui Eisenhower și ale lui Macmillan, francezii reușiseră să ajungă la înțelegerea că forțele militare vor fi împărțite în două: Africa de Nord și de Vest, sub comanda lui Giraud, și Africa Ecuatorială și Siria, sub comanda lui de Gaulle, care vedea acest compromis ca pe o nouă etapă intermediară care trebuia depășită. Spre consolarea lui de Gaulle, Giraud, luat prin învăluire de Monnet, acceptase să semneze un decret care plasa autoritatea militară sub controlul Comitetului. Deși Roosevelt îl trimisese acolo să îl asiste pe Giraud, Monnet ajunsese la părerea că de Gaulle era în mod evident liderul de care avea nevoie Franța.

Eisenhower și Macmillan erau mulțumiți de această soluție, pe care o vedeau în deplin acord cu instrucțiunile lui Roosevelt, și au rugat Washingtonul și Londra să o accepte. Adresându-i-se lui Marshall, Eisenhower explica: „Potrivit acestui decret, de Gaulle nu poate obține controlul asupra forțelor militare din nordul și vestul Africii.“ Macmillan, la rândul lui, îl avertiza pe Churchill în privința oricărei încercări de a modifica această înțelegere: „Ne va arunca în apă până la gât și ne poate compromite planurile militare în viitor. Vă asigur că aceasta este părerea personală a generalului Eisenhower.“

În aceeași seară, Macmillan i-a mai trimis lui Churchill o telegramă, cu un conținut cu totul ieșit din comun, punând indicația „STRICT SECRET ȘI PERSONAL“ și care trebuia înmănată direct premierului și nimănui altcuiva. „Țin să vă informez personal, și această informație trebuie, desigur, să rămână secretă, că generalul Eisenhower și șeful lui de stat-major, generalul Bedell-Smith, sunt din ce în ce mai îngrijorați de intervențiile autocratice ale președintelui.“ Cei doi generali americani considerau că trebuia să li se acorde o anumită libertate în exercitarea funcțiilor lor de comandă și, relata Macmillan, credeau, ceea ce era foarte grav, că „președintele este înclinat să invoce motive de securitate militară, chiar dacă nu există nici un pericol, pentru a-și atinge scopurile politice“. Macmillan știa că, raportând opiniile celor doi generali americani, făcea un pas foarte periculos: „Evident, aceste remarci le-ar aduce mari prejudicii celor doi ofițeri implicați dacă ar fi făcute cunoscute, și nu știu de ele decât eu, în calitate de prieten de încredere.“

Churchill a fost îngrozit de telegrama lui Macmillan, căruia i-a răspuns apăsător a doua zi: „Strict personal și secret. Sunt șocat să aflu că generalii

Eisenhower și Bedell-Smith au discutat cu dumneavoastră disensiunile lor cu propriul președinte și comandant suprem. Puteți fi sigur că nu voi permite acestei informații să devină cunoscută. Dar fiți, vă rog, atent să nu încurajați astfel de atitudini, reținând că eu și președintele acționăm împreună în acest război și că țara noastră și cauza noastră comună se bucură de avantaje foarte mari din această colaborare.“ Pentru că impasul relativ la Boisson, pretinsa cauză principală a neînțelegerilor, era încă nerezolvat, Churchill adăuga: „demiterea lui Boisson ar marca o victorie pentru grupul lui de Gaulle și ar crea resentimente serioase președintelui și la Departamentul de Stat – dacă o astfel de demitere va fi permisă, lucru de care mă îndoiesc foarte mult“.

Churchill și Roosevelt se îndoiau amândoi că membrii Comitetului Francez puteau ajunge la vreo înțelegere. Churchill i-a spus președintelui că are dubii că înțelegerea va funcționa sau va dura, iar Roosevelt i-a replicat: „Sunt de acord cu dumneavoastră cu privire la așa-zisul acord în cadrul Comitetului Francez de la Alger. Încă le țin pumnii.“ La rugămintele lui Eisenhower și Macmillan, cei doi au acceptat să nu mai intervină și, în timp ce Giraud își menținea poziția militară, de Gaulle, care obținuse supremația comitetului ca forță politică asupra autorității militare, era foarte aproape de a câștiga băătălia. Criza Boisson s-a rezolvat și ea pe neașteptate, iar cel care a soluționat-o a fost Boisson însuși, care a demisionat pe 24 iunie. Așa cum făcuse și cu Peyrouton, de Gaulle i-a acceptat demisia înainte ca Giraud să aibă vreo reacție. Eisenhower i-a explicat lui Roosevelt că Boisson a căzut în propriul cuțit, demisionând din pricina „agitației populare care se manifesta împotriva lui în Africa de Vest. Acum vreo săptămână, s-a spus că a avut un moment foarte neplăcut când a trecut printr-o mulțime de civili care îi erau ostili“. Era o probă că, deși președintele era cel mai puternic om de pe planetă, voința populară nu putea fi îngenuncheată cu ușurință.

Deși lumea, în general, și Roosevelt, în particular, nu realizau încă, de Gaulle era conștient că va câștiga duelul cu președintele, și asta îl făcea acum de neoprit. Comitetul fusese pus pe picioare; următoarea întrebare era dacă, și în ce manieră, aveau să îl recunoască Statele Unite și Marea Britanie. Roosevelt se opunea în continuare foarte ferm oricărei recunoașteri politice, iar Churchill, spre disperarea celor de la Foreign Office, nu avea nici o intenție să îl grăbească. În public, Aliații continuau să îl trateze pe Giraud ca pe francezul cel mai important al momentului și, în iulie, acesta a fost invitat la Washington pentru a fi vândut publicului american ca lider al Franței. Margaret Suckley nota că Roosevelt găsea prezența acestui general francez foarte plăcută, comparativ cu cea a „monstrului de la Hampstead“: „Generalul este înalt și arătos – un adevărat gentleman de modă veche. Ca de obicei, noi ceilalți mai mult ascultăm. Generalul Giraud este fermecător și vorbește liber. Președintele conversează nestingherit cu el în franceză; chiar îi spune glume în franceză. Președintele spune că nu știe cum să se comporte cu de Gaulle,

care nu se gândește decât la el însuși și vrea să fie următorul conducător al Franței – în orice formă va găsi de cuviință la momentul potrivit.“

Presa americană a profitat de vizita lui Giraud pentru a-l critica pe de Gaulle, folosind informațiile din circulara trimisă de Churchill în luna iunie și pe cele din campania de zvonuri denigratoare pe care o ducea Departamentul de Stat, care împrăștia o bună parte din poveștile pe care Roosevelt i le vânduse și lui Churchill în luna mai. Ambasada Marii Britanii raporta că un articol în care de Gaulle fusese portretizat ca „un semifascist periculos împotriva căruia e posibil să se ia măsuri drastice“ fusese inspirat chiar de Hull. „Singura concluzie care se deduce din această campanie este că Departamentul de Stat urmărește să desființeze Comitetul Francez de Eliberare Națională și să scape de de Gaulle. Acest lucru este cu atât mai regretabil acum, când tensiunile înregistrează un declin rapid.“

Aceste atacuri erau comentate cu îngrijorare crescândă în cadrul guvernului de la Londra, dar Churchill a rămas ferm pe poziție. A transmis ambasadei Marii Britanii la Washington să nu se neliniștească, adăugând: „Eu am avut ocazia să observ multă vreme caracterul și comportamentul lui de Gaulle și cred că ziua în care acest om va prelua puterea nu va fi o zi bună pentru Franța, iar el va aduce apoi prejudicii serioase Marii Britanii. Nutrind această convingere, rămân alături de președinte, care este cel mai mare prieten al nostru, chiar dacă nu-i împărtășesc toate punctele de vedere și toate metodele.“ În orice caz, campania de decredibilizare a lui de Gaulle nu conta prea mult. În timp ce Giraud vizita Statele Unite, de Gaulle își consolida sprijinul popular din Africa franceză, fiind întâmpinat cu urale peste tot pe unde se ducea. Pe 3 iulie, după ce mulțimile frenetice îl aplaudaseră pe de Gaulle când acesta le-a ținut un discurs, Macmillan scria: „Încep să cred că nu există multă dezbinare în rândurile francezilor din straturile de jos.“ Peste unsprezece zile, de 14 Iulie, până și Robert Murphy a fost impresionat, felicitând-l pe de Gaulle pentru numărul uriaș de oameni care veniseră să îl asculte. De Gaulle i-a replicat: „Ei erau cele zece procente de gaulliști pe care conați în Alger.“

În telegrama pe care a trimis-o ambasadei britanice la Washington în timpul vizitei lui Giraud, Churchill a încercat să calmeze spiritele ultragiutate de valul de critici la adresa lui de Gaulle care apăruseră în presă, spunând că va încerca în scurt timp să îl convingă pe Roosevelt să recunoască, într-o formă sau alta, Comitetul Francez de Eliberare Națională. Prima sugestie, formulată cu tact, a fost făcută pe 21 iulie: „Sunt supus unor presiuni considerabile din partea celor de la Foreign Office, din partea colegilor de cabinet, dar și forța circumstanțelor mă împinge să «recunosc» Comitetul de Eliberare Națională din Alger. Ce înseamnă recunoaștere? Poți să recunoști un om ca împărat sau ca vânzător de zarzavaturi. Recunoaștere nu înseamnă nimic fără o definiție.“ Britanicii sugeraseră deja o astfel de definiție, care era doar la un pas de

recunoașterea CFLN ca guvern provizoriu, dar Roosevelt dăduse înapoi. Churchill spunea că președintele va trebui să facă pasul în față cât mai curând, de dragul intereselor anglo-franceze, dar tonul său arăta că se temea în continuare să nu îl supere pe Roosevelt: „Dacă eu fac recunoașterea, Rusia sigur o va face și ea, și mi-e teamă că acest lucru vă va pune într-o situație incomodă.“ Ca semn al înțelegerii și armoniei dintre el și președinte, Churchill încheia cu una dintre obișnuitele insulte la adresa lui de Gaulle: „Nu îl agreez mai mult decât îl agreeați dumneavoastră, dar aș prefera să îl am în Comitet decât să îl văd cum umblă peste tot, dându-și aere ca și cum ar fi o combinație de Ioana d'Arc și Clemenceau.“ În pofida stăruințelor pline de precauții ale lui Churchill, Roosevelt continua să refuze utilizarea cuvântului „recunoaștere“, considerând că aceasta avea să fie interpretată ca recunoașterea Comitetului ca guvern în așteptarea preluării puterii; prefera cuvântul mai puțin concludent „acceptare“. Nevrând încă să îl grăbească pe președinte, Churchill îi scria lui Eden, nouă zile mai târziu: „De fapt, cred că o anumită amânare e chiar bine-venită. Trebuie să ne amintim că de Gaulle a atacat violent politicile americane, că a înregistrat multe succese în contra voinței președintelui, cel mai notabil fiind răsturnarea lui Boisson. Toate astea îi vor costa scump, pe el și pe cei din Comitet. De multe ori e mai ușor să ofensezi un potentat decât să îl împaci. Pentru asta, cred că e nevoie de timp și de dovezi de bună-credință.“

Recunoașterea avea să fie decisă abia la sfârșitul lui august, în cadrul conferinței cu numele de cod „Quadrant“, ținută în Québec, unde, ca de obicei, dezbaterile privind marile probleme ale războiului au fost întrerupte violent de certurile aprinse pe tema Franței. Trecuseră aproape doi ani de la incidentul St. Pierre, dar lui Hull tot nu-i trecuse supărarea pentru insultele de care avusese parte cu acea ocazie, și a ținut să-i prezinte lui Eden o lungă și întortocheată explicație despre beneficiile diplomației americane pe lângă guvernul de la Vichy. Roosevelt insista și el că nu îi va pune la dispoziție lui de Gaulle „un cal alb pe care să-și facă intrarea în Franța“. În cele din urmă, cele două guverne au emis declarații diferite, dar au convenit să recunoască CFLN în acele teritorii care se supuneau autorității acestuia. În timp ce Marea Britanie accepta CFLN ca organ calificat să conducă efortul francez de război, Statele Unite insistau că acest aspect trebuia tratat diferit de la caz la caz – pe scurt, America susținea că declarația sa nu constituie recunoașterea unui guvern francez.

Atât Roosevelt, cât și Churchill sperau că de Gaulle va fi ținut sub control în cadrul CFLN și că se va supune autorității colective a acestuia. Dar de Gaulle avea alte planuri. Intenția lui era să fie văzut ca liderul necontestat al guvernului interimar al Franței. Iar încăpățânarea lui Roosevelt de a-i sta în cale avea să ducă la o criză fără precedent chiar în ajunul celei mai importante operațiuni a Alianțelor din al Doilea Război Mondial.

XIII. Criza Zilei Z

Lui de Gaulle nu i-a luat mult să-l „devoreze“ pe Giraud, deși, într-un fel, mielul s-a dus singur la tăiere. Giraud nu a înțeles niciodată prea bine consecințele decretului pe care îl semnase în iunie; după câte se poate bănuie, cunoscându-i-se obiceiurile, e posibil chiar să nu-l fi citit. Cert era că, deși copreședinte al CFLN, era obligat să raporteze Comitetului în calitatea sa distinctă de comandant suprem al forțelor franceze din Africa de Nord și de Vest. Cum nu avea nici un interes pentru politică, și fiind cu desăvârșire lipsit de putere de pătrundere în acest domeniu, obișnuia să-și vadă liniștit de însărcinările lui militare pe lângă americani, fără ca măcar să dea bună ziua pe la Comitet. Era exact tipul de alianță militară limitată pe care Roosevelt și-l dorise cu francezii, iar motivul pentru care totuși nu a obținut-o este acela că pierduse în momentul-cheie al duelului său cu de Gaulle.

Zvonurile că CFLN și de Gaulle făceau eforturi să-l aducă pe Giraud la ordine au ajuns la urechile lui Murphy pe la începutul lui septembrie 1943. Îi raporta lui Roosevelt că „este clar că elementele extremiste ale facțiunii lui de Gaulle au decis că a venit momentul să își reînnoiască eforturile de a micșora puterile de comandant suprem ale lui Giraud și de a spori controlul exercitat de de Gaulle“. Punând un semn de egalitate între gaullism și extremism, Murphy se dovedea la fel de alarmist ca întotdeauna, iar reacția lui Roosevelt, previzibilă, a fost să-i telegrafieze imediat lui Churchill că: „Am sentimentul clar că, dacă primadona preia frâiele forțelor franceze din Africa de Nord din mâinile bătrânului gentleman, nu trebuie să le mai timitem armament și muniții.“

Intențiile lui de Gaulle nu erau însă atât de grosolane. Era mai mult decât mulțumit ca Giraud să rămână comandant suprem, dar intenționa să profite fără milă dacă îl prindea acționând prin spatele Comitetului. Invazia forțelor franceze în Corsica, la mijlocul lui septembrie, i-a oferit ocazia. Giraud condusese operațiunea cu curaj și îndrăzneală, dar, neconsultându-se cu membrii Comitetului și necunoscând substraturile politicii corsicane, colaborase cu aripa comunistă a mișcării de rezistență locale, lăsându-i acesteia controlul efectiv asupra întregii insule. Pe bună dreptate, de Gaulle

vedea necesar ca Giraud să solicite consiliere politică înainte de a lansa o operațiune militară, iar Comitetul începea să fie de acord cu el. Era un soi de ironie în faptul că de Gaulle, acuzat de simpatii comuniste la Washington, lua poziție împotriva lui Giraud care, fără să știe, pusese întreaga Corsică la dispoziția comuniștilor.

Churchill, ca și Roosevelt, hotărât să îl împiedice pe de Gaulle să obțină control exclusiv, l-a instruit pe Macmillan să-l prevină de „pericolul foarte grav” pe care l-ar fi produs orice schimbare fundamentală în structura CFLN. Macmillan știa că, orice-ar fi făcut, pica prost: dacă livra mesajul, de Gaulle ar fi devenit „foarte surescitat de această «nouă intervenție a Aliatilor în probleme interne ale francezilor»”; dacă nu se supunea instrucțiunilor și nu comunica mesajul, „avea să mi se spună că era numai vina mea că nu execut ordinele și că situația ar fi putut fi salvată dacă livram «intervenția»”. Toate aceste complicații îi păreau lui Macmillan complet inutile pentru că, de Gaulle, pe măsură ce îi creștea încrederea în propria poziție, începea să capete trăsături umane: „Este încă timid, sensibil și se simte foarte ușor ofensat. Dar are simțul umorului (unul destul de insolent) și se poate relaxa în compania celor cu care se simte în largul lui.” Între timp, resentimentele față de de Gaulle trezeau în Roosevelt idei dintre cele mai ciudate, în special cu privire la cei care îndrăzneau să îl sprijine cât de puțin pe general. Margaret Suckley nota, pe 30 septembrie: „Președintele crede că Anthony Eden este genul Dictatorului. Nu are încredere în el. Eden este cel care îl susține pe de Gaulle și, dacă Aliții ar debarca în Franța, Eden și de Gaulle ar instaura imediat o dictatură... Cât de ciudat ar fi ca F.D.R. și Stalin să fie puși în situația de a-și impune propriile idei despre democrație în Anglia! Dar s-au întâmplat și lucruri mai ciudate!”

Inevitabilul s-a produs la începutul lui noiembrie. Sub presiunea Comitetului, Giraud a demisionat din funcția de copreședinte, păstrându-și-o doar pe cea de comandant suprem. Churchill era furios; i-a scris lui Roosevelt: „Structura de conducere pe care am recunoscut-o noi avea un caracter cu totul diferit, împărțirea președinției între de Gaulle și Giraud fiind esențială. Propun să rămânem rezervați până vom putea discuta față în față despre poziția pe care trebuie să o adoptăm.” Acest răspuns lipsit de fermitate trăda neputința lui Churchill. Câteva zile mai târziu, la Conferința de la Cairo, Macmillan observa că Churchill, deși „scos din minți” de retragerea lui Giraud, știuse undeva în inima lui că bicefalismul nu putea fi „decât un paliativ”.

De îndată ce a rămas singurul președinte la cârma CFLN, de Gaulle a intrat într-un nou conflict cu britanicii. În vară, Catroux, plenipotențiarul lui de Gaulle în Levant, acceptase până la urmă organizarea de alegeri, promise încă de la invazia din 1941. În Liban, alegerile au adus o victorie copleșitoare a partidelor naționaliste și anti-franceze, promotoarele unor modificări constituționale care aveau inevitabil să ducă la independență deplină și la

încetarea puterilor mandatare ale Franței. De Gaulle era furios pe britanici, convins fiind că Spears făcuse tot ce i-a stat în puteri pentru a sprijini mișcarea naționalistă. În pofida protestelor delegatului-general francez în Liban, ambasadorul Helleu, modificările constituționale fuseseră adoptate în parlamentul libanez pe 8 noiembrie, cu 48 de voturi pro și nici un vot împotriva.

Trei zile mai târziu, acționând cel mai probabil din proprie inițiativă, Helleu a ordonat forțelor militare franceze să îi aresteze pe președinte și pe membrii de frunte ai guvernului, a dizolvat parlamentul și a suspendat intrarea în vigoare a noii constituții.³⁹ Churchill era șocat; s-a plâns lui Roosevelt de aceste „ultragii regretabile” comise de francezi: „Nu am nici o îndoială în mintea mea că este doar un palid avertisment pentru ce va face de Gaulle în Franța.” Acțiunea lui Helleu era impardonabilă, dar de Gaulle, în loc să îl repudieze, a spus că totul era o acțiune de provocare din partea britanicilor – una dintre puținele situații în care era evident că de Gaulle avea o poziție greșită și încerca să o ascundă tipând mai tare decât toți ceilalți. De frica britanicilor, care amenințau că vor institui legea marțială, Catroux i-a eliberat pe miniștri și l-a reinstaurat pe președinte. Avea mai târziu să se afle că Helleu, care era un bețiv, probabil fusese beat când dăduse ordinele.

³⁹. Sir Edward Spears, ministru al Marii Britanii în Levant la data aceea, promise de la Helleu asigurări că se va abține de la orice acțiune îndreptată împotriva sistemului politic de la Beirut, dar la primele ore ale zilei de 11 noiembrie, a fost informat că avusese loc lovitura de stat. Evenimentul, neplăcut pentru britanici, l-a îndemnat să caute soluții radicale: „L-am sunat pe ministrul de stat și l-am rugat să discute cu comandantul suprem dacă nu e cazul să impunem legea marțială britanică. Din punctul meu de vedere, este singura formulă de a evita revoltele și violența într-un moment atât de delicat din punct de vedere militar. Francezii s-au dovedit cu totul iresponsabili” (Sir Edward Spears, *Fulfilment of a Mission, Syria and Lebanon, 1941–1944*, ed. cit., pp. 225, 228).

Dar nici măcar incidente de acest fel nu mai puteau pune obstacole în cale lui de Gaulle, a cărui putere, care se întemeia tot mai mult pe sprijinul popular, devenea pe zi ce trece mai legitimă și mai credibilă. Pusese bazele unei adunări consultative în Alger, iar Macmillan era convins că se năștea o mișcare de rezistență cu adevărat democratică: „Cei care au venit acum din Franța, intrând atât în Comitet, cât și în Adunare, nu sunt deloc niște simpatizanți servili și plini de adulație ai lui de Gaulle. Sunt oameni de toate felurile – aristocrați, burghezi, muncitori, țărani. «Rezistența» a creat între ei (cel puțin pentru moment) o legătură spirituală pătimașă, care nu poate fi neglijată.” William Donovan, șeful OSS, îl ținea pe Roosevelt la curent cu toate aceste evenimente, trimițându-i regulat rapoarte; printre altele, el scria că „majoritatea francezilor văd în de Gaulle personificarea întregii mișcări de rezistență franceze”.

Ostilitatea lui Roosevelt față de de Gaulle părea însă imposibil de înfrânt.

Nepotul președintelui, Curtis, susține că la baza acestei reacții de respingere stătea opinia idealistă că a recunoaște un lider al Franței înainte ca poporul francez să aibă ocazia să-l voteze în cadrul unor alegeri libere era o greșeală: „Nu avea nimic de câștigat, din punct de vedere politic, din a susține cu atâta tărie că francezii erau cei care trebuiau să-și aleagă singuri liderii după război. Nu exista un corp electoral interesat de o asemenea problemă. Nu pierdea, dar nici nu câștiga voturi în America pe acest subiect. Era de-a dreptul idealist să susții că francezii trebuie să-și decidă singuri viitorul. Iar în de Gaulle el vedea un potențial despot și, posibil, probabil chiar, un obstacol în calea francezilor dornici să-și aleagă singuri viitorul politic.“ Cu toate acestea, unii observatori erau de părere că Roosevelt era mânat de o dorință de răzbunare personală. Ambasadorul Marii Britanii, lordul Halifax, găsea motivațiile lui Roosevelt incomprehensibile: „Ar putea părea că președintele, încurajat de Leahy, este singurul răspunzător pentru aceste dificultăți. Trebuie poate spus că atitudinea lui nu corespunde vreunui curent de opinie în Congres ori în rândurile publicului american și, de aceea, pare a fi o atitudine pur personală.“ Ministrul de război, Henry Stimson, a cărui poziție îi permitea să îl observe pe Roosevelt îndeaproape, și-a notat în memorii dezamăgirea care l-a cuprins văzând „cât de mult gândirea domnului Roosevelt era influențată de sentimentele personale“.

Churchill își exprima dezgustul și mai brutal decât Roosevelt. De exemplu, Duff Cooper, numit în noiembrie 1943 în locul lui Macmillan ca reprezentant al lui Churchill pe lângă de Gaulle, era avertizat de premier că de Gaulle „are înclinații fasciste, este oportunist, lipsit de scrupule, ambițios în ultimul grad, iar ascensiunea sa la putere în Franța după război va provoca o schismă internă și va duce la îndepărtarea țării de democrațiile occidentale“. Cu toate acestea, spre deosebire de Roosevelt, și în pofida tonului furibund, Churchill își amintea încă de zilele din vara lui 1940, iar guvernul britanic realiza că nu există nici o alternativă la de Gaulle și la acum al său CFLN. Vitriolul trebuia pus deoparte; era vremea diplomației.

Ceea ce nu împiedica producerea unor sporadice explozii. În decembrie, Comitetul a ordonat arestarea lui Peyrouton, Boisson și a unui al treilea colaboraționist, Pierre Étienne Flandin. Primilor doi, americanii le promisese ră protecție când întorseseră armele în timpul Operațiunii Torch, iar Flandin era prieten cu fiul lui Churchill, Randolph. Decizia arestării lor fusese în mare parte rezultatul presiunilor rezistenței, dar Churchill și Roosevelt au văzut în acest incident o ocazie, poate ultima, de a-l elimina pe „monstru“. Macmillan anunța: „un nou scandal la nivel înalt e pe cale să înceapă“. Semnele se precipitau: „P.M. era agitat, mugea ca un taur furios la telefon“ și, a doua zi, Churchill „era într-o asemenea stare de surescitare la telefon, că am crezut că face un atac de apoplexie“. Au urmat protestele la Roosevelt, care a răspuns cu o notă scrisă de mână pe telegrama lui Churchill: „Cred că acesta

este momentul potrivit pentru a elimina complexul Ioana d'Arc și a reveni la realitate. De data asta sunt prea șocat de aroganța și lipsa de considerație cu care au fost făcute aceste arestări.“ Apoi, mesajul către Eisenhower: „Vă rog să aduceți la cunoștința Comitetului următoarele: Având în vedere sprijinul acordat de Boisson, Peyrouton și Flandin Armatelor Aliate în timpul campaniei lor din Africa, prin prezenta vi se cere în mod expres să nu luați nici o măsură împotriva acestor persoane în acest moment.“ Singurul mod în care poate fi interpretat tonul autoritar al acestei telegramme este că Roosevelt încerca să provoace o ruptură cu de Gaulle. Comandanții și funcționarii americani de la fața locului găseau aceste intervenții agasante și contraproductive. Edwin Wilson, care îl înlocuise pe Murphy și era acum trimisul Statelor Unite pe lângă CFLN, a protestat la Departamentul de Stat împotriva unui asemenea ordin dat peste capul său. Macmillan surprinde foarte bine natura relațiilor dintre cei trei: „Președintele îl urăște pe de Gaulle și urăște Comitetul Francez. Ar profita de orice pretext ca să îi elimine și să îl reinstaureze pe Giraud. Sentimentele P.M. sunt mai complexe. Ce simte el față de de Gaulle seamănă cu ce simte un tată care s-a certat cu fiul său. L-ar dezmoșteni. Dar (în inima lui) ar fi în stare să taie vițelul cel gras, dacă fiul risipitor și-ar recunoaște odată greșelile și pe viitor ar executa disciplinat ordinele sale“.

La presiunea oficialilor americani din Alger, Roosevelt a fost obligat să înmoaie tonul telegrammei adresate Comitetului, iar criza a luat sfârșit odată ce de Gaulle l-a informat pe Wilson că arestații nu vor fi judecați până când nu se instaura un guvern francez reprezentativ. Între timp, cei trei colaboraționiști urmau să fie reținuți în condiții confortabile. Bunul-simț și realismul oficialilor lor de la Alger i-au salvat încă o dată pe Roosevelt și pe Churchill de consecințele unor acte precipitate și distructive – ceea ce însemna că președintele rămânea la fel de frustrat. Pe 31 decembrie 1943, îi scria lui Churchill: „Dacă privim amândoi la cele unsprezece luni care au trecut, vedem că de Gaulle și Comitetul lui au înaintat fără discuție datorită unui «proces de infiltrare» – cu alte cuvinte, puțin pe-aici, puțin pe dincolo.“ Exact așa.

În 1944, America și Marea Britanie s-au aruncat cu toate forțele în lupta de eliberare a Franței, dar purtătorul stindardului libertății naționale franceze rămânea ostracizat. Mare parte din problemă o constituia în continuare personalitatea lui de Gaulle. Un memorandum scris de Macmillan la începutul lui ianuarie 1944 surprinde cu mare finețe intensitatea și complexitatea acestei personalități. Macmillan credea că fervoarea patriotică de necontestat a lui de Gaulle lua forma „acelui *orgueil* particular, pentru care nu există un echivalent exact în engleză“; traducerea cea mai apropiată pentru *orgueil* ar fi *pride* (mândrie), dar, în cazul lui de Gaulle, este vorba și de o anume aroganță care „îl face uneori aproape imposibil de suportat; dar care, pe de altă parte,

psihologii probabil ar fi de acord, este reversul unei sensibilități extreme. N-am mai văzut niciodată un om care să fie în același timp atât de lipsit de amabilitate și atât de sentimental... cel mai mic gest de curtoazie sau mărinimie specială îl atinge profund pe plan emoțional.“ Macmillan conchidea: „Teribila mixtură între un complex de inferioritate și trufie este caracteristică pentru trista stare în care a ajuns Franța. De multe ori m-am gândit că aceste probleme nu mai pot fi rezolvate de politicieni. Mai degrabă reclamă ajutorul unui psihiatru profesionist.“

Dar nici Churchill și nici Roosevelt nu aveau nici timpul și nici înclinația de a-l psihanaliza pe de Gaulle. Ceva mai târziu, tot 1944, Roosevelt își exprima pe scurt opinia lui despre de Gaulle astfel: omul era „sărit de pe fix“. Churchill nu a crezut niciodată asta și, deși era dominat de resentimente, nu-și pierduse cu totul admirația pe care o avusese față de de Gaulle în 1940. În ianuarie, Churchill a plecat la Marrakech pentru a se reface după boală. După ce i se făcuseră de mai multe ori invitații, iar el le refuzase, ca pe urmă să fie reluate și să schimbe expresii de suspiciune și amor propriu, de Gaulle a acceptat să ia prânzul cu Churchill pe 12 ianuarie. Ca în atâtea alte rânduri, încordarea de început a fost înlocuită spre sfârșitul după-amiezii de manifestări de căldură și afecțiune; de Gaulle a făcut gestul cel mai prietenesc cu puțință invitându-l pe Churchill să inspecteze trupele franceze alături de el a doua zi dimineată, iar Churchill a acceptat cu mare bucurie.⁴⁰ Dar nici această reuniune cordială nu l-a împiedicat pe Churchill să îi povestească lui Roosevelt un schimb de replici pe care-l avusese cu unul dintre generalii lui de Gaulle, care îi spusese: „De Gaulle poate părea nerezonabil în ochii noștri, dar el a simțit umilința propriei țări atât de adânc, încât a dobândit un complex de inferioritate, la care eu i-am răspuns sentențios că a fi lovit de mari dezastre nu-i o scuză pentru a comite mari prostii.“ Pe de altă parte, cu inima evident sfâșiată, nu se putea abține să-și exprime admirația față de de Gaulle, exclamând în prezența unui coleg, în franceză: „*C'est un grand animal!*“

40. În timpul șederii în Maroc, Churchill îl invitase pe generalul de Lattre de Tassigny, care era foarte apreciat de britanici, să-i facă o vizită și să se cunoască. A fost refuzat, pe motiv că de Gaulle îi interzisese să accepte, din moment ce, Marocul fiind colonie franceză, nimeni nu putea invita generali francezi fără permisiunea sa. Acest lucru a stârnit mânia lui Churchill, care a jurat că nu-l va primi nici el pe de Gaulle. Deznodământul a fost altul: „Reprezentantul britanicilor în Alger, Duff Cooper, a venit și el la Marrakech, aducând-o și pe frumoasa și convingătoare lui soție, Lady Diana, și, împreună, au reușit să îl împace pe Churchill, astfel că de Gaulle a fost întâmpinat cu toată bunăvoința. Până și generalul a fost, o dată în viață, mulțumit să se relaxeze și să se bucure de căldura întrevederii – neașteptată, întrucât mai mult ca sigur prevăzuse o întâlnire furtunoasă“ (John Colville, *The Churchillians*, ed. cit., 1986, p. 201).

La plecare, raporta Macmillan, de Gaulle era „foarte bine dispus, încântat de vizita la P.M. în Marrakech“: „Mi-a mulțumit foarte generos și chiar plin

de emoție pentru tot ce am făcut pentru Franța.“ Eisenhower, de asemenea, ajunsese să îl admire pe de Gaulle. Stimson nota în aceeași perioadă, la jumătatea lui ianuarie 1944: „Eisenhower ne transmite acum că de Gaulle s-a schimbat; este mai ușor de lucrat cu el decât era până și cu Giraud; iar Comitetul de asemenea pare să devină mai calm și, deși nerăbdător să fie recunoscut ca guvern al Franței, nu mai este antiamerican în manifestările sale.“

Dacă în joc nu ar fi fost orgolii atât de mari, acesta era un foarte bun moment ca americanii și britanicii să își cimenteze alianța cu de Gaulle și cu CFLN și să înceapă colaborarea pentru bătălia de eliberare a Franței. Trupele franceze dădeau dovadă de vitejie în Italia, Comitetul și Adunarea Consultativă de la Alger păreau un guvern interimar credibil, iar de Gaulle ardea de dorința ca, pentru onoarea Franței, forțele armate franceze să joace un rol important în bătălia ce urma. Dar nu a fost să fie; se acumulaseră prea multe resentimente, iar neîncrederea lui Roosevelt era de neînlăturat. Îi scria lui Edwin Wilson că „anumite elemente franceze s-au îndepărtat de la datoria lor și s-au dedicat unor activități politice care zădărnicesc efortul militar al Alianților și reprezintă o amenințare constantă pentru acesta“. Ultima parte a afirmației era pur și simplu neadevărată și purta amprenta lui Leahy, care îl detesta în continuare pe de Gaulle. La începutul lui februarie, Halifax a trimis un mesaj foarte relevant la Londra, în care raporta că adjunctul ministrului de război, John McCloy, îi spusese: „Săptămâna trecută, amiralul Leahy l-a sfătuit pe președinte să țină seama că, la intrarea trupelor Aliate în Franța, persoana cea mai de încredere cu care trebuie să între în contact pentru a-i ralia pe francezi este, în opinia lui, Pétain.“ O astfel de analiză din partea unuia dintre cei mai creditați consilieri ai lui Roosevelt, un om care petrecuse mai mult de un an la Vichy, pare pur și simplu de necrezut.

Pe 15 martie, Roosevelt i-a trimis lui Churchill proiectul unei directive foarte importante pe care intenționa să i-o dea lui Eisenhower cu privire la administrarea Franței după eliberare. În esență, îi punea problema în brațe lui Eisenhower, cu singura limită că nimic din ce urma să facă nu trebuia să lase loc la interpretări din care să rezulte că CFLN sau orice alt grup beneficia de recunoaștere „ca guvern al Franței, nici măcar interimar“. Eisenhower avea dreptul să se consulte cu Comitetul – sau cu alte potențiale grupuri – și să numească și instaleze funcționari în posturi administrative după cum va crede de cuviință, precum și să intre în contact cu orice individ sau grup din Franța cu condiția să nu fi „colaborat voluntar cu inamicul“. Mandatul lui Eisenhower era nu numai foarte departe de pretențiile CFLN, care cerea să fie considerat guvern interimar, dar era și rețeta perfectă pentru a crea anarhie și competiție între grupuri rivale. Leahy nu vedea așa lucrurile, și l-a avertizat pe Roosevelt la sfârșitul lunii martie că de Gaulle va provoca izbucnirea unui război civil în Franța. Această amenințare a rămas adânc înfiptă în mintea lui

Roosevelt multe luni după aceea. Cert este că, fie din cauza sfaturilor lui Leahy, fie din cauza propriilor erori de apreciere, Roosevelt nu a reușit să vadă că asigurarea cea mai bună împotriva unui război civil era chiar forța unificată reprezentată de de Gaulle și de CFLN, iar cauza cea mai probabilă a unui război civil era propria sa preferință pentru stabilirea unor administrații locale, potențial rivale, de către forțele de ocupație. Eisenhower era paralizat de lipsa unor instrucțiuni clare: „Vom avea foarte mare nevoie de sprijinul grupărilor de rezistență din Franța și opinia noastră generală este că acestea pot fi cel mai bine puse la lucru prin intermediul, și sub conducerea, Comitetului francez.“

Pe acest fond, scenariul de lucru pentru cele câteva săptămâni rămase până la Ziua Z era absurd. Churchill aranjase ca divizia de blindate a generalului Leclerc să facă parte din forțele Aliatilor, deși urma să debarce târziu, abia în luna august, însă de Gaulle nu trebuia să primească nici o informație despre data exactă și locul exact al debarcării. De Gaulle era în Alger, iar generalul Pierre Koenig, eroul de la Bir-Hakeim, care conducea Misiunea Franceză de la Londra, trebuia să asigure coordonarea cu Eisenhower. Comunicarea pe probleme militare era ușoară, dar, din cauza atitudinii lui Roosevelt față de CFLN, de Gaulle îi interzisese lui Koenig să discute cu Eisenhower orice chestiuni de natură politică referitoare la guvernarea Franței. Această situație îi crea o uriașă problemă lui Eisenhower: cum avea să guverneze și să comunice cu poporul francez fără să beneficieze de ajutorul oficialilor de limbă franceză din organizația pe care, era din ce în ce mai evident, francezii o priveau ca fiind viitorul lor guvern?

Documentele statului-major al lui Eisenhower din acea lună mai 1944 relevă îngrijorarea generalului american. Pe 11 mai, le spunea șefilor de stat-major americani și britanici: „Limitările care ne sunt impuse în relația cu francezii devin din ce în ce mai stânjenitoare și generează o situație potențial periculoasă.“ Un alt mesaj comentează problemele provocate de întreruperea comunicațiilor între Londra și Alger din cauza lipsei de încredere în de Gaulle: „În momentul de față, cele mai mari dureri de cap ni le dau francezii. Așa-zisa Misiune de aici este complet izolată de Alger din pricina întreruperii comunicațiilor, iar de Gaulle, din acest motiv, a dat ordine Misiunii să nu facă nimic. Și cu toate astea, dacă nu facem progrese cu pregătirile, ne vom trezi într-o situație dificilă și supărătoare.“ Eisenhower era convins că o mai bună relație cu CFLN ar ajuta la liniștirea spiritelor în Franța, străbătută de un val de resentimente împotriva Aliatilor, care bombardau infrastructura în scopuri strategice. Pe 14 mai, deplângea „fricțiunile și atmosfera proastă“ creată de politica lui Roosevelt.

Inițial, Churchill fusese la fel de refractar față de CFLN ca și Roosevelt. La sfârșitul lui ianuarie, îi spunea lui Eden că se opunea ca CFLN să preia controlul administrației în regiunile Franței care urmau a fie eliberate, pentru

că nu exista nici o garanție că de Gaulle și „gașca lui însetată de răzbunare“ nu vor „cocoșa crucea de Lorena pe fiecare primărie“. Dar, pe măsură ce Ziua Z se apropia, presiunile puse de presă și de miniștri, precum și necesitățile operaționale evidente pe care nu le mai putea ignora, îl convingeau că excluderea lui de Gaulle începuse să devină un nonsens.

Cea mai bună formulă de a sparge blocada era să îl încurajeze pe Roosevelt să îl invite pe de Gaulle la Washington. Întâlnirile față în față fuseseră de multe ori metoda cea mai eficientă de a dezamorsa tensiunile dintre Churchill și de Gaulle și Churchill spera că același lucru se va întâmpla și cu Roosevelt. Dar de Gaulle avea tendința de a refuza invitațiile, uneori pentru că nu îi trecuse încă supărarea pentru ultima insultă pe care i-o aduseseră Aliții, alteori pur și simplu din încăpățănare, iar Roosevelt, deloc de neînțeles, ezita. L-ar fi primit pe de Gaulle cu dragă inimă, dar nu era dispus să trimită o invitație fără garanția că aceasta va fi acceptată politicos. Nimeni n-ar fi putut să-l înțeleagă mai bine pe președinte decât mult încercatul Churchill: „Evident, trebuie să știi pe ce picior te afli cu un om ca ăsta înainte de a lansa o invitație.“

De Gaulle, inutil de spus, nu avea nici o intenție să meargă la Washington dacă nu primea o invitație de la președinte care să reflecte statutul lui de șef al guvernului interimar francez. Dar Churchill continua să promoveze ideea unei întâlniri, ceea ce a provocat o reacție foarte arogantă din partea lui Roosevelt: „Circumstanțele sunt atât de greșit interpretate în ultima vreme, încât nu vreau să mă trezesc că francezii sau comentatorii americani ori britanici vor spune că eu l-am invitat să-mi facă o vizită la Washington. Dar dacă, în schimb, el ar fi cel care m-ar întreba dacă îl primesc, aș înclina din cap sua^v și grațios așa cum cere eticheta secolului al XVIII-lea. Nici marele duce nu ar face mai mult, trebuie să recunoașteți.“ Tonul era glumeț, dar de fapt Roosevelt rămăsese la fel de acru. Pe 4 mai, Halifax raporta că avusese o întâlnire cu Hull în care acesta „a vorbit foarte apăsător despre sentimentele ostile pe care președintele le nutrește față de de Gaulle“.

Mai erau numai trei săptămâni până la Ziua Z și impasul în care se găseau relațiile cu de Gaulle și Comitetul provocau un acut disconfort la Londra. Pe 12 mai, Churchill i-a propus lui Roosevelt ca de Gaulle să fie invitat la Londra în săptămâna următoare pentru a avea discuții pe teme militare și politice; Roosevelt a fost de acord, dar a insistat ca de Gaulle să fie reținut în Marea Britanie în perioada în care vor avea lor debarcările și, mai important, a anunțat că Eisenhower nu avea permisiunea de a discuta probleme politice cu el. Între timp, la Alger, exasperat de nenumăratele tergiversări, de Gaulle a ținut un discurs în care a condamnat amânarea unor discuții cu Aliții și a promovat ideea unei alianțe permanente între Franța și „draga noastră Rusia“. Lațul s-a strâns și mai tare când Adunarea Consultativă a anunțat la Alger schimbarea denumirii CFLN în „Guvernul Provizoriu al Franței“. Alexander

Cadogan relatează că, în cadrul unei întâlniri cu Churchill și Eden, generalul Bedell-Smith, adjunctul lui Eisenhower, arăta că „este evident că se așteaptă o reacție violentă din partea președintelui împotriva guvernului provizoriu francez. Așa că nu ajungem nicăieri. Ca de obicei, P.M. spune: «Nu-mi cereți să mă cert cu președintele din cauza lui de Gaulle.» Nimeni nu-i cere asta, dar toți ne-am dori să încerce să discute rațional cu el. Nu vrea.”

În tot acest timp, un milion de oameni se pregăteau pentru cea mai mare operațiune de debarcare din istorie. Văzând poziția lui Eisenhower, care își exprima față de mareșalul Marshall neliniștile cu privire la francezi și la de Gaulle, Roosevelt comenta: „Eu cred că Eisenhower tot nu prea înțelege care e ideea. Mi se pare evident că el crede poveștile stupide vânturate prin presă, că eu aș fi anti-de Gaulle, până și genul de povești că l-aș urî pe de Gaulle etc. Toate astea, bineînțeles, sunt prostii de la un cap la altul. Din punctul meu de vedere, de Gaulle poate să fie făcut președinte, împărat, rege, ce vrea el, atâta vreme cât în această demnitate îl pune poporul francez însuși, fără restricții și fără să fie forțat să o facă.”

Pe 26 mai, după critici vehemente în parlamentul britanic legate de refuzul guvernului de a recunoaște CFLN, Churchill i-a trimis lui Roosevelt o telegramă mai puțin obedientă. Povestea că, după ce trupele franceze luptaseră vitejește în Italia, simpatia pentru Franța atinsese cote maxime în rândurile publicului britanic: „Sentimentul este că ea ar trebui să fie alături de noi în această luptă. Dar cine este «Ea»? Dacă se înțelege că este întruchipată de persoana lui de Gaulle, atunci apar toate dificultățile pe care dumneavoastră și eu le știm atât de bine.” Churchill, care hotărâse deja să-l invite pe de Gaulle în Marea Britanie, îi menționa președintelui: „În ultima vreme a dat semne că ar vrea să coopereze cu noi și, până la urmă, este extrem de dificil să îi elimini pe francezi din lupta de eliberare a Franței.” Replica lui Roosevelt a fost tăioasă: „Sper că discuțiile cu dumneavoastră îl vor convinge pe generalul de Gaulle să contribuie efectiv la eliberarea Franței, fără ca noi să trebuiască să-l impunem francezilor ca șef de guvern.” Churchill l-a rugat insistent pe Roosevelt să trimită un reprezentant măcar la nivel de ministru pentru întâlnirea de la Londra, în speranța că s-ar putea totuși deschide un dialog politic cu de Gaulle; îi scria președintelui: „Aici nimeni nu va înțelege de ce li se întoarce spatele.”

Dar, desigur, era deja inevitabil în relația lor ca Roosevelt să aibă ultimul cuvânt, iar Churchill să se retragă și să accepte, uneori călcându-și pe inimă. În afară de problemele cu de Gaulle, existase un dezacord de fond între americani și britanici cu privire la bombardarea liniilor de cale ferată franceze în pregătirea debarcării. Churchill era profund afectat de perspectiva unui bombardament, gândindu-se la posibilele pierderi de vieți omenești în rândul populației civile, precum și la efectele negative pe termen lung pe care o astfel de acțiune le-ar fi avut asupra relațiilor anglo-franceze. Dar, la presiunea

comandanților militari, Roosevelt, luând brusc o decizie, a trecut peste capul lui Churchill și a aprobat bombardamentele, iar Churchill a trebuit să înghită în sec și să fie de acord.

Pe 31 mai, Roosevelt dădea semne că nu are nici o intenție să-și schimbe poziția. Reprezentantul lui la întâlnirea de la Londra avea să fie generalul Marshall: „Nu îi putem acorda puteri depline de a negocia cu de Gaulle, singur sau împreună cu dumneavoastră, pentru că astfel de discuții s-ar plasa în domeniul politic, nu în cel militar. Marshall poate, bineînțeles, să discute chestiuni militare. Nu pot decât să repet faptul simplu că nu pot trimite pe cineva care să mă reprezinte la discuțiile cu de Gaulle.“ Pe 1 iunie, Churchill i-a adus, totuși, la cunoștință lui Roosevelt, că guvernul britanic era ferm de părere că de Gaulle și membrii de frunte ai CFLN trebuiau informați din timp de Ziua Z, „astfel, asta ar fi o mare insultă adusă Franței“. Dar preocupările de a stabili ce era sau nu o insultă la adresa Franței nu figurau pe agenda prezidențială.

Zarurile fuseseră aruncate. Pe 3 iunie, după câteva ezitări, crezând că ar putea fi o nouă capcană întinsă de americani și de britanici, de Gaulle a acceptat invitația lui Churchill de a veni cât mai repede în Marea Britanie. În aceeași zi, Churchill s-a deplasat la Portsmouth, unde un tren special fusese instalat pentru a-i servi drept reședință și birou. A vizitat portul, unde a asistat la îmbarcarea trupelor care urmau să traverseze Canalul Mânecii și a făcut o scurtă excursie prin Strâmtoarea Solent, oprindu-se pentru a urca la bordul câtorva transportoare. Miniștrii lui erau destul de neplăcut impresionați de condițiile de la „sediul“ său din vagonul de cale ferată, unde, spre consternarea lui Eden, nu exista decât o baie, în care Churchill părea că-și petrece tot timpul, și un singur telefon, monopolizat de generalul Ismay, care ținea legătura cu statul-major al lui Eisenhower, situat în vecinătate. Dar lui Churchill îi plăcea noua lui bază, și-i scria lui Roosevelt: „Sunt aici, lângă sediul lui Ike, în trenul meu. Principala lui grijă este starea vremii. Cu atâtea mii de vase adunate aici, sunt priveriști minunate, care merită văzute.“

„Ike“ Eisenhower era încă preocupat de grupările de rezistență, care păreau să nu recunoască autoritatea nimănui altcuiva în afară de de Gaulle; pe 3 iunie, nota: „De Gaulle controlează acum, desigur, toate forțele militare franceze care pot lua parte la această operațiune. Cu toate astea, susține că aspectele militare și cele politice merg mână în mână și că nu va coopera din punct de vedere militar până când nu i se acordă o formă sau alta de recunoaștere politică. Totul e un talmeș-balmeș dezolant.“ Descrierea lui Eisenhower nu e tocmai corectă; de Gaulle voia ca forțele lui să participe la operațiuni, dar refuza cu desăvârșire să discute despre administrarea Franței după invazie, adică despre exact acea etapă a operațiunilor în care Eisenhower avea cea mai mare nevoie de ajutorul aliaților francezi. De Gaulle acceptase, cu toate acestea, ca 200 de ofițeri de legătură francezi să însoțească forțele de

invazie pentru a ajuta la stabilirea unor contacte în zonele eliberate.

A doua zi, pe 4 iunie, de Gaulle a ajuns în Marea Britanie și a fost întâmpinat de o scrisoare de bun venit de la Churchill, care îl invita să ia prânzul în vagonul său. La Portsmouth, Churchill l-a așteptat pe platformă și l-a primit cu brațele deschise. Eden, care ajunsese și el în același moment, își amintește că „de Gaulle nu a răspuns prea bine unei asemenea dispoziții“. Dar atmosfera s-a destins în timpul mesei. Churchill i-a descris în linii mari lui de Gaulle amploarea forței de invazie, programul și obiectivele ei, iar de Gaulle, mulțumindu-i pentru explicații, s-a abținut să comenteze în vreun fel faptul că fusese informat atât de târziu; dimpotrivă, și-a exprimat admirația sinceră pentru Churchill, spunându-i că o asemenea forță de invazie „venea să justifice în modul cel mai spectaculos politica plină de curaj pe care (Churchill) o personificase încă din cele mai negre zile ale războiului“. Churchill i-a spus că se lucra la o serie de discursuri, pe care Eisenhower și liderii națiunilor care așteptau să fie eliberate urma să le difuzeze radiofonic în Europa în ziua debarcării; de Gaulle fu invitat să vorbească Franței, și el acceptă.

La desert, Churchill și Eden au încercat să îndrepte conversația spre chestiuni politice, în special, problema administrării Franței pe măsura eliberării, dar de Gaulle nu s-a lăsat prins în capcană; le-a replicat prompt că nu a venit în Marea Britanie ca să discute aceste lucruri și că era mai bine ca, pentru moment, să se concentreze pe aspectele operaționale ale războiului. Dar Churchill voia să transmită un anumit mesaj: insista că trebuia să se ajungă la o înțelegere politică între CFLN și britanici, pe care apoi de Gaulle, ducându-se la Washington, să o vândă lui Roosevelt într-o întâlnire față în față. Până la urmă, în pofida refuzului lui Roosevelt de a face o invitație oficială, ușa unei apropieri fusese deschisă și era posibil să urmeze încheierea unui acord politic cu americanii. Eden sublinia și el că Marea Britanie ar regreta enorm dacă de Gaulle ar refuza oferta de a deschide discuții politice. Ministrul muncii, Ernest Bevin, care participa și el la întâlnire, a adăugat că laburiștii se vor simți „răniți“ de un asemenea refuz.

De Gaulle parcă atât aștepta. A izbucnit furios: „Răniți! Spuneți că ar fi răniți. Dar oare nu le-a trecut prin cap că Franța ar putea fi rănită?“ Le-a reamintit cum Comitetul încercase să inițieze discuții politice cu americanii încă din septembrie 1943, dar nu primiseră nici un răspuns, nici unul, până când, șase luni mai târziu, în martie, Roosevelt a umilit Comitetul în directiva pe care i-a trimis-o lui Eisenhower. Având în vedere tratamentul de până acum, de Gaulle găsea ridicolă ideea că el ar trebui să meargă la Washington cu căciula în mână: „Ce vă face să credeți că am nevoie să-i prezint lui Roosevelt candidatura pentru conducerea Franței? Nu am nimic de solicitat din acest punct de vedere nici Statelor Unite și nici Marii Britanii.“ De Gaulle a pus paie pe foc amintind că îi ajunsese la urechi faptul că americanii, fără

să-l consulte, intenționau să emită o așa-zisă monedă franțuzească pentru uzul trupelor de ocupație: „Mă aștept ca mâine generalul Eisenhower, acționând la ordinele președintelui Statelor Unite ale Americii și cu acordul dumneavoastră, să declare că preia Franța sub autoritatea sa. Cum vă puteți aștepta să ajungem la o înțelegere pornind de la aceste premise? *Allez, faites la guerre, avec votre fausse monnaie!*“

Nici unul dintre multele și înfierbântatele schimburi de replici dintre cei doi nu avea să afecteze la fel de mult viitorul relațiilor dintre Marea Britanie și de Gaulle ca acela care urma să aibă loc în acest moment. Churchill a spus: „Am să vă spun foarte direct că, dacă, după ce toate eforturile au fost făcute, președintele va fi într-o parte și Comitetul Național Francez în cealaltă parte, mai mult ca sigur eu voi lua partea președintelui. În orice caz, Marea Britanie și Statele Unite nu se vor certa din cauza Franței.“ De Gaulle i-a răspuns: „Înțeleg foarte bine că în cazul unei neînțelegeri între Statele Unite și Franța, Marea Britanie va lua partea Statelor Unite.“ Eden a dat din cap cu un aer nenorocit speriat de amenințarea lui Churchill, iar Bevin s-a grăbit să sublinieze că premierul vorbise în numele lui personal, nu în numele guvernului. Dar era prea târziu. De Gaulle nu avea să uite niciodată această declarație a lui Churchill, pe care o va repeta de multe ori pe parcursul anilor care vor urma. La sfârșitul mesei, și al disputei, Churchill a ridicat paharul și a spus, cătrănit: „Pentru de Gaulle, cel care nu a acceptat niciodată înfrângerea“. De Gaulle a replicat: „Pentru Anglia, pentru Victorie, pentru Europa.“

După masă, Churchill și Eden l-au condus pe de Gaulle la sediul lui Eisenhower, situat într-o pădure din apropiere. Eisenhower, diplomat ca întotdeauna, i-a prezentat lui de Gaulle planurile invaziei și chiar i-a cerut sfatul, întrebându-l dacă nu cumva ar fi fost mai bine să amâne operațiunea din cauza vremii. De Gaulle, flatat, a răspuns: „Nu amânați.“ Pomenind despre transmisiunile radiofonice din Ziua Z, Eisenhower i-a arătat lui de Gaulle textul discursului său. De Gaulle a fost oripilat: discursul generalului american nu făcea nici o mențiune la CFLN sau la de Gaulle, ci pur și simplu le spunea francezilor să respecte ordinele americanilor. Eisenhower a încercat să dregă lucrurile spunând că textul era doar o ciornă și că era dispus să refacă discursul astfel încât acesta să răspundă obiecțiilor lui de Gaulle, dar răul fusese făcut. Când, la sfârșitul vizitei, Eisenhower s-a oferit să îl conducă la Londra în mașina lui, de Gaulle l-a refuzat în modul cel mai abrupt, spunându-i că preferă să meargă cu ofițeri francezi.⁴¹ Churchill comenta către Eden: „Simt fiori reci.“

41. De Gaulle a fost invitat de Churchill la Portsmouth pentru a fi pus la curent cu operațiunea care avea ca scop eliberarea Franței metropolitane, dar din cauză că francezii fuseseră incapabili să păstreze un secret „Churchill a refuzat să-i permită lui de Gaulle să telegrafieze detaliile planurilor militare comitetului lui din Alger, folosind cifrul francezilor liberi (pe care probabil că germanii îl spărseseră). De Gaulle s-a simțit insultat, l-a luat de sus

pe generalul Eisenhower, a refuzat invitația prim-ministrului de a rămâne la cină în vagon și ultima dată a fost văzut îndepărtându-se semeț de unul singur pe calea ferată“ (John Colville, *The Churchillians*, ed. cit., p. 202).

A doua zi, pe 5 iunie, Churchill și de Gaulle erau amândoi la Londra. Cadogan comenta că de Gaulle nu avusese de ales la întâlnirea din ziua precedentă: „A refuzat să discute chestiuni politice în lipsa americanilor. Din punctul lui de vedere, este o poziție rațională și deloc incorectă. Ne-am pus singuri în situația asta!“ Sensibilitățile fuseseră exacerbate. Conform celor convenite, de Gaulle a făcut propuneri de modificare a discursului lui Eisenhower, dar i s-a spus că, având în vedere că debarcările fuseseră confirmate pentru a doua zi, era prea târziu pentru amendamente. Apoi, de Gaulle a fost informat de Foreign Office că discursul lui avea să urmeze imediat după cel al lui Eisenhower, ceea ce i s-a părut o manevră menită să creeze impresia că discursul generalului american s-ar fi bucurat de susținerea lui. Prin urmare, a anunțat că este de acord să transmită și el un mesaj, dar numai independent de orice alte discursuri și numai dacă i se permite să-și aleagă singur cuvintele. După confruntarea de cu o zi înainte, și sub presiunea neliniștilor invaziei de a doua zi, Churchill era într-o stare de mare agitație emoțională. Cadogan descrie ședința cabinetului de la ora 18.30: „Așadar, de Gaulle refuză să vorbească la radio! Am suportat obișnuitele ieșiri pasionale și vehemente anti-de Gaulle din partea P.M. În această chestiune, ne îndepărtăm nu numai de politică și diplomație, dar și de bunul-simț. E ca la școala de fete. Roosevelt, P.M. – ca și de Gaulle, trebuie să recunoaștem – se comportă ca niște fete care se apropie de vârsta pubertății. Nu-i nimic de făcut.“

A urmat o nouă bombă. De Gaulle a anunțat că grupul de 200 de ofițeri de legătură francezi pe care acceptase să îi trimită cu trupele de invazie nu avea permisiunea să plece, pentru că nu exista un acord politic privitor la misiunea lor. „Asta pune capac“, nota Cadogan. „Întotdeauna începem noi, adoptând o poziție greșită, pentru ca după aceea de Gaulle să adopte o poziție și mai greșită. Merită să piardă la baraj.“ Churchill le-a spus colegilor de cabinet ce era de făcut dacă de Gaulle refuza să ridice interdicția: „Ne va fi imposibil să mai purtăm orice discuții pe viitor cu generalul de Gaulle, atât pe teme politice, cât și militare. S-ar putea chiar să fie necesar să-l anunțăm că un avion îi va fi pus la dispoziție pentru a-l duce imediat înapoi la Alger.“ Generalul Marshall, scandalizat și el de decizia lui de Gaulle de a-i retrage pe cei 200 de ofițeri francezi, a exclamat furios: „N-o să lupte băieții din Iowa să-i ridice statui lui de Gaulle în Franța!“ Abia la ora 21, Churchill a fost informat că, de fapt, de Gaulle nu refuza să vorbească la radio, ci doar insistă să o facă în termenii lui. Nu mai conta pentru Churchill, de Gaulle trebuia să facă exact ceea ce i se cerea.

Forța de invazie plecase deja spre Franța când Pierre Vienot, ambasadorul lui de Gaulle la Londra, a fost chemat la Foreign Office. A doua zi, avea să

dicteze unui asistent un raport detaliat al traseului incredibil pe care îl făcuse peste noapte. Ajuns la minister, Vienot a fost întâmpinat de Eden, care i-a pus în față cele două probleme fierbinți, transmisiunea radio și refuzul de a trimite ofițerii de legătură. Vienot l-a anunțat că discursul era în curs de pregătire și că acțiunea lui de Gaulle privind ofițerii de legătură era justificată de aroganța americanilor, care intenționau să se comporte ca o forță de ocupație. Chiar înainte de miezul nopții, Vienot s-a prezentat la Hotel Connaught, unde stătea de Gaulle, pentru a-i relata discuția cu Eden. L-a găsit pe de Gaulle în mijlocul unei crize de nervi îndreptată împotriva britanicilor și americanilor: sugestia de a se duce să îl viziteze pe Roosevelt la Washington era o capcană; el era ținut prizonier în Marea Britanie; Churchill era un gangster care încerca tot felul de tactici respingătoare: „Vor să pună mâna pe mine, dar nu vor reuși! Refuz să le spun dacă voi ține un discurs sau nu! E treaba mea, numai și numai treaba mea!“

La ora unu dimineața, în Ziua Z, în timp ce primii parașutiști aterizau în Franța, Vienot se grăbea să ajungă înapoi la Foreign Office, pentru a anunța poziția lui de Gaulle; i s-a spus că Eden se dusesese să îl vadă pe Churchill. Vienot a traversat strada, mergând la reședința prim-ministrului, unde l-a găsit pe Churchill în pat, cu Eden stând în picioare la capul lui. Fusese o neînțelegere cu privire la discursul de la radio, le-a explicat el, spre ușurarea lui Eden, care se temea că de Gaulle va refuza să vorbească. Churchill însă, care băuse destul de mult în acele momente pline de tensiune, a lansat un torent de invective la adresa generalului francez, pe care l-a învinuit de „trădare pe câmpul de luptă“ și, potrivit relatării lui Vienot, l-a acuzat în mod repetat că „nu înțelege sacrificiul uriaș al tinerilor englezi și americani care urmau să moară în Franța... «Sângele acesta nu are nici o valoare pentru voi!» a strigat el. «De Gaulle n-a fost niciodată altceva decât o problemă pentru democrațiile noastre. Este măcinat de ambiții personale, ca o balerină la operă. Nu se gândește decât la viitorul lui politic.»“ Vienot a spus că nu poate să accepte să i se vorbească în acest mod, și că soldații francezi aveau să dea totul pe câmpul de luptă, dar Churchill, deja de neoprit, amenința că îl va duce pe de Gaulle în fața parlamentului.

La trei dimineața, Vienot a plecat din Downing Street 10. În urma lui, Churchill a dat instrucțiuni urgente unui secretar ca de Gaulle să fie urcat într-un avion și expedit urgent la Alger: „În lanțuri, dacă e nevoie. Nu trebuie lăsat să se întoarcă în Franța.“ Ajuns din nou în camera de hotel a lui de Gaulle, Vienot l-a găsit pe general „calm și senin“. A ascultat cu o profundă și aparent perversă satisfacție relatările lui Vienot despre cele discutate cu Churchill și i-a spus: „Totul devine violent când vorbești cu Churchill.“ Vienot i-a reamintit că era cea mai importantă noapte din viața lui Churchill și i se putea ierta surescitarea; starea sa de tulburare nu rezulta numai din dezamăgirea față de atitudinea lui de Gaulle, ci și, în opinia ambadorului,

din „iubirea inexplicabilă a unui bătrân de 70 de ani față de Franța“. Acum, deja calm și, în mod ciudat, mulțumit de furtuna pe care o provocase, de Gaulle s-a grăbit să-i dea dreptate lui Vienot.

Zorii Zilei Z. După o noapte întreagă de scandaluri aprinse, de Gaulle a făcut o declarație publică în care și-a exprimat admirația pentru Marea Britanie și liderul ei: „Mă aflu în Marea Britanie la invitația primului-ministru și a Majestății Sale. Cum aș fi putut să nu fiu aici, pe malurile bătrânei și iubite Anglii, în locul de unde Franța, în momentul cel mai important și mai greu, își vede venind salvarea, armatele eliberării?“ Un discurs minunat, dar nu cel care făcuse atâta sânge rău peste noapte; problema difuzării unui discurs oficial de către de Gaulle nu se rezolvase încă. Discursul lui Eisenhower fusese deja transmis și exista temerea că francezii nu vor înțelege ce s-a întâmplat cu autoproclamatul șef al guvernului provizoriu. Dar de Gaulle nu se grăbea. Potrivit relatărilor lui Cadogan, Vienot era prea speriat să ceară textul. Urma să înregistreze la ora 12.30. Între timp, Duff Cooper a fost trimis să încerce să-l facă pe de Gaulle să-și schimbe poziția cu privire la ofițerii de legătură, dar generalul a refuzat să-l primească. Timpul trecea și Foreign Office nu mai avea de ales; discursul trebuia transmis imediat, fără verificări prealabile: „S-a decis că va trebui să-l verificăm pe de Gaulle direct pe înregistrare și să oprim discul dacă era prea rău.“

Dar, desigur, nu a fost rău deloc. De Gaulle a livrat unul dintre cele mai magnifice discursuri pe care le-a ținut în timpul războiului. Ca de atâtea ori, după un scandal monstruos petrecut în spatele ușilor închise, de Gaulle își făcea datoria. „Bătălia supremă a început“, proclama el. „Datoria simplă și sacră a tuturor fiilor Franței, oriunde s-ar afla ei, oricine ar fi ei, este să lupte împotriva inamicului prin orice mijloace și oricât le stă în puteri.“ Discursul lui de Gaulle nu făcea nici o concesie intențiilor Aliaților de a controla populația, spunând că „ordinele date de guvernul francez și de liderii recunoscuți de acesta trebuie urmate întocmai“, dar le mulțumea din toată inima britanicilor pentru eforturile depuse întru eliberarea Franței. Ascultând discursul lui de Gaulle, lui Churchill i-au dat lacrimile și, observând un anumit scepticism pe fața generalului Ismay, i-a spus: „Umflatule care ești! Tu n-ai pic de inimă?!“

Dar, față de Eden, Churchill a refuzat să se arate impresionat. „Mi-a spus că nimic nu-l poate determina să renunțe, de Gaulle trebuie să plece“, își amintește Eden. „Mi-a spus, printre multe altele, că nu am nici un drept să îl «hărțuiesc» într-un astfel de moment. Că urmează o ședință de guvern a doua zi. Că avea să fie susținut în Camera Comunelor împotriva lui de Gaulle, a mea, și a oricărui membru al cabinetului care ar ține cu mine etc. etc. Că F.D.R. și cu el vor lupta împotriva lumii întregi.“ Ziua Z se apropia de sfârșit când un mesaj de conciliere al lui Roosevelt a ajuns la Churchill. Președintele îi transmitea lui de Gaulle că ar fi bucuros să-l primească la Washington la

sfârșitul lui iunie sau la începutul lui iulie. Fără știrea lui Churchill, trebuind să se pregătească pentru alegerile prezidențiale din noiembrie, Roosevelt era gata să facă o întoarcere de o sută optzeci de grade. Churchill i-a răspuns inocent a doua zi: „Cred că ar fi mare păcat să nu vă vedeți și dumneavoastră cu el. Nu văd de ce aş avea numai eu această plăcere.“

În după-amiaza zilei de 7 iunie, Duff Cooper a reușit în fine să îl convingă pe de Gaulle să revoce ordinele privitoare la ofițerii de legătură francezi. De Gaulle se întreba cu voce tare de ce trebuie să fie mereu el care face concesii; la o cină cu Eden, se plângea de atmosfera amenințatoare care guverna relațiile lui cu britanicii. Eden nota: „Se străduiește, cred, să se facă plăcut, la nivel personal, și să rămână rigid la nivel politic. Este convins că asta e singura cale pentru a obține ceva de la americani și de la noi, deși, în ce-l privește pe Winston, nu există o tactică mai greșită. Eu sunt de vină că nu am reușit niciodată să îl conving pe de Gaulle de acest lucru.“ Este cumva tragic, într-adevăr, că de Gaulle nu a fost în stare să renunțe puțin la mândria sa și să cedeze în fața lui Churchill atât cât să-i stimuleze acestuia profundele sentimente francofile. Dar era ca și cum i s-ar fi cerut Arcticii să-și topească ghețarii. Cadogan era dezamăgit de incapacitatea celor doi lideri ai lumii libere de a se ridica deasupra acestei situații, și vedea în ea un mare eșec care le umbrea performanțele: „Din aceste ultime 72 de ore critice, cred că 40 au fost ocupate de ciondănelile Celor Mari și Tari pe marginea problemelor imaginare și artificiale cu de Gaulle! Președintele se comportă atât de ciudat în această problemă, încât voi ajunge să cred că a încheiat un acord secret cu Pétain și/sau Laval!“

După aceste ultime incidente, Churchill a tunat și a fulgerat împotriva lui de Gaulle zile întregi. Roosevelt, pe de altă parte, începând să întrevadă încotro se îndreptau lucrurile, era mai detașat și a încercat să-l îmbuneze pe Churchill mărturisindu-i ce avea de gând să facă, dacă de Gaulle venea la Washington: „Am să fac tot ce-mi stă în puteri să îi trezesc interesul pentru efortul de război al Aliaților.“ În fine, după uzualele comprese aplicate de Eden și consternarea din Camera Comunelor față de tratamentul aplicat lui de Gaulle, Churchill a fost de acord să-i permită să viziteze Franța pe 14 iunie. În seara de dinaintea plecării, Eden a încercat să îl determine pe de Gaulle să îi scrie lui Churchill o scrisoare de mulțumire, dar, din păcate, de Gaulle aflase deja că, în ultimul minut, Churchill le spusese membrilor cabinetului că vrea să împiedice această călătorie; nu s-a mai scris nici o scrisoare.

Pe 14 iunie, de Gaulle a traversat Canalul Mânecii la bordul navei franceze *La Combattante*, și a debarcat la Bayeux, recent eliberat de Aliați. Era momentul adevărului: după patru ani de exil, primirea care urma să i se facă avea să lămurească o dată pentru totdeauna dacă de Gaulle era într-adevăr un erou național sau doar o autopromovată fantasmă. Verdictul a fost unul fără echivoc. Populația l-a primit cu ovații și serviciile de informații ale

Aliaților raportau la Londra și la Washington că numele lui de Gaulle era pe buzele tuturor francezilor. Revista americană *Newsweek* relatează că „peste tot a fost întâmpinat cu urale, cu lacrimi, demonstrații organizate la repezeală“. Poate că francezii nu înțelegeau complexitatea adevăratului de Gaulle, dar cert era că, pentru ei, el era simbolul pe care îl așteptaseră. De Gaulle l-a numit pe fostul său *aide-de-camp*, François Coulet, comisar al Republicii pentru teritoriile eliberate din Normandia. Comandantul suprem britanic, generalul Montgomery, care înțelegea importanța francezilor liberi în administrație și în legăturile cu rezistența, s-a grăbit să stabilească o întâlnire cu Coulet, în cadrul căreia s-a arătat extrem de politicos. De Gaulle îi spunea acum unuia dintre generalii săi: „Iată, tot ce aveam de făcut era să-i punem pe Aliați în fața faptului împlinit. Veți vedea că nu vor spune nimic.“ Și avea dreptate, mai mult sau mai puțin. Învinsese.

XIV. Sfârșitul jocului

Pe măsură ce satele și orașele Normandiei erau eliberate de Aliați, forțele lui de Gaulle avansau și preluau pașnic administrația locală. Teama lui Churchill că de Gaulle avea să cocoate crucea de Lorena pe toate primăriile s-a dovedit întemeiată bine de tot, dar asta nu însemna că de Gaulle se impunea francezilor cu forța. Generalul era dorit. În vârtejul evenimentelor, frica de haos a lui Eisenhower și grija lui Roosevelt ca forțele aliate să preia administrația locală acolo unde era cazul au fost uitate. Pentru Eisenhower, era o imensă ușurare; acum se putea concentra pe operațiunile militare, știind că gaulliștii asigurau spatele frontului.

În zilele de după debarcare, Roosevelt a fost asaltat de informații despre evoluția evenimentelor în Franța. Pe 13 iunie, când de Gaulle plecase spre Bayeux, comandanții forțelor americane terestre, navale și aeriene, generalii Marshall și Arnold și mareșalul King, semnavă împreună un avertisment asupra pericolului pe care îl presupunea izolarea lui de Gaulle, care putea să trezească ostilitatea rezistenței, care juca un rol extrem de important în împiedicarea manevrelor nemților. Îi mai spuneau lui Roosevelt că opoziția lui Churchill față de de Gaulle nu avea susținători în rândul guvernului britanic. În aceeași zi, biroul OSS de la Berna avertiza că, refuzând să acorde recunoaștere CFLN, americanii „puneau o armă periculoasă în mâinile inamicului, pentru că acest refuz era interpretat ca un indiciu că rezistența franceză nu se bucura de încredere“. Pe 30 iunie, OSS raporta că „în rândurile grupărilor de rezistență s-a declanșat o campanie de o violență fără precedent împotriva lui Roosevelt și a americanilor“.

În aceeași perioadă, Stimson, ministrul de război al Statelor Unite, făcea în jurnalul său o lungă analiză a politicii lui Roosevelt care, în opinia lui, „lucra acum cu închipuiri“. Deși nici el nu îl agreea pe de Gaulle, Stimson credea că era evident imposibil pentru Statele Unite să își aroge rolul de arbitru moral în ce privește guvernarea Franței și organizarea alegerilor. Certurile cu de Gaulle erau vădit neproductive, chiar dacă acesta își croia drum spre putere; era mai important ca americanii să-și vadă de război. Stimson conchidea: „Poziția președintelui este teoretic și logic corectă, dar,

așa cum spuneam la început, nu este realistă. Am ajuns la concluzia că situația existentă impune, ca soluție imediată, o reconciliere între guvernul britanic și cel american, chiar dacă îl recunoaștem provizoriu pe de Gaulle.“ Roosevelt ezita să facă pasul; îi spunea lui Stimson că de Gaulle urma să fie strivit și că susținătorii lui din Marea Britanie aveau să-l uite în vârtejul evenimentelor. Stimson nota acid: „Este exact contrariul a ceea ce aud că se întâmplă.“ Dar, chiar dacă părea că se agață de asemenea slabe speranțe, Roosevelt începuse deja să schimbe direcția. Pe 14 iunie, îl anunța pe Churchill că acum era de acord să „folosească la maximum“ toată influența și forța organizațională ale lui de Gaulle.

Amiralul Stark, alt înalt oficial american, încerca, pe de altă parte, să interpreteze atitudinea lui de Gaulle. Pe 20 iunie, el spunea, cu un ochi pătrunzător, că, deși dădea semnele unui dictator incipient, de Gaulle, fiind inteligent, „poate să-și dea seama că francezilor nu le place să fie înregimentați, și este cu adevărat un credincios devotat, în timp ce marea majoritate a dictatorilor sunt cinici în materie de religie. Intuiția îmi spune, deocamdată, că pericolul unei dictaturi xenofobe din partea lui de Gaulle a trecut“. Dar cea mai bună analiză dintre toate era făcută de OSS într-unul din rapoartele acelor zile: „Nu știu dacă francezii vor vrea în viitor ca acest om care se crede reîncarnarea masculină a Ioanei d'Arc să le fie conducător, dar simt că, dacă nu se întâmplă ceva cu totul neprevăzut, de Gaulle va fi șeful primului guvern al Franței după eliberare. Nici nu există o altă opțiune, dar va fi oricum ales pentru că, alegându-l pe el, francezii își vor satisface, în subteran, un soi de impuls psihic – o adâncă dorință sufletească – de a le putea spune copiilor lor că Franța nu a fost înfrântă niciodată, că a continuat să lupte până la victorie.“ Era o profeție de o acuratețe extraordinară privind moștenirea pe care de Gaulle avea să o lase poporului său, moștenire care i-a împiedicat pe francezi, până de curând, să-și recunoască sordida istorie colaboraționistă.

Churchill, care începuse și el să dea prioritate rațiunii în detrimentul resentimentelor față de de Gaulle, i-a scris lui Roosevelt că de Gaulle și Comitetul erau în mare parte elemente care voiau să sprijine efortul Aliaților: „Factorul vitalizant pe care îl reprezintă de Gaulle nu trebuie să neglijat în abordarea problemei franceze.“ Churchill sugera că ar fi util să se cerceteze „dacă există baze pentru încheierea unei înțelegeri cu Comitetul, fără ca prin asta să cedăm ceea ce nici eu, nici dumneavoastră nu am vrea să cedăm“. Cu vizita lui de Gaulle la Washington stabilită pentru luna iulie, Roosevelt a răspuns că nu voia să fie pus în fața unui *fait accompli* înainte de sosirea lui. Churchill s-a grăbit să îl asigure că nu avea să fie cazul, dar avea curând să afle că președintele făcea un joc viclean.

Pe 6 iulie, schimbul de invitații și cereri început în aprilie se încheia cu prezența lui de Gaulle, pentru prima dată, în Statele Unite ale Americii.

Roosevelt ordonase să fie întâmpinat cu doar 17 salve de tun, conform protocolului convenit unui general, iar nu cu cele 21 de salve cu care erau primiți șefii de stat. În pofida acestei primiri relativ modeste, pentru lumea largă, mai puțin cunoscătoare a rafinamentelor protocolului, ceremonia organizată pentru generalul francez, precum și atenția pe care presa a acordat-o evenimentului au părut la fel de grandioase ca acelea rezervate unui monarh. Cu doar cinci zile înainte, Roosevelt îi spusese șefului său de cabinet, William Hassett, că de Gaulle era un nebun, dar, în ziua ceremoniei, l-a primit ca pe un vechi prieten, spunându-i, în franceză: „Sunt foarte fericit să vă văd.“ Roosevelt știa să piardă inteligent, atât de inteligent încât nici unul dintre cei care nu știau nimic despre insultele și bancurile atât de des făcute de președinte pe seama generalului nu ar fi crezut că acesta nu fusese întotdeauna cel mai înfocat admirator al lui de Gaulle.

Curtis Roosevelt își amintește atmosfera de la Casa Albă: „F.D.R., politician în orice situație, a văzut pur și simplu realitatea, a trebuit să o vadă, a făcut o întoarcere de o sută optzeci de grade, a întins covorul roșu, și s-a comportat cum nu se poate mai amabil. Există o fotografie foarte drăguță cu mama mea stând un pas în spatele lui F.D.R., care îl întâmpina pe de Gaulle, tot numai zâmbete și șarm.“ S-au organizat banchete și de Gaulle a fost prezentat tuturor celor care până nu demult încercaseră să îl distrugă. În timp ce le oferea băuturi invitaților, Roosevelt i-a spus lui Leahy, din vârful buzelor, că poate cea mai potrivită pentru el ar fi apa de Vichy. De Gaulle nu a văzut scena. În pofida înțepăturii, Leahy nota: „Cu ocazia întâlnirii noastre, l-am găsit mult mai agreabil în comportament și aspect decât mă așteptam. Mi-am schimbat opinia după ce am vorbit cu el.“ Din partea unuia ale cărui prejudecăți supraviețuiseră neschimbate timp de trei ani și jumătate, iată o recunoaștere care te lasă fără grai.

Margaret Suckley era moartă de curiozitate să afle cum merg lucrurile: „Președintele s-a văzut ieri cu de Gaulle, va lua prânzul cu el azi. Președintele spune că va trece pe la mine să-mi povestească, cândva la sfârșitul săptămânii. Abia aștept să aud cum s-a comportat Primadona! Dacă e Ioana d'Arc sau Clemenceau sau amândoi!“ Dar Margaret avea să fie dezamăgită, nu era nimic de bârfit. Atât Roosevelt, cât și de Gaulle s-au purtat extrem de politicoși și cordiali unul cu altul; atât de cordial, încât Roosevelt l-a încântat pe de Gaulle cu o amplă prezentare a viziunii sale despre lumea postbelică, în care America urma să joace rolul de polițist, alături de Rusia, China și Marea Britanie. Președintele i-a împărtășit lui de Gaulle chiar și ideile lui despre viitorul Imperiului Britanic, care urma să se retragă în fața autorității Statelor Unite în zone ca India și Singapore. De Gaulle a fost mai mult decât încântat să-i transmită toate aceste informații lui Duff Cooper, care le-a pasat mai departe lui Churchill. Iritat, pe bună dreptate, că Roosevelt vorbise mult mai deschis cu de Gaulle despre viitorul Marii Britanii decât o făcuse cu el și

apăsător de povară de a fi partenerul cel mic al lui Roosevelt în război, Churchill a ales să dea vina pe mesager, scriindu-i lui Eden: „Cred că ar fi bine să-l informăm pe președinte despre modul în care de Gaulle înțelege semnele de prietenie. Îl cunosc deja de patru ani și întotdeauna face la fel.“ Un astfel de mesaj ar fi fost, firește, și o metodă de a-i comunica lui Roosevelt că aflase de discuțiile cu de Gaulle și că era supărat, dar Eden, dând din nou dovadă de înțelepciune, l-a sfătuit să lase lucrurile așa cum erau, pentru că, spunându-i, de Gaulle făcuse ceea ce orice aliat fidel ar fi făcut. „Cum vreți“, a răspuns Churchill, înfrânt.

Premierul britanic era dus de nas. La o conferință de presă ținută pe 10 iulie, Roosevelt a anunțat că va accepta CFLN ca autoritate guvernamentală *de facto* în Franța. Din punct de vedere legal strict, acceptarea nu era exact același lucru cu recunoașterea Comitetului ca guvern provizoriu, dar intențiile transmise de acest mesaj erau clare. Roosevelt i-a telegrafiat lui Churchill, comunicându-i această decizie, dar numai după ce aceasta fusese luată, astfel încât Londra a aflat pentru prima dată despre „acceptare“ de la agenția de știri Reuters. Eden, care a fost cel care i-a adus în Downing Street raportul de la Reuters lui Churchill, a consemnat faptul că premierului „nu i-a plăcut, cu atât mai puțin cu cât era atât de aproape de ceea ce eu prevăzusem că se va întâmpla“. Revenind în Downing Street după cină, Eden s-a văzut prins într-o discuție care a durat până târziu în noapte: „Churchill era într-o dispoziție jovială, în parte, cred, pentru că realiza că am avut dreptate în privința francezilor. Am reușit să scap la 2 a.m., cu W. remarcând: «Tu și cu mine avem câteva poveri grele de dus împreună.»“ Ambasada Marii Britanii la Washington nu avea nici un dubiu că rolul atât de atent pregătit, pe care Roosevelt îl jucase cu ocazia vizitei lui de Gaulle, avea să îl ajute „să se prezinte la alegeri cu un istoric diplomatic impecabil, din care toate petele conciliatorismului și oportunismului au fost în mare șterse.“

În ziua schimbării radicale a poziției lui Roosevelt, Stark încerca să îi explice apelul lui de Gaulle noului ministru al marinei americane, James Forrestal. Din nou, a fost comparat cu Ioana d'Arc: „Este, așa spune, obsedat de misiunea Ioanei d'Arc de a salva Franța. Britanicii spun că are și aceleași sentimente față de Anglia pe care le avea Ioana d'Arc. Eu cred că simte că este singurul care poate purta torța. A jucat întotdeauna pentru mize mari. A mizat practic totul la fiecare mână. Având în vedere că până la urmă a reușit, cred că e cinstit să recunoaștem că a dat dovadă, probabil, și de un talent diplomatic considerabil, deși a părut întotdeauna atât de rigid.“ Dintre toți americanii, Stark a dovedit întotdeauna cea mai bună înțelegere a caracterului lui de Gaulle.

De la Washington, de Gaulle s-a dus la New York, unde a fost primit ca un erou și unde primarul LaGuardia, care îl susținuse de la început, a organizat o mare serbare în cinstea lui. De la New York, i-a scris o scrisoare

plină de efuziuni lui Roosevelt, mulțumindu-i pentru „primirea generoasă și pentru caldă ospitalitate venită din partea guvernului american“; spunea că poporul francez „este unanim însuflețit de sentimente de prietenie și hotărât să continue lupta pentru victorie și pace alături de Aliați“. De partea lui Roosevelt, orice astfel de sentimente erau doar de suprafață. Câteva zile mai târziu, de Gaulle avea să primească, dintr-o sursă anonimă, o copie a unei scrisori pe care Roosevelt o trimisese unui congressman american, Joseph Clark Baldwin, în care spunea despre de Gaulle: „Suspectez că este esențialmente un egoist.“ În memoriile sale, de Gaulle relata acid momentul: „Nu aveam să aflu niciodată dacă Franklin Roosevelt credea că, în chestiunile care priveau Franța, Charles de Gaulle era un egoist de dragul Franței, sau numai de dragul lui.“

Pe măsură ce Aliații se apropiau de Paris, de Gaulle se pregătea pentru o ultimă confruntare cu realitatea. Avea, explicabil, emoții. Insurecția declanșată pentru alungarea ultimilor nemți din oraș semăna haos pe străzile capitalei și, după cum de Gaulle știa foarte bine, cele două extreme ale Franței căutau prin toate mijloacele să ia puterea în folos propriu. Într-un ultim efort de a-și salva scaunul, Laval a încercat să reinstitue Adunarea Națională de dinainte de armistițiul din 1940 ca guvern legitim, avându-l pe el însuși în frunte. Pe partea cealaltă, rezistența comunistă plănuia un puci. Pe 24 august, Divizia 24 Infanterie a armatei americane și Divizia 2 Blindate a generalului Leclerc, căruia i se permisesese să participe la eliberarea Parisului din motive evident simbolice, intrau în oraș. O bună colaborare între comandanții aliați, inițiată de Churchill, care insistase ca divizia lui Leclerc să participe la operațiune, lăsa impresia că francezii înregistraseră un succes foarte important. Atmosfera din jurul operațiunilor militare contrasta însă puternic cu tensiunile dintre liderii politici. A doua zi după ce germanii capitulaseră, de Gaulle a ajuns la Paris; în timpul marșului de pe 26 august, care s-a întins de la Arcul de Triumf până la Catedrala Notre Dame, s-au auzit focuri trase de un lunetist; întregul oraș era sub apăsarea amenințărilor, fizice și politice. Eisenhower relata mai târziu că de Gaulle, pentru a menține pacea, a cerut sprijinul americanilor – ironică situație pentru un francez atât de independent și orgolios –, dar de Gaulle a negat foarte vehement această afirmație. În seria de ironii, Roosevelt, nu Churchill, jucase rolul cel mai important în consolidarea armatei lui de Gaulle. Operațiunea Dragoon, care implica debarcări în sudul Franței și care fusese inițial prevăzută ca o simulare a unei noi Zile Z, a avut loc în cele din urmă pe la jumătatea lui august. Churchill fusese de la început împotriva ei, în parte pentru că o astfel de operațiune reducea șansele de reușită ale intervenției conduse de britanici în Italia, dar fără succes. Insistența lui Roosevelt pentru Operațiunea Dragoon au avut ca rezultat direct reînarmarea Armatei B franceze, condusă de generalul de Lattre de Tassigny, ai cărei 250 000 de soldați erau necesari pentru desfășurarea

operațiunii. În acest mod, Roosevelt a jucat un rol vital în restaurarea forței armate a Franței, pe când, dacă Churchill ar fi avut câștig de cauză, o astfel de acțiune ar fi fost, în cazul cel mai fericit, întârziată.

De Gaulle a luat măsuri imediate de absorbire a grupărilor de rezistență în corpul armatei franceze, oferindu-le în schimb liderilor comuniști posturi în guvernul provizoriu. Roosevelt continua să creadă că Franța era în pragul unei revoluții; la începutul lui septembrie, îi spunea lui Stimson că dorea ca forțele americane să fie protejate „dând unei alte națiuni rolul de forță de ocupație a teritoriilor germane cele mai apropiate de Franța“. Câteva zile mai târziu, Stimson descoperea că profetul acestei revoluții era Leahy, și nota asupra: „Leahy nu e un om cu prea mare putere de pătrundere și, deși a avut avantajul de a sta la Vichy câțiva ani, nu cred că sfaturile lui sunt competente.“ Deși era din ce în ce mai evident că forța cea mai puternică în calea unei revoluții era de Gaulle, Roosevelt încă ezita să recunoască deplin CFLN ca guvern provizoriu al Franței.

Când această recunoaștere a venit, în sfârșit, s-a repetat păcăleala din iulie. La a doua conferință de la Québec, în luna septembrie, Roosevelt și Churchill fuseseră informați de Eden și Hull, ale căror opțiuni se clarificaseră între timp, că venise timpul. Potrivit relatărilor lui Eden, cei doi lideri au răspuns cu „o tiradă împotriva lui de Gaulle“. Într-o serie de memorandumuri, Hull continua să pună presiune, atrăgându-i atenția lui Roosevelt asupra articolelor apărute în presa americană, care acuzau Statele Unite că au rămas fără susținere în atitudinea lor refractară față de de Gaulle. Pe partea cealaltă, Eden lucra cu Churchill, astfel încât, pe 14 octombrie, premierul îi scria lui Roosevelt că este de acord cu recunoașterea. Dar, pe 19 octombrie, Roosevelt recomanda încă amânarea: „Cred că nu trebuie să facem nici un pas spre recunoașterea guvernului provizoriu până când francezii nu-și stabilesc cu adevărat o zonă de control în interior.“

Două zile după acest mesaj precaut, Foreign Office afla din senin că ambasadorul american la Paris, pe baza instrucțiunilor primite de la Departamentul de Stat, se pregătea să facă recunoașterea. Văzând ultimul mesaj al lui Roosevelt, Cadogan nu putea să-și creadă ochilor: „Să ne-ajute Dumnezeu! Să fie doar ineficiență și telegrame care se întretaie, sau americanii chiar vor să ne păcălească?“ Pe 23 octombrie, Roosevelt i-a confirmat încă o dată lui Churchill că nu era gata de o recunoaștere, dar, în acel moment, ambasada Statelor Unite la Paris o făcuse deja. Churchill s-a plâns imediat lui Roosevelt despre „întoarcerea bruscă petrecută la nivelul Departamentului de Stat“, iar Roosevelt a răspuns, exprimându-și neconvingător regretul, că „absența mea de la Washington a rezultat într-o acțiune mult mai precipitată din partea Departamentului de Stat decât cea așteptată“. Că era sau nu un mesaj de autentic regret nu se știe. Temându-se că americanii i-o vor lua din nou înainte, guvernul britanic s-a grăbit să își facă

publică recunoașterea oficială. Cadogan nota, cu ușurare și dezamăgire: „Slavă Domnului, *toată lumea*, americanii, britanicii și rușii, l-a recunoscut pe de Gaulle. *În sfârșit!* Câtă agitație pentru nimic! Numai din cauza băbuței de Leahy. Sper că i s-a făcut rău când a auzit.“ Pentru de Gaulle, era deja irelevant. Răspunsul lui a fost, pur și simplu, că „guvernul francez este satisfăcut să i se spună pe nume“.

Pe 7 noiembrie, Roosevelt a câștigat a patra oară alegerile prezidențiale. Cu greu s-ar putea susține că recunoașterea lui de Gaulle îi adusese vreun avantaj electoral, dar, ca întotdeauna, momentul nu fusese ales întâmplător. Recunoașterea politică nu însemna, firește, prietenie. Churchill fusese invitat la Paris pe 11 noiembrie, pentru sărbătorirea Zilei Armistițiului. În acea zi, Oliver Harvey nota: „Toți stăm cu inima la gură, nu știm cum va ieși, P.M. fiind în continuare violent anti-de Gaulle. De G., pe de altă parte, este și el, se spune, într-o dispoziție teribilă și arțăgoasă.“ Incredibil dar adevărat, peste trei zile Harvey raporta că „vizita P.M. la Paris a fost un succes de zile mari și toate neliniștile au fost spulberate“.

De Gaulle – și, de fapt, francezii în general – l-au primit pe Churchill cu mare pompă; bulevardul Champs Elisées era înțesat de mulțimi care ovaționau, oamenii făceau cu mâna de la ferestre. În mesajul său către Roosevelt, Churchill indica o schimbare profundă de atitudine: „Relațiile mele personale de prietenie cu de Gaulle au fost restabilite; generalul se prezintă mult mai bine după ce a scăpat de o parte din complexul lui de inferioritate. Giraud era și el la banchet și părea destul de mulțumit. Ce schimbare față de Casablanca! În general, m-am simțit în prezența unui guvern organizat, care se bucură de o largă susținere și a cărui putere este în creștere, și sunt sigur că ar fi foarte lipsit de înțelepciune să îl subminăm în orice fel în ochii Franței în acest moment. În pofida amenințării comuniste, am avut un sentiment general de stabilitate și cred că ar trebui să le acordăm mai multă încredere. Sper că nu credeți că mi-am pus pălărie franțuzească fiindcă vă spun toate astea.“

Dar un final fericit ar fi fost prea mult. Roosevelt, Churchill și Stalin urmau să se vadă la Ialta în februarie 1945, iar de Gaulle credea că trebuia să fie și el invitat. Churchill încercase să îl convingă pe Roosevelt că de Gaulle ar putea fi prezent la discuții, măcar când se abordau chestiuni care priveau în mod direct Franța, dar Roosevelt replicase tăios că prezența lui „n-ar fi fost altceva decât o sursă de neplăceri și complicații“. Nici Stalin nu era de acord cu prezența lui, în ciuda unei vizite pe care de Gaulle i-o făcuse la Moscova în decembrie și a deselor lui declarații de amor la adresa Rusiei. Stalin se întreba cu un dispreț deloc mascat ce făcuse Franța în război ca să merite un loc la masa învingătorilor. Până în ianuarie, instigat de refuzul celor doi, Churchill era din nou sfâșiat între iubire și ură. Îi scria lui Eden: „Nu-mi pot imagina nimic mai neplăcut și mai imposibil decât să îl avem în mijlocul nostru pe acest om nesuferit și ostil, care încearcă încontinuu să-și facă o reputație în

Franța cerând mult mai mult decât locul ocupat de Franța o justifică și strâmbându-se la Aliată, care fac toată treaba.“

În ciuda acestor cuvinte, Churchill, ajutat de Harry Hopkins, la acea vreme deja grav bolnav, a apărut energic poziția Franței în timpul Conferinței de la Ialta, și lui i se datorează în mare parte faptul că Franța a primit totuși un loc în Comisia Aliată de Control și a devenit membră permanentă a Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite. O astfel de concesie nu putea fi făcută fără acordul lui Roosevelt, dar a fost nevoie de eforturi serioase pentru a-l convinge. Dar, dacă aștepta mulțumiri, Churchill putea să aștepte mult și bine. Înainte de Ialta, ambasadorul american i-a trimis lui de Gaulle un mesaj personal care sugera o întâlnire la Alger pe drumul de întoarcere. De Gaulle a refuzat politicos, făcând o paralelă deloc potrivită cu refuzul lui Roosevelt de a vizita Parisul în noiembrie. Medicul lui Churchill, lordul Moran, nota: „Trista poveste a stângăciilor lui de Gaulle și-a atins deprimantul apogeu.“ Dar refuzul lui de Gaulle se bucura de susținerea majorității cabinetului și a presei franceze. Probabil că Roosevelt și consilierii lui ar fi trebuit deja să înțeleagă că o invitație adresată șefului guvernului provizoriu francez de a veni la o întâlnire pe teritoriu francez, care trezea ecouri despre neplăcutul episod de la Casablanca, nu era tocmai un model de tact.

Întors la Washington, Roosevelt, prezentând Congresului raportul asupra călătoriei sale, a vorbit din nou de „primadonele“ ale căror capricii împiedicaseră o discuție serioasă. Este ultima mențiune a președintelui despre de Gaulle. Pe 12 aprilie, Roosevelt a murit. De Gaulle credea că, dacă ar fi trăit mai mult, Roosevelt „ar fi înțeles și apreciat motivele care au stat la baza acțiunilor mele ca șef de stat. Am salutat memoria lui din toată inima, cu regret și admirație“. Poate moartea lui Roosevelt trezise în de Gaulle acea fibră sentimentală observată odată de Macmillan. Dar e greu de crezut că Roosevelt ar fi ajuns vreodată să-l vadă pe de Gaulle, generalul pe care îl ridiculizase și disprețuise, într-o lumină atât de pozitivă ca aceea imaginată de de Gaulle. Până la urmă, cum spunea Curtis Roosevelt, „politica era un joc pentru F.D.R.“, iar de Gaulle nu era decât unul dintre politicienii în fața căruia „pierduse într-o gâlceavă“.

Triumful lui de Gaulle nu a durat mult. La sfârșitul războiului, francezii au votat o nouă constituție și membrii noii Adunări l-au votat în unanimitate pe de Gaulle președinte. Dar alegerile au avut și rolul de a reînvia toate vechile dispute și toate vechile interese partinice. Exasperat de revenirea politicilor de coaliție, de Gaulle a demisionat din funcția de președinte în 1946. Deși se aștepta ca masele să îl cheme înapoi mult mai repede, a trebuit să aibă răbdare până la declanșarea crizei din Algeria, doisprezece ani mai târziu, pentru a reveni în viața publică. Franța recunoștea în fine că are nevoie de un lider puternic, vota o nouă constituție, constituția celei de-a Cincea Republici, și îl alegea pe de Gaulle președinte. Avea să conducă Franța

unsprezece ani, într-o manieră autocratică similară cu cea aplicată de Roosevelt în Statele Unite. Poate doar în această etapă cei doi bărbați de stat să fi admis că sunt jucători practicând stiluri asemănătoare pe scena planetară.

Churchill a trăit să vadă apoteoza lui de Gaulle. Reacțiile lui față de de Gaulle au rămas pasionale până la sfârșitul războiului și nu numai. În ultimele zile ale războiului, trupele franceze fuseseră trimise să ocupe provincia Cueno, în nord-vestul Italiei, iar Eisenhower le dădea acum instrucțiuni să se retragă pentru a permite Guvernului Militar Aliat să-și ocupe pozițiile. Dar de Gaulle a dat ordin trupelor să rămână pe loc și i-a ordonat comandantului din teren să-i amenințe pe Aliați că orice acțiune împotriva francezilor „poate avea consecințe grave“. Noul președinte american, Harry Truman, a ordonat represalii, constând în întreruperea aprovizionării trupelor franceze cu arme și muniții. În cele din urmă, de Gaulle a fost nevoit să renunțe, dar nu înainte ca Churchill să îi trimită o telegramă lui Truman în care îi spunea: „De Gaulle este, sunt convins după lungi ani de experiență, cel mai mare dușman al Franței în această perioadă de tulburări. Văd în de Gaulle unul dintre cele mai mari pericole la adresa păcii în Europa.“ Avea să fie ultimul foc tras de Churchill împotriva generalului; pe 26 iulie, după numărarea voturilor în recente alegeri, premierul și-a dat demisia.

Toate aceste cazne în jurul lui de Gaulle nu au însemnat prea mult din punct de vedere militar. Războiul ar fi fost câștigat și fără aportul francezilor liberi; de fapt, Aliții ar fi avut victoria asigurată chiar și fără contribuția armatelor franceze care aparținuseră regimului de la Vichy. Dar de Gaulle, în care Roosevelt văzuse atâta vreme un potențial dictator care avea să târască Franța în război civil, s-a dovedit a fi exact liderul cu mână de fier care a împiedicat un astfel de deznodământ. Așadar, din punct de vedere politic, Roosevelt pierduse, în relația cu de Gaulle, mai mult decât o simplă „gâlceavă“; în realitate, victoria lui de Gaulle a fost cea mai importantă înfrângere personală a lui Roosevelt pe parcursul războiului. Mai mult, chiar dacă problema de Gaulle nu a fost neapărat una de cea mai mare importanță în economia militară și politică a acelor ani, ea a creat tensiuni mult mai serioase decât oricare alta între președintele american și premierul britanic. În plus, a generat nu de puține ori disensiuni violente între Churchill și miniștrii săi, întrucât Churchill nu a renunțat niciodată la politica lui de a nu permite acestei probleme să-i strice relațiile cu Roosevelt.

Deși e imposibil de aflat cu exactitate ce se petrece în mintea unui om, rămâne greu de crezut că suferințele provocate lui de Gaulle de Aliți nu au lăsat urme. La începutul războiului, de Gaulle nu avea nici un motiv să resimtă ostilitate față de Statele Unite; dimpotrivă, America era aliata tradițională a Franței, încă de la Războiul de Independență, care opusese America Marii Britanii. Dar în anii 1960 – deși, în momentele de criză (de pildă, criza nucleară din Cuba, în 1962), a rămas alături de aliații săi

occidentali – de Gaulle nu a pierdut nici o ocazie de a critica Statele Unite. Războiul din Vietnam a fost o astfel de ocazie; în cadrul unui discurs fulminant ținut la Phnom Penh în 1966, de Gaulle îl descria ca „un război detestabil, în care o mare națiune se dezlănțuie împotriva uneia mici”.

După cum avertiza un raport al serviciilor de siguranță națională din februarie 1943, de Gaulle a căutat, într-adevăr, să creeze o alianță cu Germania, prin care Franța, ca partener cu drepturi depline, urma să domine Europa, precum și o alianță cu Rusia. În 1963, de Gaulle s-a folosit de dreptul de veto al Franței pentru a bloca încercările Marii Britanii de a se alătura Pieței Comune Europene, susținând că Marea Britanie este un cal troian al americanilor în Europa. Până la urmă, nu este așa, Churchill însuși o spusese, în cadrul întâlnirii lor din vagonul de tren de la Portsmouth, înainte de Ziua Z: britanicii vor lua întotdeauna partea americanilor.

Churchill a murit la doi ani după ce de Gaulle a respins cererea Marii Britanii de a fi admisă în Piața Comună. Cu trecerea anilor, cei doi s-au împăcat, au recuperat admirația reciprocă din iunie 1940 și măcar o parte din căldura prieteniei care-i legase.⁴² În 1958, Churchill a făcut o vizită la Paris, unde de Gaulle, aplecându-se de la înălțimea lui fenomenală asupra bătrânelului adus de spate care devenise premierul, ca un înger păzitor, l-a decorat pe Churchill cu Crucea Eliberării. O scenă cu adevărat mișcătoare; doi titani, amândoi posedați de mari pasiuni care, în timpul războiului, îi târâseră până în pragul unei rupturi definitive. De Gaulle avea să fie în cele din urmă înfrânt chiar de poporul francez, demisionând în 1969 după înfrângerea la referendumul organizat pentru a-i restabili autoritatea după revoltele de la Paris din luna mai 1968. Avea să moară în noiembrie 1970.

42. John Colville descrie astfel relația dintre Churchill și de Gaulle: „În pofida tuturor diferențelor dintre ei, atât de temperament, cât și politice, Churchill și de Gaulle s-au respectat și s-au admirat reciproc. Churchill l-a creat pe de Gaulle, care, în schimb, a mușcat mâna binefăcătorului lui nu o singură dată. Cu toate astea, Churchill nu i-a purtat pică; cât despre de Gaulle, sentimentele lui reies poate cel mai bine din faptul că, la comemorarea unui an de la moartea lui Churchill, văduva acestuia a primit o singură scrisoare: o scrisoare caldă, scrisă de mână, de la Charles de Gaulle, președintele republicii franceze“ (John Colville, *The Churchillians*, ed. cit., pp. 209–210).

Pe 8 mai 1945, de Gaulle îi scria lui Churchill: „Pe măsură ce tunurile se scufundă în tăcere de-a lungul și de-a latul Europei, vă scriu pentru a vă asigura de admirația și prietenia mea sinceră. Ceea ce s-a întâmplat nu s-ar fi putut întâmpla fără dumneavoastră. Sunt sigur că împărtășim aceleași speranțe că națiunile noastre mărețe vor progresa împreună, în armonie și pace glorioasă.“ Într-adevăr, războiul dintre cei trei aliați se finalizase glorios, chiar dacă Roosevelt nu a trăit să vadă sfârșitul. De armonie, însă, nu a fost vorba niciodată.

Note cu privire la surse

Documentele și lucrările enumerate în bibliografie au jucat unele un rol substanțial în pregătirea acestei cărți, altele doar au furnizat o informație, un indiciu, o poveste. Sursele arhivistice pe care le-am utilizat cel mai des au fost *Public Record Office* de la Kew și *Foreign Relations of the United States* (FRUS). Desigur, lucrarea lui Warren Kimball, *Complete Correspondence between Churchill and Roosevelt*, e o piatră de temelie. În afară de acestea, cele mai multe citate provin din jurnalele și celelalte lucrări enumerate. Churchill și de Gaulle au scris amândoi memorii de război, care sunt o lectură plăcută și adesea captivantă, dovedindu-se uneori mai interesante poate pentru ceea ce nu spun. Roosevelt a murit prea devreme pentru a-și scrie memoriile și, oricum, spre deosebire de Churchill și de Gaulle, nu a manifestat niciodată entuziasm pentru scris. Dar am utilizat și alte surse, care nu au fost menționate expres, sau au fost surse secundare, din care am preluat citate, și pe care aş vrea să le menționez în rezumatul de mai jos.

Capitolul I

Scena vizitei lui Randolph Churchill la tatăl lui, în timp ce acesta se bărbierea, este relatată în volumul II al lucrării lui Martin Gilbert, *Churchill War's Papers*. Detaliile corespondenței dintre Roosevelt și Reynaud apar în *Hostile Allies*, scrisă de Milton Viorst. Ambele lucrări aparținând generalului Edward Spears, *Assignment to Catastrophe* și *Two Men Who Saved France*, conțin relatări dramatice ale acelor zile și primele descrieri ale lui de Gaulle. Cartea lui Philip Bell, *A Certain Eventuality*, a fost o sursă esențială pentru detalierea evenimentelor din 1940.

Capitolul II

Cartea lui Warren Kimball, *Forged in War*, și cea a lui David Stafford,

Roosevelt and Churchill, care include și memoriile misiunii diplomatice a lui Joseph Kennedy, nepublicate, asigură o excelentă imagine de fundal a relației între cei doi. Povestea despre mătușa președintelui, Dora, mi-a fost spusă de Curtis Roosevelt. Raportul Departamentului de Stat cu privire la de Gaulle este citat în lucrarea lui Rossi, *Roosevelt and the French*, care oferă o admirabilă analiză a conflictului cultural dintre Roosevelt și de Gaulle. Scena cu Glawyn Jebb este redată în lucrarea lui François Kersaudy, *Churchill*, ca și în splendidele memorii amănunțite ale lui de Gaulle. Pierre Messmer și Claude Bouchinet-Serreulles au dat interviuri pentru filmul *Allies at War*. Povestea cu „bucata de săpun“ este spusă de Jean Lacouture în *The Rebel*.

Capitolul III

Relatarea despre de Gaulle și uniforma pentru tropice provine din incitanta biografie a lui Charles Williams, *The Last Great Frenchman*. Cartea lui Jimmy Green, *Naval Diaries of an Ordinary Sailor, 1936–1948*, oferă detalii despre dezastrul de pe *Cumberland*. Rămân îndatorat lui Julian G. Hurstfield pentru a sa *America and the French Nation, 1939–1945*, care conține o analiză foarte bogată a subiectului pe care și-l propune, inclusiv în ceea ce privește subtilitățile rapoartelor trimise Statelor Unite despre expediția de la Dakar. Citatul din Maurice Schumann apare în Lacouture.

Capitolul IV

Diplomat Among Warriors, de Robert Murphy, este o sursă esențială, în pofida riscurilor pe care le prezintă unica relatare a unui anumit subiect. Analiza pe care o făcea Hitler regimului de la Vichy este citată de Rossi în *Ciano's Diplomatic Papers*, ediția Malcolm Muggeridge. Conferința de presă a lui Roosevelt despre Martinica e citată în Hurstfield. Parr este citat în *A Certain Eventuality* a lui Bell, și tot Bell povestește și episodul despre Royal Thames Yacht Club și de Gaulle.

Capitolul V

Critica procurorului general la adresa MI5 provine din noi documente PREM 3 obținute de Marc Tiley. Cartea lui Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, oferă o relatare integrală a misiunii lui Hopkins pe lângă Churchill. Henri de Kerillis este citat de Hurstfield.

Capitolul VI

Cartea lui Spears, *Fulfilment of a Mission* este o carte-cheie despre Siria, elocventă și plină de umor în același timp. Lucrările lui Kersaudy întregesc tabloul, iar povestea despre „prea mulți englezi“ i-a fost spusă acestuia chiar de Lapie, într-un interviu din 1979.

Capitolul VII

Memorandumul lui de Gaulle din 16 iulie e citat de Raoul Anglion în *Roosevelt and de Gaulle*. Relatarea întâlnirii dintre Churchill și de Gaulle e făcută de John Colville în a sa *Footprints in Time*. Pentru informațiile generale despre St. Pierre sunt dator lucrării *Over by Christmas* de Richard Doody, precum și minunaților și foarte ospitalierilor locuitori ai insulei.

Capitolul VIII

Izolarea francezilor liberi cu ocazia sărbătoririi așa-numitei Memorial Day este relatată în detaliu de Anglion. Raportul întrevederii furtunoase dintre Churchill și de Gaulle provine din arhiva Foreign Office și reprezintă o lecție de diplomatie pentru care autorul ar trebui felicitat.

Capitolul IX

The Politics of Torch, de Arthur Frank, este o splendidă relatare, pe zile, a operațiunii, și a constituit o sursă inestimabilă pentru acest capitol. *Calculated Risk*, scrisă de Mark Clarks, este o narațiune sinceră și emoționantă a unui martor ocular. Sugestia făcută de Donovan lui Roosevelt cu privire la Darlan este citată în Hurstfield. Mă simt îndatorat lui Alfred D. Chandler pentru marea sa realizare de a fi compilat și editat documentele lui Eisenhower, pe care le-am găsit fascinante.

Capitolul X

Remarca lui Bilotte este citată în Kersaudy, iar cea despre „pupa lui Darlan“ în *My Three Years with Eisenhower*, jurnalele lui Harry Butcher. Jean Cremieux Brilhac a fost interviuat pentru serialul *Allies at War*, la fel și Philippe Raguenau.

Capitolul XI

Citatul care conține condițiile lui Churchill provine din Kimball, *apud* Howard, *Grand Strategy*, IV. Cartea lui Elliott Roosevelt, *As He Saw It*, este o lectură foarte agreabilă, deși considerată uneori inexactă de unii specialiști și chiar de Curtis Roosevelt. Descrierile lui Hopkins provin din Sherwood. Etienne Burin de Roziers a fost intervievat pentru filmul *Allies at War*. Remarca lui de Gaulle făcută unuia dintre colegii lui după întâlnirea cu Roosevelt a fost citată în Kersaudy. Robert Hopkins a fost și el intervievat pentru *Allies at War*. Conferința lui de Gaulle de pe 9 februarie este citată de Kersaudy. Avertismentul dat de rege lui Churchill apare în J.W. Wheeler-Bennett, *King George VI*. Principala sursă pentru povestea cu Richelieu este Anglion. Informația inedită potrivit căreia Churchill era dispus să folosească forța împotriva lui de Gaulle și ordonase celor de la MI5 să-i pună telefonul sub ascultare provine din documente PREM 3 obținute de Marc Tiley.

Capitolul XII

Jose Aboulker și-a spus povestea despre întâlnirea cu de Gaulle în timpul interviului acordat pentru filmul *Allies at War*. Ca și jurnalele lui John Colville pentru partea de început, jurnalele lui Harold Macmillan conțin povești interesante și descrieri minunate.

Capitolul XIII

Avertismentul înveninat pe care Churchill i l-a adresat lui Duff Cooper a fost citat de Kersaudy, iar cel adresat de Roosevelt lui Edwin Wilson, precum și replica dată de Roosevelt lui Marshall sunt citate în Rossi. Remarca lui de Gaulle, făcută în vagonul de la Portsmouth, despre Franța „rănită“, provine din jurnalul lui Pierson Dixon, citat de G.E. Maguire, în *Anglo-American Policy towards the Free French*. Această pătrunzătoare lucrare a lui Maguire mi-a deschis pentru prima dată ochii asupra importanței lucrării *Eisenhower Papers*. Replica „Umflatule care ești“ provine din Kimball, care citează un interviu dat de Ismay lui Forrest Pogue, istoricul oficial al SHAEF, în 1946, iar exclamația „C'est un grand animal!“ provine din *The Road to Freedom*, scrisă de Martin Gilbert.

Capitolul XIV

Rapoartele OSS sunt citate de Rossi. Îi mulțumesc lui Philip Bell pentru a-mi fi atras atenția asupra ironiei Operațiunii Dragoon.

Documente din arhive

Public Record Office, Kew⁴³

⁴³. Începând din 2003, serviciul național de arhive al Marii Britanii, Public Record Office, având sediul la Kew, a fost contopit cu Royal Commission on Historical Manuscripts, pentru a forma The National Archives, instituție care reunește mai multe structuri specializate în arhivarea și cercetarea documentelor istorice. Din motive practice, unii cercetători continuă să citeze documentele studiate la sediul din Kew al acestei instituții folosind sigla PRO. În prezenta ediție românească, din aceleași motive, am preferat să redăm denumirile originale ale fondurilor arhivistice citate și ale instituțiilor care le păstrează.

CAB (Cabinet Papers)

CAB 21/1464, CAB 65/35, CAB 65/38, CAB 106/771, CAB 118/39, CAB 120/539, CAB 120/10, CAB 163/10

PREM (Prime Minister's Files)

PREM 3/174/2, PREM 3/120/2, PREM 3/120/4, PREM 120/10, PREM 120/539, PREM 3/121/4, PREM 3/121/1, PREM 3/181/3, PREM 3/121/5, PREM 3/377

FO (Foreign Office)

FO 371/24345, FO 371/28545, FO 371/31873, FO 371/36047, FO 371/36083, FO 371/28436, FO 371/28320, FO 954/8, FO 954/9, FO 660/85, FO 660/86

ADM (Admiralty)

ADM 1/15626,1/13140, ADM 97-100

AIR (Air Ministry)

75/11

CO (Commonwealth Office)

CO 323/179, CO 968/30/1

HS (Special Operations Executive)

6/311

HW (Government Communications Head Quarters)

HW 1/1352, HW 1/1467

INF (Ministry of Information)

INF 1/970
KV (Security Service)
KV 4/45
WO (War Office)
WO 106/5416

Middle East Centre, Oxford

Spear Papers, 1941–1945

Churchill College, Cambridge

Spears Papers, 1940

Vansittart Committee Minutes

National Archives, Washington, DC

State Department files

United States Embassy, London

FRUS (*Foreign Relations of the United States*)

Volumes – 1940:2, 1941:2, 1942:2, Washington Conference, Casablanca
Conference, 1944: 3

Franklin D. Roosevelt Library, Hyde Park, New York

PSF Diplomatic, France

Map Room, Special File

Dwight D. Eisenhower Library, Abilene

Eisenhower's correspondence

Library of Congress, Washington, DC

Admiral William Leahy Diaries

Yale University Library

Henry Lewis Stimson Diaries

US Navy Library, Washington, DC

Admiral Harold Raynsford Stark Diaries

Teyssot Estate, Paris

Leon Jon Teyssot Diaries

Bibliografie

- Aglion, R., *Roosevelt and De Gaulle*, Macmillan, Londra, 1984.
- Bell, P.M.H., *A Certain Eventuality. Britain and the Fall of France*, Saxon House, Farnborough Hants., 1974.
- Bell, P.M.H., *France and Britain, 1940–1994*, Longman, London, 1997.
- Bell, P.M.H., *France and Britain, 1900–1940*, Longman, London, 1996.
- Berle, A., *Navigating the Rapids*, Harcourt Brace, New York, 1973.
- Blum, J.M (ed.), *The Diary of Henry A. Wallace 1942–1946*, Houghton Mifflin, New York, 1973.
- Blum, J.M., *From the Morgenthau Diaries, 1941–1945*, Houghton Mifflin, Boston, 1967.
- Bouchinet-Serreulles, C., *Nous étions faits pour êtres libres*, Grasset, Paris, 2000.
- Bullitt, O.H., *Correspondence between Franklin D. Roosevelt and William Bullitt*, Houghton Mifflin, New York, 1972.
- Butcher, H.C., *My Three Years with Eisenhower. The Personal Diary of Captain Harry C. Butcher, USNR, Naval Aide to General Eisenhower, 1942 to 1945*, Simon & Schuster, New York, 1946.
- Campbell, T., *Diaries of Stettinius*, Franklin Watts, New York, 1975.
- Catroux, *Dans la bataille de Méditerranée*, Julliard, Paris, 1949.
- Chandler, A.D. (ed.), *The Papers of Dwight David Eisenhower, vol. 1–5: The War Years*, Johns Hopkins Press, Baltimore, 1970–1971.
- Churchill, W.S., *The Second World War*, vol. 1–6, Houghton Mifflin, Boston, 1948.
- Clark, M., *Calculated Risk*, Harper, New York, 1950.
- Colville, J., *Downing Street Diaries, 1939–1955*, Hodder & Stoughton, London, 1985.
- Colville, J., *Footprints in Time*, Collins, London, 1976.
- Cooper, D., *Old Men Forget*, Davis, London, 1953.
- Cremieux-Brilhac, J.-L., *La France Libre*, Gallimard, 1996.
- De Gaulle, C., *Lettres, notes et carnets*, vol. 1–3, Plon, Paris, 1972.
- De Gaulle, C., *The Complete War Memoirs*, Simon & Schuster, London,

1960.

Dilks, D. (ed.), *Diaries of Sir Alexander Cadogan, 1938–1945*, Cassell, London, 1971.

Eden, A., *The Reckoning*, Cassell, London, 1965.

Eisenhower, D.D., *The Papers of D.D. Eisenhower*, vol. 1–5, Hopkins, London, 1970.

Ferrel, R.H. (ed.), *The Eisenhower Diaries*, Norton & Co, London, 1981.

Foot, M.R.D., *SOE in France. An Account of the Work of the British Special Operations Executive in France, 1940–1944*, H.M. Stationery Office, London, 1966.

Freedman, M., *Roosevelt and Frankfurter*, Little, Brown & Co, Boston, 1967.

Freidel, F., *Roosevelt*, Little Brown, Boston, 1990.

Funk, A.L., *The Politics of Torch*, University Press of Kansas, Lawrence, 1974.

Gellman, I.F., *Secret Affairs: Franklin Roosevelt, Cordell Hull, and Sumner Welles*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1995.

Gilbert, M., *The Churchill War Papers*, Heineman, London, 1994.

Green, J., *Naval Diaries of an Ordinary Sailor*, Greenwood, Kent, 1996.

Harriman, W.A., *Special Envoy to Churchill and Stalin*, Random House, New York, 1975.

Harvey, J. (ed.), *War Diaries of Oliver Harvey, 1941–1945*, Collins, London, 1978.

Hassett, W.D., *Off The Record with FDR*, Rutgers, New Jersey, 1958.

Horne, A., *Macmillan: The Official Biography*, Macmillan, London, 1988.

Hull, C., *The Memoirs of Cordell Hull*, Hodder and Stoughton, London, 1948.

Hurstfield, J.G., *America and the French Nation, 1939–1945*, North Carolina University Press, Chapel Hill, 1986.

Ickes, H., *The Secret Diary of Harold L. Ickes*, Simon & Schuster, New York, 1954.

Ismay, H., *Memoirs*, Heinemann, London, 1960.

Israel, F.L. (ed.), *The War Diary of Breckinridge Long*, Nebraska University Press, Lincoln, 1966.

Kersaudy, F., *Churchill and de Gaulle*, Collins, London, 1981. Kimball, W.F., *Forged in War. Roosevelt and Churchill*, William Morrow, New York, 1997.

Kimball, W.F. (ed.), *Churchill and Roosevelt. The Complete Correspondence*, vol. 1–3, Princeton University Press, New Jersey, 1987.

Kimball, W.F., *The Juggler*, Princeton University Press, New Jersey, 1991.

Lacouture, J., *De Gaulle: The Rebel, 1890–1944*, Norton, New York, 1990.

Lash, J.P., *Roosevelt and Churchill, 1939–1941*, Norton, New York, 1977.

Lash, J.P., *The Diaries of Felix Frankfurter*, Norton, New York, 1975.

Leahy, W., *I Was There. The Personal Story of the Chief of Staff to Presidents*

- Roosevelt and Truman, *Based on His Notes and Diaries Made at the Time*, Victor Gollancz Limited, London, 1950.
- Lee, R.E., *The London Observer. The Journal of General Raymond E. Lee, 1940–1941*, editat de James Leutze, Hutchinson, London, 1972.
- Lukacs, J., *The Duel*, Oxford University Press, 1992.
- Macmillan, H., *War Diaries*, Macmillan, London, 1984.
- Maguire, G.E., *Anglo-American Policy Towards the Free French*, Macmillan, London, 1995.
- Marnham, P., *The Death of Jean Moulin*, Murray, London, 2000.
- Moran, Lord, *Winston Churchill*, Constable, London, 1966.
- Murphy, R., *Diplomat Among Warriors*, Doubleday, New York, 1948.
- Nicholson, N., *Diaries of Harold Nicholson*, Collins, London, 1967.
- Ousby, I., *Occupation*, Pimlico, London, 1997.
- Passy, *Souvenir*, vol. 1–2, Raoul Solar, Paris, 1947.
- Pendar, K., *Adventures in Diplomacy*, Cassell, London, 1966.
- Peterson, N.H. (ed.), *From Hitler's Doorstep. The Wartime Intelligence Reports of Allen Dulles, 1942–1945*, Pennsylvania State University Press, University Park, Pa., 1996.
- Peyrefitte, A., *C'était de Gaulle*, Fayard, Paris, 2000.
- Pimlott, B. (ed.), *The Second World War Diary of Hugh Dalton*, Jonathan Cape Ltd., London, 1986.
- Renwick, R., *Fighting With Allies*, Times Books, London, 1996.
- Roosevelt, E., *An Autobiography of Eleanor Roosevelt*, Da Capo, New York, 1992.
- Roosevelt, E., *As He Saw It*, Duel, Sloane & Pearce, New York, 1946.
- Roosevelt, F.D., *The Public Papers and Addresses of FDR*, Harper, New York, 1950.
- Rossi, M., *Roosevelt and the French*, Praeger, London, 1993.
- Sherwood, R., E., *Roosevelt and Hopkins. An Intimate History*, vol. 1–2, Bantam Books, London, 1948.
- Soames, M. (ed.), *Speaking For Themselves*, Black Swan, London, 1998.
- Soames, M., *Clementine Churchill*, Cassell, London, 1979.
- Spears, E.L., *Assignment to Catastrophe*, Heinemann, London, 1954.
- Spears, E.L., *Fulfillment of a Mission*, Leo Cooper, London, 1977.
- Spears, E.L., *Two Men Who Saved Pétain*, Stein and Day, 1966.
- Stafford, D., *Roosevelt and Churchill*, Little Brown, London, 1999.
- Stimson, H.L., *On Active Service*, Hutchinson, London, s.a.
- Thody, P., *French Caesarism*, Macmillan, London, 1989.
- Viorst, M., *Hostile Allies*, Macmillan, New York, 1965.
- Ward, G.C., *Closest Companion*, Houghton Mifflin, Boston, 1995.
- Webster, P., *Pétain's Crime*, Dee, Chicago, 1991.
- Wheeler-Bennett, J.W (ed.), *Action This Day*, Macmillan, London, 1958.

Wheeler-Bennett, J.W., *King George VI*, London, 1958.

Williams, C., *The Last Great Frenchman*, Little Brown, London, 1993.